

ČASŤ X
SPIŠ V ROKOCH 1918 – 1948

DUŠAN SEGEŠ – MATEUSZ GNIAZDOWSKI

SPIŠ V SLOVENSKO-POLSKÝCH VZŤAHOCH 1918 – 1947

Úvod

Historik v reflexii miesta a významu Spiša v slovensko-poľských vzťahoch od konca 1. svetovej vojny do obdobia po 2. svetovej vojne nemôže ignorovať ich štátoprávny rámec. Práve na príklade Spiša sa ukazuje opodstatnenosť a závažnosť formulky o dvoch štátoch a troch národoch, nehovoriac už o iných etnikách obývajúcich tento, z hľadiska národnostnej skladby pestrý región. V prácach profesionálnych historikov na tému československo-poľských vzťahov v medzivojnovom období azda nenájdeme ani jedinu, ktorá by svojimi zisteniami a tézami vybácala z všeobecne prijatého záveru, že tieto vzťahy boli jednoducho zlé, v lepšom prípade chladné. Okrem sporadických „svetlých“ momentov ich poznamenali konflikty, súperenie na diplomatickom parkete, a nekompatibilita politických režimov. Ako príčinu tohto stavu vidia autori predmetných publikácií – v závislosti od „národného“ bodu pohľadu – alebo „zlého“ Masaryka a „zlého“ Beneša, alebo „zlého“ Piłsudského a „zlého“ Becka. Boli kameňom úrazu „zlých“ medzištátnych politických vzťahov medzi Československom a Poľskom v medzivojnovom období nepreklenuteľné ideové rozdiely, geopolitické koncepcie a príslušné vojensko-politické doktríny? Alebo to boli spory o územia spoločného záujmu v československo-poľskom, a slovensko-poľskom pohraničí, ktoré určovali atmosféru, resp. celkovú kvalitu vzťahov medzi dvoma štátmi a troma národmi?

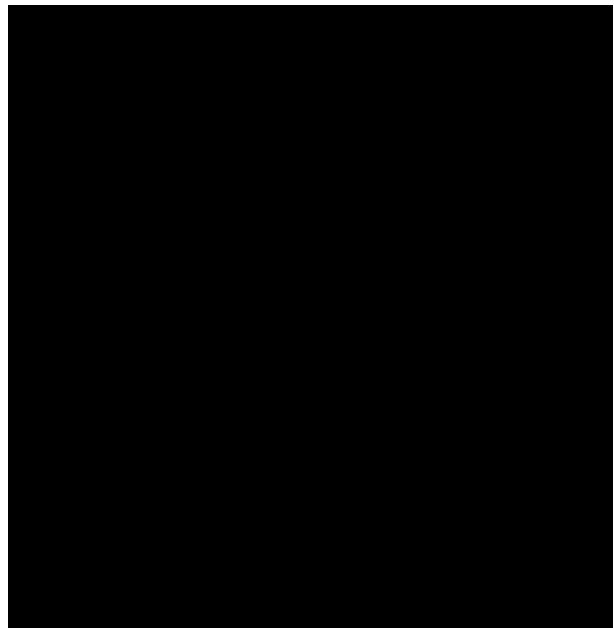
V období medzi dvoma svetovými vojnami mal vzťah medzi Poliakmi a Slovákmi na rozdiel od poľsko-českého vzťahu isté špecifiká. Slováci boli síce štátotvorným národom, ale v rámci Československej republiky neboli rovnocenným partnerom. Vznikali tak styčné body, ktoré boli popri objektívnych faktoroch (prevaha veriáciach rímsko-katolíckeho vierovyznania a silný spoločenský vplyv cirkvi, jazyková blízkosť poľštiny a slovenčiny) motivované aj zdieľanými negatívami (spoločný odpor k „Prahe“). Zlomové medzníky symbolizované rokmi 1920, 1924, 1938, 1939 a 1945/47 a atmosféra, ktorá ich sprevádzala, nasvedčujú tomu, že aj napriek mnohým podobnostiam, sympatiám a blízkosti to boli práve spory o rozsahom pomerne nevelké, z poľského

pohľadu azda až miniatúrne teritória („skrawki“), ktoré závažne ovplyvnili a historicky zaťažili slovensko-poľské vzťahy. Nasúva sa množstvo otázok. Prečo? Kde tkvejú príčiny tohto sporu? Aké sú jeho historické korene? Je vôbec možné v historiografii vytvoriť plastický, viacvrstvový obraz o vzťahoch medzi Slovákmi a Poliakmi v období rokov 1918 – 1947, ak bude pohľad pozorovateľa predurčený prizmou územných sporov a nepríjemných skúseností obyvateľov sporných území, ktorých sa zmeny hraníc dotkli najcitelnejšie? Boli obyvatelia sporných území Spiša, Oravy a Čadčianskeho okresu samostatne vystupujúcim subjektom, alebo len objektom v propagandistických vystúpeniach a diplomatickom šermovaní so štatistikami a (pseudo-)argumentmi?

Spiš predstavuje súčasť hraničného pásma, ktoré už storočia tvorí styčnú plochu medzi dnešným Slovenskom a Poľskom. V kontexte politického vývoja v 20. storočí, ktorý priniesol aj potrebu riešiť územné spory, je osud Spiša úzko spätý s okolnosťami týkajúcimi sa Oravy a Kysúc, a z mnohých hľadísk aj Tešínska. Tak, ako sa menila, resp. formovala identita obyvateľstva žijúceho v tomto regióne, menili sa aj štátno-právne celky, ktorého bol tento región súčasťou. Pokusy politických a intelektuálnych elít v 20. storočí vniesť za každú cenu národný aspekt do otázky identity obyvateľstva v slovensko-poľskom pohraničí spôsobovali napätie. Otázka identity goralského obyvateľstva je síce nerozlučne spätá s polemikami, ktoré sprevádzali územné spory v slovensko-poľskom pohraničí, predstavuje však natoľko komplexnú tému, že jej podrobný rozbor nemôže byť úlohou tohto príspevku. Spory o identitu a úsilie etnicizovať pohraničné obyvateľstvo sú obzvlášť markantné bezprostredne po skončení 1. svetovej vojny, keď sa ústredné vlády a štátna správa obnovených, resp. novovzniknutých štátov (Poľska a Československa) pokúšali „vyrovnať“ úroveň národného povedomia všetkých občanov vo všetkých regiónoch, ktoré považovali za „svoje“. S týmito pokusmi rástla vlna nacionalizmu, zväčša dodatočne stimulovaného centrálnymi riadenými kampaňami. Paradoxne sa stretávala s prirodzenou odmeranosťou väčšiny miestneho obyvateľstva, no na celoštátnej, prípadne medzinárodnej úrovni sa

Obr. 1. XXX

Obr. 2. XXX

výsledky kampane dali propagandisticky využiť, okrem iného na „národnú mobilizáciu“ obyvateľov v krajine. Je pochopiteľné, že táto situácia prinašala etnické a národno-štátne spory a konflikty.

Po 1. svetovej vojne sa v Európe uskutočnili zásadné politické zmeny. Vznikli nové, tzv. nástupnícke štáty, medzi nimi Československo. Vývin hraníc ČSR bol organickým procesom, ktorého základný rámec tvorili mierové zmluvy s Nemeckom, Rakúskom a Maďarskom. Po storočiach cudzej nadvlády a územného rozparcelovania sa obnovil suverénny poľský štát; otázka jeho štátnych hraníc však ostávala otvorenou – na západe zvädzali Poliaci lokálne ozbrojené boje s Nemcami, na východe viedli vojnu s expandujúcim bolševickým Sovietskym zväzom. Z hľadiska Poľska je dôležité mať na zreteli, že formovanie poľsko-československej štátnej hranice predstavovalo integrálnu súčasť mimoriadne zložitého procesu tvorby územnej podoby nového poľského štátu. Koniec 1. svetovej vojny roku 1918 nebol skutočnou cezúrou v tomto procese, len jeho začiatkom. Pozornosť poľských štátnikov a diplomatov sa sústredila primárne na západné a východné hranice. Spiš, Orava a Kysuce, presnejšie ich časti, neboli pre Poľsko prioritami v mimoriadne bohatšej územnej agende. Vyplývalo to jednak z ich nemalej rozlohy a jednak z pomerne slabej znalosti reálií v týchto, z perspektívy Varšavy periférnych regiónoch, pričom periférnosť v tomto prípade neznamená bezvýznamnosť. Z Krakova a Nového Targu to bolo na Oravu a Spiš podstatne bližšie

a je preto prirodzené, že tunajšia perspektíva, ktorú prezentovali akademické kruhy, duchovenstvo a politici, sa od tej varšavskej značne líšila. Tomu prirodzene zodpovedal priestor, ktorý Spišu a Orave venovala tunajšia tlač – už aj preto, že mnohí z akademických aktivistov s periodikami úzko spolupracovali, resp. boli priamo členmi ich redakcií. Malopoľská, resp. podhalianska „spišská“ a „oravská“ názorová lobby bola mimoriadne aktívna. Prichádzala s iniciatívou, a nároky Poľska na časti regiónov podoprela viacerými argumentmi. Vyjadrené dnešným jazykom, predstavovala vplyvný „think-tank“. Poľská vláda ich v širokej miere reprodukovala v diplomatickom spore o tieto územia.

Konštituovanie nových štátnych celkov, ktoré bolo výsledkom povojnového usporiadania Európy a mierových zmlúv, bolo nerozlučne späté s vytyčovaním hraníc. Medzi regiónmi tvoriacimi pohraničné pásma medzi dvoma či viacerými štátmi by sa bezprostredne po prvej svetovej vojne len sotva našiel taký, ktorý by nemal prídomek „sporný“. Ich „spornosť“ mala viacero rovín a príčin. Boli to národnostne aj konfesijné rôznorodé, pritom však nie vždy nesúrodé či nekompaktné územné celky. Uplatnenie „národného“ či etnického kritéria pre pričlenenie regionálnych celkov k tomu alebo inému štátu nebolo vždy možné vzhľadom na rozptýlené osídlenie jednotlivých etník po celom „spornom“ území, prípadne národno-konfesijné premiešanie obyvateľstva žijúceho v mikropriestore miest. Tieto

faktory neumožňovali diplomatom zakresliť do máp čiary, ktoré by spravodlivo rešpektovali často proklamované právo národov na sebaurčenie a mohli predstavovať budúce hranice nových štátov. Popri etnických kritériách sa uplatňovali aj strategické, prípadne hospodárske hľadiská, ktoré však boli neraz len podporným, resp. doplnujúcim argumentom pre etnické kritériá.

Formovanie povojnovej mapy strednej Európy po prvej svetovej vojne teda predstavovalo komplikovaný a neraz konfliktný proces, ktorý nebol zavŕšený. V medzivojnovom dvadsaťročí sa „nespravodlivé hranice“ stali najčastejším zdrojom medzinárodných konfliktov, ktoré sa v lepších prípadoch riešili za rokovacími stolmi, v tých horších – priamo na mieste, so zbraňami v ruke.

Pri celkovom pohľade na dejiny československo-poľských a slovensko-poľských vzťahov v období rokov 1918 – 1945/47 je markantný význam teritoriálnych otázok na ich formovanie. Prvorado sa to týka časti Těšínskeho Sliezka, predstavujúceho konflikt česko-poľský.¹ Česká historiografia má vďaka najnovším prácam Jiřího Friedla širokú bázu dokumentov a poznatkov o tomto konflikte a jeho pozadí v 30. a 40. rokoch minulého storočia.²

V prípade Spiša, Oravy a Javoriny³ je relevantná otázka, do akej miery sa teritoriálny rozmer, a najmä územné spory medzi obidvoma stranami premietal do celkovej atmosféry politických

vzťahov medzi ČSR, Slovenskom a Poľskom a do vzájomného vnímania troch národov – Slovákov, Poliakov a Čechov. Spiš, Orava a Javorina sa ako separátny problém dostali do popredia počas krátkej epizódy slovensko-poľských diplomatických vzťahov (marec – september 1939). Na československo-poľskej diplomatickej úrovni predstavovali skôr zástupný problém. Územné spory štátov, ktoré sa konštituovali po 1. svetovej vojne, boli logickým dôsledkom problémov vyplývajúcich z náčrtu mapy Európy veľmocami Dohody, či inak povedané – povojnového usporiadania daného Versailleským systémom. Rok 1938 bol z hľadiska územných sporov medzi Československom a Poľskom pokračovaním a čiastočne aj vyvrcholením predchádzajúceho procesu s hlavnými medzníkmi 1920 a 1924. Tieto skutočnosti sú dôverne známe slovenským, poľským aj českým historikom. Svedčia o tom vedecké práce, v ktorých pri náčrte „vysokéj“ politiky a vzájomných politických vzťahov medzi Československom/Slovenskom a Poľskom venujú podrobnú pozornosť regionálnemu rozmeru.⁴

Aj keď v slovenskej historiografii pribudli nové práce a parciálne zistenia týkajúce sa prepojenosti poľskej a slovenskej politiky, interpretácia poľskej politiky voči Slovensku – a v jej rámci aj poľský záujem o Spiš – sa výrazne nezmenila. Často sme svedkami stotožňovania činnosti vojenských, spolkových či lokálnych kruhov s oficiálnou

¹ KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. Warszawa : Neriton, 2001.

² V systematickom spracovaní historickej problematiky Tešínska v kontexte česko(slovensko)-poľských vzťahov v poslednom období vyniká najmä Jiří Friedl. Pozri napr. FRIEDL, Jiří. Na cestě ke konfliktu – kontakty československé exilové vlády s Poľským výborem národného osvobození a poľskou prozatímnou vládou. In: *Moderní dějiny 13*, Praha 2007, s. 239 – 285; FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk. *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. Praha : Skřivan, 2008; *Zaolzie w świetle szyfrogramów polskiej placówki dyplomatycznej w Pradze oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (1945-1949)*, Czeski Cieszyn 2007; FRIEDL, Jiří. *Češi a Poláci na Těšínsku 1945-1949*. Praha, Brno : Historický ústav AV ČR, Conditio humana, 2012.

³ V prípade pojmu Javorina, ktorý v kontexte poľsko-(česko-)slovenského diškurzu v období 1918 – 1939 vystupoval ako symbol, je potrebné rozlišovať dve roviny: Javorinu (dnes Tatranskú Javorinu) ako obec s 454 (1922), resp. 529 (1930) obyvateľmi, a katastrálnym územím, ktoré predstavovalo plochu 104 km², resp. 92 km². Pozri JAKUBEC, Pavol. Javorina v (česko-)slovensko-poľských vzťahoch medzivojnového obdobia ako symbol. In: *Nepokojná hranica*. Zost. Milica Majeriková. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 26 – 27.

⁴ Výberovo pozri: BATOWSKI, Henryk. Słowacja w polityce polskiej 1918-1945. In: *Historica – Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, 22, Bratislava : SPN, 1971, s. 286 – 294; BARTLOVÁ, Alena. *Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919 – 1938*. In: *Historický časopis*, roč. 20, 1992, č. 3, s. 363 – 384; ORLOF, Ewa. Sprawa Spisza i Orawy w okresie plebiscytowym (lipiec 1919-lipiec 1920). In: *Z dziejów Europy Środkowej w XX wieku*. Studia ofiarowane Henrykowi Batowskiemu w 90 rocznicę urodzin. Kraków 1997, s. 49 – 60; BERGHAUZEN, Janusz. Stosunki polsko-słowackie 1938-1947. In: *Przegląd Historyczny*, 1975, č. 3, s. 411 – 441; ZIELIŃSKI, Józef. Spisz i Orawa w latach 1918-1945. In: *Podhale w czasie okupacji*, J. Berghauzen (ed.), Warszawa 1977, s. 107 – 120; ROSZKOWSKI, Jerzy Maria. O zagadnieniu polsko-słowackiego pogranicza. In: *Orawa* 7, 1995, č. 3, s. 53 – 63; NOWAK, Krzysztof. Polacy z Zaolzia w „akcji spisko-czadeckiej” w okresie międzywojennym. In: *Rocznik Orawski*, t. 4, 2002, s. 49 – 67. Z novších prác JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, Opava 2009; MATULA, Pavol. Úloha cirkvi v zápase o národnú identitu obyvateľstva severného Spiša a Oravy v rokoch 1918 – 1939. In: *Človek a spoločnosť : internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*, 2007, č. 4, s. 27 – 34. Dostupné na internete: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=UC3NB1DNSX7LVX7Y5E7HRNU1> (prístup 20. 12. 2014); DAVION, Isabelle. *Mon voisin, cet ennemi. La politique de sécurité française face aux relations polono-tchécoslovaques entre 1919 et 1939*. Bruxelles : Peter Lang, 2009.

vládnou politikou. Historici nevenovali bližšiu pozornosť napr. istým rozdielom medzi záujmami a postojmi Maďarska a Poľska, z čoho pramenili názorové zjednodušenia a deformácie. V časti prác a v publicistike existuje pohľad, že úsilie o zblíženie so Slovákami bolo zo strany Poľska jedine kamuflážou, ktorá mala „uspať“ pozornosť Slovákov pre potreby iredentistickej akcie na Spiši, Orave a na Kysuciach, pričom sa abstrahuje od dôležitých cieľov poľskej politiky v stredoeurópskom priestore. Ako konštatovala Alena Bartlová, „zabúdalo sa tiež na skutočnosť, že slovensko-poľské vzťahy formovali aj niektoré aspoň zdanlivo ‚nepolitické‘ osobnosti, inštitúcie, spolky, pedagógovia vysokých škôl, predstavitelia rôznych umeleckých a kultúrno-osvetových inštitúcií priamo na Slovensku“.⁵

Poľskí historici sa nezhodujú v hodnotení poľskej politiky 30. rokov 20. storočia k Československu, čo sa odzrkadľuje aj v interpretáciách poľskej angažovanosti na Slovensku. Väčšina poľských historikov je toho názoru, že poľské aktivity voči Československu je potrebné považovať za stupňujúcu manifestáciu sily, zameranú na získanie predovšetkým tešínskeho Sliezska (bez toho, aby sa začal boj) a za aktivity, ktorých cieľom bolo oslabiť Československo, resp. donútiť jeho štátnikov, aby realizovali politiku zodpovedajúcu predstavám vtedajšej poľskej vlády. Prevláda názor, že poľské sympatie k autonomistickému hnutiu vyplývali z toho, že uznanie opodstatnenosti národných aspirácií Slovákov bolo výsledkom zlých vzťahov s Čechmi a dobrých relácií s Maďarskom. Poľsko-slovenské

kontakty sa síce prezentujú ako jeden z prvkov poľskej politiky sústredenej na Československo, no neprikladá sa im zvláštny význam. V interpretácii poľskej politiky v období predchádzajúcom rozpadu Československa je výstižné konštatovanie P. M. Majewského a M. Deszczyńskiego, ktorí poľské stanovisko v období československej krízy

svorne označili za nepriateľskú neutralitu, ktorá v niektorých aspektoch prerastala do nevraživosti.⁶ K uvedeným aspektom istotne patrila poľská činnosť na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Takisto k nej možno zaradiť poľskú podporu pre slovenské separatistické tendencie, ktorú dopĺňala podpora (a čiastočne aj cielená provokácia) maďarských inkorporačných zámerov na Podkarpatskej Rusi. Do nepriateľských aktivít voči Československu treba zaradiť aj poľskú iredentu na spišskom a oravskom pohraničí, ktorú štátna moc nedokázala plne kontrolovať a určovať jej smerovanie.

Poľskí bádatelia, podobne ako slovenskí, sa často kriticky vyjadrovali o zblížovacej akcii ako o politicky zaťaženej, „tendenčnej“ aktivite, čo zatieňovalo jej úspechy napr. v kultúrnej oblasti. Je charakteristické, že mimo hlavného smeru politickej histórie, či presnejšie – histórie diplomacie, sa formulovali aj iné názory. Sociológ a prekladateľ Piotr Godlewski, ktorý sa špecializoval na slovenskú problematiku, zdôrazňoval, že „na uvedených aktivitách sa podieľali ľudia, ktorí nešetřili silami a energiou, aby úprimne formovali poľsko-slovenskú vzájomnosť“.⁷ Godlewski poukázal napr. na skutočnosť, že „pri všetkých námietkach, aké by

Obr. 3. XXX

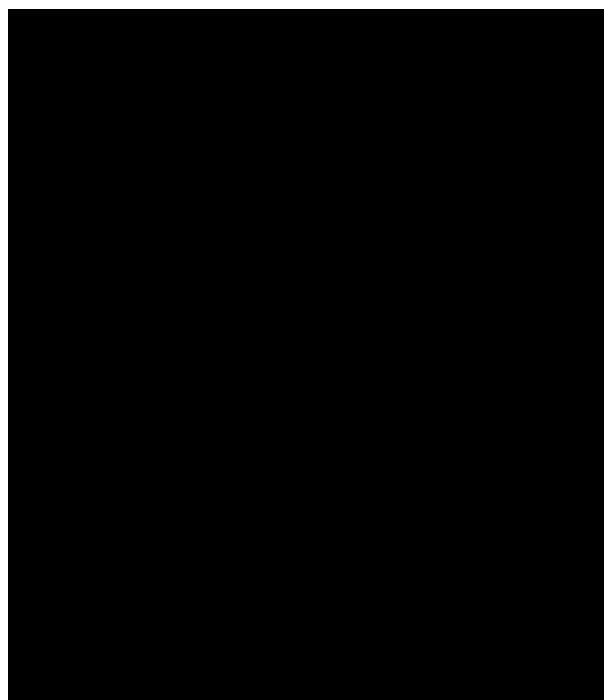
⁵ BARTLOVÁ, A.: Slovensko-poľské vzťahy, c. d., s. 42.

⁶ MAJEWSKI, Piotr Maciej – DESZCZYŃSKI, Marek. Polska wobec ČSR: marzec – wrzesień 1938 roku. In: *Mnichovská dohoda: cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Zost. J. Němeček. Praha : Univerzita Karlova, Karolinum, 2004, s. 109 – 118.

⁷ GODLEWSKI, Piotr: Polskie widzenie Słowaków. In: *Dzieje Najnowsze*, roč. XXVII, 1995, č. 2, s. 146.

mohli Slováci mať k Feliksovi Gwiżdżovi ako spoluvtvorcovi a realizátorovi poľských politických koncepcií voči Slovensku, jeho prínos k rozširovaniu poznatkov o slovenskej kultúre, najmä o literatúre v Poľsku, musí nakoniec prevážiť”.⁸

V úsilí pochopiť korene sporov o „poľskosť“ či „slovenskosť“ sporných oblastí Spiša, ale tiež Oravy a Kysúc, sa prezentovaná kapitola zameriava aj na poľský záujem o tieto územia, ktorý v novej medzinárodno-politickej realite roku 1918 vyústil do formulovania nárokov na časti týchto území Poľskom. Vývoj slovensko-poľských a poľsko-slovenských vzťahov v politickej a spoločenskej rovine nereflektuje výlučne cez prizmu hraničného sporu. Z metodologického hľadiska uplatňujeme syntetický prístup k témam, ktorých historiografické spracovanie považujeme za dostatočne podrobné. Text obohacujeme o partikulárne dobové pramene, najmä archívne dokumenty a úryvky z tlače, ktoré rozširujú poznanie konkrétnych tém v slovensko-poľských vzťahoch, súvisiacich hlavne s teritoriálnym diškurzom. Vzhľadom na takto určený výskumný akcent nebudeme podrobne rozoberať napr. diskusie o teritoriálnych otázkach v rámci jednotlivých komisií a subkomisií mierovej konferencie v Paríži v r. 1919 – 1924, ktoré mali rozhraničiť a napokon delimitovať československo-poľskú hranicu.⁹ Viac ako decízny proces mocností nás zaujímal ideové pozadie a evolúcia názorov na poľskej a slovenskej strane, argumenty a protiargumenty, ktoré obidve strany používali v diškurze o sporný región Spišu. Z toho vyplýva aj voľba prameňov, medzi ktorými nechýba súdobá regionálna tlač, spomienky hlavných aktérov, ale pochopiteľne ani „štandardné“ vedecké práce a syntézy venované nielen slovensko-poľskému pohraničiu, ale

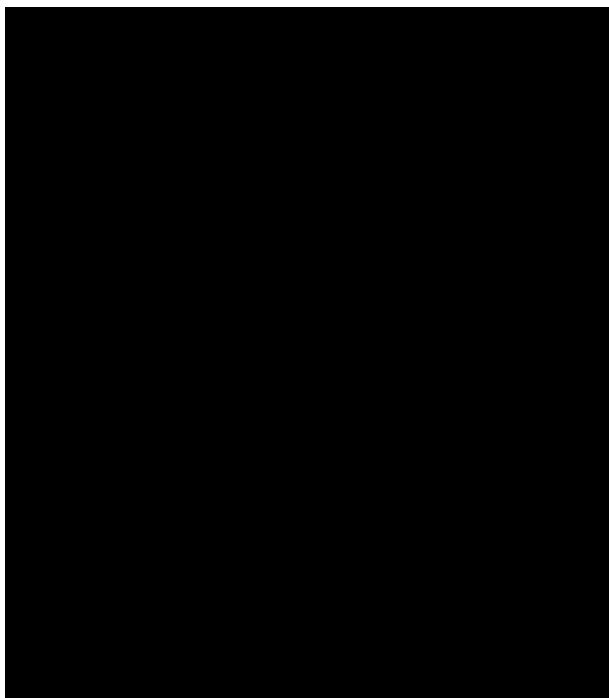
Obr. 4. XXX

aj československo-poľským diplomatickým vzťahom v období rokov 1918 – 1939 a 1945 – 1947, resp. krátkej epizóde slovensko-poľských vzťahov v r. 1939.

Ak v prípade Spiša píšeme o spornom regióne, je potrebné zdôrazniť, že objektom poľsko-československého sporu v diplomatickej a politickej rovine, resp. poľsko-slovenského sporu v rovine národnej bola jeho severná (zo slovenského pohľadu) časť. Stručnú poznámku si zaslúži terminológia. V prípade Kysúc, Oravy a Spiša sa v poľskom písomníctve stretávame aj

⁸ Ibidem.

⁹ Pokiaľ ide o Spiš, je táto problematika spracovaná. Pozornosť jej venovali nielen slovenskí, českí či poľskí, ale aj zahraniční bádatelia. Por. K dispozícii sú tiež protokoly a expertízy komisií z relevantného obdobia, ktoré sa poľsko-československým hraničným sporom zaoberali. Z najnovších prác, ktoré sú založené na podrobnom výskume procesu vytvárania hranice sú to najmä JAKUBEC, Pavol. Formovanie spišského úseku československo-poľskej hraničnej čiary na parížskej mierovej konferencii. In: *Slovanský prehľad*, roč. 96, 2010, č. 5 (Slovanské historické studie), s. 575 – 618; idem. Javorina v (česko-)slovensko-poľských vzťahoch medzivojnového obdobia ako symbol. In: *Nepokojná hranica*. Ed. Milica Majeriková. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 25 – 51; JESENSKÝ, Marcel. *The Slovak-Polish Border, 1918-1947*. Palgrave Macmillan 2014; okrem toho aj KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. Próby mocarstw Ententy narzucenia rozwiązania terytorialnych Polsce i Czechosłowacji pozostającym w konflikcie granicznym (luty-kwiecień 1919 r.). In: *Studia z dziejów Rosji i i Europy środkowo-Wschodniej*, XXXVI (2001), s. 73 – 92; *Conférence de la Paix 1919-1920. Recueil des Actes de la Conférence, Partie IV. Commissions de la Conférence, C. Questions Territoriales. 1. Commission des affaires tchécoslovaques*. Paris : Imprimerie Nationale, 1923; *Conférence de la Paix 1919-1920. Recueil des Actes de la Conférence, Partie IV. Commissions de la Conférence, C. Questions Territoriales, (2) Commission des Affaires Polonaises, 1-3e fascicule*. Paris : Imprimerie Nationale, 1924-1928; *Conférence de la Paix 1919-1920. Recueil des Actes de la Conférence, Partie IV. Commissions de la Conférence, C. Questions Territoriales. 3 Commissions relatives aux Conférences de la Paix 1919-1920. Recueil des Actes de la Conférence, Partie IV. Commissions de la Conférence, C. Questions Territoriales. Commissions relatives aux affaires de Teschen, Spisz et Orava*. Paris : Imprimerie Nationale, 1929.

Obr. 5. XXX

s pojmom „kresy“, ktorý možno voľne preložiť ako pohraničie, resp. okrajové územia.¹⁰ Súčasní poľskí autori historických textov sa nepochybne inšpirovali dobovou publicistikou, v ktorej sa pojem „kresy“ v kontexte Spiša, Oravy a Kysúc objavuje v rôznych podobách: „kresy południowe“, „kresy zachodnio-południowe“, prípadne „Kresy Tatrzańskie“ alebo „Kresy Zakarpackie“.¹¹

Nie je ambíciou tohto príspevku vyčerpávať obsasniť etymológiu a jednotlivé významy slova kresy. V súvislosti so Spišom, Oravou a Kysúcami sa obmedzí jedine na konštatovanie, že tento špecifický poľský pojem označuje pohraničie, resp. územné výbežky štátu – Poľska. Pohraničie (pogranicze) a „kresy“ sú synonymá, avšak s tým rozdielom, že „kresy“ vyjadrujú „poľskosť“

daného územia. Encyklopédia Poľského vedeckého vydavateľstva (Polskie Wydawnictwo Naukowe, PWN) definuje „kresy“ ako „regióny, zeme, etnické oblasti, ktoré sa jednako považujú za oblasť poľskej osobitosti“.¹² Obzvlášť relevantný je pasus o období tzv. Druhej republiky (II Rzeczpospolita), keď sa tento názov „z politických dôvodov [zvýraznenie autormi] používal na označenie rôznych iných sporných oblastí, napr. Spiša a Oravy (tzv. Kresy Południowe)“.¹³ V kontexte formovania hraníc Poľska a jeho susedných štátov po 1. svetovej vojne teda „kresy“ možno chápať aj ako územie, na ktoré si Poľsko uplatňovalo nárok a nemienilo z neho rezignovať ani po vytýčení štátnych hraníc, neraz – platí to aj o Spiši – označovaných za nespravodlivé. Ďalším problémom je, že oblasť „kresov“ sa nie vždy dala presne ohraničiť, resp. určiť bez toho, aby nedošlo k názorovému, a v konečnom dôsledku politickému stretu so susedným štátom či národom.

Tvorba hraníc štátov po 1. svetovej vojne bola komplikovaná a pre rozhodujúcich politických činiteľov predstavovala neraz rébus, ako vyriešiť často aj stáročia trvajúce územné spory. V prípade porazených štátov sa rozhodnutia prijímali jednoducho – s vojenskou porážkou sa spájal trest v podobe nútených reparácií a územných strát. Podstatne zložitejšou úlohou bolo vytýčiť hranicu medzi dvoma spojeneckými štátmi, ako Poľska a Československa. Ako obrazne napísal waleský historik Norman Davies, južná hranica Poľska bola odjakživa daná prírodnou bariérou v podobe horského masívu Karpát, ktorý oddeľoval Poľsko od poriečia Dunaja, teda Uhorska. Na dĺžke takmer 600 kilometrov je toto rozvodie prerušené len v troch miestach: v okolí Tešína, na Orave a Spiši, pričom v „každom z týchto pohárov vody vybuchovali dlhotrvajúce búrky“.¹⁴

Situáciu komplikovala aj zložitá otázka identity goralského obyvateľstva v poľsko-(česko-)slovenskom pohraničí. V spoločenských kruhoch

¹⁰ Najnovšie napr. ROSZKOWSKI, Jerzy Marian. „Zapomniane Kresy“. *Spisz, Orawa, Czadeckie w świadomości i działaniach Polaków 1895-1925*. Nowy Targ : Polskie Towarzystwo Historyczne, 2011; TRAJDOS, Tadeusz Mikołaj. Śląsk wobec Spiszu, Orawy i Czadeckiego w okresie międzywojennym. In: *Dzieje Najnowsze*, r. XLV, 2013, č. 1, s. 35.

¹¹ Pojem Kresy Zakarpackie sa vyskytuje v publikácii *Spisz, Orawa i Ziemia Czadecka w świetle stosunków etnicznych i przeszłości dziejowej. Z mapą*. Główny Komitet Pomocy dla Spisza, Orawy i Czadeckiego, Kraków 1939, s. 5 a ďalšie; SEMKOWICZ, Władysław. Walka o polskie „Kresy Południowe“. In: *Orli lot*. Miesięcznik krajoznawczy. Rok V, luty – marzec 1924, Nr 2–3, s. 18 – 23.

¹² „... kresy stanowią jedyny w swoim rodzaju równoważnik nazwy geogr., obejmujący kilka regionów, krain, obszarów etnicznych, uznanych jednak za obszar pol. swojskości“. Online <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3927350/kresy.html> (prístup 19. 9. 2015).

¹³ Ibidem.

¹⁴ DAVIES, Norman. *God's Playground. A History of Poland. Vol. 2*. Oxford : Clarendon Press, 1985, s. 494; v poľskom preklade idem. *Boże igrzysko. Historia Polski*. Kraków : Znak, 2012 (posledné vydanie).

v Poľsku, najmä v Podhalí s kultúrnym centrom v Novom Targu, a Krakove, bol už pred 1. svetovou vojnou zjavný záujem o goralov žijúcich na území horného Uhorska, predovšetkým v severných častiach Trenčianskej, Oravskej, Spišskej, a v minimálnom rozsahu Liptovskej a Šarišskej župy. Poľskí národopisci, spoločenský aktivisti, spisovatelia a politici považovali goralov rozprávajúcimi poľskými dialektmi síce za špecifické, ale etnicky poľské, aj keď z hľadiska národného povedomia nedostatočne „prebudené“ obyvateľstvo.

Jazykový determinizmus vtedy nebol ničím neobvyklým: prístup, na základe ktorého materský jazyk predurčoval národné povedomie a bol hnacím motorom politickej agitácie, bol typický pre národnotvorné procesy v celej strednej Európe. Z pochopiteľných dôvodov dnes zaznamenávame zásadný odklon od takýchto kategorických postulátov a to najmä v pohraničných oblastiach. Avšak v prvej polovici 20. storočia to bolo ťažko uskutočniteľné aj vzhľadom k tomu, že to mohol byť precedens aj pre iné pohraničné územia. Napr. v poľsko-nemeckom (ale aj poľsko-českom) etnickom pohraničí na Sliezske, ktoré bolo politicky dôležitejším priestorom než severné časti Spiša a Oravy, poľská strana v zápase s nemeckým vplyvom vyzdvihovala jazykový faktor v úsilí upevniť poľskosť v národnostne nevyhranenej časti miestneho obyvateľstva. Ľudia z okruhu slovanofilského krakovského časopisu *Świat Słowiański*, aktivisti regionálneho hnutia na Podhalí, popularizátori Tatier („taterníci“) a tiež okruh osôb, ktoré sa zoskupili okolo sliezskeho vojvodu Michała Grażyńskiego, sa preto nazdávali, že územia osídlené goralmi, ktorí hovorili poľským nárečím, mali všetky predpoklady na to, aby boli pripojené k „rodnej zemi“ (čiže k Poľsku). Z toho pramenili ich osvetové aktivity orientované na goralov, ktoré boli v mnohom zárodkom poľsko-slovenského antagonizmu; na etnografickom a historickom základe formulovali nároky Poľska na územie, ktoré obývali goralí.

Takáto argumentácia, pochopiteľne, nenachádzala pochopenie u Slovákov, a to tým viac, že rozhodná väčšina goralov žijúcich na slovenskej strane pohraničia, deklarovala slovenskú národnosť.¹⁵

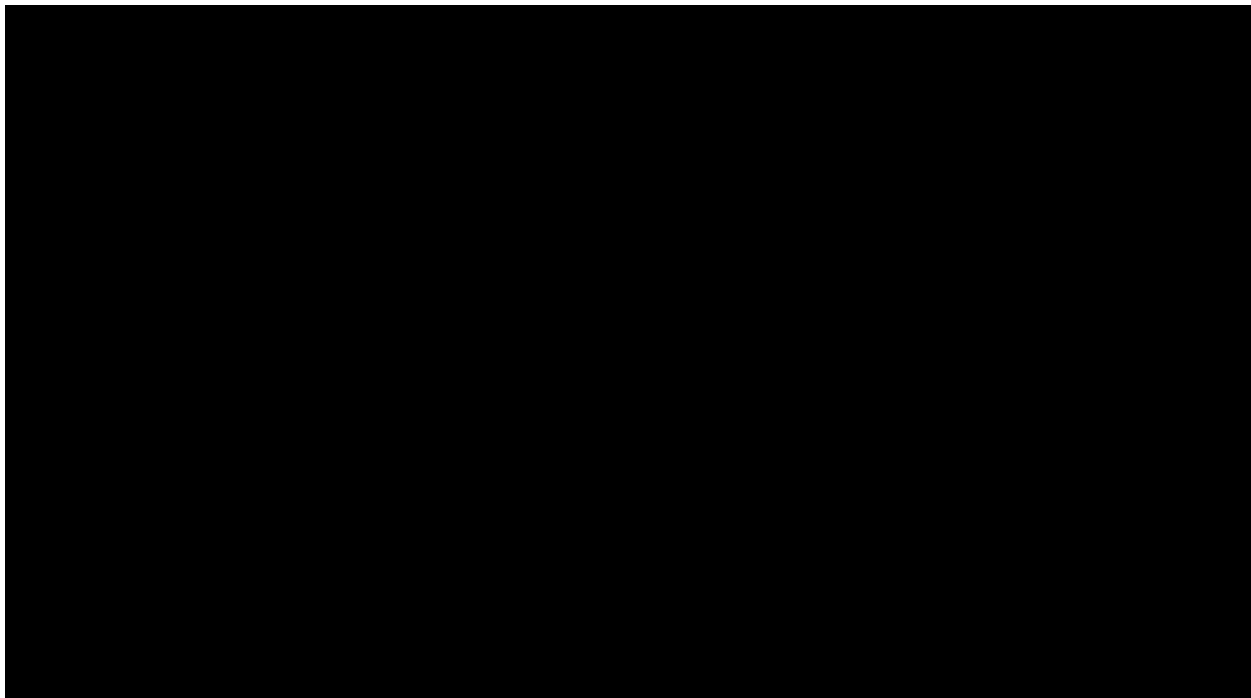
Časť týchto poľských aktivistov – kňaz Ferdynand Machay, rodák z oravskej Jablonky, Władysław Semkowicz, Feliks Gwiżdż, Walery Goetel, a ďalší – publikovala, alebo priamo pracovala v týždenníku *Gazeta Podhalańska*. Nadväzovala na predvojnovú publicistiku mesačníka *Świat Słowiański*, ktorý vychádzal od r. 1905 v Krakove. Práve *Świat Słowiański* vyvolal v roku 1912 svojimi príspevkami polemické reakcie slovenských časopisov (napr. *Slovenských ľudových novín*, *Národných novín*, *Slovenského týždenníka* a *Slovenského denníka*), ktoré o. i. odmietali tvrdenia, že Slováci asimilujú goralské obyvateľstvo.¹⁶ Poľskí aktivisti zo spojitosti goralského nárečia a poľštiny odvodzovali záver o „prirodzenej“ poľskej národnosti goralov. Na územiach severného Uhorska existovali však aj priestory slovenčiny (najmä kostol, ľudová škola, náboženská literatúra), ktorými sa medzi goralmi šírili spisovný jazyk a slovenské národné povedomie. Podľa názoru väčšiny slovenských autorov bol tento proces samozrejmy a v roku 1918 natoľko pokročilý, že ťažko pripúšťajú myšlienku o národnej labilnosti slovenských goralov v období zrodu česko-slovenskej štátnosti. Z hľadiska dobových poľských činiteľov a spišsko-oravských aktivistov, bol tento proces však „neprirodzenou“ a účelnou slovakizáciou etnograficky poľskej časti uhorskej spoločnosti, ktorú šírila najmä cirkev. Časť poľských autorov dodnes zástava takéto pozície. Historik zo Zakopaného Jerzy M. Roszkowski dokonca vysvetľuje, že slovakizácia goralov bola z hľadiska uhorských orgánov vítaná, pretože oveľa jednoduchšie bolo maďarizovať Slovákov ako potenciálnu poľskú menšinu, ktorá by bola – v prípade obnovenia Poľska – základom iredenty.¹⁷

Objasniť genézu poľského záujmu o (aj slovenské) Tatry, Spiš a Oravu je mimoriadne komplexná

¹⁵ Pozri PATEK, Artur. Wokół sporów o tożsamość narodową na polsko-słowackim pograniczu. In: *Naród – Państwo – Europa Środkowa w XIX i XX wieku*. Zost. Artur Patek, Wojciech Rojek. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2006, s. 75 – 84; PATEK, Artur. Spiš v rokoch 1849 – 1918: politické dejiny v kontexte strednej Európy. In: *Historia Scepisii*, vol. I. Zostavili Martin Homza, Stanisław A. Sroka. Levoča ; Kraków : CMS – Kláštorisko n. o.; Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. ???.

¹⁶ BORODOVČÁK, Viktor. *Poliaci a slovenský národný zápas v rokoch dualizmu* (Poliaci a funkcia myšlienky slovenskej vzájomnosti v slovenskej národnej ideológii na prelome 19. a 20. storočia). Bratislava : Veda, 1969, s. 406 a nasl.

¹⁷ ROSZKOWSKI, Jerzy Maria. Polska akcja „budzielska“ wśród spiskich, orawskich i czadeckich górali na przełomie XIX i XX w. In: *Góry i Góralczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego (Podhale, Spisz, Orawa, Gorce, Pieniny)* : historia: materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Kraków – Nowy Targ – Bukowina Tatrzańska, 21-24 października 2004. Nowy Targ : Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2005, s. 63 – 76.

Obr. 6. XXX

a náročná výzva. V skratke však možno konštatovať, že korene tohto záujmu siahajú už do obdobia romantizmu a tzv. Druhej republiky. Romantizmus, konkrétne koncepcie J. G. Herdera o tom, že pôvodné hodnoty a sloboda jednotlivých národov majú svoj pôvod v horách. Za II Rzeczypospolitej sa rozvíjal regionalizmus, ktorý obsahol aj goralov v oravských a spišských výbežkoch. Pod vplyvom týchto prvkov vznikol myšlienkový koncept, v zmysle ktorého ľudí z hôr spájala spoločná kultúra a tvorili spoločnú entitu. V politickom kontexte z prelomu 19. a 20. storočia, keď bolo Poľsko rozdelené medzi tri monarchie, získali „ľudia z hôr“, čiže gorali, aj etnický rozmer. V nadväznosti na herderovskú definíciu sa gorali stali niečím ako *pars pro toto*, autentickou vzorkou celého poľského národa. Texty, ktoré tematizovali

goralov, často nemali nijaký vopred stanovený vedecký zámer (či už etnografický, historický, kultúrny, alebo iný). Vyplývali z priameho pozorovania života a každodenného diania v oblastiach, obývaných goralmi. Spájala ich fascinácia týmto regiónom a jeho obyvateľstvom, ktorá by sa dala najvýstižnejšie zhrnúť do formulky „pôvab ich divokosti“.¹⁸ Takto vznikol a po dlhé desaťročia jestvoval mýtus o goralovi ako silnom, hrdom človeku, ktorého „divokosť“ spočívala najmä v úzkej spätosti s prírodou a tradičnými hodnotami.¹⁹ Po januárovom povstaní (1863) sa Podhalie začalo nazývať „poľským Piemontom“ a v Zakopanem sa naskytili podmienky pre slobodný rozvoj poľských národných a kultúrnych hodnôt. Zakopane sa stalo akýmsi magnetom pre mnohých poľských intelektuálov a umelcov,

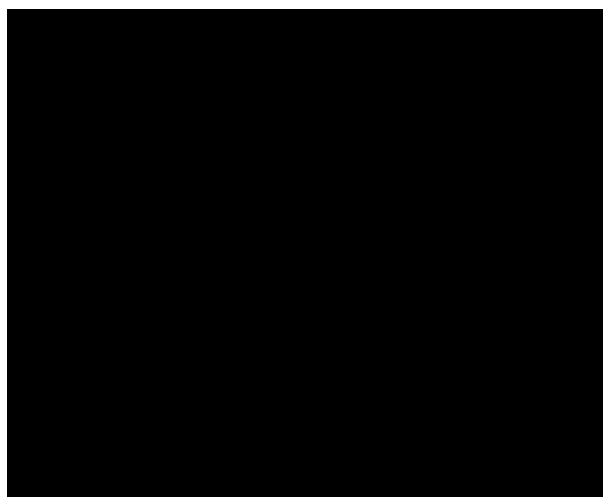
¹⁸ Táto charakteristika goralov spravila viac ako storočný „oblúk“, ak si ako príklad vezmeme napr. cestopis romantického básnika a revolucionára Seweryna Goszczyńského z jeho potulkách po Podhalí a Tatrách z roku 1832 (GOSZCZYŃSKI, Seweryn. *Dziennik podróży do Tatrów*, Sankt Petersburg, 1853, najmä s. 70 – 71, kde píše o špecifiku goralských detí, resp. s. 76 a nasl., na ktorých opisuje duchovný svet goralov pod príznačným podtitulom „Strzygi, upiory, wiłkołaki, bogińki, dziwżony“), prípadne vyjadrenie literáta a maliara Stanisława Witkiewicza „Witkacyho“ zo začiatku 20. storočia v znení „Górale są jedną z najwyborniejszych odmian polskiej rasy“. WITKIEWICZ, Stanisław. *Bagno*. Lwów : Nakładem Towarzystwa Wydawniczego, 1903, s. 5 – 6. Oblúk uzatvára fragment z článku W. Goetela, uverejneného v slovenskom turistickom časopise *Krásy Slovenska* roku 1931, v ktorom písal o „divokosti“ Tatier ako najvyššej hodnote z pohľadu poľského turistu a ochranára. Cit. podľa HOLLÝ, Karol. *Vzťahy Československa a Poľska pri ochrane prírody v medzivojnovom období: k projektu pohraničných národných parkov s dôrazom na Vysoké Tatry*. In: *Zborník Kysuckého múzea*, 16/2014, editor Miloš Jesenský, Kysucké múzeum v Čadci, 2014, s. 304.

¹⁹ Týmito, v slovenskej a českej vedeckej literatúre málo pertraktovanými faktormi, sa veľmi stručne zaoberá VALENTA, Jaroslav. Jak došlo k rozdělení Oravy a Spiše? In: *Dějiny a současnost*. Kulturně-historická revue, roč. 13, 1991, č. 3, s. 55.

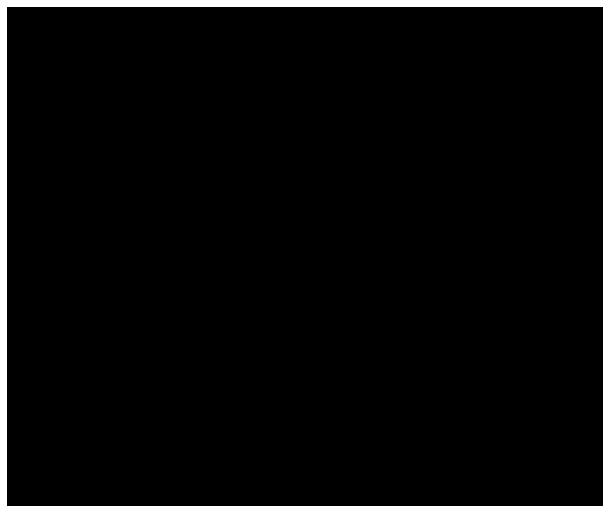
ktorí sa tu usadili. S tým súvisí aj názov *taternik/taternicy*.²⁰ Označuje nadšencov tatranskej prírody a turistiky, pričom túto svoju vášeň opriadli aj poéziou a veršami, v ktorých dominuje krása Tatier. V poľskej publicistike medzivojnového obdobia o Spiši, Orave a Tatrách sa pojem taternici objavil aj v negatívnom, resp. pejoratívnom význame.²¹

Už pred 1. svetovou vojnou sa každoročne organizovali Zjazdy Podhaľanov. Prvý sa uskutočnil r. 1911 v Zakopanem. O rok neskôr, na druhom zjazde v Novom Targu, vystúpil Władysław Orkan s postulátom zjednotenia všetkých goralov, ktorí podľa neho predstavovali pol milióna, do jedného organizmu (nedefinoval jeho štátnosť, išlo však jednoznačne o „poľskú jednotu“). Územne mal na mysli nielen Podhalie, ale aj Spiš, Oravu, Pieniny a oblasť okolo horského pásma Gorce.²²

Nadšenie taternikov a „goralománia“ so sebou v roku 1918 priniesli vedľajší efekt v podobe aktivít smerujúcich k pripojeniu časti severných Kysúc, Oravy, Spiša a k Poľsku. Stačí, ak spomenieme, že populárny spisovateľ Kazimierz Przerwa-Tetmajer, ktorý v diele *Legenda Tatier* spravil z Jánošíka homérskeho hrdinu a stál pri zrode poľskej „goralománie“, sa v roku 1919 postavil na čelo Národného výboru pre obranu Spiša a Oravy, Čadčianska a Podhalia.²³ V tomto „goralofilskom“ hnutí sa aktívne angažovali osoby, ktoré neskôr zaujali významné pozície v spoločensko-politickom živote „druhej“ republiky, ako prof. Władysław Semkowicz, kňaz Ferdinand Machay, neskorší poslanec Sejmu a senátor Feliks Gwiżdż, predseda Hlavného plebiscitného výboru v Novom Targu Walery Goetel a tiež jeho nástupca Michał Grażyński (od roku 1926 vojvoda Sliezska).

Obr. 7. XXX

Obr. 8. XXX

²⁰ Pojem „taternici“ resp. „taternik“ sa vžil na oboch stranách Tatier. V Poľsku od r. 1907 vychádza časopis *Taternik* (po r. 1945 ho vydáva Klub Wysokogórski Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego). Dnes pod týmto názvom pôsobí Spišský horolezecko-vysokohorský spolok so sídlom v Spišskej Novej Vsi, založený r. 2012.

²¹ Konkrétne v texte F. Machaya z novembra 1938, ktorého bez nadnesenia možno charakterizovať ako absolútneho maximalistu v územných požiadavkách Poľska. Napísal ho po ďalšom, v poradí treťom rozhodnutí, ktoré Poľsku prisúdilo časť Kysúc a spišskú Javorinu. Nová hranica v Tatrách podľa Machaya ponechala na Slovensku „takmer 100 000 Poliakov“. Hraničné rozhodnutie mohlo preto uspokojiť jedine „takých taternikov a rybárov, ktorých osud poľských duší zaujíma len málo“. „Co nowego na Spiszu, Orawie w Ziemi Czadeckiej?“ In: *Orli lot. Organ kół krajoznawczych młodzieży*, 1938, Nr 9, s. 138.

²² Stanisława TREBUNIA-STASZEL. Współczesne życie folkloru. Przykład międzynarodowego festiwalu folkloru ziem górskich w Zakopanem. In: *Zarządzanie w kulturze*. Tom 11. Pod redakcją Ewy Kocój. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2011, s. 227.

²³ WNUK, Włodzimierz. Podhale. In: *Literatura polska : przewodnik encyklopedyczny*. T. 2. Zost. J. Krzyżanowski, Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984, s. 184 – 187. Pozri tiež PRZERWA-TETMAJER, Kazimierz. *Legenda Tatier*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964. Termín „goralománia“ používa aj JAGIEŁŁO, Michał. Wybrane zagadnienia zbójnictwa tatrzańskiego w piśmiennictwie polskim XIX i początku XX wieku (na kanwie Zbójnickiej sonaty). In: *Mity i rzeczywistość zbójnictwa na pograniczu polsko-słowackim w historii, literaturze i kulturze : materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej Kraków – Bukowina Tatrzańska 18 – 22 października 2006 r.* Nowy Targ : Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, 2007, s. 243 – 248.

V činnosti, ktorej cieľom bolo „zobudiť“ poľské národné povedomie medzi goralmi, sa ešte pred rokom 1918 vyprofilovali dve strediská – podhalanské a krakovské. Zatiaľ čo prvé zo spomínaných stredísk v svojej „buditeľskej“ činnosti považovalo za partnerov Maďarov, krakovský kruh, silne presiaknutý slovanofilskými vplyvmi, si želal vyriešiť národnostnú otázku v poľsko-slovenskom pohraničí v porozumení so Slovákmi. Krakovské slovanofilské stredisko, zoskupené okolo Prof. Semkowicza a časopisu *Świat Słowiański*, malo silnejší vplyv na poľské elity a vytváranie pozitívneho obrazu Slovenska a Slovákov v Poľsku, ako „podhalanci“.²⁴ Často to boli tie isté osoby, ktoré sa spočiatku zaoberali problematikou goralov v Hornom Uhorsku a neskôr, v oslobodenom a nezávislom Poľsku, nadväzovali a rozvíjali kontakty s reprezentantmi slovenského národného hnutia, pričom sa výraznou mierou zaslúžili o priblíženie problematiky Slovákov Poliakom. Spojenie fascinácie goralmi a poľsko-slovenským pohraničím so záujmom o Slovensko a slovenskú kultúru bolo charakteristickým prvkom pre celé, široko chápané prostredie poľských slovakistov a slovakofilov v celom medzivojnovom období. Treba však zdôrazniť, že otázky poľsko-slovenského pohraničia neboli marginálnym problémom, o ktorý by sa zaujímali len v okolí Zakopaného či Krakova. Zakopane bolo nielen dôležitým oddychovým a turistickým strediskom, ale aj jedným z kultúrnych centier Poľska.²⁵

Spiš krátko po 1. svetovej vojne. Zárodky poľsko-(česko)slovenského antagonizmu

Koniec 1. svetovej vojny viedol k rozkladu a postupnému odchodu uhorskej štátnej administratívy z Oravskej župy, ktorá bola v zmysle Martinskej deklarácie Slovenskej národnej rady (SNR)

z 30. októbra 1918 integrálnou súčasťou Československej republiky. SNR však nedokázala ihneď zaviesť svoje pobočky na celom území Slovenska, čiže ovládnuť štátnu správu. Ďalším problémom bola konečná teritoriálna podoba, v ktorej sa malo Slovensko včleniť do Československej republiky. Prechodné obdobie mocenského vákuu v regiónoch Slovenska využili niektoré novovzniknuté výbory a organizácie na vyjadrenie „práva na sebaurčenie“, ktoré odmietali lojalitu k Československu. Obzvlášť markantné boli tieto tendencie na východe Slovenska. Okrem iniciatív v regionálnom, resp. lokálnom meradle stojí za zmienku proklamácia Slovenskej ľudovej republiky 11. decembra 1918 Viktorom Dvorčákom,²⁶ ktorý využil regionálne a jazykové špecifiká na probudapeštiansku separatistickú akciu v mene „Slovjakov“, resp. idey „uhroslovjactva“.²⁷ Dvorčákovu hnutie malo na Spiši svoju pobočku, Národnú radu spišských Slovjakov.²⁸

Na Spiši, podobne ako na Orave, sa po stiahnutí uhorského administratívneho, bezpečnostného aparátu a postupne aj vojska otvoril priestor pre národno-politické aktivity tunajších obyvateľov: Slovákov, Maďarov, Nemcov a Poliakov. V jednom však bol Spiš odlišný. Azda niet iného regiónu, ktorý by za krátky čas od skončenia vojny do konca kalendárneho roku 1918 zaznamenal vznik toľkých, od seba odlišných a paralelne pôsobiacich národných rád či výborov. Slovom, každá z etnických skupín na Spiši využila právo na sebaurčenie. Ôsmeho novembra 1918 Rusíni v Starej Ľubovni proklamovali vznik Ruskej národnej rady.²⁹ Maďari a Nemci na Spiši zostávali verní korune Sv. Štefana. Po správach o rozpade monarchie si 16. 11. 1919 Maďari založili Župnú maďarskú národnú radu vedenú Tiborom Máriássym, podriadenú vláde v Budapešti. Spišskí Nemci založili Samostatnú spišskú republiku (Selbstständige Zipser Republik) 9. decembra 1918 na verejnom zhromaždení v Kežmarku. Onedlho,

²⁴ Podrobnejšie pozri ROSZKOWSKI, Jerzy M. Stanowisko „Świata Słowiańskiego“ wobec sytuacji Słowaków i Polaków w Królestwie Węgierskim na początku XX w. In: *Od poznania do zrozumienia*, s. 9 – 20.

²⁵ Pozri podrobnejšie: MAJDA, Jan. *Zakopiańskie centrum polszczyzny*. Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975. V Zakopanem vychádzalo v medzivojnovom období 30 časopisov. LACHENDRO, Jacek. Prasa powiatów górskich województwa krakowskiego w latach 1918-1939. In: *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, 2000, T. 3, z. 2(6), s. 35 – 67.

²⁶ Transkripcia priezviska sa rôzni (Dvortsák, Dvorcsák).

²⁷ Bližšie pozri ŠVORC, Peter. Prouhorské integračné snahy na území Slovenska na konci r. 1918. In: *Historický časopis*, 17, 1999, č. 1, s. 44 – 54; TAJTÁK, Ladislav. Dvortsákovu separatistické hnutie a maďarská iredenta. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*. Materiály zo IV. zjazdu slovenských historikov v Košiciach dňa 28 – 30. 6. 1962. Bratislava, 1964, s. 218 – 269.

²⁸ Pozri text Jozefa Sulačka v tejto publikácii, s. ???

²⁹ Podrobnejšie TAJTÁK, Ladislav. Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae*. Monographia 6. Historica. Bratislava : SPN, 1972, s. 95 – 99.

11. 12. 1919, však bola táto z pohľadu ČSR odstredivá sila zneškodnená tým, že SNR v Liptovskom Mikuláši prisľúbila spišským Nemcom jazykové a kultúrne práva.³⁰ Keďže v neskorších mesiacoch a rokoch sa na severnom Spiši intenzívne rozvinul slovensko-poľský spor, pokúsime sa objasniť jeho genézu. Pritom je nevyhnutné reflektovať situáciu na hornej Orave, ktorá vývoj na (nielen severnom) Spiši v mnohom ovplyvňovala, alebo priam predurčovala.

Okresná Národná organizácia (Powiatowa Organizacja Narodowa, PON) v Novom Targu s predsedom Janom Bednarským ako prvá poľská organizácia už 3. novembra 1918, ihneď po tom, ako dostala správu o Deklarácii SNR, odoslala do Turčianskeho Sv. Martina telegram, v ktorom Slovákom blahoželala. Vyjadrila želanie, aby sa medzi Slovákami a Poliakmi vyvíjali priateľské vzťahy. Bolo tu však jedno podstatné „ale“: PON súčasne vyslovila nádej, že sa uskutoční pokojné rozhraničenie území obývaných Poliakmi a historicky spätých s Poľskom, ktoré boli doteraz súčasťou uhorského štátu.³¹

Ďalším výstražným znamením pre SNR musel byť článok v týždenníku *Gazeta Podhalańska* z 3. novembra 1918 s titulkom „O naszym braci na Węgrzech“ („Za našich bratov v Uhorsku“). Reagoval na správu, ktorú sprostredkovane priniesli aj poľské tlačoviny, že maďarská vláda M. Károlyiho „ponúkla Čechom“ štyri hornouhorské župy (oravskú, trenčiansku, turčiansku, nitriansku). Príznačná je kritika autora článku, že poľské denníky píšu o Orave ako o Árve, a Turiec skomolili na Turcz. Je to jeden z dôkazov skutočnosti, že znalosť o hornom Uhorsku, resp. Slovensku bola v celopoľskej škále mizerná. Čo je podstatné, autor tvrdil, že časť Trenčianskej, Spišskej a Oravskej stolice obývajú poľskí gorali, takže niekto (rozumej Károlyiho vláda) ich „daruje“ do cudzích (rozumej českých) rúk. Vyjadril túžbu

žiť so Slovákami v zmieri, no nehodlal sa zrieknuť okolo 100-tisíc „našich gorolov“. Za imperatív považoval hlásiť sa o nich a žiadať pre nich „iné riešenie“, pričom ubezpečil, že na „takúto možnosť sme pripravení!“³²

Neboli to plané slová. Reakcie na Martinskú deklaráciu SNR v severných oblastiach územia Slovenska neboli len priaznivé. Dňa 5. 11. 1918 založili v hornooravskej obci Jablonka (Jabłonka) Národnú radu Poliakov na hornej Orave (Rada Narodowa Polaków na Górnej Orawie, resp. Rada Narodowa Górnio-Orawska – RNGO). Predsedal jej síce Jan Piekarczyk, ale jej hybnou silou bol nepochybne Ferdynand Machay (Ferdinand Machaj),³³ rodák z oravskej Jablonki, ktorý roku 1912 pôsobil ako vikár v Zázrivej a neskôr v Ružomberku u Andreja Hlinku. *Gazeta Podhalańska*, ktorá čitateľov informovala o vzniku RNGO, písala o tunajších Poliakoch, ktorí nechcú zostať v novovytvorenom česko-slovenskom štáte a žiadajú, aby sa všetky poľské územia v trenčianskej, oravskej a spišskej stolici pričlenili „k veľkému, čisto katolíckemu Poľsku“. Nasledovala výzva F. Machaya s názvom „Do Polaków Spiza, Orawy i Tenczyna“. Napísal ju v goralskom dialekte. Jej fragment uverejňujeme v pôvodnom znení. Machay upozornil na Deklaráciu SNR a dodal: „Co slobodno naszym bratom Słowiakom, to musi być nom slobodno. Oni sie oderwali od uherskiej krainy złoncyli sie z Cechami. Jezeli sie oni oderwali, to oderwali i nos, bo my do tego czasu razem zyli. Ale po co sie nom Polokom do Cech uciekać? Jezeli się nasa kraina naprawde na kawalki podzieli, to my Polocy pójdzmy do Polski. Tego zondać, to nase świente prawo. [...] Nasa kraina bedzie podzielono. [...] Nasej cenści nie dajmy nikomu, zadziermy jom sobie. Syścy chcom iść ku swoim, jacy my by nie chcieli?“³⁴

Machay aj neskôr vyjadroval poľutovanie nad tým, že Slováci odopierajú Poliakom na Orave a Spiši právo na sebaurčenie, ktoré chápal

³⁰ SULACEK, Jozef. Posledný spišský župan JUDr. Ján Rumann (1874 – 1925). In: *Z minulosti Spiša. Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči*, XII, Levoča 2004, s. 114.

³¹ *Gazeta Podhalańska*, roč. VI, Nr. 45, 10. 11. 1918, s. 3, „Braciom Słowakom“. V literatúre sa na tento fakt doposiaľ nepoukazovalo: Nie je potvrdený archívnym prameňom, ale dobovou tlačou. SNR na telegram neodpovedala.

³² O naszym braci na Węgrzech“. In: *Gazeta Podhalańska*, r. VI., Nr 44, 3. 11. 1918, s. 4.

³³ Skutočnosť, že Machay (Machaj) sa v mladšom veku neangažoval ako Poliak, ba dokonca, ako to napokon sám priznal v spomienkach, spočiatku nevedel hovoriť ani písať po poľsky, ešte neznamená, že sa cítil ako Slováč. Označoval ho v súvislosti s jeho poľskými národnými, resp. v mnohých aspektoch nacionalistickými aktivitami ako „odrodilca“, je scestné. Súčasní používatelia tejto charakteristiky sa zrejme inšpirovali dobovými prameňmi, v ktorých Machay príležitostne figuruje ako „slovenský renegát“. Pozri napr. DĄBROWSKI, Dariusz. Medzi Tešínskom a Podkarpatskou Rusou. (K niektorým aspektom poľskej diverzie na Slovensku v rokoch 1938 – 1939). In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov II*. Zostavovateľ Martin Lacko. Trnava 2003, s. 85.

³⁴ *Gazeta Podhalańska*, Nr 45, 10. 11. 1918, s. 4. F. Machay, „Do Polaków Spiza, Orawy i Tenczyna“, MACHAY, Ferdynand. *Moja droga do Polski*. »Pamiętnik«. Kraków: Agat Print, 19923, s. 109 – 111.

ako právo stať sa súčasťou Poľska.³⁵ Vychádzal z presvedčenia, napokon, takisto aj Slováci, že Uhorsko je mŕtve. Práve preto sa dostal do konfliktu s poľským diplomatickým predstaviteľom v Budapešti, Tadeuszom Stamirowským, ktorý sa v novembri 1918 mal vyjadriť za zachovanie integrity Uhorska. Maďarská tlač uverejnila Stamirowského vyjadrenia o poľskej vojenskej okupácii hornej Oravy a severného Spiša. Machay v mene hornooravskej Rady sformuloval protest proti týmto vyjadreniam, ktoré označil za škodlivé pre Poliakov v Uhorsku.³⁶

Gazetu Podhalańsku, resp. „Podhalanku“, ako znelo ľudové označenie týždenníka, možno v novembrových dňoch r. 1918 a takisto aj neskôr označiť za myšlienkové centrum poľskej osvetovo-politickej činnosti orientovanej jednak na posilnenie poľského povedomia obyvateľstva na území Oravy a Spiša a jednak – to bolo iste nemej dôležité – ako fórum, ktoré malo ambíciu oboznamovať Poliakov s týmito málo známymi regiónmi a prostredníctvom celonárodnej osvety ukotviť „kresy południowe“ v povedomí občanov Poľska ako integrálnu súčasť ich štátu. Nie je tajomstvom, že znalosť názvu a geografickej polohy Spiša a Oravy krátko po skončení 1. svetovej vojny neboli v Poľsku nijakou samozrejmosťou. V dobovej tlači a v úradných dokumentoch sa spišské obce neraz objavovali v maďarskej, alebo nemeckej podobe. Byzantológ a krakovský rodák Kazimierz Zakrzewski písal v r. 1922 v úvode knihy *Na kresach orawskich* tieto slová: „*Náš inteligent sa až v r. 1910, v čase, keď sa kryštalizovalo mladé Poľsko, dozvedel z novin o tom, že existujú dve malé krajinky, o ktoré bojuje aj poľský ľud: po prvýkrát počul názvy Spiš a Orava.*“³⁷

Náklad „Podhalanky“ sa v tomto období distribuoval aj na území Slovenska. Ferdinand Machay s týždenníkom blízko spolupracoval už pred 1. svetovou vojnou. Vznik periodika r. 1913 je spätý s už spomínaným menom – Janom Bednarským. Ten sa v Podhalí stal významnou postavou: už 23. 9. 1918 inicioval založenie poľských organizácií (PON) na Podhalí a stal sa predsedom

tohto orgánu. Poľská likvidačná komisia (Polska Komisja Likwidacyjna) so sídlom v Krakove ho 6. 11. 1918 vymenovala za vládneho delegáta (komisára) pre Podhalie s kompetenciou pre územie Spiša a Oravy. Ako o tom svedčí priebeh udalostí na hornej Orave a v severnom Spiši od novembra 1918, Bednarski bol koordinátorom poľského politického a vojenského postupu v oboch regiónoch a možno ho preto označiť za *spiritus movens* poľských aktivistov, akýsi most medzi Poľskom a poľskou akciou priamo v teréne, na juh od haličsko-uhorskej hranice. Machay s Bednarským a ďalšími aktivistami z Podhalia konzultoval nielen založenie RGNO v Jablonke, ale aj ďalší postup.³⁸ Postup RGNO voči slovenským výborom nebol od začiatku konfrontačný. Nechýbala vôľa dohodnúť sa, o čom svedčia viaceré stretnutia z novembra 1918. Po založení RNGO sa uskutočnilo niekoľko poľsko-slovenských stretnutí na úrovni samosprávy. Zúčastnili sa ich F. Machay, kňaz Jan Humpola a por. Jerzy Lgocki, ktorí v Dolnom Kubíne viedli rozhovory s oravským županom Jurajom Bullom a predsedom župného výboru SNR v Dolnom Kubíne Ignáčom Radlinským. Stretnutí sa zúčastnili aj P. O. Hviezdoslav a Ignác Grebáč-Orlov. Machay sa netajil dobrým dojmom z týchto stretnutí a domnieval sa, že porozumenie so slovenskými susedmi vo veci hraníc sa uskutoční mierovým spôsobom. Ďalšie rozhovory sa mali uskutočniť v Zakopanom. Predstavitelia RGNO a poľskej okresnej organizácie v Novom Sączy chceli koncom novembra 1918 navštíviť Turčiansky Sv. Martin a rokovať tu so SNR, avšak cestu znemožnili dopravné problémy.³⁹

Poľská „buditeľská“ činnosť na Spiši zaostávala za aktivitou Machaya a jeho spolupracovníkov na hornej Orave. Založenie Spišskej národnej rady (Rada Narodowa Spiska) v Starej Ľubovni v polovici novembra 1918 pôsobí len ako manifestačný akt a pokus vyslať navonok signál, že aj tunajší obyvatelia chcú k Poľsku. Trojčlenná „spišská rada“, ktorú tvoril predseda J. Bojarski a bratia J. a Z. Kuczkowski, v aktivite zaostávala za Machayovou hornooravskou radou. Súdobé

³⁵ *Gazeta Podhalańska*, Nr 47, 24. 11. 1918, s. 3 – 4, F. Machay, „Słoboda?“.

³⁶ MACHAY. *Moja droga*, s. 119 – 120. Stamirowski bol oficiálne predstaviteľom Hlavného národného výboru (Naczelny Komitet Narodowy). Konkrétne novinové články sa nám nepodarilo dohľadať. Machayovo tvrdenie, že Stamirowského v dôsledku „aféry“ ihneď odvolali, nie je pravdivé. V januári 1919 ho totiž MSZ menovalo za konzula v Budapešti. Na tomto poste ho r. 1920 vystriedal Jan Szembek. Stamirowski potom pôsobil ako konzul *ad personam* v Miškovci.

³⁷ ZAKRZEWSKI, Kazimierz. *Na kresach spisko-orawskich*. Lwów 1922, s. 5. Knihu venoval prof. Semkowiczovi.

³⁸ MACHAY. *Moja droga*, s. 99 – 100. Porád sa zúčastnil o. i. etnológ Juliusz Zborowski, ktorý taktiež spolupracoval s *Gazetou Podhalańskou*.

³⁹ *Gazeta Podhalańska*, Nr 45, 10. 11. 1918, s. 4 – 5.

vysvetlenie, že aktivitám poľského hnutia na Spiši, konkrétne v Kežmarku a Lubici, bránia nemeckí, maďarskí a židovskí páni, neznie veľmi presvedčivo.⁴⁰

Poľský aktivizmus na Spiši bol skôr zásluhou činovníkov (Organizacja Narodowa) z Nového Sącza a komisára J. Bednarského, ktorý mal priame kontakty so Zamagurím ešte pred vojnou. S tým korešpondoval aj priestor, ktorý poľská akcia na Spiši dostávala na stránkach *Gazety Podhalańskiej*: 1. 12. 1918 v týždenníku uverejnili článok „Poliaci na Spiši“, v ktorom sa konštatovalo, že aj oni majú, rovnako ako ich rodáci na hornej Orave, právo, založiť si poľskú Národnú radu, a oznámiť tak svetu a blížiacej sa mierovej konferencii, že chcú patriť do Poľska, „tak ako to bolo za dávnych čias“.⁴¹

Pre liknavosť poľských aktivistov na Spiši, alebo nedostatočnú podporu pre ich myšlienky (resp. súhrn obdivoch faktorov) sa úlohy rečníka poľských požiadaviek na Spiši zhostil F. Machay. Vyvíjal osvetovú činnosť a aktivity nielen v mene „hornooravskej“ rady, ale v mene všetkých obyvateľov na území Slovenska – teda aj na Spiši, ktorých považoval za Poliakov.

Zásadná otázka znela, ktoré konkrétne územie na Spiši si poľské aktivistické kruhy nárokovali. Otázka etnickej definície goralského obyvateľstva vzhľadom na jeho národnú nevyhranenosť, resp. viacvrstvovú identitu, ponechávala široký priestor. Súdobé poľské publikácie a debaty svedčia o tom, že poľskí vzdelanci reprezentujúci názorovú lobu za pripojenie časti Kysúc, Oravy

a Spiša ho definovali veľkoryso. Koncom novembra 1918 sa v sídle spolku Towarzystwo Tatrzańskie v Krakove uskutočnila konferencia za účasti členov a prizvaných hostí (S. Eljasz-Radzikowski, F. Machay, J. Zborowski, W. Semkowicz a ďalší), na ktorej diskutovali maximalistický a minimalistický variant poľských územných aspirácií na juh od Karpát. Prítomní zostavili komisiu,⁴² ktorú poverili úlohou zostaviť a vydať odbornú brožúru o Poliakoch na hornom Uhorsku a memoriál pre poľskú vládu s konkrétnymi územnými požiadavkami.⁴³ Ako poukážeme v ďalšej časti, začiatkom roku 1919 vydali brožúru, ktorej vydavateľom bol poľský Národný výbor na obranu Spiša, Oravy, okolia Čadce a Podhalia (Komitet Narodowy Obrony Spisza, Orawy, Czadeckiego i Podhala).⁴⁴

Mimoriadne dôležité bolo dianie priamo v regióne. Zásadný význam mala vojenská situácia. Poľské vojenské oddiely využili nejasnú situáciu, prekročili haličsko-uhorskú hranicu a 6. novembra 1918, len deň po vzniku Machayovej RGNO, vstúpili na územie hornej Oravy.⁴⁵ Zrejme už 8. novembra 1918 poľskí vojaci vpochodovali do priestoru spišskej obce Lechnica v Pieninách a čoskoro obsadili väčšiu časť Zamaguria a Javoriny.⁴⁶ Nie je podstatné, pod akou zámienkou sem poľské oddiely vstúpili – oficiálne sa vysvetľovali ako zásah proti antisemitským prejavom, resp. opatrenie s cieľom zamedziť rabovaniu a iným trestným činom vojenských zajatcov ruskej cárkej armády, ktorí boli až do prepustenia z nevole po skončení vojny nasadení do povinných

⁴⁰ *Gazeta Podhalańska*, Nr 47, 24. 11. 1918, s. 5. Na druhej strane W. Roszkowski tvrdí, že pripojenie Spiša k Poľsku podporovali aj niektorí miestni Maďari, Nemci a Rusíni. ROSZKOWSKI, Jerzy Maria. Kształtowanie się południowej granicy Polski na odcinku słowackim 1918-1938. In: *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesienią 1938 r.*, red. Robert Kowalski. Nowy Targ : Polskie Towarzystwo Historyczne, 2013, s. 52.

⁴¹ *Gazeta Podhalańska*, Nr 48, 1. 12. 1918, s. 3. Nevedno, či išlo o časový sklz, alebo nedostatočnú informovanosť týždenníka, no spomínaná Spišská národná rada už v tomto období (december 1918) pôsobila.

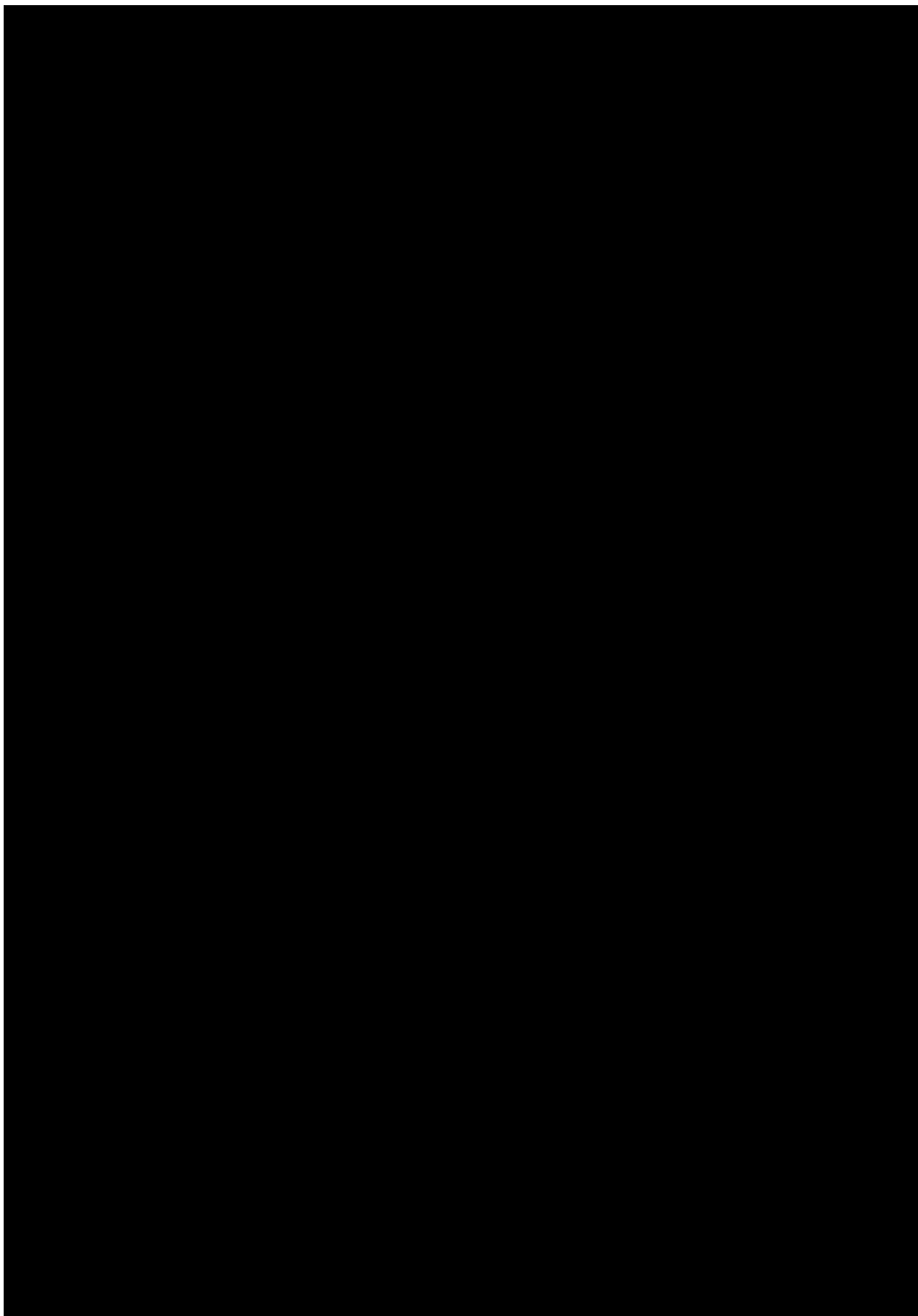
⁴² Komisja Kresowa Polskiej Komisji Likwidacyjnej.

⁴³ MACHAY. *Moja droga*, s. 123.

⁴⁴ *Spisz, Orawa i Okrag Czadecki*. Opracowała Komisja Kartograficzna złożona z Stanisława Eljasza-Radzikowskiego, Walerego Goetla, Władysława Semkowicza i Romana Zawilińskiego. Kraków : Komitet Narodowy Obrony Spisza, Orawy, Czadeckiego i Podhala, 1919.

⁴⁵ Určenie presného dátumu vstupu poľských vojsk na Hornú Oravu v odbornej literatúre sa rôzni. Machay ho datuje dňom 6. 11. 1918. MACHAY, *Moja droga*, s. 108. Rovnaký dátum uvádza SZKLARSKA-LOHMANNOWA, Alina. *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925* (Prace Komisji Badań Historycznych PAN – Oddział w Krakowie 19). Wrocław – Warszawa – Kraków 1967, s. 28. Matej Andráš ho datuje 7. 11. 1918 a interpretuje ako inšpirované propagačnou činnosťou F. Machaya ANDRÁŠ, Matej. Severný Spiš v politických, vojenských a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918 – 1947. In: *Terra Scepusiensis : stav bádania o dejinách Spiša*. Eds. Ryszard Gładkiewicz, Martin Homza. Slovensko-poľská komisia humanitných vied Ministerstva školstva SR a Ministerstva národnej výchovy a športu PR. Levoča : Kláštorisko; Wrocław : CBSiBUW, 2003, s. 854.

⁴⁶ MAJERIKOVÁ, Milica. *Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska v medzivojnovom období v kontexte česko-slovensko-poľských vzťahov*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 30. J. Zieliński datuje vstup poľských vojsk na územie severného Spiša dňom 6. 11. 1918, teda rovnakým dátumom, ako vstup na hornú Oravu. ZIELIŃSKI. *Spisz i Orawa w latach 1918-1945*, s. 107.

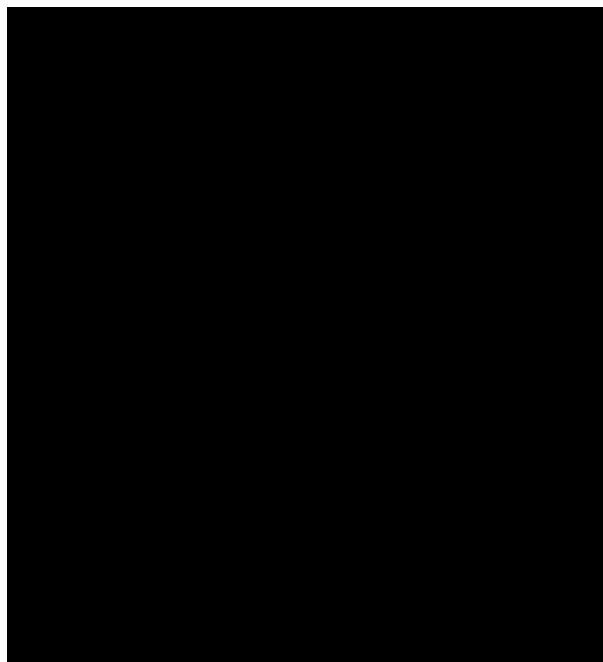

Mapa 1. XXX

prác v Uhorsku.⁴⁷ Pobyt poľských oddielov na hornej Orave a časti severného Spiša mal byť len dočasný. Pri pohľade na súdobé realie je zrejmé, že vojenská prítomnosť na sporných územiach bola súčasťou stratégie vytvárania *fait accompli* poľskou stranou. Tá spočívala jednak v zakladaní miestnych orgánov (rád, výborov) a jednak v obsadzovaní týchto území vojskom, ktoré prichádzalo z Poľska. Je taktiež nesporné, že na Spiši bola pozícia poľskej rady slabá a poľskí aktivisti jej posilnenie spájali s vojenskou intervenciou poľskej „légie“.⁴⁸

Vážnosť situácie si uvedomovali aj politici na Slovensku. Andrej Hlinka na zasadnutí Kňazskej rady 28. novembra 1918 v Ružomberku upozorňoval na potrebu agitovať v prospech hornej Oravy a severného Spiša na mierovej konferencii.⁴⁹ Zdá sa, že na Slovensku v roku 1918 a neskôr chýbala „spišská“ resp. „oravská“ názorová loby, ktorá by efektívne ovplyvňovala verejnú mienku a vytvárala tlak na rozhodnutia politického vedenia. Argumenty o „slovenskosti“ (celého, teda aj severného) Spiša a (celej, teda aj hornej) Oravy, ktoré by siahali hlbšie do dejín sú v roku 1918 skôr výnimkou a celkom iste zaostávali za aktivitami poľských „buditeľov“. Súviselo to aj s organizačnými ťažkosťami v globálnej škále: do začiatku novembra 1918 sa SNR na celom území Slovenska podarilo zriadiť len necelú tretinu výborov.⁵⁰ Pre pozorovateľa názorov poľských učencov na „poľskosť“ goralského obyvateľstva Kysúc, Oravy a Spiša z konca 19. a začiatku 20. storočia nemohli byť poľské národné heslá a konkrétne činy po vojne priamo na územiach, o ktoré mal po roku 1918 vypuknúť spor, nijakým prekvapením. Naskytá sa otázka, nakoľko boli slovenské intelektuálne kruhy na takúto ofenzívu argumentačne (ne-)pripravené.

Poľská vojenská prítomnosť na severnom Spiši sa zosilnila a rozšírila. Od 11. decembra 1918, na

Obr. 9. XXX

rozkaz gen. Andrzeja Galicu, vojenského veliteľa podhalianskeho vojenského okruhu s pôsobnosťou pre Spiš a Oravu, postupovalo poľské vojsko Popradskou kotlinou na juh. Obsadilo Starú Lubovňu, Podolínce, Kežmarok, Hniezdne a Spišskú Belú. Je zrejmé, že vojenský rozkaz nemohol prísť bez súhlasu poľskej vlády. Pozoruhodná je koincidencia medzi rozhovorom F. Machaya s ministrom zahraničných vecí Poľska Leonom Wasilewskim vo Varšave 9. decembra, a žiadosťou Wasilewského adresovanou Úradu šéfa štábu Poľských vojsk z 15. 12. 1918, v ktorej explicitne zdôraznil, že neobsadenie Spiša a Oravy (použil výraz „ziemie kresowe“) s „čisto poľským charakterom“ by mohlo viesť k ich definitívnej strate.⁵¹

Poľskú stratégiu vytvárania *fait accompli* na severnom Spiši potvrdzujú opatrenia po obsadení

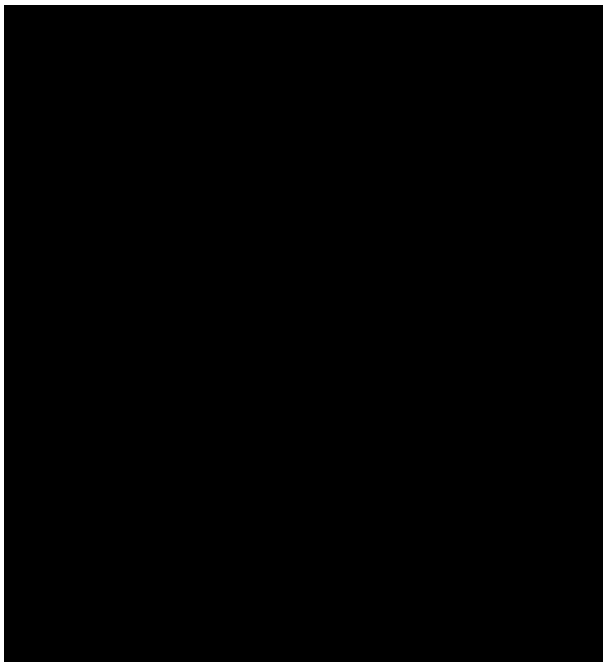
⁴⁷ O antisemitských útokoch píše podrobne MACHAY. *Moja droga*, s. 108; Mobilizačná výzva mjr. Brzoza-Brzezina, veliteľa obvodu v Novom Targu, 3. 11. 1918, uverejnená v *Gazeta Podhalańska*, Nr 45, 10. 11. 1918, s. 11.

⁴⁸ MACHAY. *Moja droga*, s. 121; ZIELIŃSKI. *Spisz i Orawa w latach 1918-1945*, s. 107; MAJERIKOVÁ. *Vojna o Spiš*, s. 29.

⁴⁹ *Poliaci a my. K tisícročnej tradícii slovensko-poľských vzťahov*. Zost. Viktor Borodovčák, Jozef Hrozičnik. Bratislava : Osveta, 1964, s. 122.

⁵⁰ HRONSKÝ, Marián. *Slovensko na rázcestí: Slovenské národné rady a gardy roku 1918*. Východoslovenské vydavateľstvo : Košice, 1976, príloha č. 3, s. 290. Pobočky SNR na severnom Spiši sa zriadili v Spišskej Starej Vsi, Veľkej Lesnej a Jurgove. ANDRÁŠ, Matej. Severný Spiš vo vojenských, politických a diplomatických aktivitách medzi rokmi 1918 – 1947. In: R. Gładkiewicz, M. Homza: *Terra Scepusiensis*. Stav bádania o dejinách Spiša/Stan bádania nad dziejami Spiszu. Levoča – Wrocław 2003, s. 884; SULAČEK, Jozef. *Z činnosti Plebiscitnej komisie v Spišskej Belej (1919 – 1920)* in: *Z minulosti Spiša* 14, Levoča 2006, s. 200; MAJERIKOVÁ. *Vojna o Spiš*, s. 27.

⁵¹ KAMIŃSKI, *Konflikt polsko-czeski*, s. 15. Machay na margo rozhovoru s ministrom L. Wasilewským napísal, že tento bol nielen naklonený myšlienke získať hornú Oravu a severný Spiš, ale aj sa orientoval v miestnej problematike. MACHAY. *Moja droga*, s. 123.

Obr. 10. XXX

vojskom, ku ktorým patrilo začleňovanie územia do poľského štátu formou zriaďovania štátnych inštitúcií a úradov. Tieto fakty sú v rozpore s tvrdeniami, že išlo o iniciatívu miestneho poľského obyvateľstva na severnom Spiši. Štátnu správu reprezentoval špeciálny delegát Poľskej Likvidáčnej Komisie, S. Młodzik.⁵² Rozhodnutím poľských ústredných orgánov sa platnosť poľských zákonov rozšírila na severný Spiš. Príkladom je volebný zákon z 28. novembra 1918 pre voľby do zákonodarného parlamentu (Sejmu),⁵³ ktoré sa uskutočnili 26. januára 1919. Zákon zriadil na území Haliče volebný obvod č. 39 s volebnými okrskami Nowy Targ, Limanowa, Myślenice, slúžnovský okres (powiat sądowy) Dobczyce,

ďalej Spiš (slúžnovské okresy Kežmarok, Stará Lubovňa a Spišská Stará Ves) a na Orave.⁵⁴

V decembri 1918 však rázne zareagovali autority Československa. Po obsadení Žiliny 6. 12. 1918 sa hlavný postup československého vojska v zmysle rozkazu poľného podmaršala Jana Diviša z Hlavného veliteľstva čs. vojska z 13. 12. 1918 sústredil na zaujatie Košicko-bohumínskej magistrály. Už 15. 12. 1918 dorazil do Popradu obrnený vlak so špeciálnou vojenskou skupinou vyčlenenou z brigády plk. Františka Schöbla, veliteľa čs. vojska na Slovensku. Velil jej pplk. Arnošt Hrbenský. Dňa 16. decembra 1918 dostal pplk. Hrbenský rozkaz obsadiť Podolíneč a Starú Lubovňu. Hrbenského skupina, ktorú tvoril aj prápor Slovenskej slobody, sa dostala do menších stretov s poľskými jednotkami a 17. decembra 1918 sa podpísalo prímerie, ktoré stanovilo, že Kežmarok a Ľubica zostanú neutrálne. Nasledujúci deň obsadili čs. jednotky Kežmarok, Spišskú Belú a Podolíneč po tom, ako sa odtiaľto bez boja stiahlo málopočetné poľské vojsko (dva prápory).⁵⁵ Už zakrátko, 20. decembra 1918, podnikli posilnené vojenské jednotky 2. Pluku Podhalianskych strelcov (2 Pułk Strzelców Podhalańskich) útok z Nového Targu na Spišskú Starú Ves, Javorinu a Jurgov.⁵⁶ Obsadili časť okresu Spišská Stará Ves a Stará Lubovňa, avšak pri Podolínci ich postup odrazili čs. jednotky. Po prestrelkách napokon obidve strany, reprezentované pplk. Hrbenským a plk. gšt. Tyszkiewiczom, podpísali 24. decembra 1918 v Poprade prímerie. Súčasne sa určila dočasná demarkačná línia s tým, že definitívnu určí až mierová konferencia. Poľskú stranu tu reprezentoval aj J. Bednarski, ktorý do záverečného protokolu vsunul výhradu, že dočasná demarkačná čiara vôbec nezodpovedá etnickým pomerom.⁵⁷ Podobné prímerie na

⁵² ROSZKOWSKI. *Kształtowanie się południowej granicy*, s. 54. Machay preto mohol konštatovať, že po podpísaní prímeria 24. 12. 1918 bol na Spiši väčší „poriadok“ ako na Orave, lebo Spišská Stará Ves bola poľských rukách. MACHAY. *Moja droga*, s. 130.

⁵³ *Dziennik Praw (Państwa Polskiego)*, nr 18, Poz. 46, Dodatek nr 1, s. 122; *Monitor Polski*, No. 216, 29. 11. 1918.

⁵⁴ Ibidem. Sídlo hlavnej volebnej komisie volebného obvodu č. 39, ktorý mal 8 poslaneckých mandátov, bolo v Nowom Targu. Oravské obce z okresov Trstená (powiat Trzczański) a Námestovo (powiat Namiestowski) sú vymenované v Prílohe I. 32 K tejto problematike pozri bližšie ANDRÁŠ. *Severný Spiš*, s. 855 – 856; BORÁK, Měčislav – ŽÁČEK, Rudolf. *„Ukradené“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí?* Český Těšín : Muzeum Těšínska, 1993, s. 7. Machay neskôr konštatoval, že zákon zahrnul aj tie oravské obce, ktoré neboli ani v tých najsmelších poľských územných požiadavkách, čo poľskú „akciu“ na Orave trocha zosmiešnilo. MACHAY, *Moja droga*, s. 129.

⁵⁵ KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. Początki polsko-czeskiego konfliktu po pierwszej wojnie światowej. In: *Kwartalnik Historyczny*, r. CVII, 2000, č. 1, s. 68.

⁵⁶ Ako poznamenáva F. Machay v spomienkach „po dôkladnom uvedomení si, že Spiš je náš nikomu ho neslobodno dať“. MACHAY. *Moja droga*, s. 126.

⁵⁷ ORLOF, Ewa. *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna na Słowacji w latach 1919-1937*. Rzeszów : Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1984, s. 38; KAMIŃSKI. *Początki polsko-czeskiego konfliktu*, s. 69.

hornej Orave podpísali československá a poľská strana v posledný deň roku 1918 v Chyžnom. Tieto dohody sa porušovali a obidva štáty – Poľsko aj ČSR – sa horúčkovo pokúšali presvedčiť svojimi argumentmi zástupcov dohodových mocností. Prelom prinieslo až priame zaangažovanie vojenských autorít Dohody: vedúci dohodovej vojenskej misie v Budapešti, pplk. Ferdinand Vix, adresoval 13. 1. 1919 depešu Generálnemu štábu Poľského vojska, v ktorej – s odvolaním sa na rozkaz maršala Ferdinanda Focha, hlavného veliteľa dohodových vojsk, nariadil poľským vojenským jednotkám a predstaviteľom štátnej správy opustiť územie na juh od uhorsko-haličskej hranice.⁵⁸ Poľské jednotky, ktoré boli na Spiši, už 16. 1. 1919 vyrazili z Nového Targu na východný (ukrajinský) front, kde v júni 1919 zasiahli do bojov s bolševickou Červenou armádou.

Koncom januára (23. – 31. 1.) 1919 sa postarala o veľký rozruch česko-poľská, tzv. sedemdnňová vojna na Tešínskom Sliezsku. Kontroverzia o Tešínsko a otázka Oravy, Kysúc a Spiša sa od tejto chvíle stali „spojenými nádobami“ v dlhotrvajúcom československo-poľskom územnom spore. Hlavné úsilie Poľska aj Československa v teritoriálnom spore, ktorý zahŕňal aj severný Spiš, sa postupne presunulo do diplomatických aktivít s cieľom presvedčiť dohodové mocnosti na mierovej konferencii v Paríži o svojich argumentoch. Najvyššia rada konferencie (ďalej NRK), ktorá 18. 1. 1919 začala práce nad mierovými zmluvami a povojnovým usporiadaním, zriadila 5. 2. 1919 Komisiu pre česko-slovenské otázky a 12. 2. 1919

Komisiu pre poľské otázky. Situáciu v „teréne“ mapovala Medzispojenecká misia pre Tešínske Sliezsko.⁵⁹ V rámci Komisie pre čs. záležitosti zriadila NRK 28. 2. 1919 subkomisiu pre hraničné otázky.⁶⁰ Na týchto fórach sa rokovalo o konkrétnych riešeniach územného sporu.

Zatiaľ čo spor o Tešínsko mobilizoval spoločnosť a denníky v Poľsku aj českej časti republiky, predchádzajúce udalosti na hornej Orave a severnom Spiši nemali veľkú odozvu. Aj to bol jeden z dôvodov, aby sa poľskí „buditeľskí“ aktivisti vo februári 1919 združili v Národnom výbore na obranu Spiša, Oravy, Kysúc a Podhalia (Narodowy Komitet Obrony Spisza, Orawy, Czadeckiego i Podhala).⁶¹ V úzkej nadväznosti na spomínanú konferenciu Tatranského spolku v novembri 1918 v Krakove vydal Výbor brožúru s mapou, ktorá bola obhajobou poľských nárokov na časť Kysúc, Oravy a Spiša. Každý z regiónov je opísaný najprv historicko-geograficky. Potom nasleduje štatistická časť, a po nej výpočet poľských územných nárokov. Autori rozdelili Spiš na dve časti: územie ohraničené riekami Dunajec a Poprad, a územie oddelené riekou Hornád. Prvá časť podľa ich argumentácie patrila do povodia Visly, ktorá ústi do Baltského mora. Vyvodzovali z toho záver, že táto časť Spiša je „v najužšom zväzku s celistvosťou poľských území, a poľský štát preto žiada túto časť v jej prirodzených hraniciach“, pretože tu Poliaci údajne predstavujú dominantné obyvateľstvo.⁶² Nasleduje výpočet 50 spišských obcí, v ktorých – operujúc štatistickými údajmi slovenského jazykovedca Samuela Czambela, historika, resp.

⁵⁸ SZKLARSKA-LOHMANNOWA. *Polsko-czechosłowackie stosunki*, s. 29. V poľskej historiografii sa spochybňuje autenticita údajného rozkazu maršala Focha. F. Machay v spomienkach parafrázuje svoj rozhovor s Náčelníkom štátu Józefom Piłsudským, ktorý poslúchnutie rozkazu o stiahnutí poľských vojsk z Hornej Oravy a severného Spiša motivoval hrozbou pplk. Vixa, že v opačnom prípade neprepustí z Maďarska do Poľska železničný transport s muníciou pre poľské vojsko. MACHAY, Ferdynand. *Moja droga do Polski. »Pamiętnik«*. Kraków : Agat Print, 19923, s. 138 – 139.

⁵⁹ Pozadie, podrobnosti, priebeh a diplomatické pozadie konfliktu načrtávajú práce WANDYCZ, Piotr Stefan. *France and her Eastern Allies. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1962, s. 75 – 103; NOWAK, Krzysztof (ed.) *Śląsk Cieszyński i zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918-1920*. Cieszyn : Polskie Towarzystwo Historyczne, 1999; KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. Warszawa : Neriton, 2001; KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Próby mocarstw Ententy narzucenia rozwiązań terytorialnych Polsce i Czechosłowacji pozostającym w konflikcie granicznym (luty – kwiecień 1919)*. In: *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, XXXVI (2001), s. 73 – 93; *Zaolzie. Polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński. 1918 – 2008*. Ed. Grzegorz Gąsior. Warszawa : Karta, 2008. V Poľsku pôsobila od r. 1919 Medzispojenecká misia vedená francúzskym diplomatom Josephom Noulensom. Jednou z jej úloh bolo o. i. mapovať situáciu v poľsko-československom pohraničí.

⁶⁰ Je zložité určiť jasný medzník, resp. dátum, kedy sa obidve sporné teritoriálne otázky spojili. FERENČUHOVÁ, Bohumila. *Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919*. In: Peter Švorc, Lubica Harbuľová (eds.): *Stredoeurópske národy na križovatkách novodobých dejín 1848 – 1918*. Universum : Prešov – Bratislava – Wien 1999, s. 245.

⁶¹ MAJERIKOVÁ, Milica. *Vojna o Spiš. Spiš v politike Poľska v medzivojnovom období v kontexte česko-slovensko-poľských vzťahov*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 31.

⁶² *Spisz, Orawa i Okrag Czadecki*, 1919, s. 14.

etnografa Štefana Mišíka a českého jazykovedca Aloisa Vojtěcha Šemberu – žilo podľa autorov brožúry 30 310 Poliakov. Mimochodom, poukazy na zistenia Šemberu,⁶³ a čiastočne Czambela⁶⁴ aj Mišíka,⁶⁵ sú imanentným prvkom mnohých poľských memoránd a vedeckých prác, venovaných poľskej komunite na území Slovenska.⁶⁶ Tým sa však výpočet nekončil – k tomuto číslu totiž pridali 8 000 Poliakov z „nemeckých“, avšak medzičasom „spolštených“ obcí a miest (Podolíneč, Kežmarok, Hniezdne, Spišská Belá, Lubica, Toporec, Holumnica a Rakúsy), a ďalších obyvateľov z „poľsko-rusínskych“ obcí, aby sa napokon dopracovali ku konečnému číslu 48 000 ľudí poľskej národnosti.⁶⁷ Autori takisto polemizovali s tvrdením, že Spiš je neúrodná, chudobná krajina. Polia v údolí rieky Poprad označili za „obilnicu“ celého Podhalia. Nechýbal ani historický exkurz do minulosti, dokazujúci „poľskosť“ celého Spiša, a teda aj opodstatnenosť toho, že patrí k Poľsku. To isté platilo o časti Tatier v hraniciach spišskej župy. Smelý odhad napokon hovoril o 130 000 Poliakov na Kysuciach, Orave a Spiši. Záver je bojovou výzvou: „Zobuďme spiacich rytierov, ktorí tam, pod Tatrmi, zakliati čakajú na heslá, aby vstali a splnili svoje poslanie, im odovzdané v testamente prvých Boleslavovcov.“⁶⁸ Brožúra sa v upravenej podobe dostala na rokovania mierovej konferencie ako jedno z poľských memoránd.⁶⁹

Zatiaľ čo na území severného Spiša sa od konca roku 1918 postupne etablovala československá štátna správa, Poľsko sa tohto územia v nijakom prípade nehodlalo vzdať. O pretrvávajúcom nároku na severný Spiš svedčili aj legislatívne

normy, napr. dekrét náčelníka poľského štátu Józefa Piłsudského z 10. januára 1919 o zriadení Vládnej komisie pre Halič, Tešínske Sliezsko, hornú Oravu a Spiš (Komisja Rządząca dla Galicji i Śląska Cieszyńskiego oraz. Górnej Orawy i Spiszu).⁷⁰ Zákonodarný Sejm prijal 11. apríla 1919 rezolúciu, ktorá proklamovala, že Tešínske Sliezsko, Kysuce, Orava a Spiš sú súčasťou Poľska.⁷¹

Otázka Slovákov, hornej Oravy a severného Spiša rezonovala aj 19. januára 1919 na podujatí organizovanom Zväzom Podhalaňov v Krakove za prítomnosti K. Przerwa-Tetmajera, W. Orkana a F. Machaya a ďalších; zhodli sa na tom, že otázka Oravy a Spiša je ťažisková nielen pre Podhalie, ale pre celé Poľsko a preto nemožno nechať susedov, aby „ulúpili“ viac ako 100-tisíc poľských goralov v Uhorsku. Jeden z prítomných⁷² pohrozil, že poľskí goralia sa nebudú prizerať, ako Česi kradnú poľskú zem – tak ako „celé storočia bojovali s Luptákmi o kamzíky, ani na boj s okupantmi nebudú šetriť silami“.⁷³

Poukaz na regionálny antagonizmus medzi Liptákmi a poľskými goralmi je výnimkou. Spor Poľska a Československa o územia Spiša a Oravy krátko po skončení 1. svetovej vojny sa v týždenníku *Gazeta Podhalańska* interpretoval v tradičných schémach: Spiš a Oravu obývajú poľskí goralia, ergo je to poľská zem, ktorú chcú obsadiť Česi. Slovné útoky periodika teda prevažne smerovali proti Čechom, nie proti Slovákom. Vysvetlením môže byť téza, že antagonizmus medzi Poliakmi a Slovákmami nebol natoľko silný, ako v prípade poľsko-českého vzťahu. Poukaz na „českých“ vojakov a „české úrady“ mal podstatne väčší

⁶³ ŠEMBERA, Alois Vojtěch. Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají. Příspěvek k etnografii československé. In: *Časopis Musea Království českého*, 50, 1876, s. 393 – 418, 647 – 685.

⁶⁴ CZAMBEL, Samuel. *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Turčiansky Sv. Martin, 1906.

⁶⁵ MIŠÍK, Štefan. Slovo o kolonizácii Spiša. In: *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1, 1896; idem, Miestne mená vo Spiši. In: *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 2, 1897; roč. 4, 1899, s. 60 – 68.

⁶⁶ Mnohé odkazy na práce českého a slovenských autorov sú v jazykovednej práci MAŁECKI, Mieczysław. *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe)*. Gebethner i Wolf : Kraków 1938. Odvolávajú sa na ne aj poľský konzul v Moravskej Ostrave, Karol Ripa, v memorande z r. 1933. TRAJDOS, Tadeusz M. – SKAWIŃSKI, Marek. Memoriał Karola Ripy z 1933 roku: o sytuacji Polaków na Słowacji. In: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 6, Nr 1-2, 2000, s. 159.

⁶⁷ *Spisz, Orawa i Okrąg Czadecki*, s. 16.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 23.

⁶⁹ *Mémoire concernant la délimitation des frontières entre les États polonais et tchéco-slovaque en Silésie de Cieszyn, Orawa et Spisz*. Délégation polonaise à la Conférence de la paix. Paris : Impr. Levé, 1919, 31 strán; uložené v AAN, Varšava, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 9 – Akta Urzędu (Wydziału) Ekonomicznego, jednostka 1 328. Bez bližšej informácie o memorande sa o skutočnosti zmieňuje BIELOVODSKÝ, Andrej [Miškovič, Alojz]. *Severné hranice Slovenska*. Ústredná správa Slovenskej ligy v Bratislave, sine loco [1946], s. 65.

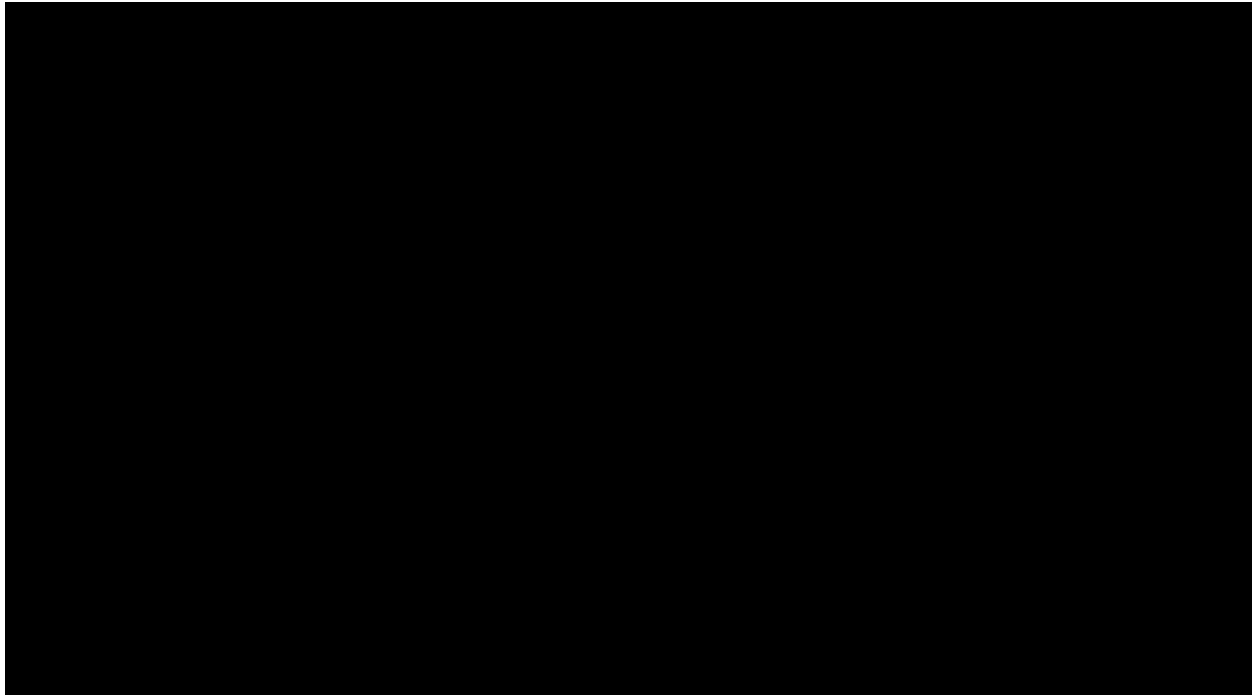
⁷⁰ *Dziennik Praw*, 1919, Nr 7, poz. 106. Online: <http://dokumenty.rcl.gov.pl/D1919007010601.pdf> (prístup 25. 9. 2015).

Nahradila Poľskú Likvidačnú Komisiu v Krakove a Dočasný vládný výbor (Tymczasowy Komitet Rządowy) v Lvove.

⁷¹ JESENSKÝ. *The Slovak-Polish Border*, s. 43.

⁷² Piotr Staszal z obce Maruszyna.

⁷³ *Gazeta Podhalańska* Nr. 4, 26. 1. 1919, s. 6.

Obr. 11. XXX

mobilizačný potenciál v národných, a nezriedka nacionalistických prestrelkách. Dalším dôvodom bola akiste nedostatočná znalosť o Slovákoch a Slovensku v poľskom prostredí na sever od Krakova.

Hlavný rečník hornooravských a severospišských poľských goralov v Poľsku, F. Machay, sa radikalizoval, o čom svedčia jeho publicistické výstupy a verejné vyjadrenia. Nestránil sa ani hrozieb, adresovaných priamo Slovákom.⁷⁴ Machay neúspešne kandidoval vo voľbách do Sejmu. Volebnú kampaň mu robil aj týždenník *Gazeta Podhalańska*, ktorý vzhľadom na význam pripojenia Oravy a Spiša k Poľsku zdôrazňoval „národnú povinnosť“ voliť Machaya ako „obhajcu spojenia Oravy a Spiša s Poľskom, ako protest proti chamtivosti Čechov na poľské územia“.⁷⁵ Zrejme aj ako súčasť predvolebnej kampane organizoval viaceré zbierky na

„záchranu poľskosti v Uhorsku“.⁷⁶ Machay rozvinul nielen propagačnú, ale aj medzinárodnú diplomatickú aktivitu. Svoje postuláty o poľskosti Oravy a Spiša predstavil dohodovým predstaviteľom v Poľsku. Začiatkom marca 1919 ho v Zakopanom prijal plk. Henry H. Wade, veliteľ britskej vojenskej misie v Poľsku a v polovici marca aj vedúci Medzispojeneckej misie vo Varšave Joseph Nulens.⁷⁷ Machay bol medzitým aj v Poznani, kde mal rozhovory s predstaviteľmi dohodovej misie. Pravdepodobne ho sprevádzali rodák zo spišského Lendaku, Wojciech Halczyn (Vojtech Halčin)⁷⁸ a Piotr Borowy (Peter Borový) z oravských Rabčíc. „Goralská delegácia“ sa sťažovala na bezprávie páchané Čechmi na Spiši a Orave, ktoré podľa ich slov odrezali od Poľska. Odmietali byť súčasťou „Čiech“ a žiadali pripojenie k Poľsku. „Spišský gazda“ (azda Halczyn) dokonca vyjadril smelú,

⁷⁴ „Máme ubezpečenie od vlády vo Varšave, že súčasťou zjednoteného Poľska musí byť aj poľská Orava, poľský Spiš a poľská Čadca. A ja osobne ubezpečujem bratov Slovákov, že kým bude v mojich žilách prúdiť čo i len jedna kvapka krvi, neprestanem pracovať na uvedomovaní našich Goralov, na tom, aby sme získali späť naše práva.“ *Gazeta Podhalańska*, r. VII, 1919, Nr 2, 12. 1. 1919, s. 3.

⁷⁵ *Gazeta Podhalańska* Nr. 4, 26. 1. 1919, s. 2 – 3 „P. T. Wyborcy“.

⁷⁶ *Gazeta Podhalańska* Nr. 4, 26. 1. 1919, s. 6.

⁷⁷ Plk. Wade bol v Zakopanom v období 1. – 8. 3. 1919. Bližšie pozri MAZURCZAK, Witold. Anglicy wobec sporu polsko-czechosłowackiego o Spisz i Tatry po I wojnie światowej. Misja H. H. Wade'aw Zakopanem 1 – 8 marca 1919 roku. In: *Problemy narodowościowe Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku*. Ed. Antoni Czubiński, Piotr Okulewicz, Tomasz Schramm. Poznań 2002, s. 361 – 372.

⁷⁸ Krátky biogram tejto postavy pozri TRAJDOS, Tadeusz M. Wojciech Halczyn. In: *Spisz i Orawa. W 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziemi*. Ed. Tadeusz Trajdos. Kraków : Secesja, 1995, s. 175 – 180.

no ničím nepodloženú myšlienku, že Slováci, ktorí sa nechali oklamať zradnými Čechmi, sa chcú odtrhnúť a pripojiť k Poľsku.⁷⁹

V marci 1919 pricestovali Machay, Borowy a Halczyn do Paríža ako „Delégation du Spisz et d'Orawa“.⁸⁰ O tom, že delegácia je v dejisku mierovej konferencie, aby „žiadala návrat tohto územia do Poľska“, informoval člen Poľského národného výboru (Komitet Narodowy Polski – KNP), Marian Seyda, v telegrame pre Misiu KNP v Londýne z 19. alebo 20. marca 1919.⁸¹ Aj vďaka aktivite poľských diplomatov mali niekoľko audiencií u delegátov mierovej konferencie, vo francúzskom ministerstve zahraničia a v neposlednom rade ich 11. apríla 1919 osobne prijal prezident USA Woodrow Wilson, ktorému vysvetľovali v mene „stodvadsaťtisíc Poliakov“, že nechcú byť anektované k Československu, ale k „Novému Poľsku“.⁸² Ako spomínal Machay, americkému prezidentovi vložili do rúk mapu Spiša, Podhalia a Oravy, na ktorej bol tzv. zakopiensky výbežok zakreslený „tak hrubo, že aj slepec by si všimol dnešnú čudernosť hranice“.⁸³ Wilsona akiste „nezlomili“, keďže v apríli 1919 sa po stretnutí s poľskými delegátmi

pre mierovú konferenciu, Romanom Dmowským a Ignacym Paderewským, vyjadril o poľských územných požiadavkách dosť nelichotivo.⁸⁴ Machay sa na mierovej konferencii objavoval často aj v ďalších mesiacoch.

Pre niektorých bol zovňajšok delegátov, oblečených v kožušinách, ozajstným kultúrnym šokom.⁸⁵ Borowy a Halczyn sa dostali aj na filmové plátna v parížskych biografoch, pretože ich príjazd do Paríža zachytili kamery a premietali ho v rámci pravidelných týždenníkov.⁸⁶ Bola to však hlavne ich prítomnosť v dejisku veľkých rozhodnutí, ktorá delegátom, väčšinou nesmelým tápajúcich v problematike Oravy a Spiša, predostrela reálnu podobu a jasne demonštrovala poľský záujem o tieto územia.

Do Paríža prichádzali v posledný marcový týždeň roku 1919 rezolúcie z celého Poľska, ktoré požadovali pripojenie Tešínska, Spiša a Oravy ako „odveky poľských území“ obývaných prevažne Poliakmi.⁸⁷ Miest a obcí, ktoré prijali rezolúciu v podobnom znení a odoslali ju Poľskému národnému výboru (Komitet Narodowy Polski – KNP) v Paríži, bolo viac ako sto.⁸⁸

⁷⁹ Archiwum Akt Nowych (AAN), Varšava, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 10 – Akta Archiwum Wycinków Prasowych, jednostka 1 754, „Delegacja Górali“, nedatovaný novinový výstrižok z marca 1919.

⁸⁰ Spreádzal ich Kazimierz Rouppert. Delegácia bola podľa Bielovodského (aka A. Miškoviča) „samozvanecá a nevyjadrovala vôľu ľudu“. Ďalej tvrdí, že Halčina a Borového Machay „zviezol, pod rúskom obrany náboženstva“ a nahovoril im, že „Česi sú neverci, že vezmú Slovákom vieru, preto treba všetko možné vykonať, aby tieto kraje boli pripojené k Poľsku.“ BIELOVODSKÝ, Andrej [Miškovič, Alojz]. *Severné hranice Slovenska*, s. 65. Toto tvrdenie je irelevantné, autor ho nedokumentuje žiadnym prameňom.

⁸¹ Archiwum Akt Nowych (AAN), Varšava, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 12 – Akta Misji KNP przy Rządzie Brytyjskim, jednostka 2 049. Telegram je v originálnom znení vo francúzštine.

⁸² Zákulisie, pobyt a stretnutia delegácie v Paríži opisuje MACHAY, Ferdynand. *Nasi gazdowie w Paryżu. Wspomnienie z podróży*. Nakładem Polskiego Komitetu Plebiscytowego dla Spisza i Orawy, Kraków 1919; idem: *Moja droga*, s. 160 – 173. Stretnutia v Paríži približujú JAKUBEC. Formovanie spišského úseku, s. 584 – 586; JESENSKÝ. *The Slovak-Polish Border*, s. 41 – 42.

⁸³ MACHAY. *Nasi gazdowie*, s. 25.

⁸⁴ Konkrétne na zasadnutí Rady štyroch 1. 4. 1919, keď povedal, že požiadal Dmowského a Paderewského, aby mu definovali Poľsko podľa svojich predstáv, na čo mu údajne predstavili mapu, na ktorej „si nrokovali podstatnú časť sveta“. MANTOUX, Paul. *The Deliberations of the Council of Four (March 24 – June 28, 1919). Notes of the Official Interpreter*. Arthur S. Link, Paul Mantoux, Manfred F. Boemeke. Princeton University Press 1992, Vol. I., s. 108. Mantoux pôsobil na mierovej konferencii ako prekladateľ.

⁸⁵ Tlačový tajomník W. Wilsona, Ray Stannard Baker, ktorý prijal Machaya, Borového a Halčina 31. 3. 1918, uviedol: „... Prišiel som do svojej kancelárie a smrdelo v nej ako v salaši – dvaja sedliaci zo severného Česko-Slovenska v svojich sedliackych odevoch [rozumej kabátoch – D. S.] z ručne pradenej vlny a poľský kňaz ktorý im mal tlmočiť.“ Borový a Halčín pracovali pred vojnou v USA, preto rozprávali po anglicky. Citované podľa JESENSKÝ. *The Slovak-Polish Border*, s. 41. Machay uviedol, že v parížskych uliciach ich neraz zastavovali a pýtali sa, či sú z Turkmenistanu, alebo z Rumunska. MACHAY. *Moja droga*, s. 170.

⁸⁶ Dostupné online https://www.youtube.com/watch?v=mpb_EwJUa80 (prístup 15. 9. 2015)

⁸⁷ Archiwum Akt Nowych (AAN), Varšava, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 12 – Akta Misji KNP przy Rządzie Brytyjskim, jednostka 2 049, rezolúcia Mestskej rady Nowy Sącz; AAN, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 10 – Akta Archiwum Wycinków Prasowych, jednostka 1 754, rezolúcia obyvateľov obce Piwniczna z 23. 3. 1919; Ibidem, správa o protestnom zhromaždení v Krakove, na ktorom požadovali Tešínsko, Oravu aj Spiš.

⁸⁸ Podrobný zoznam miest, ktoré prijali rezolúciu, je v Hlásení Politického departmentu Generálneho sekretariátu PKN, 7. 5. 1919. Archiwum Akt Nowych (AAN), Varšava, MSZ, fond 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 2: Akta Sekretariatu Jeneralskiego, jednostka 144.

Územie severného Spiša figurovalo v plánoch poľského ministerstva verejných prác (Ministerstwo Robót Publicznych), ktoré v súvislosti s projektom regulácie hladiny rieky Visly počítalo s výstavbou veľkej vodnej nádrže na hornom toku Dunajca s dĺžkou 25 – 30 km a priehradou s výškou 70 – 80 metrov. Takto definovaná lokalita sa nachádzala v okolí obce Nedeca (Niedzica). V liste pre ministerstvo zahraničných vecí Poľska (MSZ) z 5. februára 1919 označilo ministerstvo verejných prác za hlavný problém skutočnosť, že pravý breh Dunajca patril „Uhorsku“, aj keď ho obývajú Poliáci. „Ak hranica na tomto mieste nebude upravená podľa etnografickej zásady, tento projekt, nevyhnutný pre Poľsko, nebude možné uskutočniť.“⁸⁹ Nie náhodou, akiste na zdôraznenie strategického významu severného Spiša pre Poľsko na prebiehajúcej mierovej konferencii, poslalo MSZ kópiu listu Poľskému národnému výboru v Paríži.

Ako však v skratke vyzeralo riešenie hraničného sporu na Spiši priamo v dejisku mierovej konferencie? Po niekoľkých poradách sa 6. apríla 1919 v hraničnej subkomisii obidvoch komisii – Komisie pre česko-slovenské a Komisie pre poľské záležitosti, prijal návrh delimitácie hranice aj v úseku Spiša; hranica tu mala prebiehať pozdĺž hrebeňa Vysokých Tatier.⁹⁰ NRK posudzovala návrh 23. 4. 1919 na zasadnutí u francúzskeho ministra zahraničia Stéphane Pichona, kde o ňom referoval Jules Laroche, člen Komisie pre česko-slovenské otázky. Povedal, že pôvodne sa na Spiši stanovila hranica prebiehajúca pozdĺž hrebeňa Karpát. Na juh od tejto línie síce zostalo „niekoľko poľských obcí“, ale uprednostnilo sa toto vzhľadom na to, že predstavovalo prírodnú hranicu, a navyše ponúkala výhodu, že sa tu pokrývala s administratívnou hranicou medzi Haličou a „la

province hongrois du sud“, takže toto rozhodnutie umožnilo rešpektovať tamojšie administratívne zvyčaje. Na naliehanie poľskej delegácie, ktorá operovala etnografickými pomermi, záležitosť opäť kolektívne preskúmali „poľská“ a „česko-slovenská“ komisia. Po preštudovaní subkomisia pre hraničné otázky uskutočnila niekoľko zmien; hranica na Spiši už neprebíhala pozdĺž hrebeňa Karpát. Prijal sa „viac geografický“ variant hranice, ktorý Poliakom dal tucet obcí.⁹¹ NRK dala Poľsku a Československu lehotu do 5. augusta 1919, aby urovnali spory bilaterálnou dohodou.

Dvojstranné rozhovory v Paríži medzi E. Benešom a R. Dmowskim, resp. I. Paderewskim nepri niesli prielom v riešení hraničného sporu. Úspechom bolo nadviazanie diplomatických vzťahov medzi ČSR a Poľskom 28./30. mája 1919. Nasledoval rozhovor prezidenta Tomáša G. Masaryka s predsedom vlády a ministrom zahraničia I. Paderewským, ktorý sa skončil predbežnou dohodou, že v lete sa uskutočnia dvojstranné rozhovory o hraničných záležitostiach.⁹² V súlade s tým sa o podobe československo-poľskej hranice rokovali predstavitelia obidvoch štátov v dňoch 21. – 29. 7. 1919 v Krakove.⁹³ Československá delegácia vedená sekčným šéfom MZV Bedřicha Štěpánka sa skladala výlučne z neslovenských zástupcov. Poľská strana navrhla plebiscit ako spôsob vyriešenia hraničného sporu. Po prvýkrát sa z iniciatívy poľskej strany hovorilo o Tešínsku, Orave a Spiši *en bloc*, takpovediac v jednom „balíku“. Prof. Stanisław Grabski, vedúci poľskej delegácie, argumentoval, že rozhodnutie miestneho obyvateľstva bude jediným spravodlivým a správnym rozhodnutím. V poslednej note z 29. 7. 1919 poľská strana operovala aj „vyšším princípom“, konkrétne trvalejším spojenectvom medzi obidvoma

⁸⁹ Archiwum Akt Nowych (AAN), Varšava, MSZ, zesp. 2/39/0 Komitet Narodowy Polski w Paryżu, Seria 11 – Akta Delegata KNP przy Rządzie Francuskim, jednostka 1 894. Spišská obec Nedeca bola pričlenená k Poľsku po verdikte v Spa roku 1920. Smelý plán sa uskutočnil až o polstoročia neskôr. Rozhodnutie o výstavbe Čorštýnskej vodnej nádrže (Zbiornik Czorsztyński) s priehradou v Nedeci (Niedzica) prijal výbor Rady ministrov vlády Poľskej ľudovej republiky r. 1964. Projekt výstavby schválila Plánovacia komisia r. 1968. Výstavba sa začala r. 1970, prevádzku spustili r. 1997.

⁹⁰ KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 120 – 121.

⁹¹ Notes du Secrétaire prises au cours d'une conversation tenue dans le cabinet du M. Pichon le mercredi 23 Avril 1919 à 15 heures. Kópia. Secrét, I.C. 176, s. 10 – 11; *Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. 1919. The Council of Foreign Ministers: Meetings. Volume IV.* Washington : U. S. Government Printing Office, 1943, s. 607 – 608,

⁹² KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 135.

⁹³ Priebeh krakovskej konferencie mapujú práce KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. Geneza i przebieg polsko-czeskich rozmów politycznych w Krakowie (21 – 29 lipca 1919 r.). In: *Kwartalnik Historyczny*, r. CV, 1998, nr 1, s. 77 – 91; KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. Czesko-polskie rozmowy polityczne w Krakowie. In: *Od poznania do zrozumienia: Polacy, Czesi, Słowacy w XX. wieku*. Ed. Ewa Orlof. Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1999, s. 21 – 33; HRONSKÝ, Marián. Rokovanie česko-slovenských a poľských zástupcov v júli 1919 v Krakove. In: *Miles Semper Honestus*. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla. Editori Vladimír Segeš, Božena Šedová. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2007, s. 137 – 147. Iné pramene uvádzajú termín 22. – 28. júla 1919. Pozri JESENSKÝ. *The Slovak-Polish Border*, s. xix.

krajinami s ohľadom na hrozbu zo strany Nemec-ka a spoločné ekonomické záujmy. Československá delegácia odcestovala z Krakova bez toho, aby pristúpila na poľský návrh.⁹⁴

Otázka Spiša v prvej polovici roku 1919 evoluovala z viacerých hľadísk. Región sa dostal na program mierovej konferencie v Paríži, kde sa s ním oboznamovali medzinárodní diplomati. Obyvateľov Spiša a Oravy však musel spoznať aj ich vlastný prezident.

V liste z 12. 3. 1919 písal E. Benešovi do Paríža, že nie je proti tomu, aby sa vyhove-
lo poľským požiadav-
kám na Spiši a Orave,
s argumentom, že ich
odstúpenie „neskází
strategickou hranici“.⁹⁵

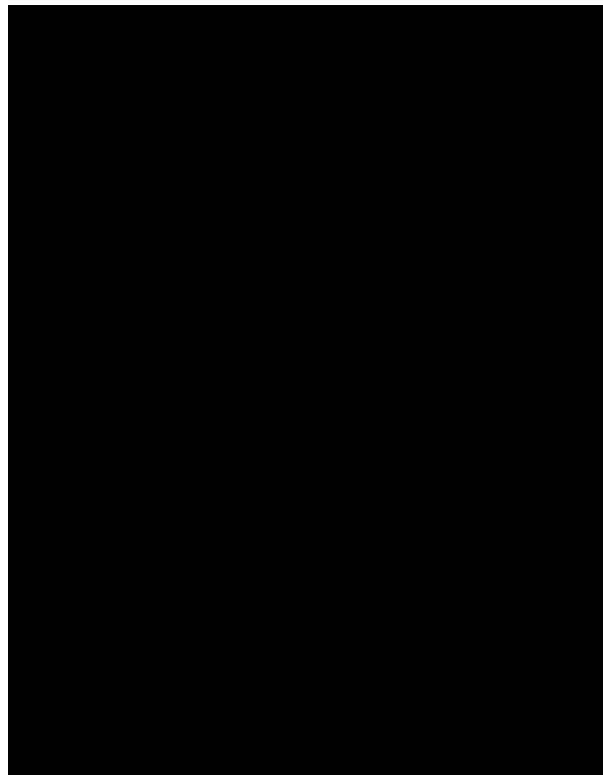
Koncom mája v rozho-
vore s I. Paderewským
T. G. Masaryk signa-
lizoval ochotu použiť
hornú Oravu a severný
Spiš ako výmenný arti-
kul za Karvinú. Krátko
potom prijal delegáciu
obyvateľov zo Zama-
guria, ktorá mu tlmo-
čila názor, že nechce
k Poľsku. Po vypočutí
si ich názorov, kto-
ré tlmočili v dialekte,
nadobudol Masaryk
presvedčenie, že – ako
písal E. Benešovi do
Paríža 2. júna 1919, ich
jazyk znel rozhodne viac slovensky ako poľsky,
pričom nezabudol dodať, že Poliaci v otázke
„poľskosti“ Oravy a Spiša švindľovali.⁹⁶

Situácia na Spiši sa zdramatizovala po útoku
bolševických vojsk Maďarskej republiky rád na
územie východného Slovenska v júni 1919. V poľ-
skom ministerstve zahraničia sa 6. 6. 1919 zrodil

plán poslať na územie severného Spiša poľské
vojsko, oficiálne ako preventívne opatrenie proti
očakávanému plieneniu maďarskými bolševický-
mi vojskami. Ohľadom direktív sú dodnes otázky,
avšak faktom je, že poľské vojenské jednotky
obsadili územie Spiša severne od línie Tatranská
Lomnica – Slovenská Ves – Veľký Lipník.⁹⁷ Na
diplomatický zásah Československa v Paríži a po
dôraznej výzve I. Paderewského zo 16. 6. 1919 sa
zo Spiša stiahli.⁹⁸

Ani po odrazení
maďarského nebezpe-
čenstva sa situácia na
severe Spiša celkom ne-
upokojila. Po stiahnutí
sa bolševikov sa pevne
presadzovala českoslo-
venská administratíva
a zrejme v nadväznos-
ti na predchádzajúce
spoločensko-vojenské
otrasy sa aj tu presad-
dila tendencia k silnej
centralizácii. (Česko-)
Slovensko-poľské
pohraničie ostávalo
rizikové pre ozbro-
jené vpády z Poľska,
o ktorých informovali
aj správy gen. Mauri-
cea Pellého, vedúceho
francúzske vojenskej
misie v Českosloven-
sku, ktoré posielal do
Paríža. Koncom júla
1919 pôsobila priamo
v slovensko-poľskom

pohraničí misia francúzskej vojenskej spravodaj-
skej služby, ktorá mala preveriť poľské tlačové
správy o priestupkoch československých vojsk na
Spiši voči poľským občanom. Viedol ju kpt. Mo-
ulet. Svoje postrehy zhrnul v správe z 2. augusta
1919. Popri incidentoch lokálneho významu,
z ktorých väčšinu poľských sťažností uznal za

Obr. 12. XXX

⁹⁴ ORLOF, Ewa. Znaczenie plebiscytu w rozwiązywaniu problemów międzynarodowych po I wojnie światowej (na przykładzie niedoszłego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie). In: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 1997, Nr 2, s. 38 – 39.

⁹⁵ ŠOLLE, Zdeněk (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby parížských mírových jednání (říjen 1918 – prosinec 1919). Část II: Dopisy*. Praha : ČAV, 1994, s. 192.

⁹⁶ Ibidem, dokument č. 61, s. 261.

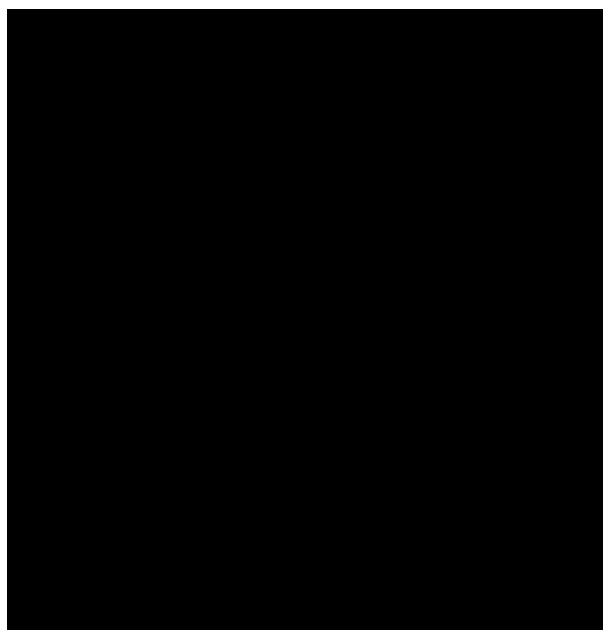
⁹⁷ HRONSKÝ, Marián. *The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon*. Bratislava : Veda, 2001, s. 189; KAMIŇSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 144.

⁹⁸ Ibidem.

neopodstatnenú, poukazoval na poľskú silnú agitáciu na území severného Spiša, ktorú viedol Národný výbor na obranu Spiša, Oravy, Kysúc a Podhalia v réžii J. Bednarského cieľom pripraviť náladu na opätovnú okupáciu tohto územia.⁹⁹

Novou vzpruhou pre poľské aktivity nielen na Spiši, ale vo vzťahu k celému Slovensku bolo rastúce napätie na linke Ružomberok-Praha. Okrem národného aspektu, resp. kryštalizujúceho sa slovensko-českého antagonizmu hral dôležitú úlohu aj postoj československej vlády k rímsko-katolíckej cirkvi. Slovenská ľudová strana (SLS) vedená A. Hlinkom považovala nenaplnenie Pittsburskej dohody za podvod a v presvedčení, že práva Slovákov v republike neboli naplnené, podnikla kroky aj v zahraničí. Za exces, ktorý mal medzinárodný ohlas, možno považovať dobrodružnú výpravu predsedu SLS Andreja Hlinku, sprevádzaného o. i. Františkom Jehličkom Štefanom Mnoheľom, na mierovú konferenciu do Paríža v septembri 1919.¹⁰⁰ Do diania mierovej konferencie cestovali so „zastávkou“ vo Varšave, kde Hlinku dňa 27. 8. 1919 prijal Józef Piłsudski. Poľská diplomacia pomohla Hlinkovi a spol. vo vybavení cestovných formalít a dala prísľub pomôcť v distribúcii memoranda, ktoré so sebou viezli do Paríža, požadujúceho autonómiu pre Slovensko.¹⁰¹ Dobrodružná cesta sa skončila fiasco. Slovákov vypovedali z Paríža a Hlinku po návrate do ČSR v októbri 1919 zatkli.¹⁰² V jednej z výpovedí vo väzení v Mírove vysvetľoval pohnútky, ktoré ho primäli k ceste do Varšavy, údajnou túžbou stretnúť sa tu s F. Machayom a presvedčiť ho, aby neagitoval za odtrhnutie hornej Oravy a severného Spiša od Slovenska.¹⁰³

Menej známou dohrou parížskej výpravy je to, že Mnoheľ sa v obave pred perzekúciami nevrátil na Slovensko, podobne ako Jehlička, ktorý pre svoje politické aktivity našiel útočisko v Budapešti. Z Viedne odcestoval do Poľska. V Novom

Obr. 13. XXX

Targu sa prihlásil v tunajšom výbore na obranu Spiša a Oravy a požiadal o materiálnu a organizačnú pomoc, aby mohol vydávať v ČSR medzitým zakázaný denník SLS *Slovák*. Odkázali ho na Národnú radu Tešínskeho kniežatstva (Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego), kde sa skontaktoval s Władysławom Güntherom, delegátom MSZ v Tešíne. Ten poľskej vláde navrhol veľkorýso podporiť činnosť Mnoheľa a vydávanie *Slováka*. Čo viac, Günther odporúčal, aby poľská vláda podporila ideu založenia Slovenskej národnej rady v Poľsku ako orgánu slovenskej politickej emigrácie a prítomnosť Mnoheľa považoval za jedinečnú príležitosť. Existencia rady by sa podľa Günthera dala „vysoko využiť na parížskom trhu“ ako dôkaz slabosti nového štátu.¹⁰⁴ Mnoheľ, ktorý medzitým odcestoval na Güntherovo odporúčanie do Krakova, kde sa stretol aj s vojakmi,

⁹⁹ AAN, fond Akta Instytutu Hoovera, Ambasada Polski w Stanach Zjednoczonych. Sign. 51, folder 8. Správa kpt. Mouleta, Košice, 2. 8. 1919.

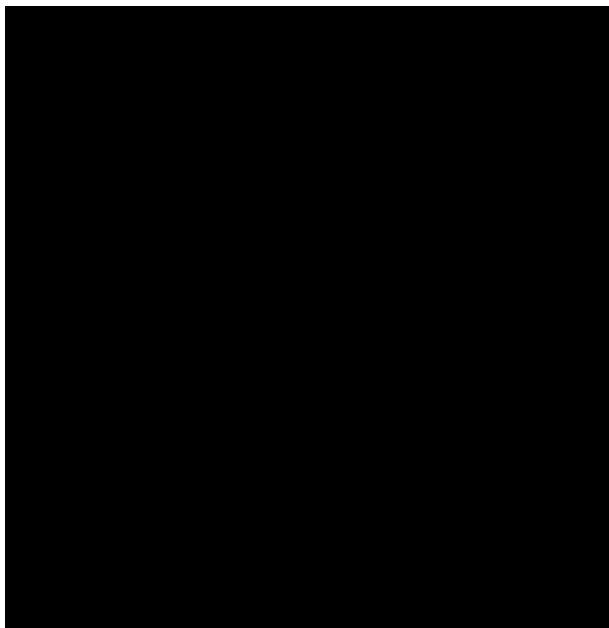
¹⁰⁰ Podrobne JANČÍK, Drahomír. Ve jménu národa – do Paříže! Cesta Andreje Hlinky na mírovou konferenci a zpět. In: *Pocta profesoru Zdeňku Kárníkovi. K sedmdesátým narozeninám*. Praha: Karolinum 2003, s. 51 – 70.

¹⁰¹ Výpovede Hlinku v Paríži približuje Stephen Bonsal, ktorý na Parížskej mierovej konferencii pôsobil ako tlmočník prezidenta Wilsona. BONSALE, Stephen. *Suitors and Suppliants. The little Nations at Versailles*. Simon Publications, 2001, s. 186 – 195.

¹⁰² BARTLOVÁ, Alena. *Andrej Hlinka*. Bratislava : Obzor, 1991, s. 70.

¹⁰³ JAKUBEC, Pavol. Československo-poľský spor o Javorinu v kontexte bilaterálnych vzťahov medzivojnového obdobia (1921 – 1939). Univerzita Karlova v Prahe, Filozofická fakulta, Ústav svetových dejín. Praha 2009 (neuverejnená diplomová práca), s. 83.

¹⁰⁴ AAN, fond Akta Instytutu Hoovera, Ambasada Polski w Stanach Zjednoczonych. Sign. 51, folder 8. Raport o sprawie słowackiej i stosunku Polski do Słowaczyny. Správa W. Günthera pre ministra zahraničných vecí, Cieszyn, 10. 12. 1919. Tajné.

Obr. 14. XXX

Obr. 15. XXX

vedúcimi propagandu na Slovensku, Spiši a Orave, sa napokon nestal vodcom emigračnej akcie a po návrate na Slovensko ho v júli 1920 menovali správcom farnosti v Poprade.

Ferdynand Machay vydal brožúru, v ktorej pojednával o viacerých, aj aktuálnych aspektoch slovenskej otázky.¹⁰⁵ Jej fragmenty sa distribuovali poľským zastupiteľským úradom v zahraničí. Machay v istom zmysle predbehol dejinný vývoj, keď tvrdil, že vybudovanie nezávislého Slovenska je nezvratné a Poľsko pri ňom musí mať silné slovo. Nie však zadarmo – „*Prvou podmienkou našej pomoci musí byť dobrovoľné odstúpenie Spiša, Oravy a Čadce Poľsku*“ – dodal Machay.¹⁰⁶

Poľská podpora Hlinkovi nebola náhodná. Odzrkadľovala zatiaľ len interne diskutované kalkulácie so Slovenskom. Roku 1919 nechýbali v Poľsku aj podstatne odvážnejšie plány, ako obsadenie kúskov Spiša či Oravy. Vychádzali z presvedčenia, že Slováci z Čechov „vytriezveli“ a ich nádeje vkladajú do Československej republiky sa nespĺnili. Varšave to otváralo možnosť využiť

česko-slovenské „škrípanie“ na oslabenie pozície ČSR na mierovej konferencii, a tým pádom aj v hraničnom spore s Poľskom. Vyjadrené slovami českých historikov, poľská „hra slovenskou kartou“ sa prejavovala podporou pre politické pôsobenie slovenských politikov, niekdajších Hlinkových pobočníkov: Františka Jehličku, Štefana Mnoheľa a ďalších. Nestrácali pritom zo zreteľa územný komponent. Paralelne existovali aj prívrženci „silového“ riešenia bez politickej nadstavby v podobe udržiavania slovenského exilového orgánu v Poľsku. Machayom kritizovaný diplomatický zástupca Poľska v Maďarsku T. Stamirowski v poznámkach k aktuálnej situácii v Maďarsku z júla 1919 rozhodne odmietol poľskú politiku ústupkov voči Čechom, ktorých označil za bezmedzne chamtivých egoistov. Tvrdil, že rodákom na Spiši a Orave hrozí bezohľadná čechizácia českými šovinistami. Vyjadril názor, že Poľsko sa nesmie nečinne prizerať, ako Slováci, ktorých nazval bratmi, trpia pod českým bičom a musí im podať pomocnú ruku.¹⁰⁷ Ešte odvážnejší bol

¹⁰⁵ MACHAY, Ferdynand. Sprawa słowacka. Uwagi o przeszłości i stanie obecnym. Kraków : Druk. W. L. Anczyca, 1920. Jej obsah približuje JAGIEŁŁO, Michał. *Slováci poľskými očami. Obraz Slovákov v poľskom písomníctve. II. diel.* Nowy Targ : Euroregión Tatry, 2014, s. 283 – 284.

¹⁰⁶ Machay bol za voľnú formu koordinácie prípadného maďarského vstupu na Slovensko, zdôraznil však, že Maďarom nemožno nikdy zabúdať ich hriechy spáchané na Slovákoch. Odsúdil Jehličku a Dvorčáka ako renegátov, ktorým Poľsko v nijakom prípade nemalo veriť. Ibidem, nedatovaný elaborát Sprawa słowacka.

¹⁰⁷ Stamirowského názor vyplýval z toho, že bol silným priaznivcom maďarsko-slovensko-poľského „bloku“ proti Čechom. Veľavravný je fakt, že zo Slovákov ho najviac „očaril“ Viktor Dvorčák. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, New York, fond Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, sign. 701/2/47. Kilka uwag odnośnie do obecnej sytuacji na Węgrzech, Warszawa, 24. 7. 1919.

návrh Jana Bednarského, ktorý v septembri 1919 nabádal ústredné orgány k vojenskej intervencii na Slovensku. Krajinu označil za Achillovu pätu Čechov a vkročenie poľských vojsk na Slovensko považoval za vhodnú diverziu vzhľadom na spor o Tešínske Sliezske. Bednarski s evidentným nadnesením sugeroval, že nálady na Slovensku sú tak silne protičeské a propoľské, že ak by sem vstúpilo poľské vojsko, istotne by vybuchlo protičeské povstanie.¹⁰⁸ Vo Varšave však tieto návrhy nenašli odozvu. Na otázku, prečo, dáva odpoveď stratégia Varšavy počas plebiscitnej kampane.

Myšlienka plebiscitu, ktorá oficiálne zaznela v Krakove, si ako možné riešenie sporu v Tešínsku, na Orave a Spiši začala raziť cestu aj v Paríži. Dohodové mocnosti neprijali hraničnú líniu na základe etnografických, resp. ekonomicko-strategických kritérií. Napokon sa 11. septembra 1919 so súhlasom diplomatických zástupcov Poľska a Československa definitívne prijal plebiscit ako riešenie.¹⁰⁹ Najvyššia rada konferencie rozhodla 27. 9. 1919, že plebiscit sa má konať v lehote do troch mesiacov od chvíle, keď rozhodnutie notifikujú vlády obidvoch štátov.¹¹⁰ Otvorená zostávala otázka plebiscitného územia. Okrem Tešínska mali obyvatelia rozhodovať na Orave, na Spiši v okrese Spišská Stará Ves a v časti kežmarského okresu (Javorina). Poľská strana opakovane – 30. 11. 1919 a 17. 3. 1920, podobne ako ešte pred schválením rozhodnutia o ľudovom hlasovaní,¹¹¹ požadovala rozšírenie plebiscitného územia na Orave a Spiši a zahrnutie časti trencianskeho okresu (Čadca a okolie), avšak vždy neúspešne.¹¹²

V októbri 1919 Najvyššia rada konferencie vymenovala Medzinárodnú plebiscitnú komisiu s predsedom grófom Gustavom de Mannevillem, ktorá mala mandát prevziať a vykonávať správu

plebiscitného teritória až do konečného určenia hraníc. Podľa pôvodného ustanovenia sa mal plebiscit konať v lehote do troch mesiacov od začiatku činnosti komisie, no vzhľadom na časový sklz v ratifikácii Versailleskej zmluvy (10. 1. 1920) sa odložil aj termín začiatku jej prác. Na miesto pôsobenia, do Tešína, komisia pricestovala až 30. januára 1920 a plebiscit stanovili na 24. júla 1920.

Podriadenosť spišského a oravského územného sporu Tešínsku odzrkadľovala aj organizačná štruktúra komisie. Dňa 6. mája 1920 Medzinárodná plebiscitná komisia so sídlom v Tešínsku designovala Medzinárodnú subkomisiu pre Oravu a Spiš. Komisia žiadala stiahnutie vojenských oddielov z plebiscitného územia. Československé vojsko opustilo priestor Spiša a Oravy 5. 4. 1920. Poriadok udržiavali kontingenty dohodových vojsk v počte cca. 1 200 – 1 400 mužov, ktorých hlavná časť bola dislokovaná v Tešínsku. Na slovenskom plebiscitnom území, kde pôsobila Medzinárodná subkomisia pre Oravu a Spiš zriadená 6. mája 1920, pôsobil asi 80-členný vojenský kontingent, zložený prevažne z Francúzov.¹¹³ Československé ministerstvo vnútra a ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska v septembri 1919 designovali za vládneho delegáta pre Spiš Msgr. Mariána Blahu, kapitulárneho vikára v Spišskom Podhradí. Predseda „hlavnej“ komisie de Maneville prijal nomináciu s nevôľou, operujúc argumentom o nezlučiteľnosti cirkevnej funkcie s postom delegáta, čo sa napokon vyriešilo dočasným vyňatím plebiscitných obcí z pôsobnosti vikára. Blaha viedol práce zo Spišskej Belej. Plebiscitným delegátom pre Oravu bol poslanec Národného zhromaždenia Ján Janček.¹¹⁴

Poliaci okrem Generálneho plebiscitného výboru v Tešíne založili v októbri 1919 Hlavný

¹⁰⁸ AAN, fond Akta Instytutu Hoovera, Ambasada Polski w Stanach Zjednoczonych. Sign. 51, folder 8. Kópia správy Vedenia správy Spiša a Oravy (Kierownictwo Administracji Spisza i Orawy) v Nowom Targu pre MSZ č. VIII za obdobie 16. 8. – 5. 9. 1919.

¹⁰⁹ KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 218 – 219.

¹¹⁰ Stalo sa tak 1. 10. 1919. Ibidem, s. 231 – 232, 242 a nasl.

¹¹¹ Na Spiši okrem okresov Kežmarok, Spišská Stará Ves, Stará Lubovňa a časti okresu Spišská Sobotka splnomocnený delegát poľskej vlády pre mierovú konferenciu R. Dmowski navrhol plebiscit aj v obciach v Šarišskej župe. Memorandum, ktoré Dmowski dňa 12. 9. 1919 odovzdal predsedovi Výboru pre poľské záležitosti J. Cambonovi, vypracovali W. Semkowicz a F. Machay, ktorí pricestovali do Paríža. MACHAY. *Moja droga*, s. 175 – 176; ORLOF. *Polska działalność polityczna*, s. 41 – 45; KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 217 – 218;

¹¹² KLIMKO. *Politické a právne dejiny*, s. 51. Hlavnými iniciátormi maximalistických požiadaviek boli prof. W. Semkowicz a F. Machay, ktorí pred diplomatmi v Paríži opakovane argumentovali, že obyvateľstvo na tomto území predstavuje kompaktné poľské osídlenie. Pozri ORLOF, Ewa. *Orawa i Spisz w latach 1918-1920*. In: *Spisz i Orawa*, s. 20 – 21.

¹¹³ Členmi subkomisie boli Brit John Maurice Pearson, Francúz kpt. de la Forest Divonne, Talian C. Fornielli a Japonec Sho Kurihara. KLIMKO, Jozef. *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 52 – 53; KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 258 – 259, 282. Počet vojakov uvádza BIELOVODSKÝ. *Severné hranice Slovenska*, s. 66, bez uvedenia informačného zdroja.

¹¹⁴ KLIMKO, Jozef – ŽUDEL, Juraj. *Vývoj územia Slovenska a vytváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980, s. 114.

plebiscitný výbor pre Spiš a Oravu (Główny Komitet Plebiscytowy dla Spiszu i Orawy) so sídlom v Novom Targu. Jeho práce viedol profesor geológie na Jagellonskej univerzite v Krakove, Walery Goetel.¹¹⁵ Podliehali mu miestne pobočky v mestách a obciach Żywiec, Čierny Dunajec (Czarny Dunajec), Ujszoły, Čorštín (Czorsztyń), Krościenko, Nowy Sącz, Piwniczna, Szczawnica. V plebiscitnej kampani sa aktívne angažovali takmer všetci poľskí činitelia, známi z predchádzajúcej kampane za poľskosť Spiša a Oravy: J. Bednarski, F. Machay, W. Semkowicz a ďalší. Nechýbali ani vojenský predstavitelia. Podpredsedom pobočky Hlavného plebiscitného výboru v Novom Targu bol por. Michał Grażyński, ktorý z poverenia Hlavného vojenského okruhu Poľského vojska v Krakove koordinoval činnosť Tajnej vojenskej organizácie (Tajna Organizacja Wolskowa – TOW) na plebiscitnom území a ako zástanca sabotážnych a diverzných aktov proti čs. orgánom sa dostal do konfliktu s Józefom Diehlom, delegátom poľskej vlády pri Medzinárodnej subkomisii pre Oravu a Spiš.¹¹⁶ Neskorší vojvoda Sliezka odtiaľto odchádzal s presvedčením, že otázka hraníc na tomto úseku nebola definitívne usporiadaná.¹¹⁷

Poľsko a Československo viedli na Spiši a Orave horlivú agitáciu, miestami až propagandistickú vojnu s cieľom nakloniť miestne obyvateľstvo na svoju stranu.¹¹⁸ Možno súhlasí s P. Jakubcom, že poľská propaganda operujúca dichotómiou „Slovák“ (slovakizovaný Poliak/

goral)/katolík verzus „Čech“/husita/ateista bola pre obyvateľov pohraničia zrozumiteľnejšia ako otázky súvisiace s národným povedomím.¹¹⁹ Prezentácia sporu o Spiš ako konfliktu poľsko-českého mala väčší mobilizačný potenciál, ako obsadiť do úlohy hlavného protivníka Slovákov. Podobne, ako to v spore o Spiš robila už predtým *Gazeta Podhalańska*, ktorá počas plebiscitnej kampane vychádzala so zvláštnou prílohou *Nowiny Spisko-Orawskie*,¹²⁰ siahala poľská agitácia po obraze Čecha ako uzurpovateľa čisto poľských území. Kardinalna otázka náboženstva umožnila poľským agitátorom vytiahnuť aj prirovnanie Čecha ako sluhu satana. Poľské letáky, hojne distribuované na plebiscitnom území, sľubovali v prípade hlasovania za Poľsko spasenie, za hlas odovzdaný za Československo naopak preklatie.¹²¹ Necitlivosť, v niektorých prípadoch hanobenie náboženských symbolov českými vojakmi na severnom Slovensku boli známe už v predchádzajúcom období.¹²² Československej vláde bolo jasné, že bez slovenských kňazov na Spiši a Orave, mimoriadne aktívnych v plebiscitnej kampani, v ktorej vystupovali za zotrvanie „sporných“ obcí v republike, sa nezaobíde. Odstránenie znevažujúcich prejavov, vyplývajúcich jednak z neznalosti miestneho prostredia a jednak z kultúrnych rozdielov medzi dvoma bratskými národmi konštituuujúcimi republiku, bolo absolútnou nutnosťou. Konkrétne pokyny pre čs. vojakov mali podľa súdobých pozorovateľov niekedy úsmevný charakter.¹²³

¹¹⁵ KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 246 – 247.

¹¹⁶ TRAJDOS, Tadeusz M. Śląsk wobec Spiszu, Orawy i Czadeckiego w okresie międzywojennym. In: *Dzieje Najnowsze*, XLV, 2013, nr 1, s. 36.

¹¹⁷ Podrobnejšie pozri NOWAK, Krzysztof. Wojewoda śląski Michał Grażyński wobec Zaolzia i pogranicza polsko-słowackiego. In: *Michał Grażyński: wojewoda na pograniczu*. Zost. Krzysztof Nowak. Cieszyn 2000, s. 11 – 12.

¹¹⁸ Situáciu na Spiši, priebeh propagandy, používané heslá, hlavných protagonistov atď. minucióznejšie mapuje štúdia Pavla Jakubca. JAKUBEC. *Formovanie spišského úseku*, s. 600 – 608. Z ďalších samostatných prác a spomienok na plebiscitnú akciu pozri TOMASZEWSKI, Jerzy. Czechosłowacka propaganda plebiscytowa na Spiszu i Orawie (1919-1920). In: *Střední a východní Evropa v krizi 20. století : k 70. narozeninám Zdeňka Sládka*. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Historica 42. Zomp. red. Václav Veber. Praha : Karolinum, 1998, s. 323 – 334; GOTKIEWICZ, Marian. „Wspomnienia słowackie“ fragmenty dotyczące wydarzeń z okresu akcji plebiscytowej i pierwszych lat niepodległości na przyłączonych kresach południowych. Opracował i opatrzył wstępem Marek Gotkiewicz. In: *Almanach Nowotarski*, 1999, Nr 4, s. 112 – 135.

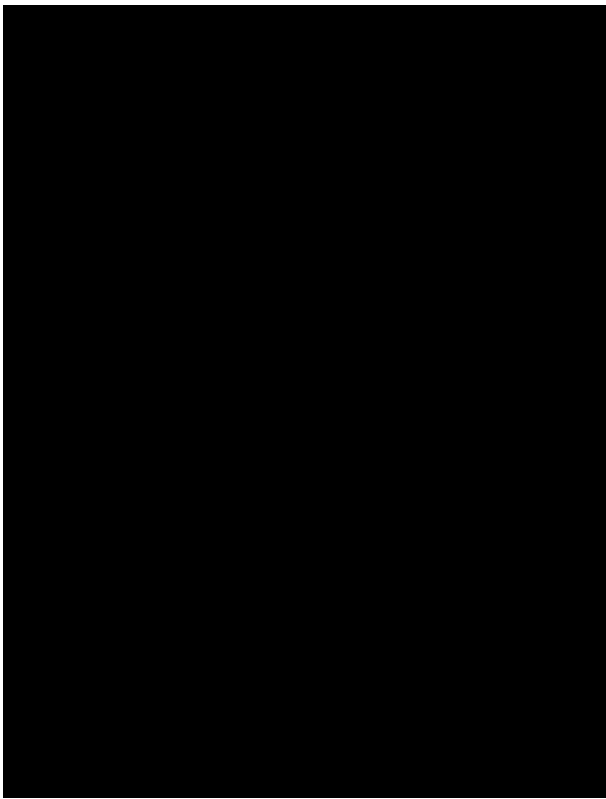
¹¹⁹ JAKUBEC. *Formovanie spišského úseku*, s. 607.

¹²⁰ Vychádzali v r. 1919 – 1920, redigoval ich Juliusz Zborowski a vydával Zväz spišských a oravských Poliakov.

¹²¹ BIELOVODSKÝ. *Severné hranice Slovenska*, s. 140; MIŠKOVIČ, Alojz. *Napravená krivda. Vrátené kraje vo Spiši, Orave a Čadčianskom okrese*. Turčiansky Sv. Martin : Kompas, 1940, s. 50; MÓŠ. *Roky 1918 – 1939 na severnom Spiši*, s. 52 – 53; MAJERIKOVÁ. *Vojna o Spiš*, s. 39.

¹²² Bližšie pozri HRONSKÝ, Marián. *Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918 – 1920)*. Bratislava : Veda, 2011, s. 68 – 73.

¹²³ M. Koźmiński, s odvolaním sa na súdobé svedectvo Józefa Długosza z obce Ujszoły, píše, že čs. legionári z Talianska, prichádzajúci na Oravu, dostali rozkaz, aby pred križmi a podobizňami svätých skladali z hláv čiapky a namiesto „Nazdar!“ zdravili pozdravom „pochválen Ježíš Kristus“. KOŹMIŃSKI. *Politics, propaganda*, s. 164. Cituje aj MATULA. *Úloha cirkvi, nestránkované*.

Obr. 16. XXX

V kontexte plebiscitnej kampane a mesiacoch, ktoré jej predchádzali, je dôležité reflektovať ďalší, všeobecný aspekt: otázku Slovenska. V sporných regiónoch, teda aj na Spiši a Orave, mala silné postavenie SLS, ktorá od československej vlády požadovala rešpektovanie osobitosti Slovenska v otázkach samosprávy, školstva, cirkvi.

Jej otvorene autonomistické požiadavky viedli k napätiu v štáte, organizovaného centralistic-ky. Uväznenie Andreja Hlinku napätie vyostri-
lo.¹²⁴ Vo Varšave si to pochopiteľne uvedomovali. Podporu pre slovenských autonomistov počas plebiscitnej kampane pozastavili. Exitovala totiž obava, že v prípade, ak by Slovensko získalo autonómiu (ponechajme stranou úvahy o ne-/reálnosti tejto možnosti), či nebodaj by sa osamostatnilo – aj s pomocou Poľska, počet prívržencov pričlenenia k Poľsku na sporných územiach Spiša a Oravy by tým mohol rázne poklesnúť.¹²⁵

Plebiscitnú kampaň sprevádzali incidenty, neustále sťažnosti a na Spiši si vyhrotená situácia vyžiadala smrteľné obete.¹²⁶ Bolo zjavné, že Medzinárodná plebiscitná komisia nemá situáciu pod kontrolou a nad uskutočnením plebiscitu, ktorý sa niekoľkokrát odkladal, visel otáznik. Zmenila sa medzinárodnopolitická situácia v dôsledku vývoja poľsko-boľševickej vojny – boľševické vojská sa nebezpečne priblížili k Varšave a poľská vláda požiadala dohodové mocnosti o pomoc.¹²⁷ Predseda poľskej vlády Władysław Grabski a minister zahraničných vecí Československa E. Beneš po dvojdňových rokovaníach dňa 10. 7. 1920 podpísali dohovor v Spa. V spoločnej deklarácii sa zaviazali prijať rozhodnutie Najvyššej rady vo viacerých územných otázkach. Tešínsko sa medzi nimi explicitne uvádza, no Spiš ani Orava nie sú spomenuté. Beneš už deň skôr vyjednal priebeh demarkačnej čiary pozdĺž československo-poľskej hranice, o čom Grabski nevedel a svoj podpis pripojil až po nátlaku britského premiéra Davida Lloyd Georgea.¹²⁸ Najvyššia rada konferencie poverila Veľvyslaneckú

¹²⁴ Z väzenia ho prepustili v apríli 1920. Stojí za pozornosť, že poľská spravodajská služba pripravovala plán vyslobodenia Hlinku. BORÁK, Měčislav. Opožděný „únos“ Andreje Hlinky. In: *Slovenské historické studie*, 1997, č. 23, s. 63 – 67.

¹²⁵ V pozadí tejto obavy bola vedomosť o slabej národnej vyhranenosti goralského obyvateľstva. JESENSKÝ. *The Slovak-Polish border*, s. 52.

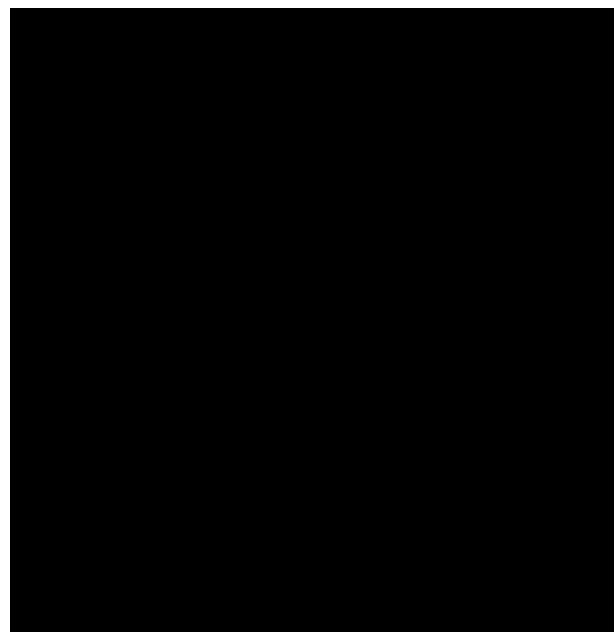
¹²⁶ Ozbrojená skupina oblečená v uniformách rakúsko-uhorskej armády dňa 20. 6. 1920 na ceste z kúpeľov Smerdžonka (Červený kláštor) v Pieninách do Spišskej Starej Vsi prepadla šiestich českých úradníkov, a dvoch z nich zavraždila. Motív vraždy zrejme nemal národnostné, ale lúpežné pozadie. Telá zavraždených vystavili pred sídlom poľského Spišského plebiscitného výboru (Spiski Komitet Plebiscytowy) v Spišskej St. Vsi, kde rozvášnený dav prinútil k úteku členov výboru. Na úteku zahynul prof. Józef Wiśmerski, tajomník výboru. Jeho mŕtve telo našli v Dunajci, pričom určenie príčiny smrti (v dôsledku zlynčovania, alebo utopenia) sa rôzni. JABŁONKA, K. Zmiany granicy na Spiszu i Orawie w latach 1918-1945. In: *Podhale w czasie okupacji 1939-1945*. Red. Janusz Berhauzen. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 1972, s. 142; MAJERIKOVÁ. *Vojna o Spiš*, s. 41 – 42; ROSZKOWSKI, Jerzy Maria. Kształtowanie się południowej granicy Polski na odcinku słowackim 1918-1938. In: *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykację granicze jesienią 1938 r.* Ed. Robert Kowalski. PTH – Oddział w Nowym Targu, s. 60; MŮŠ, František. *Roky 1918 – 1939 na severnom Spiši*. Bratislava : Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, 1944, s. 7.

¹²⁷ K problematike poľsko-boľševickej vojny, ktorá vplývala na medzinárodnú pozíciu Poľska a sekundárne aj na poľsko-československé vzťahy, pozri KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. Czechosłowacja wobec wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku. In: *Wojna polsko-bolszewicka w 1920 roku: Przebieg walki i tło międzynarodowe*. Red. Andrzej Koryn. Warszawa : IH PAN, 1991, s. 185 – 197; DAVIES, Norman. *Orzeł biały, czerwona gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1920*. Kraków : Znak, 2011.

radu (resp. konferenciu), aby vyriešila hraničný spor. Predseda rady, Jules Cambon, navrhol pred vydaním rozhodnutia vypočúť argumenty zúčastnených strán. E. Beneš požadoval Spiš s možnosťou istých ústupkov na Orave, poľská strana, ktorú reprezentoval novovymenovaný delegát Ignacy Paderewski, požadovala Spiš aj s dolinou rieky Poprad, pričom opätovne argumentovala tým, že je to územie s výlučne poľským etnickým charakterom. Následne Veľvyslanecká rada prijala konečnú demarkačnú čiaru (21. 7. 1920) a nasledovali redakčné práce. Definitívny ortieľ padol 28. júla 1920.¹²⁹ Veľvyslanecká rada prisúdila Poľsku 25 obcí severného Spiša a hornej Oravy, čiže územie o rozlohe 584 km² s 24 700 obyvateľmi.¹³⁰ Na Spiši získalo Poľsko trinásť obcí: Čierna hora, Fridman (s osadou Falštín), Durštín, Jurgov, Kacvín, Krempachy, Lapšanka, Nedeca, Nižné Lapše, Vyšné Lapše, Nová Belá, Repiská a Tribš.¹³¹

Z bezprostredných, resp. pomerne čerstvých reakcií na verdikt je zrejmé, že sklamanie zavládlo nielen na slovenskej (čo bolo celkom pochopiteľné), ale aj na poľskej strane.

Spôsob vyriešenia (česko-)slovensko-poľského územného sporu silne ovplyvnil aj vzťahy medzi slovenskými a českými politickými elitami. Strata severných častí Slovenska popri politických bojoch o autonómiu sľúbenú v Pittsburskej dohode dodatočne kazila vzťah slovenských autonomistov k „Prahe“ (rozumej Čechom). V bezprostredných reakciách na verdikt z belgického Spa, ktorý sa slovami námestovského rodáka, kňaza, spisovateľa a politika I. Grebáča-Orlova interpretoval ako „krivda na Slovensku spáchaná“,¹³² je pozoruhodné, že hlavným terčom kritiky tlačových

Obr. 17. XXX

orgánov Slovenskej ľudovej strany (*Slovák*) a Slovenskej národnej strany (*Národné noviny*) neboli Poliáci, ale československá diplomacia, presnejšie Česi a minister Edvard Beneš. Tón, v akom sa na stránkach týchto novín písalo o Poľsku a Poliakoch v roku 1920, je až na ojedinelé výnimky umiernený.¹³³ Výnimkou sú reakcie slovenských krajanov v Spojených štátoch amerických; Jozef Maťašovský, ktorý sa aktívne podieľal aj v plebiscitnej kampani na Orave a Spiši, vydal ako predseda Stáleho výboru pre celok Slovenska „Appeal“ (Výzva). Tvrdil, že arbitrážne

¹²⁸ WANDYCZ, Piotr Stefan. *France and her Eastern Allies. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1962, s. 87; SZKLARSKA-LOHMANNOWA, Alina. *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925* (Prace Komisji Badań Historycznych PAN – Oddział w Krakowie 19). Wrocław – Warszawa – Kraków 1967, s. 65 – 67; VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava : Krajské nakladatelství 1961, s. 284; KAMIŇSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 326, 329 – 330;

¹²⁹ Priebeh určovania hranice, rokovania a argumenty obidvoch strán mapujú VALENTA. *Česko-polské vztahy*, s. 190; KAMIŇSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 332 – 333; ANDRÁŠ, Matej. *Slovenské hranice Slovenska. Slovenskí gorali*. Bratislava : Kubko Goral 2007, s. 13. Najnovšie JAKUBEC. *Formovanie spišského úseku*, s. 613 – 614.

¹³⁰ SULAČEK. *Z činnosti Plebiscitnej komisie*, s. 223.

¹³¹ Detailný priebeh hranice na spišskom úseku bol stanovený takto: od bodu bývalej hranice medzi Haličou a Uhorskom, ležiaceho na rieke Bialka, asi 500 metrov východne od obce Brzegi, všeobecne smerom východo-severovýchodným až k bodu tejto hranice, ktorý leží v blízkosti kóty 487 na ceste z Čorštína do Spišskej Starej Vsi; čiara určená na mieste samom a ktorá vedie cez kótu 1 011 (Bryjov vrch), 909, 956 (Malorovka), 607 (na rieke Kacvinianka asi 2 km južne od Kacvina), 873 (2 km severovýchodne od Frankovej) a smerom cez kóty 751, 540.

¹³² *Slovák*, roč. 2, 3. 8. 1920, č. 160, s. 1.

¹³³ K tomuto záveru prichádza M. Habčák na základe vyhodnotenia viac ako tridsiatich článkov a komentárov v *Národných novinách* a štyroch desiatok podobných textov uverejnených v *Slováku* za kalendárny rok 1920. HABČÁK, Martin. *Polsko-slovenský pohraničný konflikt pohľadom vybraných tlačených médií (1920 – 1938 – 1939)*. Brno, Masarykova univerzita v Brne, Katedra mediálnych štúdií a žurnalistiky, Fakulta žurnalistiky, 2010. Neuvverejnená diplomová práca. Dostupná na internete: http://is.muni.cz/th/219810/fss_b_a2/Bakalarka1.txt (prístup 25. 1. 2015).

rozhodnutie sa uskutočnilo podľa „*dávneho, len u polovzdelaných národov zvyčajného, zámenného kupectva*“ – „*traffic by exchange*“: *predaj a kúpa dvadsaťtisíc ľudí za isté množstvo uhlia!*“. Slovákov na odtrhnutých územiach prirovnal k otrokom, nešetril kritikou na adresu poľských autorít a žiadal Spoločnosť národov, aby situáciu riešila.¹³⁴ Téza o „obetovaní“ slovenských duší a obcí Poľsku na úkor uhoľných revírov Tešínska sa tešila všeobecnej popularite počas celého medzivojnového obdobia a popri rastúcom politickom napätí medzi slovenským autonómnym hnutím a ústrednou vládou ju živil nezáujem československej diplomacie o Slovákov v Poľsku.¹³⁵

Aj v Poľsku sa verdikt dohodových mocností o podobe poľsko-československej hranice vnímal ako nespravodlivý. Nešlo pritom len o Tešínsko, ale aj o goralov na Kysuciach, Orave a Spiši. Akiste k tomu prispela aj masívna kampaň sprevádzajúca prípravy na plebiscit, ktorá v nadväznosti na skoršie etnografické a historické argumenty vyvolala v poľskom prostredí dojem, že získať sa dalo podstatne viac. Aj vzhľadom na postoj dohodových mocností v poľsko-boľševickej vojne a nenaplnenie územných aspirácií na západe a na východe, definovaných ako etnografických hraníc Poľska, bolo rozhodnutie zo Spa „*novou krivdou*“.¹³⁶ Medzi súdobými poľskými hlasmi nechýbal ani taký, ktorý tvrdil, že Dohoda určila neprirodzené hranice na Spiši a Orave úmyselne, aby upevnila stav nepokoju a zmätku.¹³⁷ Korešpondovalo to s reakciou I. Paderewského, vtedy

delegáta Poľska pri Spoločnosti národov, na výrok zo Spa v liste pre francúzskeho prezidenta Alexandre Milleranda z 30. júla 1920. Konštatoval v ňom, že sa na území Spiša a Oravy sa ocitne 45 000 Poliakov pod československou vládou a netajil sa názorom, že verdikt Veľvyslaneckej rady „*vykope priepasť medzi dvoma národmi, ktorú sa nepodarí ničím zasypať*“.¹³⁸ Paderewski zrejme nedocenil, alebo vôbec nereflektoval druhú „*priepasť*“, ktorú výrok zo Spa vytvoril medzi Slovákami a Poliakmi.

Javorina ako predmet navrhovanej výmeny územia

Hraničný spor bol rozhodnutím Dohody *de facto* vyriešený a zostávalo už „*len*“ vbiť hraničné kolíky priamo v teréne, čím poverili delimitačnú komisiu. Nasledujúce mesiace a roky ukázali, že ani zďaleka nešlo len o technický problém, pretože diškurz o sporných územiach sa nielen neskončil, ale stal sa z neho závažný problém poľsko-československých vzťahov, ktorý navyše zamestnával Veľvyslaneckú konferenciu a Stály súdny dvor medzinárodnej spravodlivosti Spoločnosti národov v Haagu.¹³⁹

Neuralgickým bodom dohody zo Spa bol článok II., ktorý umožňoval delimitačnej komisii navrhnúť Veľvyslaneckej rade upravovať hraničnú čiaru vtedy, ak pre to existovali dôvody motivované záujmom obcí alebo jednotlivcov v blízkosti hraničnej čiary, resp. s ohľadom na zvláštne

¹³⁴ „Že i sami Poliáci považujú pridelených im slovenských obyvateľov Spiša – za predaných otrokov, to dokazujú i tým, že s týmto obyvateľstvom zachádzajú tak jako s hoviadkami. Máme nepodvratné dôkazy, že poľské vrchnosti na území Spiša ani najmenej nešetria bezpečnosť osoby a majetku ale pokračujú oproti našim tamejším bratom tak, ako pokračovali otrokári v 16. a 17.-tom storočí pri lapaní Černochoch v Afrike. Úradné trýznenie a barbarské prenasledovanie nášho ľudu na Spiši opätuje sa deň čo deň.“ AAN, fond Akta Instytutu Hoovera, Ambasada Polski w Stanach Zjednoczonych, sign. 51, s. 733 – 734. „Appeal“ vyšiel v slovenskom aj anglickom jazyku. Nie je datovaný, no pochádza pravdepodobne z r. 1921. Údaj o 20-tisícich Slovákoch je premrštený a neobstojí v konfrontácii s faktami.

¹³⁵ BORÁK, Měčislav – ŽÁČEK, Rudolf. „*Ukradené*“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí? Český Těšín : Muzeum Těšínska, 1993. Tézu ilustratívne dokumentuje úryvok z úvodníka *Národných novin* „Čachrovanie so slovenskou zemou“, v ktorom autor v reakcii na výsledok arbitráže píše: „Krv je nie voda a strata 26 slovenských dedín s 25 000 – 30 000 Slovákami je pre trojmiliónový slovenský národ omnoho bolestnejšia, ako strata niekoľkých uhoľných šácht s niekoľkými tisíckami poľských fanatikov. Uhlie sa dá kúpiť, (...) no trojmiliónovému národu nedá sa nahradiť 26 slovenských dedín a 25 000 – 30 000 Slovákov, vydaných už teraz istému, nevyhnutnému popoľšteniu.“ *Národné noviny*, roč. 51, 31. 7. 1920, č. 171, s. 1. Citované podľa HABČÁK, Martin. *Poľsko-slovenský pohraničný konflikt*, s. 44.

¹³⁶ „*Nowa krzywda*“. Úvodný článok týždenníka *Gazeta Podhalańska*, rok VIII, č. 31, 1. 8. 1920, s. 1 – 2.

¹³⁷ ZAKRZEWSKI. *Na kresach spisko-orawskich*, s. 9.

¹³⁸ „[...] *wykopie przepaść pomiędzy dwoma narodami, której nic nie zdoła zasypać*.“ Paderewski konštatoval, v dôsledku verdiktu. Tvrdenie o priepasti medzi dvoma národmi je akiste motivované tým, že spor sa v optike Varšavy a Paderewského vnímal ako konflikt poľsko-český. Týmto sa však zastierala, a azda aj podceňovala druhá „*priepasť*“ medzi Poliakmi a Slovákami. *Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego. Tom 2, 1919-1921*. Opracowanie Witold Stankiewicz, Andrzej Piber. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1974, s. 441 – 442.

¹³⁹ Unikátnym prameňom je k riešeniu otázky Javoriny je zbierka expertíz Stáleho súdneho dvora medzinárodnej spravodlivosti v Haagu, vydaná roku 1923. Dostupná online na stránkach právnych aktov Medzinárodneho súdneho dvora: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_08/Jaworzina_Avis_consultatif.pdf

pomery.¹⁴⁰ Boli to zadné vrátka, ktorými sa verdikt zo Spa dal pozmeniť.

Šesťčlenná delimitačná komisia, ktorej predsedal francúzsky komisár pplk. R. Uffler, začala prácu „v teréne“ v posledný augustový týždeň roku 1920.¹⁴¹ Delimitácia československo-poľských hraníc postupovala od Tešínskeho Sliezka smerom na slovenský úsek. Podobne ako na Orave, aj Slováci zo spišských obcí (Tribš, Bukovina-Podsklie) protestovali v zime 1920 a na jar 1921 pred členmi komisie proti pripojeniu k Poľsku.¹⁴² Delimitáciu to však nespomalilo.

Zásadná udalosť sa odohrala 8. marca 1921. Poľská delegácia v komisii totiž predložila návrh upraviť priebeh hranice na hornej Orave a severnom Spiši. Na Orave navrhovala výmenu obcí Suchá hora a Hladovka za katastrálne územie obce Veľká Lipnica. Na Spiši navrhovala výmenu obcí Kacvín a Nedeca za zvyšnú časť katastra obce Jurgov (Jurgów) a údolie Javoriny.¹⁴³ Poľsko tento návrh vysvetľovalo konštatovaním, že hraničná čiara vytýčená dohodovými mocnosťami umelo preťala väzby obcí a príľahlých území. Obydliia obce Jurgov boli v Poľsku, ale polia, lúky a les v katastri obce v Československu. Argumentovala, že ľudia z Jurgova, Repísk (Rzepiska) a Čiernej hory (Czarna Góra) pásli svoj dobytok na holiach Javoriny, ktorá je životne dôležitá pre takmer všetkých obyvateľov spišských obcí v Poľsku. Siahla teda po hospodárskych, komunikačných a geografických argumentoch. Paradoxne, slovenskí obyvatelia Jurgova, Repísk a Čiernej hory predložili r. 1921 žiadosť o ponechanie, resp. pripojenie k ČSR, pretože inak tieto obce nie sú „života schopné a jich obyvatelstvo do najvekšej biedy a zúfalstva uvržené...“¹⁴⁴

Nie celkom jasný je poldruhamesačný sklz medzi podaním návrhu delimitačnej komisii (8. 3. 1921) a vystúpením ministra zahraničných vecí Eustachyho Sapiehu na zasadnutí poľskej vlády 16. 4. 1921, na ktorom prezentoval myšlienku udeliť súhlas poľskému zástupcovi v delimitačnej komisii, aby navrhol príslušnú výmenu na hraničnom úseku Spiša.¹⁴⁵

Československá vláda súhlasila s výmenou teritória na Orave, no odmietla prijať navrhované zmeny na Spiši. Možno si položiť otázku, prečo Poľsko navrhlo odstúpenie dvoch „čisto poľských“ obcí na Spiši výmenou za veľmi riedko osídlené územie, keď to znamenalo odklon od nadradenej myšlienky integrovať všetkých Poliakov v národnom štáte. A na druhej strane: prečo československá vláda v Prahe odmietla vymeniť Javorinu za dve spišské obce s 1 500 – 2 000 obyvateľmi,¹⁴⁶ ktorí vyjadrili želanie byť súčasťou Československa?

Motívy konania poľskej vlády sú čitateľné. Prispeli k nim rámcové podmienky. Prípad Javoriny časovo koreloval s podpisom Rižského mieru (18. 3. 1921) so Sovietskym zväzom a zápasom o horné Sliezsko s Nemeckom, ktorý sa po plebiscite vyriešil rozdelením územia v októbri 1921. Podstatným faktorom bol tlak Francúzska, jedného z hlavných garantov versailleského poriadku, na zmierenie medzi Poľskom a Československom. To však Varšava nemohla spraviť bez toho, aby aspoň čiastočne kompenzovala straty v Tešínsku. Ducha doby sprostredkúva krakovský konzervatívny denník *Czas*, ktorý v októbri 1921 napísal: „*Poľsko v spore s Českom (!) doteraz zaznamenávalo samé porážky a nesmieme dopustiť ďalšiu prehru.*“¹⁴⁷ Súhlas Prahy s odstúpením

¹⁴⁰ SZKLARSKA-LOHMANNOWA. *Polsko-czechosłowackie stosunki*, s. 68 – 69; VALENTA, *Česko-poľské vzťahy*, s. 286; ORLOF, Ewa – PASTERNAK, Andrzej. *Stosunki polsko-czesko-słowackie w latach 1918-1939*. Rzeszów : Wydawnictwo WSzP, 1994, dokument č. 16, s. 44 – 45.

¹⁴¹ Okrem Ufflera boli v komisii: pplk. Carey (Veľká Británia), pplk. Pellicelli (Taliansko), mjr. Ando (Japonsko), zástupca Československa V. Roubík, sekčný šéf ministerstva verejných prác, a komisár za Poľsko, Dr. Bocheński. Americký delegát A. W. Du Bois bol len neoficiálnym pozorovateľom. Personálne zastúpenie komisie sa v priebehu jej prác menilo.

¹⁴² MAJERIKOVÁ-MOLITORIS, Milica. *Vojna po vojne. Severný Spiš a horná Orava v rokoch 1945 – 1947*. Banská Bystrica – Krakov : Univerzita Mateja Bela, Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 19 – 20.

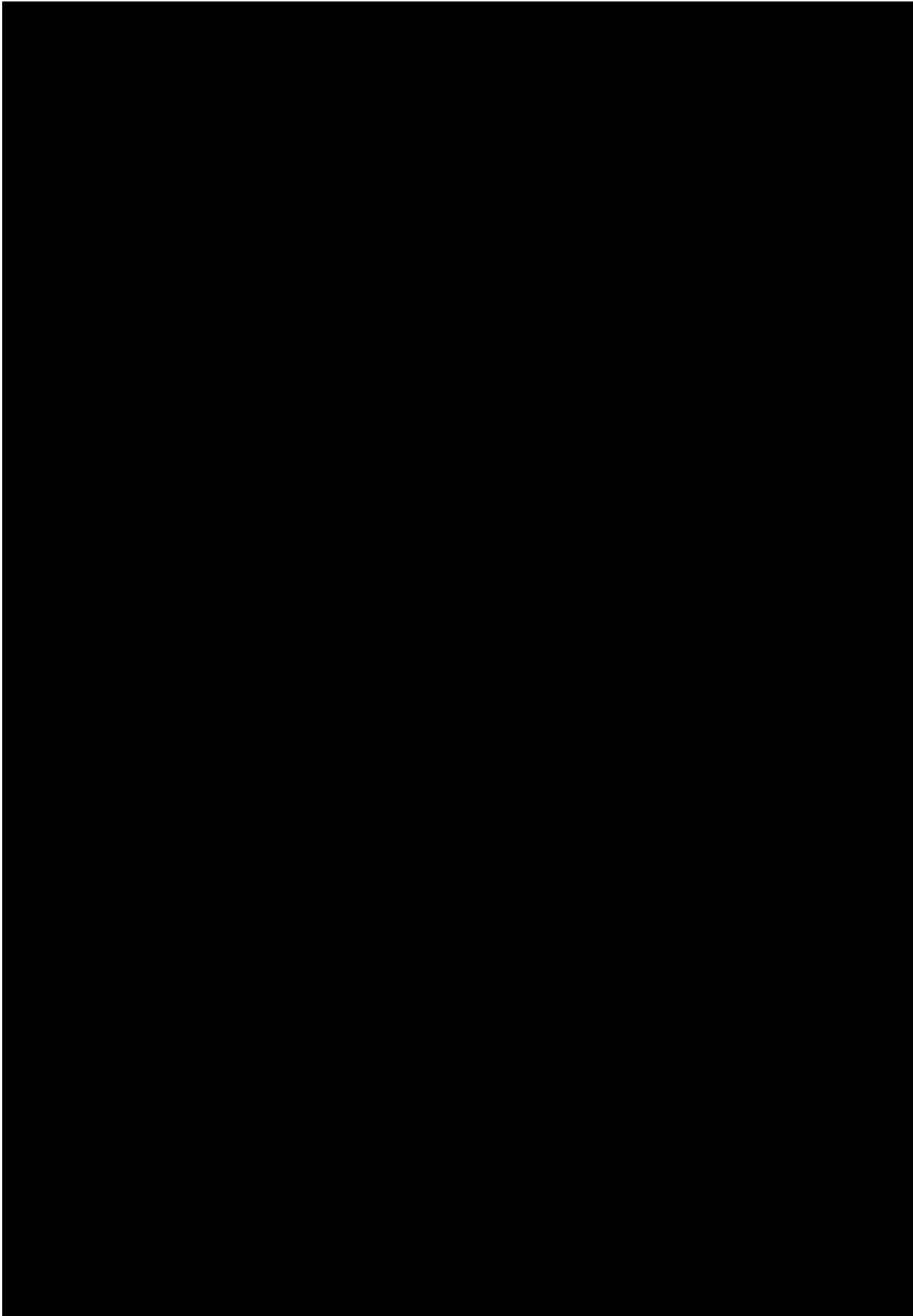
¹⁴³ Doteraz nebolo známe, kedy presne Poľsko výmenný návrh oficiálne podalo. Pozri napr. JAKUBEC. *Javorina v (česko-)slovensko-poľských vzťahoch*, s. 30 – 31. Ťažiskový dokument, umožňujúci datovanie 8. 3. 1921, „objavil“ JESENSKÝ, Marcel. *Between Realpolitik and Idealism: The Slovak-Polish Border, 1918-1947*. Ottawa : Department of History, University of Ottawa, 2012. Neuvěřejnená dizertačná práca, s. 153 – 154. Ďalej pozri CIĄGWA, Józef. *Rozdelenie Spiša v roku 1920 a jeho právne dôsledky*. In: *Spiš v kontinuite času*. Ed. Peter Švorc. Prešov : Universum, 1995, s. 154 – 165.

¹⁴⁴ Citované podľa MAJERIKOVÁ-MOLITORIS. *Vojna po vojne*, s. 20.

¹⁴⁵ JAKUBEC. *Javorina v (česko-)slovensko-poľských vzťahoch*, s. 31.

¹⁴⁶ Odhad počtu obyvateľov v týchto obciach kolíše aj vzhľadom k tomu, že niektorí sa po verdikte zo Spa odsťahovali do Československa ešte pred výrokom v otázke Javoriny. K odhadovanému počtu pozri *Ibidem*, s. 32, ref. 17.

¹⁴⁷ *Czas*, roč. LXXIII, Nr 243, 23. 10. 1921, článok *Polsko-czeskie układy a Jaworzyna*, s. 2.

Mapa 2. XXX

Javoriny by sa považoval za gesto, ktorým ČSR mohla prispieť k zmiereniu.¹⁴⁸ Vnútropoliticky sa tento návrh poľskej vlády dal ľahko obhájiť. Už aj preto sa návrh výmeny dvoch (poľskej verejnej mienke nič nehovoriacich) obcí na Spiši za kus Tattier, ktoré boli symbolom, dal pochopiť ako „marketingový“ ťah.

Navrhovanú výmenu privítala SLS vedena Hlinkom, ktorý v tejto veci vyvíjal aktivitu. V mene amerických Slovákov tlmočil E. Benešovi požiadavku, aby vymenil slovenské duše za holé skaly a kamzíkov.¹⁴⁹ Práve pre súhlas s navrhovanou výmenou sa Hlinka a SLS stali terčom obvinení slovenských centralistických strán, že konajú na pokyn „renegáta“ F. Machaya.¹⁵⁰

S istou iróniou by sa dalo konštatovať, že Javorina získala podstatne silnejší (aj medzinárodný) ohlas a väčší význam, ako by tomu nasvedčovala jej rozloha. Táto *par excellence* spišská záležitosť sa v ďalšom priebehu stala skúšobným kameňom pre poľsko-československé vzťahy. Poľský Sejm podmienil ratifikáciu dohody medzi Poľskom a ČSR z 6. novembra 1921 (pakt Beneš-Skirmunt) kladným stanoviskom Prahy k výmene Javoriny. Ani obchodná poľsko-československá dohoda, ktorú obidve strany podpísali 21. 10. 1921 vo Varšave, napokon nebola ratifikovaná.¹⁵¹ Problém Javoriny v istom momente otočil garde v dôležitosti sporných území, keď Poľsko pohrozilo, že zablokuje delimitačné práce, ak Československo odmietne „obchod“ s Javorinou.¹⁵²

Poľská verejná mienka venovala značnú pozornosť úsiliu o zisk Javoriny a vnímala ho predovšetkým ako súperne s Čechmi. Nároky na

územie vo väčšine prípadov nemali protislovenské ostrije. Dokonca aj počas prudkých sporov o Javorinu Poliaci videli v Slovákoch spojencov v súboji s Prahou. V podhalanskom a krakovskom stredisku sa už v prvých rokoch obnovennej poľskej štátnej nezávislosti objavili tendencie smerujúce k zblíženiu so Slovákami. Začiatkom mája 1923 v Krakove zorganizovali manifestáciu poľsko-slovenského priateľstva a koncom mája toho istého roku vyvolal na Slovensku veľký ohlas novinový článok v denníku *Slovák*, v ktorom poľský autor podpísaný pseudonymom nabádal Slovákov k bratskej spolupráci s Poľskom a zároveň apeloval, aby sa zmierili s tým, že existuje „poľská časť Spiša a Oravy“.¹⁵³ O rok neskôr pricestovali na štúdium do Krakova prví Slováci, ktorí získali poľské štipendia vďaka úsiliu prof. Semkowicza.¹⁵⁴ Mimochodom, Semkowicz, ktorý písal o Javorine ako o poslednom ohnive v refiaci poľského zápasu o „kresy“, neskrýval sklamanie z vyriešenia tohto sporu.¹⁵⁵

Spor o Javorinu sa Poľsku a ČSR nepodarilo vyriešiť bilaterálne. Veľvyslanecká rada dala právomoc Rade Spoločnosti národov, aby vypracovala návrh hraničnej čiary na Spiši. Tá požiadala poľskú a čs. vládu, aby poskytli podrobné stanoviská k otázke. Poznamenajme, že spor o územie Javoriny už mal predohru na prelome 19. a 20. storočia. Medzi súčasníkmi bol známy ako spor o Morské oko. Trval niekoľko rokov a vyriešil ho až arbitrážny súd v Grazi r. 1902.¹⁵⁶

Verdikt napokon padol 11. februára 1924. Pôvodné rozhodnutie zo Spa bolo pozmenené: Poľsku prisúdila celý kataster obcí Jurgov

¹⁴⁸ KAMIŃSKI. *Konflikt polsko-czeski*, s. 417 – 418.

¹⁴⁹ ČARNOGURSKÝ, Pavol. 6. október 1938. Bratislava : Veda, 1993, s. 302.

¹⁵⁰ JAKUBEC. *Javorina v (česko-)slovensko-poľských vzťahoch*, s. 34.

¹⁵¹ SZKLARSKA-LOHMANNOWA. *Polsko-czechosłowackie stosunki*, s. 163 – 164.

¹⁵² JESENSKÝ. *Between Realpolitik and Idealism*, s. 157.

¹⁵³ *Slovák*, 26. mája 1923 (pretlač: KORSKI, S.: *Poliaci a Slováci*. In: *Proglas*, 2001, č. 2, s. 25). E. Orlof, ktorá vychádzala z domnienky P. Čarnogurského, pripísala autorstvo tohto článku F. Gwiżdżowi (ORLOF, Ewa. *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919-1937*. Rzeszów : Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1984, s. 181 – 182), avšak zo súdnej rozpravy vyplýva, že autorom textu bol Józef Gabriel Mondschein (pseud. Andrzej Chmurny, spisovateľ, publicista a prekladateľ, poľský aktivista z Zaolžia). Štátny archív (ŠA) Bratislava, fond Krajský súd v Bratislave, tlačové spisy 1924 – 1943: Tl. IX 6/24.

¹⁵⁴ Medzi nimi boli František Hrušovský, Mikuláš Stano a Ján Hollý. ORLOF. *Polska działalność*, s. 89. Karol Sidor sa s prof. Semkowiczom v Krakove zhovárал o Slovákoch. SIDOR, Karol. *Cestou po Polsku*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1927, s. 23 – 24.

¹⁵⁵ Verdikt uznal za „pre nás celkom nepriaznivý“. Argumentoval, že Spiš, Orava a Čadčiansky okres tvorili súčasť piastovského Poľska a Poliaci na týchto územiach boli podrobení maďarizácii a slovakizácii. Sebakriticky priznal, že aj Poľsko sa o nich nedostatočne zaujímalo. SEMKOWICZ, Władysław. *Walka o polskie „Kresy południowe“*. In: *Orli lot*. Miesięcznik krajoznawczy. Rok V., luty – marzec 1924, Nr 2 -3, s. 18.

¹⁵⁶ Aj keď išlo o uhorsko-haličskú hraničnú čiaru, spor sa nevnímал ako spor poľsko-slovenský, pretože jeho hlavnými protagonistami boli knieža Christian Kraft von Hohenlohe a knieža Władysław Zamoyski, resp. v ďalšom priebehu Uhorsko a korunná krajina Halič.

a Nižná Lipnica, avšak oravské obce Hladovka a Suchá hora boli spätne pričlenené k ČSR.¹⁵⁷ Len pre porovnanie: získané územie s rozlohou 583 km² predstavovalo približne 0,15 % celkovej rozlohy Poľska, a cca. 1,19 % celkového územia Slovenska.¹⁵⁸

Vytyčovanie hraníc na slovenskom úseku československo-poľskej štátnej hranice sprevádzali protesty obyvateľov, ktorí odmietali pričlenenie k Poľsku. Mali formu petícií či dokonca ozbrojeného odporu. Noví poľskí štátni občania z hornej Oravy a severného Spiša, ktorí sa považovali za Slovákov, nedostali status národnostnej menšiny a s ním spojené jazykové či kultúrne práva. V poľských školách v rokoch 1920 – 1939 nebol zamestnaný ani jediný učiteľ – Slovák, a v školstve sa vo veľkej miere presadzoval a viedol nátlak na zákaz používania slovenčiny.¹⁵⁹ Demarkačná čiara umelo rozdelila regióny Oravy a Spiša. Nová štátna hranica preťala, alebo značne skomplikovala väzby medzi jednotlivými obcami. Prejavila sa aj v reorganizácii štátnej správy: pôvodnú Oravskú župu pričlenili r. 1922 k Podtatranskej župe. Na základe zákona z 3. decembra 1920 o dočasnej organizácii administratívnych orgánov vojvodstiev¹⁶⁰ bolo územie hornej Oravy a severného Spiša pripojené k Poľsku zlúčené do spišsko-oravského starostovstva (Starostwo spisko-orawskie) so sídlom Novom Targu (čiže mimo územia Oravy a Spiša), s expozitúrou pre Spiš v Nižných Lapšiach (Łapsze Niżne) a pre Oravu v Jablonke (Jabłonka). Roku 1925 bolo starostovstvo začlenené do okresu (powiat) Nowy Targ. Vzhľadom na postavenie slovenských goralov v Poľsku v medzivojnovom období, ale aj pre vybičovaný nacionalizmus, v ktorom sa prejavovali

extrémne polohy negatívnych národných stereotypov, malo víťazstvo československej diplomacie (tak sa verdikt v hraničnom spore interpretoval) veľmi trpkú príchuť.

Cezhraničná spolupráca

V dejinách poľsko-slovenských kontaktov na Spiši v medzivojnovom období patrí významné miesto iniciatívam, ktoré sa týkali spolupráce v oblasti ochrany prírody a turistiky. Tieto otázky boli tým dôležitejšie, že ešte v období monarchie bolo možné voľne sa pohybovať medzi Haličou a Uhorskom, avšak od r. 1919 na hranici Poľska a Československa zaviedli pasové a vízové kontroly.

Projekty na ochranu prírody priamo súviseli s vyriešením sporu o Javorinu, konkrétne s bilaterálnym, poľsko-československým protokolom. Po niekoľkodňových rokovaníach v Krakove ho 6. mája 1924 podpísali delegáti štátov v delimitačnej komisii – za ČSR Václav Roubík, za Poľsko Walery Goetel. Tzv. krakovský protokol riešil delimitačné práce, situáciu, resp. pohyb obyvateľstva v pohraničí štátnej hranice (odstránenie ťažkostí vyplývajúcich z pasových kontrol, zlepšenie komunikačného spojenia) v oblasti Javoriny. Druhý bod odporúčal vládám oboch štátov podpísať dohodu o turistike a dohodu o zriadení rezervácie (okrsky, vyhradené kultúre miestnej fauny, flóry a rázu krajiny), pričom za vzorový model slúžila analogická dohoda medzi Spojenými štátmi americkými a Kanadou.¹⁶¹

O tomto riešení sa diskutovalo v období sporu o Javorinu s cieľom nájsť východisko, ktoré by neutralizovalo spor o štátnu príslušnosť tejto oblasti.¹⁶² Diskusie o spoločných, pohraničných

¹⁵⁷ Bližšie pozri MATULA, Pavol. Pripojenie Hladovky a Suchej Hory k Poľsku v rokoch 1920 – 1924. In: *Zborník Oravského múzea*, roč. 28, 2011, s. 62 – 73.

¹⁵⁸ Údaje prevzaté od KOZMIŃSKI, Maciej. Politics, Propaganda and National Awareness in the Polish-Slovak Borderland after the First World War. In: *Acta Poloniae Historica*, Nr. 63 – 64, 1991, s. 150 – 151.

¹⁵⁹ GAREK, Martin. *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947. Almanach Slováci v Poľsku XI*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 176 – 182.

¹⁶⁰ Zákon z 3. decembra o dočasnej organizácii administratívnych orgánov druhej inštancie (vojvodstiev) na území býv. Haličského a vladimírského (Lodomeriae) kráľovstva s Veľkým kniežatstvom krakovským a územiach Spiša a Oravy, ktoré tvoria súčasť Poľskej republiky. *Dziennik Ustaw*, 1920, nr 117, poz. 768. Dostupné online: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19201170768> (prístup 28. 9. 2015).

¹⁶¹ ĆWIKŁA, Leszek. Prawne podstawy stosunków polsko-czechosłowackich w dziedzinie turystyki w latach 1919-1939. In: *Studia Prawnicze KUL*, 2011, č. 1 (45), s. 11 – 12; HOLLÝ. *Vzťahy Československa a Poľska pri ochrane prírody*, s. 286 – 287.

¹⁶² Zob. np. GOETEL, Walery. Spór o Jaworzynę a Park Narodowy Tatrzański. In: *Wierchy*, 1925, nr 3, s. 10; WÓJCIK, Zbigniew. J. Ewolucja poglądów Walerego Goetla (1889–1972) na problemy ochrony środowiska przyrodniczego. In: *Prace Komisji Historii Nauki PAU*, 2013, t. XII, s. 117 – 129; SIARZEWSKI, Wiesław. Dzieje starań o ochronę Tatr i utworzenie międzynarodowego, polsko-czechosłowackiego Parku Przyrody. In: *Góry i góralszczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego (Podhale, Spisz, Orawa, Gorce, Pieniny) – Cz. 2. Kultura i Przyroda*. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Kraków-Nowy Targ-Bukowina Tatrzańska, 21-24 października 2004. Ed. Marek Gotkiewicz. Nowy Targ 2005, s. 153 – 157.

národných parkoch boli stálym prvkom v sfére poľsko-slovenskej spolupráce. Istý vrcholom odbornej výmeny názorov na tému pohraničného národného parku v Tatrách bola vedecká konferencia v decembri 1925 v Krakove.¹⁶³ Diskusia poľských, slovenských a českých ochranárov prírody, v ktorej patrilo dôležité slovo práve prof. W. Goetelovi, pokračovala na stránkach časopisu *Krásy Slovenska* až do 30. rokov.¹⁶⁴

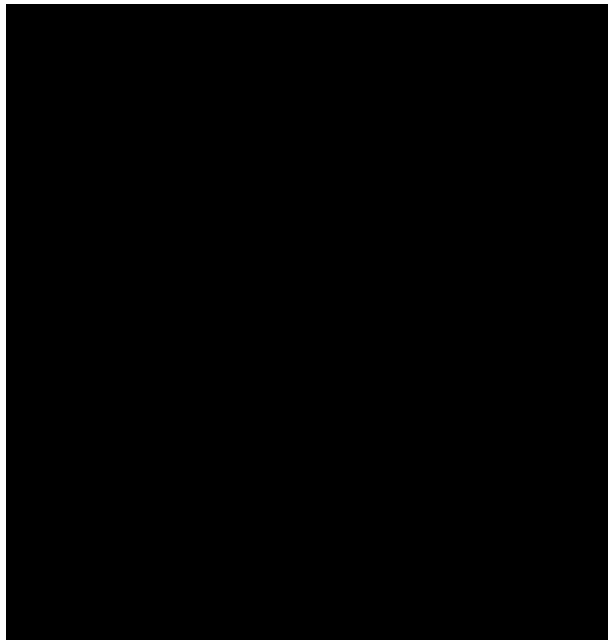
Jediným úspechom bolo v konečnom dôsledku zriadenie pohraničnej prírodnej rezervácie (resp. národného parku) v Pieninách v roku 1932, ktorá však nevedla k významnej, spoločne koordinovanej činnosti medzi Poľskom a ČSR.¹⁶⁵ Prírodný park v Tatrách sa zriadil až po zmene poľsko-slovenskej hranice r. 1938 na základe výnosu Ministerstva poľnohospodárstva z 26. júna 1939. Park zahŕňal aj hoské oblasti Javoriny a Zakopaného.¹⁶⁶

Československo-poľskú dohodu o turistike podpísali 30. mája 1925 v Prahe. Do platnosti vstúpila 12. júna 1926.¹⁶⁷ Členom turistických združení a lyžiarskych spolkov umožňovala vykúpiť si legitimáciu, s ktorou mohli prekračovať poľsko-československú hranicu za účelmi turizmu vo vyznačenom pohraničnom území.¹⁶⁸ Toto územie bolo definované železničnou dráhou Podolínek – Poprad – Kralovany – Suchhá hora – Nowy Targ

a cyklistickou trasou Nowy Targ – Czorsztyn – Krościenko – Szczawnica – Biela Woda ruska – Litmanowa – Stará Lubovňa – Podolínek. Turisti mohli prekračovať hranicu nielen na turistických chodníkoch, ale aj na všetkých trasách, ktoré boli vyznačené na vojenských mapách.¹⁶⁹ Výhody pre turistov sa týkali aj okolia Javoriny (oblasť so šírkou 15 km na obidvoch stranách hranice), kde neplatili predpisy stanovujúce obmedzenia pre pohyb v pohraničnom území.¹⁷⁰ Obyvatelia slovensko-poľského pohraničia však mohli využívať výhody medzištátnej turistickej dohody len v obmedzenej miere. Starostovstvo v Novom Targu vydalo 15. 1. 1926 nariadenie, podľa ktorého mali úrady vystavovať turistické legitimácie (známe aj ako tatranské legitimácie) len „rekreantom“ ubytovaným v podtatranských turistických zariadeniach, resp. osobám cestujúcim do letovísk v Českoslo-

vensku. Nariadenie výslovne zakazovalo udeľovať tieto legitimácie obyvateľom trvele bývajúcim v okrese Nowy Targ.¹⁷¹

V 30. rokoch viedli odidve strany rozhovory na tému rozšírenia územia, na ktoré by sa vzťahovala dohoda o turizme. Na Slovensku mala podľa návrhov siahť až po Demänovskú dolinu, a na poľskej strane mala byť rozšírené po Krakov. Predstavitelia Poľska dúfali, že turistická konvencia

Obr. 18. XXX

¹⁶³ HOLLÝ. *Vzťahy Československa a Poľska pri ochrane prírody*, s. 294 a nasl.

¹⁶⁴ Podrobne HOLLÝ. *Vzťahy Československa a Poľska pri ochrane prírody*, s. 303 – 309.

¹⁶⁵ Park Narodowy w Pieninach a Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách. Pozri DĄBROWSKI, Piotr: Zarys historii ochrony przyrody w Pieninach. In: *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, 2008, č. 10, s. 147 – 169.

¹⁶⁶ ČWIKŁA. *Prawne podstawy*, s. 28.

¹⁶⁷ Ibidem, s. 12.

¹⁶⁸ Novátorské riešenie tejto dohody sa stali vzorom pre iné európske štáty, napr. v r. 1933 Rakúsko a Taliansko podpísali podobnú konvenciu o Alpách.

¹⁶⁹ Legitimácie boli platné až po potvrdení administratívnymi orgánmi prvej inštalácie trvalého bydliska žiadateľa (majiteľa preukazu), a takisto konzulárneho úradu druhého štátu. Konzulárne úrady mali vystavovať víza bezplatne na obdobie jedného roka. ČWIKŁA, *Prawne podstawy*, s. 12.

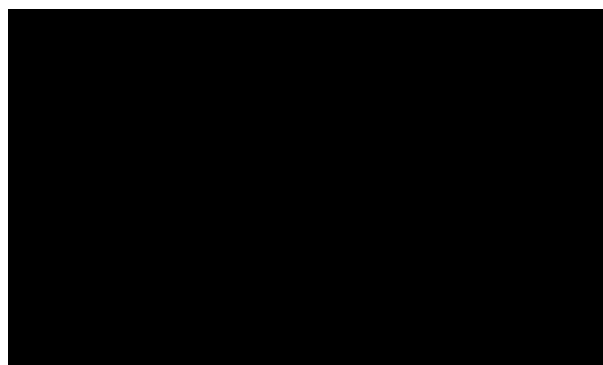
¹⁷⁰ Ibidem, s. 15.

¹⁷¹ Nariadenie uverejnil časopis *Świat*, nr 6, 6. 2. 1926, s. 20.

sa uplatní na celom teritóriu Tešínskeho Sliezska a Čadčianskeho okresu. Tento plán sa neuskutočnil. Oplyvnilo to devízové obmedzenia v Poľsku v polovici 30. rokov, ktoré ľuďom výrazne sťažili prekračovanie štátnej hranice s Československom.¹⁷² V kontexte zhršujúcej sa atmosféry medzi Prahou a Varšavou zrejme ani československá strana nepovažovala za vhodné uľahčiť poľskú činnosť v pohraničí. Záležitosť tzv. tatranskej legitímácie viedla v roku 1937 k diplomatickej medzihre medzi obidvoma štátmi. Podľa poľského formulára držiteľa oprávňovala „*prekročiť Poľsko-Česko-Slovenskú hranicu*“. Vyslanec ČSR vo Varšave Juraj Slávik nótou z 23. augusta 1937 protestoval proti takémuto zneniu a oznámil, že Československá republika od 1. januára 1938 nebude uznávať platnosť takýchto legitímácií.¹⁷³

Strata severných území slovenskej časti ČSR na úkor Poľska zanechala v slovenskom politickom a kultúrnom prostredí nepriaznivé psychologické následky. Na zozname negatív na slovenskej strane nechýbali ani výhrady k pôsobeniu slovenských iredentistov vedených Františkom Jehličkom v Poľsku; tento síce viedol svoj boj primárne proti „*čechúnskym zradcom*“,¹⁷⁴ avšak v druhom slede útočil aj na autonomistov a A. Hlinku, s ktorým sa rozišiel už krátko po návrate z pamätného „*zájazdu*“ do Paríža.

Napriek živej pamäti o „*odtrhnutých*“ bratoch na Spiši a Orave sa v Slovenskej údovej strane už začiatkom 20. rokov vyprofilovalo silné polonofilske krídlo. V prevažne katolíckej slovenskej spoločnosti (2,13 milióna katolíkov z celkového počtu 3 mil. obyvateľov Slovenska),¹⁷⁵ v ktorej bola živá slovanofilska tradícia, sa katolícke

Obr. 19. XXX

a slovenské Poľsko javilo ako vhodný spojenec v úsilí o získanie autonómie Slovenska a po dosiahnutí tohto cieľa ako potenciálne dobrá podpora pre vedenie konzervatívnej politiky v jeho rámci. Hlavným predstaviteľom tohto myslenia bol Karol Sidor, ktorý bol najbližším Hlinkovým spolupracovníkom a perspektívne ho považovali za prirodzeného nástupcu predsedu strany. Zatiaľ čo v prípade A. Hlinku sa zdá, že jeho propoľská politika spočívala prevažne v konjunkturálnom „*využívaní Poliakov proti Čechom v otázke autonómie*“,¹⁷⁶ Sidor bol rozhodným polonofilom.¹⁷⁷ Sidor sa čiastočne pričínal o to, že mnoho ľudáckych činiteľov mladého pokolenia vnímalo Poľsko ako oporu v boji s pražským centralizmom. Živý záujem o poľskú kultúru, ktorý vtedy pozorujeme nielen v radoch mladých ľudákov, bol prejavom hľadania alternatívy k českej kultúre, ktorú tieto kruhy vnímali ako ohrozenie v kontexte pokračujúcej unifikácie štátu vo všetkých aspektoch, predovšetkým však v oblasti osvety a jazyka.¹⁷⁸

¹⁷² ČWIKŁA. *Prawne podstawy*, s. 14 – 15.

¹⁷³ Diplomatickú korešpondenciu v tejto záležitosti medzi Vyslanectvom ČSR vo Varšave a MSZ pozri AAN, fond MSZ, sign. 5 509, mikrofilm č. B 21 778.

¹⁷⁴ Citát z pamfletu *Dr. Jehlička. Kto on je a čo chce*. Cleveland, Ohio, 1920, s. 14.

¹⁷⁵ Ostatní boli väčšinou evanjelici – 530 tis., gréckokatolíci – 194 tis. a Židia – 136 tis. Tabuľka údajov zo sčítania obyvateľstva z roku 1921 uverejnená v *Slovensko v Československu, 1918 – 1939*. Zost. Milan Zemko – Valerián Bystrický. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2004, s. 524.

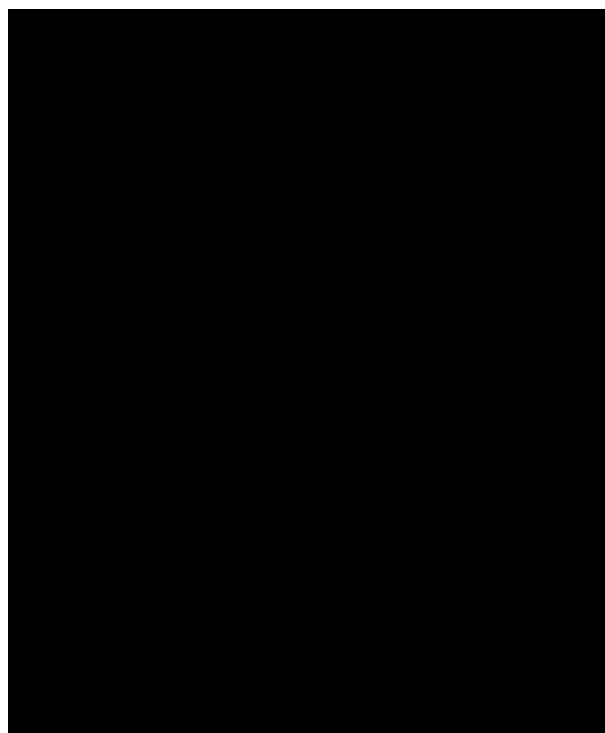
¹⁷⁶ Zdôrazňuje to BARTLOVÁ, Alena. K slovensko-poľským vzťahom v rokoch 1918 – 1938. In: *Historické a kultúrne zdroje slovensko-poľských vzťahov*. Bratislava : Lufema, 2000, s. 170.

¹⁷⁷ Pozri ORLOF, Ewa. Karol Sidor i jego polonofilstwo. In: *Od poznania do zrozumienia*, s. 101 – 108; KÁZMEROVÁ, Ľubica. Kultúrne a politické aspekty polonofilstva Karola Sidora. In: *Slezský sborník*, 1996, č. 1, s. 54 – 58; KATUNINEC, Milan. Karol Sidor a jeho zahraničnopolitická orientácia na Poľsko. In: *Slovenské štúdie*, 1997, č. 1, s. 35 – 47; SEGEŠ, Dušan. Karol Sidor a jeho úvahy o zahraničnej politike. In: *Zahraničná politika*, 2006, č. 2, s. 11 – 12.

¹⁷⁸ Možno to ilustrovať na procese vytvárania slovenskej terminológie z oblasti anatómie, v rámci ktorej sa automaticky preberala česká terminológia. Doc. Július Ledényi z Univerzity Komenského pripravoval slovenský anatomický slovník, pričom čerpal z poľskej literatúry a konzultoval s prof. Edwardom Lothom z Varšavskej univerzity. Počas jeho pobytu v Poľsku v lete 1935 ho vyzvali k okamžitému návratu, obvinili ho z „*polonofilstva a podliehania vplyvom poľskej vedy*“. Hrozilo mu tiež prepustenie z univerzity. FILOCHOWSKI, W.: *Cierpkie pobratymstwo* : książka o Czechosłowacji. Warszawa : Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”, 1938, s. 168 – 169; por. ŠVAGROVSKÝ, Š. – ONDREJJOVIČ, S.: Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu (Pri storočnici od narodenia prof. Júliusa Ledényiho-Ladzianskeho, tvorcu slovenského anatomického názvoslovia). In: *Slovenská reč* 68, 2003, č. 4, s. 193 – 206.

Hodnotu poľských kníh, a najmä katolíckych vydavateľstiev a redakcií časopisov neskôr jeden zo slovenských recenzentov vysvetľoval nasledovne: „*Keďže slovenská vedecká literatúra ... pôvodná i prekladová, je veľmi chudobná a slovenský inteligent musí študovať cudzojazyčné diela či už nemecké, francúzske alebo anglické, takisto môže študovať tieto diela v poľštine, ba s väčším pôžitkom a osohom, lebo poľština je slovanský jazyk a slovenčine taký príbuzný, že slovenský inteligent môže čítať poľské knihy skoro bez slovníka.*“¹⁷⁹ Je nesporné, že pre polonofilstvo existovali na Slovensku vhodné kultúrne podhubie a predpoklady, ktoré boli silnejšie od spišsko-oravského resentimentu. Nenahodou dôležitú úlohu v slovensko-poľskom zblížení zohravali ľudia zo spišského a oravského pohraničia. Blízkym spolupracovníkom Karola Sidora bol Pavol Čarnogurský, rodák z Malej Frankovej na Spiši. Aj niektorí ďalší slovenskí protagonisti slovensko-poľských kontaktov pochádzali zo slovensko-poľského pohraničia – napr. neskorší náčelník Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy, spisovateľ, publicista a náčelník slovenského katolíckeho skautingu, Ján Daččík z Ústia nad Oravou, resp. Ján Klinovský z oravskej obce Bobrov.

Po roku 1926 sa Poľsko pre Sidora a jeho súputníkov javilo ako atraktívny model štátoprávneho usporiadania. Imponovali im aj hlavné zásady poľskej zahraničnej politiky. Sidor a jeho spolupracovníci predstavovali v pozitívnom svetle politické a spoločenské zmeny v Poľsku, ktoré iniciovalo prevzatie moci piľsudčikmi v máji 1926.¹⁸⁰ Symptomatikým výrazom tohto trendu bola výpoveď Andreja Hlinku z októbra 1932, v ktorej označil Józefa Piłsudského za vzor štátnika.¹⁸¹ O rok neskôr HSLŠ a české pravicové strany a politické zoskupenia podpísali v Nitre rezolúciu, v ktorej sa tieto opozičné strany vyslovili za prestavbu politického systému v Československu „*po vzore Poľska Piłsudského*“.¹⁸² Sidor a jeho spolupracovníci však boli veľmi opatrní v článkoch a výpovediach, navonok deklarovali lojalitu k Československu a snažili sa neposkytovať

Obr. 20. XXX

argumenty svojím politickým protivníkom, že sú v službách cudzieho štátu. Slovenský historik Martin Holák uviedol, že čs. polícia bola v roku 1930 presvedčená, že Sidor „*má republikánske presvedčenie*“ a je osobou, ktorá v súkromných rozhovoroch vysvetľuje, že orientácia na Poľsko súvisí jedine so zastrašovaním Prahy v tom zmysle, aby sa na nej vymohli politické ústupky.¹⁸³ Atraktivita Poľska a jeho autoritárneho modelu štátu v chápaní funkcionárov HSLŠ neznamena, že autonomistické hnutie neguje spoločný štátny zväzok s Čechmi. Ako podotkla slovenská historička Alena Bartlová, „*v ľudovej strane bola však aj iná skupina politikov, možno povedať umiernených laikov i katolíckych kňazov, ktorí v spolupráci s Poľskom videli len politický taktický krok, strašidlo, pomocou ktorého možno v Prahe vymáhať ústupky, no v podstate*

¹⁷⁹ SCHELLING, Št. (rec.): Prof. dr Karol Adam: Jezus Chrystus. Wyd. Nacz. Inst. Akcji Katolickiej, Poznań. In: *Svoradov*, 1938, č. 7, s. 16.

¹⁸⁰ Roku 1927 vyšla Sidorova kniha, ktorá opisovala Poľsko v priateľskom duchu, rovnako ako možnosti vzájomnej spolupráce: SIDOR. *Cestou po Poľsku*.

¹⁸¹ ORŁOŃ, Ewa. Słowackie projekty autonomii w dwudziestolecium międzywojennym w świetle polskich materiałów archiwalnych. In: *Dwa państwa – trzy narody: ustroje polityczne Polski i Czechosłowacji (1918–1939)*. Zost. J. Adamczyk, IH PAN, Warszawa 2004, s. 106.

¹⁸² BARTLOVÁ, A. *K slovensko-poľským vzťahom*, s. 168.

¹⁸³ HOLÁK, Martin. Hlinkova Slovenská ľudová strana a snahy o vytvorenie katolíckeho bloku v prvej polovici 30. rokov 20. storočia. In: *Historický časopis*, 51, 2006, č. 1, s. 105 – 106.

ho netreba brať vážne“.¹⁸⁴ Vzťahy Ľudákov s českou a slovenskou politickou elitou, ktorá stála na pozícii centralizmu, neboli natoľko zlé, ako to zvykla prezentovať sanačná publicistika v Poľsku. Napriek ideologickým sporom nechýbali príklady pragmatických politických dohôd medzi obidvoma stranami. Po takmer každých parlamentných voľbách v Československu sa v kuloárnych rozhovoroch uvažovalo o možnosti pozvať HSLS do vládnej koalície, a v období rokov 1927 – 1929 bola táto strana súčasťou vládneho kabinetu, v rámci ktorého sa snažila okrem iného zlepšiť vzťahy s Poľskom a zintenzívniť obchodnú výmenu s ním.

Propoľské nálady brzdila poľská propaganda, týkajúca sa o Spiša a Oravy a tiež prenasledovanie prejavov slovenského národného povedomia poľskými orgánmi na územiach pričlenených k Poľsku v 20. rokoch. Pobúrenie Slovákov vyvolal iredentistický charakter osláv 10. výročia pričlenenia severných častí Spiša a Oravy k Poľsku, ktoré sa uskutočnili 15. augusta 1930 v Nižných Lapšoch a v Jablonke.¹⁸⁵ Slovenskí študenti a stážisti v Poľsku, ktorí mali po návrate domov predstavovať akúsi baštu poľských vplyvov na Slovensku, v Poľsku mimoriadne citlivo vnímali promaďarské nálady a neboli ľahostajní ani k poľským heslám revízie štátnych hraníc.¹⁸⁶ Nedôvera Slovákov vyvolávalo najmä tradičné, niekedy priam fetišizované poľsko-maďarské priateľstvo. Na druhej strane treba však podotknúť, že v svetle udalostí rokov 1938 – 1939 často spomínané „Polak-Węgier, dwa bratanki...“ jednak nikdy nebolo bezvýhradným sentimentom (ako to dokázala napr. kríza sprevádzajúca maďarskú anexiu Podkarpatskej Rusi) a jednak to boli práve Poliáci, kto sa pokúšal v období „československej krízy“ brzdiť prehnané apetíty Budapešti

na územie Slovenska a prebudiť ich z nereálneho sna, že obnova Uhorska v revidovanej podobe je možná.

Možno uznať za paradox, že práve činitelia tzv. buditeľského hnutia z Podhalia a Krakova (prof. Semkowicz, Gwiżdż) v medzivojnovom dvadsaťročí výrazne prispeli k zvýšenému záujmu poľských politických špičiek o Slovákov a Slovensko.¹⁸⁷ Tento záujem bol motivovaný najmä politicky. Poľsko Józefa Piłsudského a jeho nasledovníka Józefa Becka nemalo blízko k Československu, resp. k politike vedenej pražským Hradom.¹⁸⁸

Piłsudski a jeho najbližší spolupracovníci hneď po májovom prevrate z roku 1926 pravdepodobne ešte nemali novú politickú koncepciu pre priestor strednej Európy. Postoj sanácie k slovenskej otázke bol vtedy podriadený politickým vzťahom medzi Varšavou a Prahou. V súvislosti so zvýšenou intenzitou českizačnej kampane v Tešínsku venovala nová vládna elita prvoradú pozornosť problematike tunajšieho poľského obyvateľstva. Súbežne však zaznamenávame aj návrat k projektu „národnobuditeľského“ hnutia medzi goralmi žijúcimi na severe Slovenska. Na jar roku 1927 sa poľské konzuláty v Moravskej Ostrave a v Bratislave zapojili do uskutočňovania konkrétnych krokov, súvisiacich s polonizáciou tohto obyvateľstva. Urobili tak napriek nesúhlasu poľského vyslanectva v Prahe. Otázka poľsko-československého, resp. poľsko-slovenského pohraničia bola hlavnou témou pracovných porád, ktorých sa zúčastňoval poľský vyslanec v Prahe, ako aj pracovníci poľskej konzulárnej služby a riaditelia jednotlivých odborov MSZ. Tieto porady sa uskutočňovali v období rokov 1929 – 1938 takmer každoročne. Okrem prvej porady, ktorá sa uskutočnila 15. novembra 1929 vo Varšave a bola

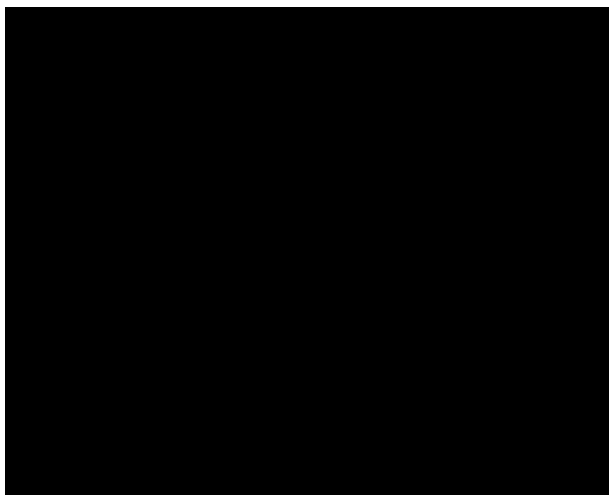
¹⁸⁴ BARTLOVÁ, Alena. Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919 – 1938. In: *Historický časopis*, 1972, č. 3, s. 377.

¹⁸⁵ Poslanec a katolícky kňaz Jan Madej v prítomnosti zástupcov prezidenta Ignacyho Moścického a maršala Piłsudského ako aj malopoľského a sliezskeho vojvodu predniesol kázeň, v ktorej hovoril o Poliakov trpiacich za hraničným kordónom. ORLOF. *Polska działalność*, s. 192 – 195. Podľa P. Čarnogurského, ktorého Sidor vyslal do Nižných Láps, „ani [Feliks] Gwiżdż sa nezdržal, aby nevyzval Poliakov pripravovať sa na deň, keď bude možné zjednotiť všetkých Poliakov v hraniciach «ojczyzny»“ (ČARNOGURSKÝ. 6. október, s. 302 – 303).

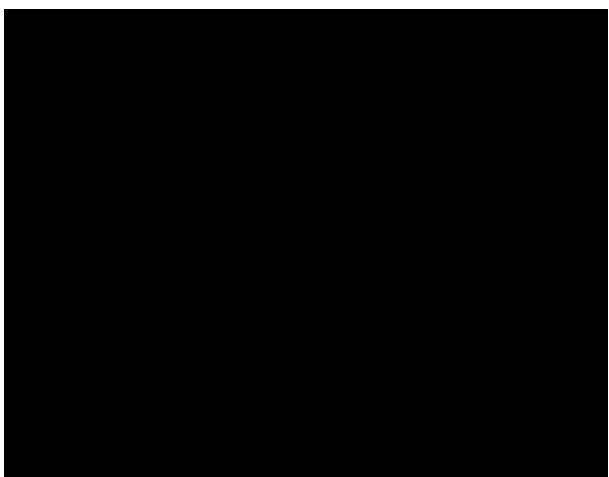
¹⁸⁶ CZAJKA. *Politické aspekty*, s. 250; TRAJDOS, Tadeusz Mikołaj. Władysław Semkowicz wobec Słowacji. In: *Od poznania do zrozumienia*, s. 115; GAZDIK, J.: Snaha Poľska o vliv na vých. Slovensko v nedávnej minulosti. In: *Svojina*, 1946/1974, č. 1 – 2, s. 60 – 61.

¹⁸⁷ Pojem „buditeľské hnutie“ a jeho odvodeniny označujú činnosť aktivistov s cieľom bolo „prebudiť“ poľské národné povedomie gorolov na Kysuciach, Orave a Spiši. GNIAZDOWSKI, Mateusz. *Autonómia Slovenska v poľskej politike (1936 – 1939). Medzi diplomaciou dôvernou a verejnou*. Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2009. Neuverejnená dizertačná práca. Kapitoly 2. a 3., s. 57 – 129.

¹⁸⁸ Podrobne pozri ESSEN, Andrzej. *Polska a Mała Ententa 1920 – 1934*. Warszawa-Kraków, Wyd. Naukowe PWN, 1992; KORNAT, Marek. *Polityka równowagi 1934 – 1939: Polska między wschodem a zachodem*. Kraków: Arcana, 2007; KORNAT, Marek. *Polityka zagraniczna Polski 1938 – 1939. Cztery decyzje Józefa Becka*. Gdańsk: Muzeum II wojny światowej, 2012.

Obr. 21. XXX

Obr. 22. XXX

venovaná širším súvislostiam postavenia poľského obyvateľstva v Československu, sa na ďalších pracovných stretnutiach diskutovalo už len o problematike poľsko-slovenského pohraničia. Od roku 1931 sa tieto porady neuskutočňovali vo Varšave, ale v Katoviciach. Ich *spiritus movens* bol vojvoda Michał Grażyński. V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že postavenie Grażyńského

aj z hľadiska celopoľskej politiky bolo pomerne silné. Bol sliezkym vojvodom a jedným z lídrov provládneho sanačného zoskupenia „*Naprawa*“ (Zväz nápravy Republiky – *Związek Naprawy Rzeczypospolitej*, ZNR). Toto hnutie sa považovalo za ľavicové krídlo sanácie. Disponovalo veľkou voľnosťou v regionálnej politike. Grażyński bol okrem toho predsedom celopoľskému Zväzu poľských skautov (*Związek Harcerstwa Polskiego*, ZHP).

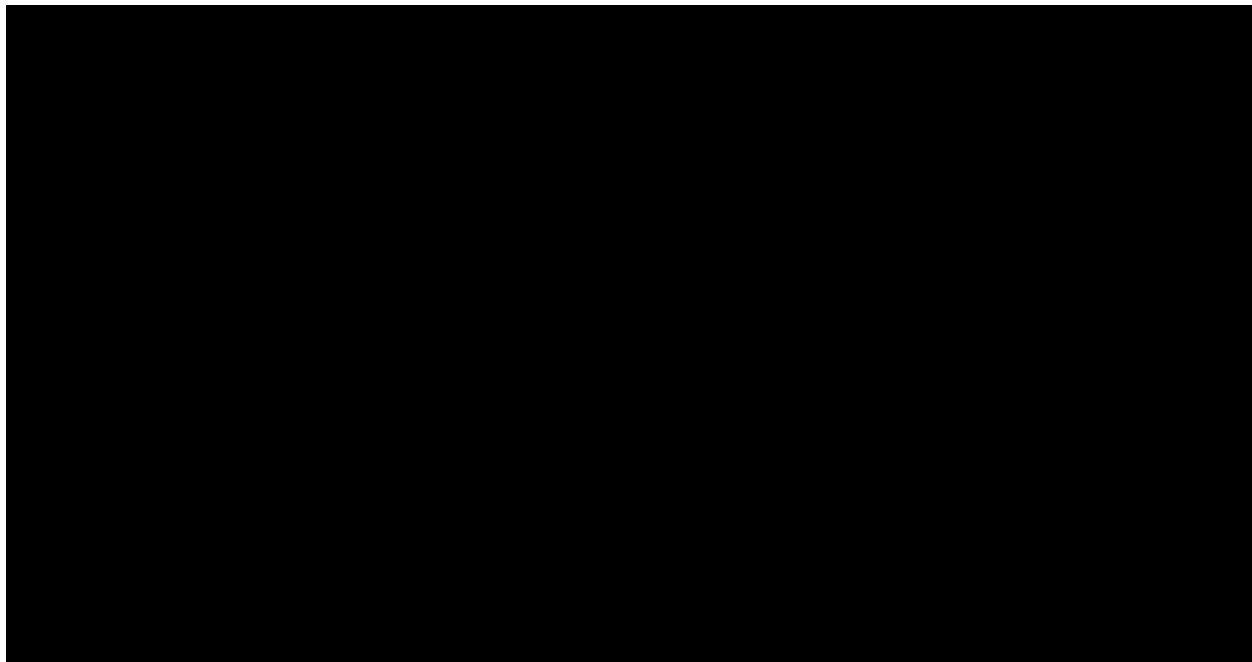
Presunutie strediska buditeľskej akcie do Katovic sa uskutočnilo krátko pred prechodným oteplením vzťahu „sliezskej“ sanácie k Československu. Súviselo to s nárastom šovinizmu v Nemecku a uchopením moci Hitlerom. V hlavných provládnych sliezkych novinách *Polska Zachodnia* sa začali objavovať príspevky, ktoré boli k Československu žičlivé.¹⁸⁹ Sliezski provládni aktivisti, ktorí uvažovali o potrebe vzniku protinemeckého bloku v strednej Európe, dokonca spochybňovali aj tradičné priateľstvo s Maďarskom. Marek Stanisław Korowicz, spolupracovník vojvodu Grażyńského, vtedy napísal: „*Nesmieme zabúdať, že Maďarsko napriek ilúziám patrí k politickému táboru, ktorý je k nám rozhodne nepriateľský, zatiaľ čo s Československom, Juhosláviou a Rumunskom, ktoré to krajiny Maďari považujú za nepriateľov, sú naše ciele a záujmy spoločné.*“¹⁹⁰

Aliancia s Československom sa vtedy z perspektívy Katovic zdala byť prirodzená z hľadiska vzdorovania nemeckému tlaku. Grażyński a jeho okruh však napriek tomu, že mal určitý vplyv vo Varšave, nezmenil smerovanie poľskej zahraničnej politiky, ktorá sa onedlho zamerala na vyhrotenie kurzu voči Československu. Po podpísaní zmluvy o neútočení medzi Poľskom a Nemeckom v januári roku 1934 sa medzi Grażyńským a MSZ začali prehlbovať rozdiely v prístupe k nemeckej otázke, a časopisy a periodiká sliezskej sanácie sa pomaly odklňali od línie korešpondujúcej s líniou MSZ. Prejavilo sa to napr. v kritickejších komentároch o činnosti nemeckej menšiny, a to aj vtedy, keď MSZ odporúčalo tlači, aby zachovala umiernenosť.¹⁹¹ Sliezka sanácia, aj keď dezorientovaná podpísaním zmluvy o neagresii medzi Poľskom a Nemeckom v roku 1934, sa dostala

¹⁸⁹ PIOTROWSKI, Jacek. Sanacja śląska wobec Czechosłowacji w latach 1926-1939 w świetle publikacji „Polski Zachodniej“. In: *Studia Śląskie*, 2006, č. 65, s. 126. Noviny *Polska Zachodnia* získavali nepriamu finančnú podporu od MSZ. Pozri NOTKOWSKI, Andrzej. *Prasa w systemie propagandy rządowej w Polsce 1926-1939: studium techniki władzy*. Warszawa; Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987, s. 464.

¹⁹⁰ KOROWICZ, M.: Polska i Węgry w obecnym układzie politycznym Europy. In: *Polska Zachodnia*, 23. 3. 1933; citované podľa: PIOTROWSKI, J.: Sanacja śląska wobec Czechosłowacji, c. d., s. 128.

¹⁹¹ NOTKOWSKI. *Prasa w systemie*, s. 466.

Obr. 23. XXX

do prvej línie narastajúceho politického konfliktu s Československom. Čoraz dôraznejšie bránila Poliakov v československej časti Tešínska.¹⁹² Provládne sliezske noviny začali podporovať slovenský separatizmus a spolupracovníci Grażyńskiego nadviazali kontakty aj s promaďarsky orientovaným slovenským emigrantom Františkom Ungrom a jeho spolupracovníkmi v Tešíne.¹⁹³

Do okruhu účastníkov katovických porád sa zapojili krakovskí činovníci, okrem iného prof. Semkowicz, W. Goetel, F. Machay a Marian Gotkiewicz, vojvodský úrad na nich zastupoval už spomenutý Marek S. Korowicz, právnik, ktorý sa špecializoval na problematiku národnostných menšín.¹⁹⁴ Grażyński vyčlenil finančné

prostriedky na tieto aktivity z rozpočtu vojvodstva a zapojil do nich Zväz poľských skautov (ZHP), ktorého bol predsedom.¹⁹⁵ Koncom roku 1933 bolo vo vedení ZHP zriadené Zahraničné oddelenie, ktoré koordinovalo činnosť na poľsko-slovenskom pohraničí. Táto činnosť spočívala predovšetkým v organizovaní táborov, ktorých hlavným cieľom bolo vzbudiť záujem miestneho obyvateľstva o Poľsko a poľskú kultúru.¹⁹⁶

Účastníci týchto pracovných stretnutí si uvedomovali riziko, ktoré pre propoľskú orientáciu na Slovensku znamenala „národnobuditeľská“ činnosť, no i napriek tomu podporovali myšlienku, aby sa toto hnutie s hlavným organizačným ťažiskom v tešínskom Sliezske ďalej rozvíjalo.¹⁹⁷

¹⁹² Už počas jesene 1933 bolo možné pozorovať nárast záujmu o osud Poliakov na Zaolží; 21. 11. 1933 vznikol Sliezsky výbor pre kultúrnu starostlivosť o Poliakov v Československu (Śląski Komitet Opieki Kulturalnej nad Polakami w Czechosłowacji), a na stránkach periodika *Polska Zachodnia* sa objavovali čoraz tvrdšie články ohľadom Založia. PIOTROWSKI. *Sanacja śląska wobec Czechosłowacji*, s. 132.

¹⁹³ Ibidem; DŁUGAJCZYK, E.: *Sanacja śląska 1926–1939: zarys dziejów politycznych* Katowice: „Śląsk”, 1983, s. 247.

¹⁹⁴ Marek Stanisław Korowicz (1903–1964), zamestnanec Sliezskeho krajského úradu (1926–1939), náčelník Oddelenia pre záležitosti poľsko-nemeckej ženevskej dohody, tajomník Výboru pre záležitosti Spiša, Oravy, Čadčianska a Slovenska. Po vojne bol diplomatom v poľskom zastupiteľstve pri OSN, roku 1951 požiadal o politický azyl v USA. Napísal napr. KOROWICZ, M. S. *Zarys dziejów Słowacji*. Katowice, Wrocław: Wydawnictwa Instytutu Śląskiego, 1948. Podrobná biografia (žiaľ, bez zohľadnenia angažovanosti v slovensko-poľských záležitostiach): NOWACKI, M.: Głos zza żelaznej kurtyny: zeznanie profesora Marka Stanisława Korowicza w Kongresie Stanów Zjednoczonych. In: *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, 2009, č. 2 (48), s. 125–171.

¹⁹⁵ CZAJKA, W.: Politické aspekty, c. d., s. 233 a ďalšie.

¹⁹⁶ Materiály k tejto téme: Archiwum Akt Nowych (AAN), fond Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), sign. 595–MSZ/Słowacja.

¹⁹⁷ DŁUGAJCZYK, Edward. *Sanacja śląska*, c. d., s. 246–247; CZAJKA, W.: Politické aspekty, c. d., s. 235. Pozri podrobnejšie: NOWAK, K.: Polacy z Zaolzia w „akcji spisko-orawsko-czadeckiej”, c. d., s. 49–67.

Ich zámerom bolo postupne budovať a vychovávať poľskú goralskú inteligenciu tým, že jej umožňovali študovať na poľskom gymnázium v Orlovej, a neskôr, po absolvovaní strednej školy, na vysokých školách v Československu a v Poľsku. Jedným z plánov bolo vytvárať poľské spoločenské organizácie, ktoré by sa opierali o infraštruktúru, existujúcu na Tešínsku. Elaborát, ktorý vypracoval Karol Ripa, poľský konzul v Moravskej Ostrave, poukazoval na uprednostnenie „národnobuditeľských“ cieľov pred prehľbovaním poľských vplyvov na Slovensku. Konzul konštatoval, že slovenskí autonomisti „sú jedinou skupinou, ktorá si skutočne želá najbližšiu spoluprácu s poľským národom a štátom“; ďalej konštatoval, že „polonofilstvo Slovákov sa neustále prehľbuje a naberá také rozmery, ktoré Čechov začínajú znepokojovať“.¹⁹⁸ Ripa z toho usúdil, že sa vytvorili priaznivé podmienky pre polonizačné hnutie v poľsko-slovenskom pohraničí. Názor poľského konzula svedčí o tom, že niektorí poľskí činovníci chceli využiť propoľské nálady v autonomistickom tábore na uskutočnenie politických zámerov, ktorým z pohľadu hierarchie cieľov poľskej zahraničnej politiky iste nemalo patriť privilegované miesto. O nedostatku predstavivosti a istej megalománii osôb, ktoré boli strojcami „národnobuditeľskej“ akcie, vypovedá aj skutočnosť, že vážne zvažovali možnosť rozvíjať poľskú agitačnú činnosť na východnom Slovensku, v Šariši. Od tejto myšlienky napokon upustili v roku 1937. Dôvodom tohto rozhodnutia však neboli slabé meritórne predpoklady pre uskutočnenie tohto zámeru (jazykové vplyvy, migrácia robotníkov z Poľska), ale úsudok, že by mohol byť „kompromitáciou v očiach Slovákov“.¹⁹⁹

O tom, že „národnobuditeľská“ akcia má slabé vyhliadky na uskutočnenie, mohla svedčiť aj analýza situácie, ktorá vládla na územiach severného Spiša a severnej Oravy, pripojených k Poľsku. Poľské orgány na tomto území neuznávali slovenskú menšinu, slovenský jazyk sa pri sčítaní

obyvateľstva neuvádzal ako materinský jazyk.²⁰⁰ Vštepovanie poľského národného povedomia sa tu stretlo s odporom.²⁰¹ Obyvateľov spišských a oravských obcí považovali v Poľsku za nespohľadlivých, čiže takých, ktorí inklinujú k Československu. K tomuto názoru prispela aj tradičná nevraživosť medzi goralmi po obidvoch stranách rieky Bialka (Biela Voda), ktorá však nemala etnický charakter. Na ceste do okresného mesta Nowy Targ dochádzalo k fyzickým útokom, ktoré tunajší zamestnanci štátnej správy vysvetľovali „odlišnosťou kroja“.²⁰² Protesty „utláčaných“ Slovákov z tejto oblasti nachádzali odozvu na Slovensku a pražská propaganda ich využívala k tomu, aby neutralizovala propoľské nálady. Slovenskí politici zasa obviňovali ústrednú vládu v Prahe z toho, že „pradávné slovenské“ územie odovzdala Poľsku len preto, aby docielila pre seba výhodnejší priebeh štátnej hranice na tešínskom Sliezsku.²⁰³

Mnoho osôb, ktoré sa angažovali v „národnobuditeľskej akcii“, sa zapojilo do činnosti s cieľom spojiť slovenské autonomistické hnutie s Poľskom. Popri čisto utilitaristickom prístupe, ktorý presvedčivo načrtol konzul Ripa, sa v kruhu krakovských činiteľov možno stretnúť s presvedčením, že v dôsledku „národnobuditeľskej akcie“ Slováci pochopia poľskú etnicko-jazykovú argumentáciu, pristúpia na poľské osvetovo-národné hnutie medzi goralmi, a v budúcnosti, v konečnom dôsledku, sa zmieria s revíziou hraníc. Toto presvedčenie bolo naivné. Ešte za čias Uhorska totiž ľudáci nachádzali najväčšiu podporu práve na území Spiša, Oravy a Kysúc. Slovenské národné povedomie tu zapustilo pevné a trvalé korene, a to zvlášť vďaka činnosti slovenského duchovenstva a slovenského Spolku svätého Vojtecha. Profesor Semkowicz sám priznal, že medzi goralským obyvateľstvom, žijúcim na Slovensku takmer úplne absentuje poľské národné povedomie a že 90 % z nich sa považuje za Slovákov.

¹⁹⁸ AAN, MSZ, sign. 10 412, K. Ripa: *Możliwości polskiej akcji na Słowaczyźnie* (10. 10. 1933). Porovnaj Memoriał Karola Ripy z 1933 roku o sytuacji Polaków na Słowacji. Ed. T. M. Trajdos, M. Skawiński. In: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, roč. 6, 2001, č. 1 – 2, s. 139 – 186; CZAJKA, W.: *Politické aspekty*, c. d., s. 236.

¹⁹⁹ Pozri AAN, fond MSZ, sign. 10 412. Protokół Konferencji w sprawie Spisza, Orawy, Czadeckiego i Słowacji, odbytej u Pana Wojewody Śląskiego w dn. 15 grudnia 1937 r., s. 3.

²⁰⁰ Pozri napr. OGONOWSKI, J.: *Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*. Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe : Kancelaria Sejmu, 2000, s. 36.

²⁰¹ Pozri podrobnejšie: MAJERIKOVÁ, M.: *Školstvo v bývalom okrese Spišská Stará Ves*, c. d., porovnaj: KOWALCZYK, J. *Oświata na Spiszu w dwudziestolecium międzywojennym*. In: *Spisz i Orawa*, s. 103.

²⁰² Pozri MATUŁA. *Úloha cirkvi v zápase o národnú identitu*, c. d.

²⁰³ Napr. katovická, opozičná *Polonia* 26. 4. 1935 uverejnila fragment rozhovoru s A. Hlinkom, v ktorom vyčítal E. Benešovi, že dal Poľsku „slovenské kraje“. PIGUŁA, G.: *Antagonizm czesko-słowacki*, c. d., s. 88.

Gorali a „národnobuditeľská akcia“ boli obzvlášť populárne v prostredí poľských skautských organizácií. Poľskí skauti síce od roku 1936 spolupracovali so slovenskými skautmi, no inštruktorské a vedúce kádre v týchto organizáciách počas celého medzivojnového obdobia vstúpili členom týchto organizácií iredentistické heslá. Šéfom Zahraničného oddelenia Načelníctva ZHP bol Henryk Kapiszewski, ktorý bol v období rokov 1924 – 1926 zamestnaný v poľskom konzuláte v Prahe a neskôr pracoval v Sliezskej krajine v úrade, vedenom vojvodom Grażyńským. Treba zdôrazniť, že zahraničné aktivity skautov kontroloval Konzulárny odbor MSZ.²⁰⁴ Aj keď konzulárna služba najintenzívnejšie podporovala skautov z poľskej menšiny v Nemecku, Francúzsku, Holandsku, Rumunsku, v Lotyšsku a v USA, jej záujem sa sústredil aj na využitie skautov v aktivitách na Slovensku. Jedným z propagátorov tejto akcie bol zať prof. Semkowicza Zdzisław Cięta, vedúci Južného referátu Zahraničného oddelenia Načelníctva ZHP.²⁰⁵ Bol to špeciálny referát, ktorý organizoval „národnobuditeľskú“ činnosť (v r. 1936 z tohto referátu vyčlenili pracovisko, ktoré dostalo za úlohu dosiahnuť zblíženie so Slováckmi). V programe na rok 1938, ktorý tento referát Zväzu poľských skautov predložil MSZ, sa uvádzali nasledovné ciele: „a) pripraviť, zorganizovať a realizovať hnutie s cieľom zosilniť národné povedomie obyvateľov Spiša a Oravy v pohraničnej oblasti Poľského štátu, ako aj v spišsko-oravskej oblasti v ČSR, b) naviazať priateľské kontakty s miestnym poľským obyvateľstvom (a prípadne slovenským [obyvateľstvom]), po predchádzajúcom porozumení so Zahraničným oddelením Hlavného stanu Zväzu poľských skautov) a viesť spoločenskú osvetovú činnosť v jeho radoch“. Tieto ciele sa mali uskutočniť aj organizovaním táborov a výletov, ako aj príslušnej organizačnej kampane. Poľskí skauti sa mali usilovať „nachádzať poľské rodiny a obývané oblasti a naväzovať s nimi kontakt“.²⁰⁶ Na Konzulárnom odbore

MSZ fungovalo aj Oddelenie zahraničných Poliakov, pre ktoré bol skauting v zahraničí dôležitým prostriedkom činnosti. O mládežnícku činnosť v zahraničí prejavovalo záujem aj II. oddelenie Hlavného štábu (*Oddział II Sztabu Głównego*), pre ktorú Konzulárni odbor bol dôležitým nástrojom výzvednej činnosti. Hlavnou oblasťou záujmu v rámci skautskej činnosti boli poľskí skauti v Nemecku, v menšej miere tiež skauti v Tešínsku, a až potom slovenské záležitosti. „Národnobuditeľská“ činnosť skautov sa vyvíjala súbežne s akciou, majúcou za cieľ zblíženie so Slováckmi.

Irredenta v teni zblížovacej akcie

Názory na to, ako sa majú vyvíjať vzťahy Poliakov so Slováckmi, sa rozvíjali postupne. V prostredí osôb, ktoré sa zaujímali o túto problematiku, sa v 30. rokoch odohral zlom, po ktorom prešlo ďalšou diferenciáciou. Táto skutočnosť súvisela s vývojom oficiálnej poľskej politickej línie voči Slováckom. Popri „krakovskom“ kruhu, ktorý pripisoval väčšiu dôležitosť „buditeľskej“ činnosti, orientovanej na prehlbovanie poľského národného povedomia gorolov než samotnej spolupráci so Slováckmi, postupne vznikol smer, ktorý by sme pracovne mohli nazvať „varšavský“. Predstavitelia tohto smeru vysúvali do popredia všestranné poľsko-slovenské zblíženie, aj na úkor „buditeľskej“ činnosti. Politický význam hnutia, ktorého cieľom bolo poľsko-slovenské zblíženie, vzrástol v roku 1932, keď sa stal poľským ministrom zahraničných vecí Józef Beck. V tom istom roku menovali Wacława Łacińského poľským konzulom v Bratislave, čo sa zakrátko prejavilo v náraste politickej aktivity tohto zastupiteľského úradu.²⁰⁷ Vedúci predstavitelia poľskej diplomacie si všímali nárast vplyvu a popularity autonomistických politických kruhov na Slovensku, no súčasne si uvedomovali, že „Slováci nemajú ani len najmenšiu vôľu dostať sa opäť pod maďarskú

²⁰⁴ Kapiszewski bol dokonca v 1939 ako šéf Zahraničného oddelenia v Načelníctve ZHP zároveň zamestnancom Konzulárneho odboru MSZ. SKÓRA, W.: *Služba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej*, c. d., s. 497.

²⁰⁵ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (AUJ), Spuścizna W. Semkowicza, (D LXIII), sign. 4, Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa Władysława Semkowicza*, c. d., s. 99.; Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (APAN), f. Materiały Jana Reychmana (III – 168), j. 196, list Z. Cięta J. Reychmanowi, 17. 3. 1939, k. 134.

²⁰⁶ AAN, MSZ, sign. 5 581. Program pracy ref. Spisko-Orawskiego na r. 1938.

²⁰⁷ Wacław Łaciński (1891 – ?), na Ministerstve zahraničných vecí od roku 1919, v období 1919 – 1925 na vyslanectve v Prahe. Od roku 1932 bol konzulom v Bratislave, 8. 10. 1938 sa stal generálnym konzulom. Od 15. 4. 1939 zastával funkciu radcu v Politicko-ekonomickom odbore. Bol zatknutý NKWD v Krzemieńci a do augusta 1941 väznený. Po prepustení z väzby pracoval na poľských zastupiteľských úradoch v Teheráne (1942) a v Nairobi (1942 – 1944), má na starosti záležitosti exilového školstva v Kapskom Meste, bol tajomníkom Občianskeho výboru v Nairobi a Komisie národného majetku pre východnú Afriku (1951 – 1953). *Polska służba zagraniczna po 1 września 1939 r.* Londyn : Wyd. Stowarzyszenia Pracowników Polskiej Służby Zagranicznej, 1954, s. 114.

vládu“.²⁰⁸ Rozvíjali sa aj plány, ktorých cieľom bolo zosilnenie politickej činnosti v pohraničí. Je však charakteristické, že od roku 1934 sa na spomínaných poradách u vojvodu Michała Grażyńskiego diskutovalo o dvoch zásadných témach: „národnobuditeľskej akcii“ a slovenskej problematike v širšom kontexte, v rámci ktorej nadobúdali prvoradý význam zblíženie so Slovákami a kontakty s Ľudákmi.²⁰⁹ Otázka „budenia“ poľských goralov sa posunula do uzadia. Napríklad v štátnom Poľskom ústave spolupraci zo zahraničím (PIWzZ) osobitný Výbor pre štúdium poľsko-českých vzťahov v r. 1935 vydal štúdiu *Poliaci v Československu vo svetle faktov a čísiel*²¹⁰, v ktorom sa vôbec vynechala sporná otázka Poliakov na Slovensku, problematika Poliakov na Zaolží sa však uvádzala ako problematika skupiny, ktorá sa podrobuje sústavnej a plánovej čechizácii. V Poľsku v tomto období sa písalo v negatívnom kontexte už priamo o „poľsko-českých“ vzťahoch, z veľkou sympatiou pre slovenské autonomistické snahy²¹¹. Poľské programové ciele súvisiace so Slovenskom sa odzrkadlili aj v terminológii. V októbri 1933 totiž konzul Łaciński prezentoval návrh používať názov *Stowacja* namiesto všeobecne rozšíreného výrazu *Stowaczczyzna*, ktorý evokoval chápanie Slovenska ako provincie alebo regiónu. V skutočnosti sa v MSZ výraz *Stowacja* začal pomerne rýchlo bežne používať (aj keď tento princíp sa v MSZ nedodržiaval konzekventne).²¹² Poľsko-slovenské zblíženie čoskoro prinieslo isté výsledky, čo sa prejavilo najmä pri nastupujúcej výmene generácií v slovenskej politike. Nárast významu radikálov nepriamo posilnil polonofilské nálady v HSLS. V autonomistickom hnutí a tiež v slovenskom spoločensko-kultúrnom živote si vybudovali silné pozície činiteľa, ktorí absolvovali vedecké či študijné stáže v Poľsku,

Obr. 24. XXX

alebo sa v Bratislave angažovali v činnosti, ktorá súvisela s Poľskom. Kalkulácia, že pre umocnenie poľských vplyvov na Slovensku budú mať čoraz väčší význam sympatie mladých katolíckych činiteľov, bola vcelku správna, ak si uvedomíme rozmach slovenského autonomistického hnutia v danom období.

V polovici lat 30. čechosłowackie orgány próbowaly intensywnie przeciwdziałać polsko-słowackiemu zblizeniu i chętnie wykorzystywały wszelkie informacje świadczące o polskiej irredencie. Počet slovenských štážištov a štipendistov v Poľsku klesol aj v dôsledku reštrikcií zo strany československých osvetových úradov.²¹³

²⁰⁸ TOMASZEWSKI, J.: Dokument z 1934 r. o zasadach polskiej polityki w Europie Środkowej i na Bałkanach. In: *Przegląd Historyczny*, 1985, č. 4, s. 803, 806 – 807.

²⁰⁹ CZAJKA, W.: Politické aspekty, c. d., s. 237.

²¹⁰ *Polacy w Czechosłowacji w świetle faktów i liczb* : memorjał Komisji Studjów nad Stosunkami Polsko-Czeskimi przy Polskim Instytucie Współpracy z Zagranicą. Warszawa: Nakładem Polskiego Instytutu Współpracy z Zagranicą, 1935.

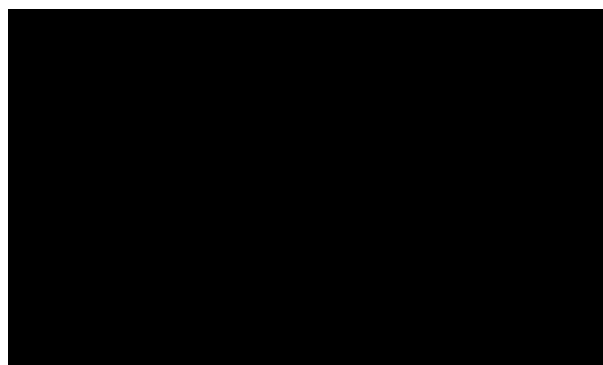
²¹¹ ŁYPACEWICZ, W.: *Stosunki polsko-czeskie*. Warszawa: Polski Instytut Współpracy z Zagranicą, 1936. Brožura vyšla aj po anglicky: ŁYPACEWICZ, W.: *Polish-Czech relations*. Warsaw : Polish Institute for Collaboration with Foreign Countries, 1936. Łypacewicz spomínal okrem iných o brožúre VOZKA, J.: *Polsko, żalář narodů* : nebezpečí pro světový mir. Praha : Volné myšlenky, 1932. Omówienie: GRUCHAŁA, J.: *Czeskie środowiska polityczne*, c. d., s. 102 – 104. Pozri tiež: JANOWICZ, T.: [STAPIŃSKI, T.]: *Czesi*: studium historyczno-polityczne. Kraków : [b. w.], 1936, s. 99 – 116.

²¹² ORLOF, E.: *Polska działalność*, c. d., s. 91; ORLOF, E.: *Uwarunkowania polityczne*, c. d., s. 23 – 24. Podobné argumenty nastolil neskôr GWIŹDŹ, F.: „*Stowaczczyzna*“ czy „*Stowacja*“. In: *Ziemia Podhalańska*, 1936, č. 6, s. 14 – 15.

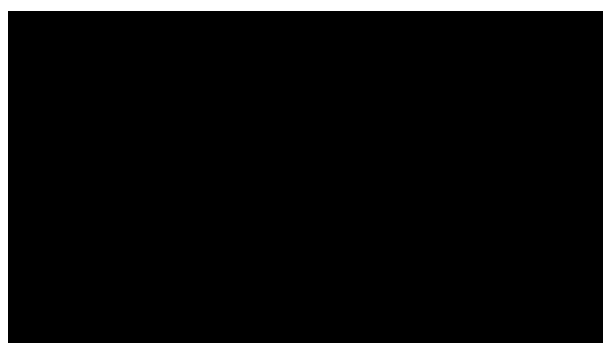
²¹³ „Následkem zakročení čl. vysokých škol nepřišel sem zatím žádný Semkowiczův stipendista – čl. vysokoškólák“ (SNA, Krajský úrad v Bratislave, I., Prezídium (KÚ), 308, Československo. Konzulát ČSR Krakov : zpráva za I štvrtok 1936, odpis výňatku, s. 1). Československé orgány videli v štipendijnej akcii skrytú politickú akciu. Československé zastupiteľstvá bedlivo pozorovali slovenských štipendistov prebývajúcich v Poľsku. DČSZP 1938, I, dok. 169, s. 282; CZAJKA, W.: Politické aspekty, c. d., s. 249.

V októbri 1935 československé štátne orgány informovali, že nepriateľská agitácia z Poľska sa aktivizuje aj vo vzťahu k Slovákom, a preto je treba, aby okresné úrady v slovensko-poľskom pohraničí venovali tejto agitácii „*mimoriadne bedlivú pozornosť*“.²¹⁴ Tlač poukazovala na neustále nové prípady poľskej agitácie v pohraničnom území, upozorňujúc pritom, že ide o prípravy na novú iredentu.²¹⁵ Marcin Chodacki, chargé d'affaires poľského vyslanectva v Prahe, tvrdil, že tlak československého politicko-administratívneho aparátu spojený s premyslenou propagandou, zameranou na poľský revizionizmus, nutne musel vyvolať isté reakcie na Slovensku. Tie sa podľa neho prejavili okrem iného v odstupe, s akým Slováci vnímali Poľsko a Poliakov, dokonca aj tým, že Matica slovenská poľavila v spolupráci s Poľskom²¹⁶.

K zmene tohto nepriaznivého trendu v poľsko-slovenských kontaktoch prispel predovšetkým K. Sidor, ktorý sa v HSELS (nasledovaný mladoľudákmi) stal hlavným kritikom československo-sovietskej zmluvy o vzájomnej pomoci z roku 1935.²¹⁷ Napriek nie veľmi priaznivej atmosfére v bilaterálnych kontaktoch označil zblíženie Československa s „*krvavým plodom bolševizmu, so Sovietskym zväzom*“, stelesnené štátnou zmluvou za akt „*slovanskej zrady*“ a ako protiváhu „*sovietofilskej*“ línie československej ústrednej vlády navrhoval „*slovanskú alternatívu v katolíckom Poľsku*“.²¹⁸ Polonofilstvo Slovákov charakterizoval ako „*živelné hnutie a pozitívnu zložku tých hodnôt, ktoré Slovensko vnieslo do Republiky*“.²¹⁹ Treba zdôrazniť, že Sidora vtedy síce v HSELS považovali za hlavného znalca medzinárodnej problematiky, no jeho propoľský kurz nebol všeobecne akceptovaný a prijatý ani v samotnej strane.²²⁰ Na druhej

Obr. 25. XXX

Obr. 26. XXX

strane sa poľskej diplomacii vyčítalo, že zasahuje do vnútorných záležitostí Československa. Pod vplyvom kritiky, ktorá sa po jeho vystúpení rozpútala na jeho adresu v parlamente a v tlači, Sidor oslabil propoľskú rétoriku²²¹, aj keď v septembri 1936, na piešťanskom zjazde HSELS v Piešťanoch, opäť adresoval kritické poznámky na adresu spojenectva ČSR so ZSSR a opakovane postuloval spojenectvo s Poľskom²²². Aj Andrej Hlinka

²¹⁴ Znepokojenie vzbudil článok ZACHEMSKI, A.: Krzywda ludności polskiej na pograniczu spiskiem. In: *IKC*, č. 268 z 27. 9. 1935. SNA, KÚ, k. 308, č. 58 108, prezídium MV v Prahe prezídiu zemského úradu v Bratislave, 3. 10. 1935.

²¹⁵ Napr. Nielen Sliezsko, ale aj Oravu? Riport z hornej Oravy. Ako sa agituje stále v goralských dedinách. In: *Slovenské národné noviny*, 1935, č. 205.

²¹⁶ ORLOF, E.: Uwarunkowania polityczne, c. d., s. 25.

²¹⁷ Bližšie pozri: ARPÁŠ, R.: Postoj HSELS k československo-sovietskej zmluve z roku 1935. In: *Eudáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Zost. X. Šuchová. Prešov : Universum, 2006, s. 102 – 107; ZEMKO, M.: Československo-sovietske spojenectvo z pohľadu mladoľudáckeho Nástupu. In: *Eudáci a komunisti*, c. d., s. 108 – 117.

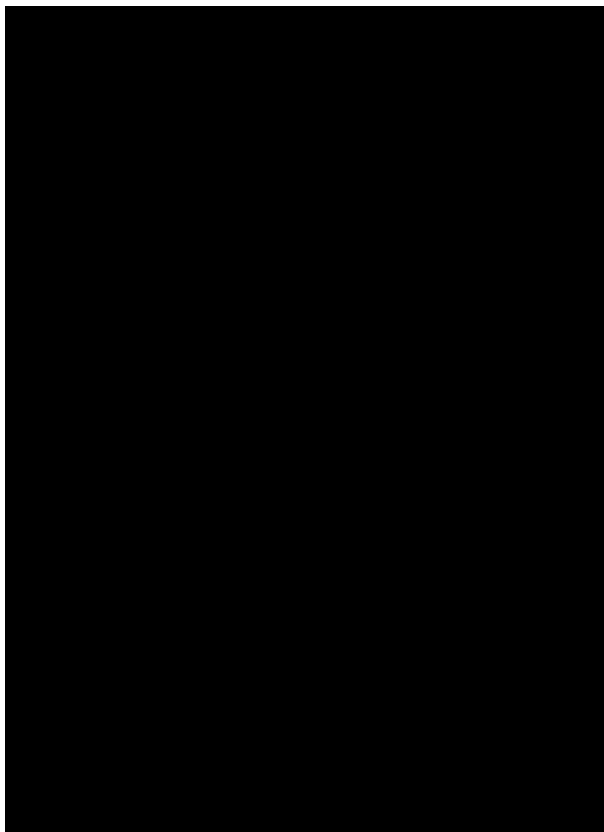
²¹⁸ Pozri SIDOR, K.: Slovenská politika na pôde pražského snemu (1918 – 1938), 2. zv., Bratislava : B. n., 1943, s. 222.

²¹⁹ Digitální knihovna NS RČS 1935 – 1938: Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 10. schůze, středa 6. listopadu 1935, <http://www.psp.cz>. Por. SIDOR, K.: *Slovenská politika*, c. d., s. 229.

²²⁰ Na pôde pražského parlamentu mu oponoval poslanec za HSELS Mikuláš Pružinský. Pozri: ref. [;;; Digitální knihovna, NS RČS 1935 – 1938]

²²¹ DEÁK, L.: *Hra o Slovensko*, c. d., s. 67.

²²² Na piešťanskom zjazde mladí ľudáci radikáli s vedomím Sidora presadili rezolúciu, v ktorej odsúdili zahraničnú politiku ČSR priateľskú voči Sovietskemu zväzu. ČIERNA-LANTAYOVÁ, D.: *Pohľady na Východ*, c. d., s. 64; LETZ, R.: Hlinkova slovenská ľudová strana, c. d., s. 57 – 58.

Obr. 27. XXX

vnímal antikomunizmus a kontakty s Poľskom ako dôležitý nátlakový prostriedok v politickom súboji s ústrednou vládou v Prahe. Neskôr Feliks Gwiżdż citoval Hlinku na stránkach časopisu *Ziemia Podhalańska*: „Ak si vy dovoľujete uzatvárať pakty s komunistami, tak my budeme robiť pakty s Poliakmi v záujme slovenského národa a našej republiky. Nám nie sú najbližší ruskí bolševici – nám sú bližší katolícki Poliaci.“²²³

V Poľsku si uvedomovali potenciál, ktorý sa otváral pre možnosť spolupráce medzi Slovákami a Poliakmi. Postupne sa tiež podarilo uspokojiť obavy Slovákov z poľskej iredenty. Ako si spomínal P. Čarnogurský, „*Krakovská Jagelonská univerzita, na ktorej pracovali takmer všetci významní*

*Poliaci, zúčastnení na presadzovaní poľských teritoriálnych požiadaviek v oblasti Tatier, na čele s profesormi W. Semkowiczom, W. Goetelom, Gotkiewiczom a Magierom obrátila svoju prácu smerom k poľsko-slovenskému dorozumeniu, ako ho žiadala ľudová strana a presadzoval Sidor na stránkach Slováka. Poliaci sa namiesto územnej požiadavky priklonili k snahe vytvoriť z celej oblasti Tatier a Pienin spoločný národný park podľa vzoru národných parkov na hraniciach Spojených štátov a Kanady“.*²²⁴

V polovici 30. rokov 20. storočia sa v poľskom Ministerstve zahraničných vecí udomácnilo presvedčenie, že Slovensko by malo byť pre Poľsko mostom na juh. Pred poľskou vládou však stála nesmierne zložitá úloha: musela totiž brzdiť náklonnosť Slovákov k Nemcom takým spôsobom, aby zároveň neprispela k zosilneniu pronemeckej orientácie v Maďarsku. V projektoch konsolidácie politických pomerov v strednej Európe, ktoré vznikali vo Varšave, patrilo dôležité miesto Maďarsku, ktoré sa považovalo za potenciálneho spojenca, a počas celého medzivojnového obdobia bolo populárne heslo obnovenia poľsko-maďarskej hranice, čiže plán, s ktorým Budapešť spájala svoje nádeje na uskutočnenie „veľkej“ revízie hraníc a v jej rámci prinavrátanie Slovenska do hraníc svätoštefanskej koruny. Avšak kontakty so slovenskými autonomistami sa veľkou mierou pričínili o to, že v Poľsku sa začalo uvažovať o kreovaní samostatnej politiky voči Slovensku bez toho, aby sa prihliadalo na záujmy Budapešti.

Józef Beck v decembri 1936 konštatoval, že Poľsko sa musí usilovať o vytvorenie spoločnej hranice s Maďarskom na území Podkarpatskej Rusi. Zároveň sa však Maďarom malo vysvetliť, že Slovensko nenávratne stratili. V zmysle Beckových úvah mal na Slovensku vzniknúť nárazníkový štát pod patronátom Poľska.²²⁵ Tento postoj komplikoval politiku zblíženia s Maďarskom. Poľskí politici tak stáli zoči-voči dileme, či majú podporovať slovenský separatizmus v záujme rozbitia Československa a vytvorenia nárazníkovej oblasti, alebo či majú pomáhať odstredivým

²²³ [GWIZDŹ, F.] Uczczenie wielkiego przyjaciela Polaków. *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 4, s. 19; podobný citát: FILOCHOWSKI, W.: *Cierpkie pobratymstwo* : Książka o Czechosłowacji. Warszawa : Instytut Wyd. „Biblioteka Polska“, 1938, s. 204.

²²⁴ ČARNOGURSKÝ, P.: 6. október, c. d., s. 304. Por. SIARZEWSKI, W.: Dzieje starań o ochronę Tatr i utworzenie międzynarodowego, polsko-czechosłowackiego Parku Przyrody. In: *Góry i góralszczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego* : (Podhale, Spisz, Orawa, Gorce, Pieniny). Część 2: Kultura i przyroda : materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Kraków-Nowy Targ-Bukowina Tatrzńska, 21-24 października 2004. Zost. M. Gotkiewicz. Nowy Targ : Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa : Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Krakowskiej, 2005, s. 153 – 157.

²²⁵ DTJS, T. 2, s. 354.

politickým tendenciám Slovákov preto, aby pomohli uskutočniť maďarské plány inkorporácie Slovenska a pri takomto riešení sami, s použitím jazykových a etnických argumentov, získať isté slovenské územia.

Napokon prevážil názor, že Poľsko nemá zaujať jasné stanovisko v tejto otázke, pričom podpora Ľudákov sa považovala za také riešenie, ktoré v budúcnosti, v závislosti od medzinárodného vývoja, bude možno využiť na uskutočnenie rôznych konečných politických variantov. Oslabovanie integrity Československa mohlo v tomto ponímaní prispieť k uskutočneniu revizionistických zámerov Maďarov, ale tiež ako prostriedok, ktorým by sa pripravila pôda pre prípadné spojenie Slovenska s Poľskom. V kolísavom postoji Becka voči Slovensku existovala jediná istota, že nechcel, aby zostalo v spoločnom štátnom zväzku s Čechmi.²²⁶

Nemenným a skôr dlhodobým cieľom pre poľskú vládnu garnitúru bolo uvoľňovať spojivá a zväzky, ktoré spájali Slovákov s Čechmi.²²⁷ Jan Szembek v apríli 1936 zhrnul poľský postoj k slovenskej otázke ako žičlivosť „pre všetky kroky, ktoré oslabujú Čechov v tejto oblasti“.²²⁸ Pri dosahovaní

tohto cieľa sa používali rozličné prostriedky, pričom slovenská otázka sa spájala s autonomistickými požiadavkami poľskej národnostnej menšiny, žijúcej v Československu. Napríklad v roku 1935, pred parlamentnými voľbami do čs. parlamentu, poľská diplomacia podporila vznik volebného bloku slovanských menšín, ktorý vytvorili tešínski Poliaci, Ľudáci a strana Rusínov.²²⁹ Politickým argumentom, ktorý nepriamo legitimizoval poľské záujmy na juh od Karpát, mohol byť aj rastúci záujem o Slovensko a živé kultúrne styky. Okrem iného aj s týmto cieľom vznikol v júni 1936 z iniciatívy MSZ vo Varšave Spolok priateľov Slovákov Ľudovíta Štúra (*Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. Ludowita Śtury*). Jeho hlavným iniciátorom a po vzniku Spolku jeho predsedom bol senátor Feliks Gwiżdż, ktorý sa súčasne stal dôverníkom poľskej vlády pre všetky otázky, súvisiace so Slovenskom.²³⁰

Skutočnosť, že organizačné stretnutie Spolku sa uskutočnilo 23. júna 1936 v Klube pracovníkov MSZ, je charakteristická.²³¹ Medzi prítomnými boli diplomati – ako napr. vedúci Stredoeurópskeho referátu MSZ, radca Zygmunt Vetulani²³² a radca Zygmunt Ficki, ktorý sa zaoberal slovenskými

²²⁶ ORLOF, E.: Kwestia słowacka w roku 1938 i stosunek do niej polskiego MSZ. In: *Rok 1938 – aneksja Austrii i Monachium* : materiały międzynarodowej sesji naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 7 i 8 grudnia 1983. Zost. H. Batowski. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1987, s. 82 – 83.

²²⁷ Poľsko napríklad zaujal ďalší projekt autonómie, vypracovaný koncom roku 1937 Vojtechom Tukom. Zaujímavé je, že bol predložený na poľskom konzuláte v Bratislave, s očakávaním jeho zhodnotenia. Poľsko malo pripomienky, ktoré sledovali maximálne oslabenie navrhovaného zväzku česko-slovenskej federácie.

²²⁸ DTJS, T. 2, s. 177.

²²⁹ Z kandidátky autonomistického bloku Leon Wolf, hlavný exponent politiky varšavského Ministerstva zahraničných vecí na Zaolží. Myšlienka poľsko-slovenského volebného paktu sa objavila už roku 1932, avšak prekážkou sa stala volebná spolupráca sliezkych Poliakov so židovským zoskupením, ktoré by s najväčšou pravdepodobnosťou neakceptovalo HSLS ako koaličného partnera. AAN, MSZ, sign. 10 406, k. 1, T.A. Kowalski, *Pro Memoria*.

²³⁰ Feliks Gwiżdż (1885 – 1952) – novinár, politik, kultúrny a osvetový činiteľ. Vojak a neskôr dôstojník Poľských légii Józefa Piłsudskiego. Počas príprav plebiscitu na Spiši a Orave viedol poľskú propagandistickú akciu ako vedúci Vojenského referátu pre plebiscit (*Wojskowy Referat Plebiscytowy*) v Nowom Targu. Po vojne bol jedným zo zakladateľov Zväzu Podhalancov (*Związek Podhalan*), bol aktívny v rámci Zväzu poľských legionárov (*Związek Legionistów Polskich*) a Streleckého zväzu (*Związek Strzelecki*). V rokoch 1928 – 1935 bol poslancom, zvolený z kandidátky Nestranického bloku spolupráce s vládou (*Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem*, BBWR), okrem iného bol členom zahraničného výboru Sejmu. V sanačnom hnutí patril k ľudovému smeru, bol jedným z predákov „ľudovej skupiny“ v BBWR, od roku 1930 bol členom prezídia parlamentného klubu BBWR. Následne bol senátorom za krakovské vojvodstvo (1935 – 38), predsedom Zväzku Podhalancov (1935 – 39) a členom rady Štátneho inštitútu kultúry vidieka (*Państwowy Instytut Kultury Wsi*). Sympatizoval so stúpcami Waleryho Ślawka z rozpušteného BBWR. Roku 1937 vstúpil do Tábora národného zjednotenia (*Obóz Zjednoczenia Narodowego*, OZN), stal sa členom predstavenstva Parlamentného kruhu OZN, avšak voči vedeniu OZN bol kritický. Neprijal kandidatúru v parlamentných voľbách na jeseň 1938 a stiahol sa z politického života. Po vypuknutí vojny sa mal stať politickým komisárom pri Legióne Čechov a Slovákov. Počas okupácie sa zúčastnil odboja a Varšavského povstania, následne pôsobil v Krakove. Po vojne ho obvinili zo špionáže a po vykonštruovanom procese ho odsúdili. Zomrel v komunistickom väzení v roku 1952. Pozri obsiahle biografické heslo: GAŁĘŻOWSKI, M.: *Wierni Polsce* : ludzie konspiracji piłsudczykowskiej 1939–1947. Warszawa : LTW, 2005, s. 185 – 197; REYCHMAN, J.: Gwiżdż Feliks. In: *PSB*, T. IX, s. 206.

²³¹ APAN, III – 168, j. 196, zaproszenie od F. Gwiżdża z 16 czerwca 1936 r. k. 1,2. Na stretnutí boli prítomní F. Gwiżdż, Walery Goetel, Waclaw Olszewicz, J. Gołabek, dr Biluchowski? (Częstochowa), Zygmunt Vetulani, Zygmunt Ficki. Lista obecności, k. 3. E. Orlof chybné uviedla, že TPS vzniklo po odporúčaniach vyslanca Kazimierza Papéeho z októbra 1937. ORLOF, E.: *Dyplomacja polska wobec spraw słowackiej*, c. d., s. 45.

záležitostami.²³³ Členmi výkonného výboru Spolku, ktorý zvolili na zakladajúcom zasadnutí tohto orgánu, sa stali (okrem spomenutého tajomníka Jana Reychmana) dvaja zástupcovia predsedu: W. Semkowicz, Waclaw Olszewicz, pokladník prof. Józef Gołąbek (pokladník Spolku),²³⁴ ďalej Walery Goetel a kňaz Leopold Biłko z centrály Katolíckeho zväzu mužskej mládeže (*Katolicki Związek Młodzieży Męskiej*).²³⁵ Na zasadnutí správnej rady organizačného výboru 3. decembra 1936 sa zúčastnili aj konzul Łaciński a radca Vetulani.²³⁶ Posledný z nich opäť zdôraznil, že „Slováci sú odlišnou [resp. svojbytnou – pozn. autora] národnou skupinou a poľsko-slovenské kultúrne vzťahy sa musia vyvíjať celkom samostatne“.²³⁷ Výrazným a symbolickým vyjadrením tohto princípu bol fakt, že na inauguračné zasadnutie Spolku nebol pozvaný vyslanec ČSR vo Varšave, Slovák Juraj Slávik. Z pohľadu Prahy mala nová organizácia za úlohu prehlbovať poľsko-československý antagonizmus a získať niektorých Slovákov pre pro-poľskú orientáciu.²³⁸

Cieľom Spolku, ktorý bol zakotvený v štatúte, bolo „udržiavať a rozvíjať poľsko-slovenské priateľstvo v kultúrnej, vedeckej, hospodárskej a spolkovej oblasti, ako aj prehlbovať vedomosti o Slovensku v poľskej spoločnosti“.²³⁹ Spolok oficiálne začal svoju činnosť inauguračným stretnutím 3. decembra 1936, ktoré otvoril prof. W. Semkowicz svojím referátom „Poliaci a Slováci v dejinnom kontexte“.²⁴⁰ Slávnosti sa zúčastnil aj 23-ročný Rudolf Žatko ako „predstaviteľ slovenskej vysokoškolskej obce“ (neskôr známy etnológ a zaslužený prekladateľ poľskej literatúry).²⁴¹ Postupne založili filiálky (*delegatury*) Spolku v Krakove (jej predsedom bol W. Semkowicz), Katoviciach (delegátom bol Dr. Stanisław Kipta), Zakopanom (filiálku viedol riaditeľ Tatranského múzea Juliusz Zborowski), Poznani (delegát Władysław Oleksy) a v meste Czestochowa (delegát senátor Dominik Zbierski²⁴²).²⁴³ V apríli 1937 otvorili filiálku v Cieszyne, ktorý bol významným strediskom poľsko-slovenských stykov – nielen politických, ale aj kultúrnych.²⁴⁴

²³² Zygmunt Vetulani (1894 – 1942), od roku 1935 r. radca na Východnom oddelení (P III) Politicko-ekonomického oddelenia, vedúci Referátu strednej Európy. Predtým bol napr. vedúcim Konzulátu RP v Moravskej Ostrave (1921 – 1926) a konzulátu v Bukurešti (1930 – 1935). *Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej 1918–1945*. A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service. Vol. I. Zost. K. Smolana. Warszawa : Warszawa : Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 2007 (ďalej: SBPSZ, T. I), s. 120 – 121.

²³³ Zygmunt Ficki (1893 – 1939), pôsobil na Ministrestve zahraničných vecí od roku 1920, od roku 1936 bol radcom Východnom oddelení (P III) Politicko-ekonomického oddelenia. SBPSZ, T. I, s. 67; zomrel 9. 6. 1939, nekrológ: *Kurier Warszawski* 1939, č. 160 (wyd. wieczorne), s. 3.

²³⁴ Józef Gołąbek (1889 – 1939) – historik slovanských literatúr, docent Varšavskej univerzity, zahynul počas obliehania Varšavy.

²³⁵ Leopold Biłko (1892 – 1955) sa koncom roku 1938 stal farárom v Karvinej. Počas nemeckej okupácie bol väznený v Dachau. WILCZYŃSKI, L.: Katolickie stowarzyszenia młodzieży na Śląsku w okresie II Rzeczypospolitej. In: *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 2002, t. 35, z. 1, s. 142, 149; SZAREYKO, H.: Ks. Leopold Biłko (1892–1955) – kim był?. In: *Słowo nieskotwane* : księga jubileuszowa dla Ks. Jana Kruciny. Zost. A. Nowicki et al. : Wrocław : Papieski Fakultet Teologiczny : „Tum”, 1998, s. 551 – 557.

²³⁶ APAN, III – 168, j. 196, Protokół z posiedzenia Zarządu Komitetu Organizacyjnego Towarzystwa Przyjaciół Słowaków z 3 grudnia 1936, k. 12 – 13.

²³⁷ Ibidem, s. 13.

²³⁸ DEÁK, L.: Slovensko v politike Poľska v rokoch 1933 – 1938 (do aneksie Rakúska). In: *Historický časopis*, 1990, č. 3, s. 359.

²³⁹ APAN, III – 168, j. 196, Statut Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludowita Sztura, Warszawa 1937, s. 3; Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura w Warszawie. In: *Kamena*, 1937, č. 9 – 10 (39 – 40), s. 224.

²⁴⁰ SEMKOWICZ, W.: *Polacy i Słowacy w dziejowym stosunku*. [nadbitka z pracy zbiorowej Słowacja i Słowacy T. II, Biblioteka Słowacka č. 2], Kraków : Nakładem Sekcji Słowackiej Towarzystwa Słowiańskiego w Krakowie, 1938 [reprint – Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 1995].

²⁴¹ APAN, III – 168, j. 196, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura w Warszawie za okres od 3 grudnia 1936 do 20 listopada 1937, k. 29 (reverz). Rudolf Žatko (1913 – 1973) študoval do roku 1937 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave kombináciu: slovenský jazyk a filozofia, následne už ako doktorand absolvoval ročný študijný pobyt na Etnologickom inštitúte Univerzity Jana Kazimierza vo Lvove, kde sa venoval štúdiu etnografie a folkloristiky a súčasne viedol lektorát slovenského jazyka. Po príchode z Poľska pôsobil ako profesor na učiteľských akadémiách v Bratislave a Modre. Po vojne bol riaditeľom Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení (1946 – 1948) a následne pracoval na tomto ústave v rámci SAV (1953 – 1972). PRANDOVÁ, E.: Rudolf Žatko a národopisná veda (1913 – 1976). In: *Slovenský národopis*, 1993, č. 3, s. 358 – 359; SULITKA, A.: Prof. Rudolf Žatko šesťdesiatročný. In: *Národopisné aktuality*, 1973, č. 2, s. 129 – 131.

²⁴² Dominik Zbierski (1890 – 1940), riaditeľ chlapčenského gymnázia Romualda Traugutta v Čenstochovej, aktívny v BBWR, senátor, v rokoch 1938 – 39 vedúci OZN v Čenstochovej. Zavraždený Nemcami v rámci akcie ničenia poľskej inteligencie (akcia „AB“).

Spolku priateľov Slovákov Ludovíta Štúra sa podarilo prehĺbiť styky poľských vedeckých, literárnych a novinárskych kruhov a inštitúcií so Slovenskom. Činnosť Spolku obsahovala niekoľko aspektov a rovín, konkrétne popularizáciu slovenskej kultúry v Poľsku, sprostredkovanie pri nadväzovaní spolupráce medzi poľskými a slovenskými organizáciami, podporu slovenských štipendistov v Poľsku a výmenu vo vedeckej oblasti.²⁴⁵ Zvláštny význam sa pripisoval filiálke v Čenstochovej, ktorá mala zohrať dôležitú úlohu v zblížení medzi obidvomi stranami na katolíckom základe. Veľa pozornosti sa venovalo popularizácii kultu Sv. Svorada, ktorý mal byť prezentovaný na Slovensku ako „*Poliak a apoštol Slovenska v 11. storočí*“. Podnikli sa isté kroky s cieľom odhaliť obraz Sv. Svorada, prechovávaný na čenstochovskej Jasnej Góre a popularizovať medzi slovenskými veriacimi jeho sanktuárium v obci Tropie.²⁴⁶

Semkowicz sa síce stal predsedom krakovskej filiálky (resp. delegatúry), ktorá pokračovala v predchádzajúcich aktivitách iných organizácií, ku ktorým patrilo napr. vydávanie Slovenskej knižnice (*Biblioteka Słowacka*) – jej redaktorom bol práve Semkowicz – avšak okruh osôb

zaoberajúcich sa Slovenskom sa nespojil do jednej, ústrednej organizácie pod varšavským vedením. V súlade so Semkowiczovým návrhom bola ponechaná slovenská sekcia krakovského Slovanického spolku (*Towarzystwo Słowiańskie*).²⁴⁷ Taktiež naďalej pôsobil Výbor na pomoc Poliakom v Československu pri pobočke Spolku pomoci zahraničným Poliakom v krakovskom vojvodstve, ktorý sústredil bývalých aktivistov plebiscitnej kampane.²⁴⁸

Rozdiely medzi krakovským a varšavským strediskom sa naplno prejavili najmä na jeseň 1938, dovtedy sa však v podstatnej miere podarilo zastrešovať slovakofilskú činnosť v rôznych strediskách v Poľsku. Pod patronátom Spolku priateľov Slovákov Ludovíta Štúra vyšla monumentálna práca *Słowacja i Słowacy*, ktorá sa stretla so živým záujmom nielen v Poľsku, ale aj na Slovensku.²⁴⁹ Semkowicz v úvode tejto publikácie zdôrazňoval, že obidva národy pociťujú „*hlbokú potrebu vzájomného spoznania a zblížovania sa*“, na druhej strane Henryk Batowski (neskôr sa stal profesorom Jagelonskej univerzity v Krakove) v krátkom náčrte najnovších dejín Slovenska zdôraznil, že na rozdiel od dovtedy prevažujúceho uhla pohľadu – československého, prípadne

²⁴³ APAN, III – 168, j. 196, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura w Warszawie za okres od 3 grudnia 1936 do 20 listopada 1937, k. 34–35; AUJ, D LXIII, sign. 4, Semkowiczowa, J.: Działalność kresowa, c. d., s. 97; Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. L. Sztura, *Zaranie Śląskie*, 1938, z 3, s. 203 – 205. Sídlo spolku sa nachádzalo v priestoroch, ktoré poskytla redakcia časopisu *Gospodarz Polski* (hlavný redaktor. F. Gwiżdź), pri ulici Górskiego 6 m.19. vo Varšave. APAN, III – 168, j. 196, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura w Warszawie za okres od 3 grudnia 1936 do 20 listopada 1937, k. 29. Neskôr (roku 1938) sa sídlo Spolku nachádzalo na ulici Świętokrzyskiej 9 m. 1. APAN, 186, k. 59. Jediným riadnym zamestnancom Spolku bol tajomník Reychman (príjmy v roku 1938 – 1964, 40 zł). APAN, III – 168, j. 196, Zestawienie pracowników zatrudnionych w biurze T-wa w 1938, k. 201.

²⁴⁴ Vedúcim filiálky spolku v Cieszyne bol Franciszek Popiołek, riaditeľ Cieszyňského múzea, tajomníkom – známy spisovateľ Gustaw Morcinek. Členmi výboru cieszyňskej filiálky sa stali aj dvaja duchovní – prelát Emanuel Grim, ktorý ešte pred I. svetovou vojnou vo svojej básnickej tvorbe kritizoval maďarizáciu na Slovensku (blízky spolupracovník vojvodu Michała Grażyńskiego, od roku 1929 stál na čele Zväzu sliezskych katolíkov, od roku 1938 podpredseda OZN v Sliezskej krajine) a pastor Andrzej Wantuła z Wisły (neskorší biskup Evanjelickej cirkvi a. v. v Poľsku). Kronika. In: *Ziemia Podhalańska*, 1938, č. 4, s. 16; GOLEC, J., BOJDA, S.: *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*. t. 1. Cieszyn : nakł. autorów, 1993, s. 257 – 258; OLSZEWICZ, W.: *O polsko-słowackiej współpracy na terenie Śląska Cieszyńskiego*. Warszawa : Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. Ludowita Sztura, 1938; WANTUŁA, A.: *Jerzy Trzanowski : życie i twórczość*. Cieszyn : Towarzystwo Ewangelickie, 1938; HVIŠČ, J.: Cieszyn v dejinách slovensko-poľských literárnych vzťahov. In: *Historické a kultúrne zdroje*, c. d., s. 181 – 193.

²⁴⁵ Działalność Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 11, s. 9 – 13; Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. L. Sztura. In: *Tygodnik Ilustrowany*, 1938, č. 21, s. 398; RUSSOCKA, J.: Towarzystwo Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura, c. d., s. 195 – 206.

²⁴⁶ APAN, III – 168, j. 196, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. L. Sztura za okres od 20 listopada 1937 do 30 listopada 1938 r., k. 46.

²⁴⁷ AUJ, D LXIII, sign. 4, J. Semkowiczowa, Działalność kresowa, c. d., s. 97.

²⁴⁸ *Komitet Pomocy dla Polaków w Czechosłowacji przy Okręgu Województwa Krakowskiego Towarzystwa Pomocy Polonii Zagranicznej*. Predsedom Výboru bol Walery Goetel, vicepredsedami W. Semkowicz i F. Machay, tajomníkom Paweł Kulig, pokladníkom M. Gotkiewicz (údaje z roku 1938). AUJ, D LXIII, sign. 4, J. Semkowiczowa, Działalność kresowa, c. d., s. 110.

²⁴⁹ *Słowacja i Słowacy*. Zost. W. Semkowicz. T. 1, Kraj i lud. Kraków : Nakładem Sekcji Słowackiej Towarzystwa Słowiańskiego, 1937; t. 2, Dzieje i literatura, Kraków : Nakładem Sekcji Słowackiej Towarzystwa Słowiańskiego, 1938. Pozri Záujem o Slovákov v Poľsku. Prvý diel zborníka „*Słowacja i Słowacy*“ už vyšiel. *Slovák*, 25. 2. 1938.

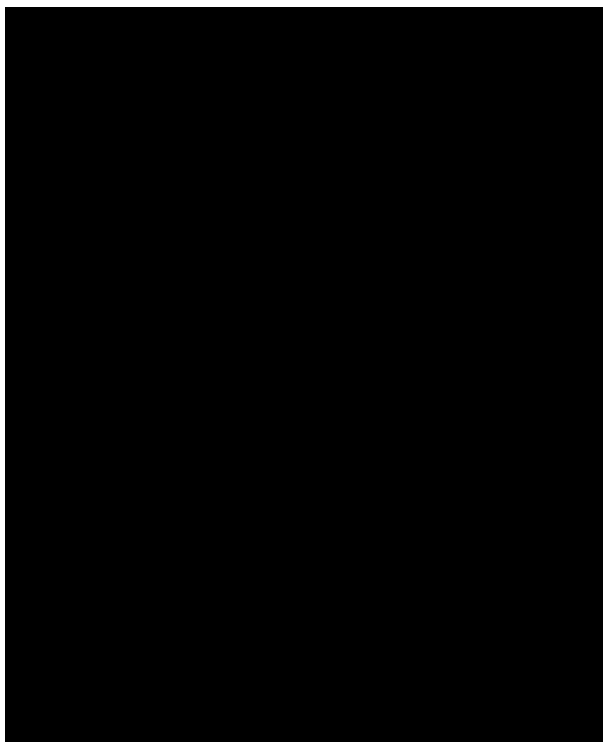
maďarsko-slovenského – „tento náčrt je spracovaný z perspektívy úplnej nezávislosti slovenskej politiky“.²⁵⁰

K najdôležitejším sféram aktivít Spolku priateľov Slovákov Ľudovíta Štúra, ktorej venovalo mimoriadnu pozornosť MSZ, patrila tlač. Táto činnosť spočívala v udržiavaní kontaktov s redakciami slovenských a českých novín a časopisov a vo vydávaní bulletinu, venovaného Slovensku, ktorý sa poskytoval poľským médiám. Informácie z bulletinu sa uplatňovali najmä v literárnych a kultúrnych rubrikách poľských tlačovín.²⁵¹ Slovenským záležitostiam venoval veľa miesta mesačník *Ziemia Podhalańska*, ktorý založil senátor F. Gwiżdż vo Varšave v júli 1936. Mesačník sa stal hlavným fórom Spolku, v ktorom prezentoval svoju činnosť. Angažovanie sa mesačníka v slovenských veciach charakterizoval Ľudácky *Slovák* ako pokus „vyňať Slovákov zo starého chápania ako Maďarov [resp. obyvateľov Uhorska – pozn. autorov]

a priblížiť ich širšej poľskej verejnosti ako blízkych slovanských bratov“.²⁵² Vďaka Spolku v poľskej tlači vzrástol počet informácií o Slovensku.²⁵³ Senátor Gwiżdż dokázal vďaka častým kontaktom a funkciám, ktoré plnil mobilizovať mnoho intelektuálnych a iných okruhov k takým vystúpeniam, ktoré boli Slovensku a Slovákom priaznivo naklonené.²⁵⁴

Ľudáci na Slovensku prijali prácu Spolku priateľov Slovákov Ľudovíta Štúra s veľkým záujmom. Denník *Slovák* napísal: „V poľsko-slovenských kultúrnych vzťahoch v poslednom čase možno pozorovať isté vrenie. Výzvu k bratskému podaniu si rúk v kultúrnej oblasti, ktoré u nás prinieslo ovocie v podobe prekladov, ale aj originálnej literatúry, nachádza pomaly pochopenie na poľskej strane. Už sme v tejto oblasti zaregistrovali množstvo takých prejavov, ktoré dostatočne svedčia o tom, že Poliaci nám chcú vynahradiť dávnejší nedostatok pozornosti,

ktorú venovali slovenským veciam, a že im záleží na tom, aby sa bratské putá, ktoré nás spájajú, ešte viac upevňovali.“²⁵⁵ Treba zdôrazniť, že Spolok určil si

Obr. 28. XXX

²⁵⁰ BATOWSKI, Henryk. Zarys dziejów Słowacji w ostatnim dwudziestolecu (1918-1937). In: *Słowacja i Słowacy*, t. 2, c. d., s. 121.

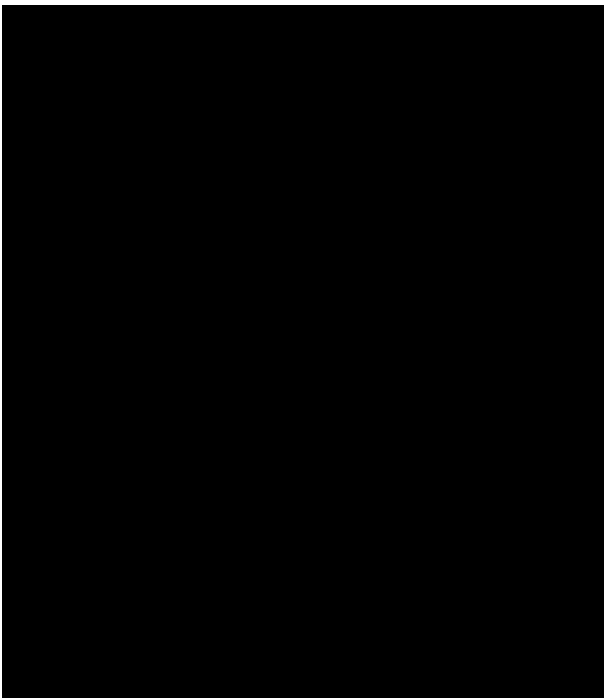
²⁵¹ Od októbra 1936 sa začal vydávať bulletin, ktorý bol oficiálne zaregistrovaný 17. 6. 1937 ako „Agencja-Sztur“. Do konca roku vyšlo 26 čísel, ktoré boli bezplatne distribuované do redakcií 23 časopisov. APAN, III – 168, j. 196, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura w Warszawie za okres od 3 grudnia 1936 do 20 listopada 1937, k. 30. 12. januára 1938 bol tento bulletin zaregistrovaný pod názvom „Biuletyn Prasowy Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. L. Sztura“. APAN, III – 168, j. 196, Zaświadczenie Komisariatu Rządu na m.st. Warszawę z dnia 24 stycznia 1938 r., k. 45.

²⁵² Citované podľa: [GWIŹDŹ, F.] Słowacy o „Ziemi Podhalańskiej“. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 1 s. 8.

²⁵³ Pozri [GWIŹDŹ, F.] Działalność Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 11, s. 9 – 13.

²⁵⁴ Napríklad slovenskej slávnosti vo Varšave roku 1937 sa zúčastnili delegácie Zväzku Podhalancov (*Związek Podhalan*), Združenia ľudovej inteligencie a priateľov vidieka (*Zrzeszenie In:teligencji Ludowej i Przyjaciół Wsi*), Zväzu záložníkov (*Związek Rezerwistów*), Federácie zväzov poľských obrancov vlasti (*Federacja Związków Polskich Obrońców Ojczyzny*), Organizácie pracujúcej mládeže (*Organizacja Młodzieży Pracującej*), Streleckého zväzu (*Związek Strzelecki*), Centrálného zväzu mladého vidieka (*Centralny Związek Młodej Wsi*), Poľského akademického zväzu medzinárodného zblíženia „Liga“ (*Polski Akademicki Związek Zbliżenia Międzynarodowego „Liga“*) ako aj Jednoty slovanských žien (*Zjednoczenie Kobiet Słowiańskich*). [GWIŹDŹ, F.] Słowacka uroczystosť w Warszawie. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 12, s. 8 – 10.

²⁵⁵ *Slovák*, 8. 7. 1937, citované podľa: *Z głośów prasy słowackiej o „Kamień“*. In: *Kamień*, 1938, č. 9 – 10 (49 – 50), s. 193.

Obr. 29. XXX

za cieľ skorigovať obraz promadarského Slovenska. Takto sa vyjadril Jan Reychman v rozhovore s Karolom Murgašom, ktorý bol uverejnený v novembri 1936 v *Slováku* – čiže ešte v období prípravných prác, ktoré boli napokon korunované založením Spolku.²⁵⁶ Aktívna činnosť Spolku sa v podstatnou mierou pričínala o to, že v Poľsku vzrástol záujem o slovenskú literatúru a zväčšil sa počet prekladov slovenských diel do poľštiny.²⁵⁷

Približne v roku 1936 sa do hnutia majúceho za cieľ poľsko-slovenské zblíženie zapojili skauti. V ich aktivite, ktorá dovtedy mala vo svojej slovenskej časti prvoplánovo charakter „poľskej

buditeľskej činnosti“ medzi goralmi, sa od tohto roku čoraz častejšie prejavovala snaha vysúvať do popredia poľsko-slovenské priateľstvo. Prvý spoločný poľsko-slovenský tábor skautov bol zorganizovaný v júli 1936 v Beluši na strednom Považí.²⁵⁸ Neznamenal to však zanechanie myšlienky využiť činnosť skautov v „buditeľskom“ hnutí. Slovenský „referát“ v Zahraničnom oddelení Nacelníctva ZHP bol rozdelený na dve časti: spišsko-oravský a slovenský, ktoré predstavovali dve samostatné organizačné jednotky, pričom jedna sa venovala „zblížovacej“, a druhá „buditeľskej“ činnosti.²⁵⁹ Druhá zo spomínaných činností skautov sa však na sklonku 30. rokov 20. storočia viedla viac diskrétne. Väčší ohlas mala spolupráca so slovenskou mládežou.²⁶⁰ Podobne aj v publicistike – v kontexte sporov z Prahou otázka Spiša a Oravy bola nespomínaná alebo povážovaná za uzavretú. Napríklad Adolf Bocheňski sa vo svojom najrozsiahlejšom diele s názvom *Między Niemcami i Rosją (Medzi Nemeckom a Ruskom)* z roku 1937, ktoré sa stalo klasickým dielom geopolitického myslenia v Poľsku, uznal, že otázku Spiša a Oravy v poľsko-slovenských vzťahoch „všetci považujeme za úplne vyriešenú“.²⁶¹

Zbližovacie hnutie malo predovšetkým spoločensko-kultúrny charakter. Na základe jeho výsledkov v podobe publikácií možno usudzovať, že osobám, ktoré sa v ňom angažovali, nemuselo záležať len na politických cieľoch. To však neznamená, že by výsledky práce hnutia pre poľské vládne kruhy neboli dôležité, keďže mali vytvárať priaznivú atmosféru pre upevnenie kontaktov so slovenskými autonomistami. Pri týchto kontaktoch sa pritom cielene obchádzali československé inštitúcie a vytvárala sa nezávislá infraštruktúra kontaktov so Slováckmi. Z osláv

²⁵⁶ Pozri ORLOF, *Polska działalność*, s. 147.

²⁵⁷ APAN, III – 168, j. 21, Reychman, J.: Sto lat polsko-słowackich związków literackich, k. 43; RUSSOCKA, J.: Towarzystwo Przyjaciół Słowaków, c. d.

²⁵⁸ AUJ, D LXIII, sign. 4, Semkowiczowa, J.: Działalność kresowa, c. d., s. 99; APAN, III – 168, j. 196, list Z. Ciętaka do J. Reychmana z 17 marca 1939 r., k. 134.

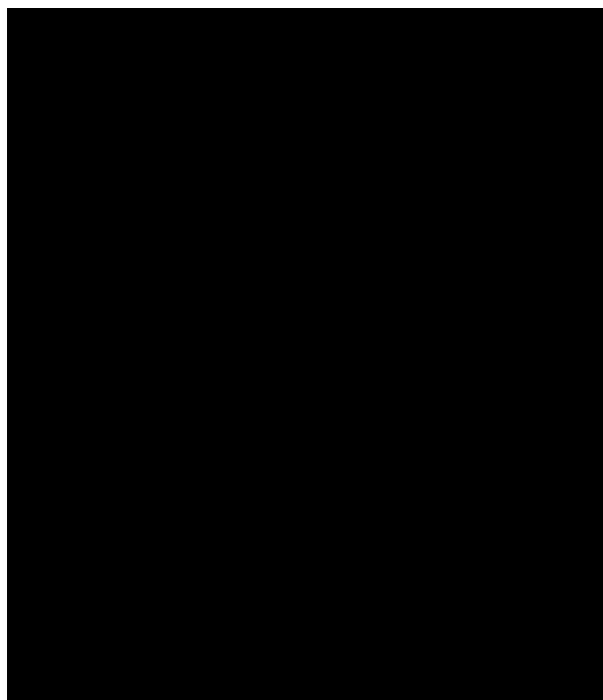
²⁵⁹ Poľskú činnosť na území Spiša, Oravy a Kysúc mal usmerňovať aktivista hnutia starších skautov, sudca na súde v Mikołowe, Stefan Seweryn Udziela. AAN, MSZ, sign. 5581, Henryk Kapiszewski, Kierownik Działu Zagranicznego Nacelníctwa ZHP do MSZ (Wydział P. III [Polityczny], w miejscu, 19 lutego 1938. Stefan Seweryn Udziela (1912 – 194?) – člen Akademického kruhu starších skautov „Watra“, absolvent Jagelonskej univerzity. Po pripojení československej časti Tešínska k Poľsku bol sudcom v Jablonkove (Jabłonków). V septembrovom ťažení sa ako podporučík zúčastnil bojov 4. pluku podhalianských strelcov. Bol tiež veliteľom krakovského práporu odbojovej organizácie skautov *Szare Szeregi*. V apríli 1941 bol zatknutý, zahynul v Auschwitz.

²⁶⁰ Napríklad v opise výletu na severné územia Slovenska sa nespomínali ani gorali, ani „budenie poľskosti“, ale priateľstvo k Slovákom: „... podnosi się godność narodowa nieznanych niedawno Słowaków ... brzmi w uszach hymn tych, którzy od wieków zamieszkują doliny Wagu i Orawy, a którzy państwa swego nie doczekali się, chociaż taka zdrowa siła w nich tkwi“ (Z zagranicznej wędrowki 4. druž. skautów po Słowacji w czerwcu 1938 r. In: *Na posterunku* : jednodniówka Rybnickiego Hufca Harcerzy. Zost. Z. Ciętak, Rybnik : [Hufiec Harcerzy], 1939, s. 50).

²⁶¹ BOCHEŃSKI, A.: *Między Niemcami a Rosją*. Warszawa : „Polityka“ 1937, rozdz. 38.: Słowacy a Polska.

a stretnutí, ktoré mali charakter demonštrácie proslovenských sympatií, sa poľské inštitúcie snažili vynechať československých diplomatov, usilujúcich sa rôznym spôsobom eliminovať prehlbovanie stykov medzi Poliakmi a slovenskými autonomistami. K takýmto podujatiam patrilo slávnostné prijatie slovenskej delegácie, vedenej A. Hlinkom v Krynici a v Zakopanem v polovici augusta 1937 a krátko potom vyznamenanie Hlinku Veľkou stuhou rádu Polonia Restituta.²⁶²

Vyostrenie politického kurzu Poľska voči Československu prirodzene zvýšilo poľský záujem o slovenskú otázku. Jednotlivým príkladom odhaľovania „prosovietskej“ politiky Prahy postupne sekundovali národnoosloboditeľské heslá, ktoré mali svoj pôvod v prometejskej tradícii. Zvýšenie poľského záujmu o slovenský aspekt však nemožno zjednodušene interpretovať ako akýsi vedľajší efekt či odraz poľsko-českého propagandistického súboja. Slovenská otázka v poľskej zahraničnej politike totiž úzko súvisela s koncepciou „tretej Európy“, nazvanou tiež koncepciou „medzimoria“ (In:termarium). Bol to jeden z najzaujímavejších politických projektov ministra Józefa Becka. Ako podotkol poľský historik Marek Kornat, „*myšlienka sústrediť okolo Poľska menšie štáty stredovýchodnej Európy bola jednou z dôležitejších a samostatne kreovaných koncepcií Becka, i keď, samozrejme, nadväzovala na rôzne myšlienky z daného obdobia, ktoré boli predmetom úvah poľského politického myslenia a v poľskom ministerstve zahraničných vecí od počiatkov získania samostatnosti*“.²⁶³ Stredoeurópske úvahy však nenadobudli charakter jasne precizovaných politických plánov. Tvorili skôr rôzne programové iniciatívy a navzájom voľne spojené myšlienky konsolidácie malých a stredne veľkých štátov v strednej Európe. V poľských vládnych kruhoch sa vychádzalo sa z predpokladu, že ku konsolidácii strednej Európy môže v niektorých prípadoch prispieť proces jej dekompozície, nakoľko Rakúsko a Československo sa považovali za neracionálne štátne útvary (berúc do úvahy ich otáznu „trvalosť“),

Obr. 30. XXX

tým viac, že Československu sa pripisovala tendencia „*otvárať dvere Sovietskemu zväzu pre vstup do stredoeurópskej politiky*“. Poľské špičky boli presvedčené, že Československo je odsúdené na zánik. Práve v tejto súvislosti získala dôležitý politický význam otázka budúcnosti Slovenska. Beck z časom prišiel k záveru, že nemá zmysel hľadať možnosti spolupráce s Československom, keďže Československo sa ocitlo tvárou v tvár nemeckému ohrozeniu, zatiaľ čo Poľsku sa v roku 1934 podarilo dosiahnuť porozumenie s Treťou ríšou. Ako poznamenal poľský historik Michał Pułaski, v MSZ vládlo presvedčenie, že Poľsko sa nachádza vo výrazne lepšej a výhodnejšej situácii, než Československo, preto tu nebrali do úvahy možnosť spájať sa s potenciálnymi obetami nemeckej agresie.²⁶⁴ Československo oficiálne nenavrholo tiež Poľsku nijakú možnosť politickej spolupráce. Kazimierz Papée, poľský vyslanec

²⁶² Hlinka vo svojich prejavoch venoval veľký priestor poľsko-slovenskému priateľstvu, ale súčasne zdôrazňoval svoju príslušnosť k československému štátu, v rámci ktorého Slováci bojovali o svoje práva. ORLOF, E.: *Polska działalność*, c. d., s. 211; GWIŹDŹ, F.: Wódz narodu słowackiego w Polsce. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 8, s. 6 – 14; [GWIŹDŹ, F.]: Wielka wstęga „Odrodzenia Polski“ na piersiach Andrzeja Hlinki. In: *Ziemia Podhalańska*, 1937, č. 10, s. 11 – 12.

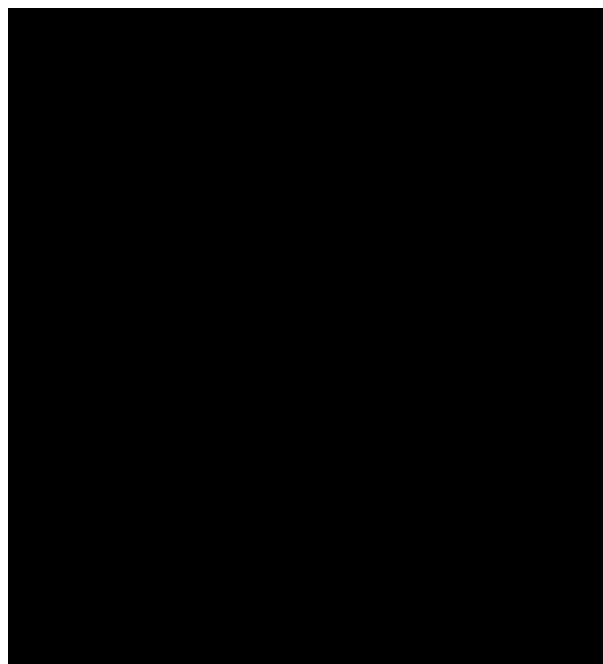
²⁶³ KORNAT, Marek. Realny projekt czy wizja „ex post“? : koncepcja „Trzeciej Europy“ Józefa Becka (1937 – 1938). In: *Prace Komisji Środkowoeuropejskiej* (Polska Akademia Umiejętności), 2007, T. 15, s. 21; tiež v: KORNAT, M.: *Polityka równowagi*, c. d., s. 307.

²⁶⁴ PUŁASKI, Michał. Konferencja w Monachium a Polska. In: *Rok 1938: aneksja Austrii i Monachium* : materiały międzynarodowej sesji naukowej na Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 7 i 8 grudnia 1983. Zost. H. Batowski. Kraków : UJ, 1987, s. 59.

v Prahe (1935 – 1939) v svojich spomienkach neskôr uviedol, že „počas celého obdobia môjho pôsobenia v Prahe sa československá strana vyhýbala rozhovorom o zásadných témach: Beneš ani Krofta takéto rozhovory neotvárali“.²⁶⁵ Vo Varšave nepovažovali za reálny plán Milana Hodžu, ktorý vychádzal z predpokladu hospodárskej spolupráce štátov Malej dohody, Rakúska, Maďarska a Talianska (s možnosťou, aby k nemu pristúpilo i Poľsko).²⁶⁶ Za predpokladu, že Československo sa rozpadne, bolo dôležitým, ba možno povedať fundamentálnym postulátom to, aby sa Slovensko a Podkarpatská Rus nedostali pod dominantný vplyv Nemecka.

Jeho presvedčenie, že takáto alternatíva je možná, istotne ovplyvnila chybná kalkulácia, že po rozbití Československa a pripojení Sudet k Nemecku si oklieštený „český štát“ dokáže zachovať istú mieru neutrality (snáď aj pod vplyvom tlaku Západu na Nemecko) a že Maďari rozvinú veľkú aktivitu na Podkarpatskej Rusi, ktorá vyvrcholí spoločnou hranicou s Poľskom. Nastolenie spoločnej poľsko-maďarskej hranice malo byť fundamentom „tretej Európy“. Kým predstava, že táto hranica má prebiehať na území Podkarpatskej Rusi, bola vcelku jasná a samozrejماً, nebolo ešte rozhodnuté, ako by sa z hľadiska poľského záujmu mala vyriešiť otázka budúcnosti Slovenska. Zdá sa, že v slovenskej otázke smerovali poľské politické kroky k zosúladieniu takých cieľov, ktoré sa v praxi navzájom vylučovali. Silnejší dôraz sa kládol na zblíženie so Slovákmí, pričom sa ne-rezignovalo ani z tzv. buditeľskej činnosti, ktorá bola v istom zmysle predohrou poľskej iredenty v poľsko-slovenskom pohraničí. Tzv. zblížovacie hnutie malo z politického hľadiska viesť k „uvoľneniu“ pút medzi Čechmi a Slovákmí, no dlhodobý cieľ tohto hnutia nebol presne definovaný a zostával otvorený.

Maďarský revizionizmus nachádzal v Poľsku horlivých priaznivcov a stúpencov, no

Obr. 31. XXX

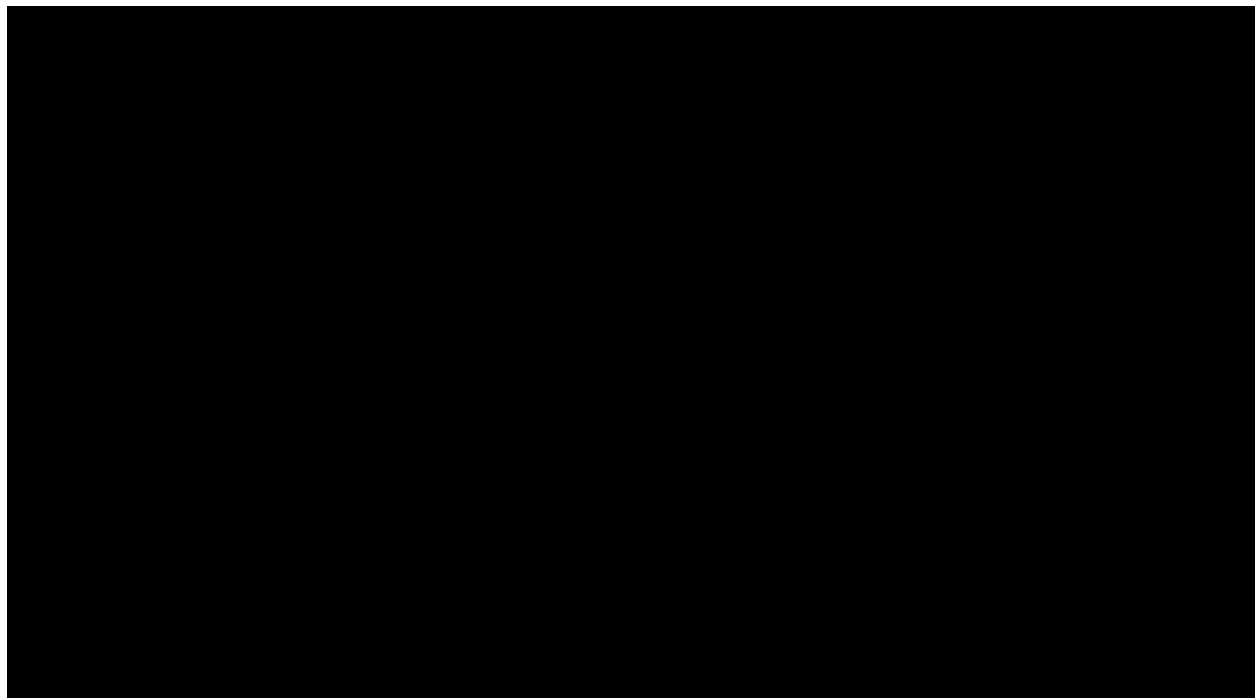
v Československu sa preceňovala rola, resp. politická váha týchto osôb a tiež ich väzby na rozhodovaciu sféru v Poľsku. Promaďarskí separatisti na Slovensku *de facto* nemali nijakú politickú základňu, no zároveň nachádzali politické útočisko a podporu v Poľsku, a to najmä vo vojenských kruhoch, pričom zohrávali určitú úlohu v tajnej poľsko-maďarskej spolupráci.²⁶⁷ Postupne však ich úloha upadala a ich tlačový orgán *Wiadomości Polsko-Słowackie*, ktoré vydával v Tešíne kpt. Jan Wadoń a redigoval František Unger, prestali vychádzať (pravdepodobne dôsledkom neobjasneného útoku na tešínsku tlačiareň Henryka Nowaka 11. marca 1929).²⁶⁸ Význam tohto kruhu sa postupne znižoval a dokonca aj otvorene promaďarské kruhy v Poľsku si všimli, že nárast pozícií ľudákov nejde ruka v ruke s promaďarskou

²⁶⁵ PAPÉÉ, Kazimierz. Epilog do „kroniki kilku dni“. In: *Wiadomości* (London), 1963, č. 17 (891), s. 4. Podľa mienky tlačového atašé v Prahe, Kazimierza Wierzbianskiego, to bola poľská strana, ktorá roku 1938 neoficiálne navrhovala premiérovi a ministrom zahraničných vecí začať konkrétne politické a vojenské rozhovory, nedočkala sa však odpovede. WIERZBIANSKI, Kazimierz. Benesz a Polska. In: *Zeszyty Historyczne*, 1986, z. 76. Chýba však potvrdenie v iných prameňoch.

²⁶⁶ GRUCHAŁA, J.: Czeskie środowiska polityczne, c. d., s. 143; PUŁASKI, M.: Stosunki dyplomatyczne polsko-czechosłowacko-niemieckie od roku 1933 do wiosny 1938. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1967, s. 157 – 159. Por. DEJMEK, Jindřich: Milan Hodža a československá zahraniční politika ve třicátých letech. In: Miroslav Pekník a kol. *Milan Hodža: štátnik a politik*. Veda : Bratislava, 2002, s. 245 – 262.

²⁶⁷ ORLOF, E.: *Polska działalność*, c. d., s. 115 – 173. HERTEL, M.: Tajné maďarsko-poľské rokovania, c. d., s. 158 – 167. Pozri podrobnejšie: KRAMER, J.: *Iredenta*, c. d., *passim*.

²⁶⁸ DŁUGAJCZYK, E.: *Sanacja śląska*, c. d., s. 247.

Obr. 32. XXX

politickou orientáciou na Slovensku.²⁶⁹ V máji 1935 poslala Varšava Maďarom jasné posolstvo, že slovenská iredenta nie je oprávnená k tomu, aby v Poľsku vystupovala v mene Slovákov.²⁷⁰

Pre promaďarských slovenských separatistov bolo v polovici 30. rokov 20. storočia jasné, že Poľiaci majú so Slovenskom svoje vlastné politické plány, podporujú HSLS a vážne rátajú s Karolom Sidorom.²⁷¹ Jehličku a jeho politických nadriadených (a zároveň „mecénov“) znepokojoval poľský záujem o Slovensko. Keď roku 1935 spoločne s Viktorom Dvorčákom navštívil Varšavu, poľskí vysokí úradníci ich úplne ignorovali.²⁷² Jehlička neskrýval svoje hlboké sklamanie a pošťožoval sa jednému poprednému poľskému germanofilovi (a súčasne maďarofilovi) Władysławowi

Gizbert-Studnickému: „Zda sa nám, že Maďari majú tu v Poľsku málo priateľov [...] Veľá ich ma iba Malé Maďarsko. Priateľov Veľkeho Maďarska možno spočítať na prstoch jednej ruky ... Priatelia Maďarov tu rečnia o spoločných poľsko-maďarských hraniciach, ale s tou mentálnou výhradou, aby tieto hranice tvoril Dunaj a nie Karpaty.“²⁷³ Aj keď poľské vládne kruhy tolerovali politickú skupinu Františka Ungera, pôsobiacu v Cieszyne (Tešíne), až do vypuknutia 2. svetovej vojny bola pod stálou vojenskou aj policajnou kontrolou.²⁷⁴

Studnicki sľúbil Jehličkovi, že proti „sidorovčine“ rozpúta vlastnú publicistickú ofenzívu a zoznámil Jehličku s Janom Bobrzyńským z organizácie Zväz poľskej štátnej myšlienky (*Związek Polskiej Myśli Państwowej*, skratka ZPMP),

²⁶⁹ Redakcia *Naszej Przyszłości*, publikujúc roku 1934 r. text J. Gołąbka *Życie polityczne Słowaków*, ktorý priaznivým spôsobom prezentoval ľudácke ašpirácie, deklarovala, že „s veľkou priazňou podporuje vystúpenia slovenského národa, s plným pochopením pre jeho aktuálnu situáciu, pričom nezamlčiava ani výčitky voči Maďarom za to, čím sa voči Slovákom previnili – na druhej strane propaguje [...] najužšie spojenectvo s Maďarskom.“ (Citované podľa: JAGIEŁŁO. *Słowacy w polskich oczach*, s. 342).

²⁷⁰ DEÁK. *Slovensko v politike Poľska*, s. 351.

²⁷¹ Unger koncom decembra 1935 hlásil Jehličkovi, že poľskí dôstojníci mu ponúkali spoluprácu pod podmienkou pripojenia sa k Sidorovi. KRAMER. *Iredenta*, c. d., s. 236.

²⁷² DEÁK, L.: *Slovensko v politike Poľska*, c. d., 351.

²⁷³ Citované podľa: KRAMER. *Iredenta*, s. 236. Studnického názory na Československo priblížil STRZAŁA, G.: *Polska a Europa Środkowa w myśli politycznej Władysława Gizberta-Studnickiego 1918–1919*. In: *Europa środkowo-wschodnia w polskiej myśli politycznej*. Zost. M. Dymarski, J. Juchnowski. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004, s. 35 – 36.

²⁷⁴ DŁUGAJCZYK, E.: *Tajny front*, c. d., s. 41 – 50.

ktorý bol vydavateľom mesačníka *Nasza Przyszłość* (*Naša budúcnosť*).²⁷⁵ Poľskí konzervatívci splnili Jehličkove očakávania a poskytli mu priestor pre publicistickú propagáciu jeho programu.²⁷⁶ V tomto konzervatívnom prostredí sa situácia na Slovensku vykresľovala tendenčne v tom zmysle, že Slováci žijú „pod českým jarmom“ a Jehlička, ktorý písal pod krycím menom „Slovák“, postuloval, že po odstránení českej „poroby“ sa Slováci radi spoja s Maďarmi, ba dokonca budú súhlasiť aj s „určitou korektúrou hraníc na Spiši, Orave a Kysuciach podľa etnografického kritéria v prospech Poľska“.²⁷⁷ Jehličkova štedrosť v rozdávani území mohla u poľských čitateľov prehĺbiť dojem, že poľská iredenta je legitímna a pritom nie je zameraná proti Slovákom, ale proti Čechom.

Napriek týmto a podobným prísľubom sa Bobrzyńskému nepodarilo získať si sympatie prof. Semkowicza, najprominentnejšieho poľského odborníka na slovenské záležitosti. Semkowicz v odpovedi na pozvánku, v ktorej mu Bobrzyński navrhoval členstvo v slovenskej sekcii ZPMP, vytýkal Bobrzyńskému „bratanie sa s jedným z najväčších nepriateľov Slovanstva“. Celú vec postavil do jasného svetla: „*Vašou iniciatívou v prospech poľsko-maďarskej politiky ochromujete [naše – pozn. autorov] priateľstvo so Slovákami a odsúvate tohto jediného, skutočne úprimného priateľa, ktorého Poľsko má pozdĺž celej svojej rozľahlej hranice. Uverejnenie článku kňaza Jehličku, ktorý na Slovensku nemá absolútne nijaký vplyv ani význam, neprehlíbi priateľstvo*

so Slovákami a svedčí o úplnej dezorientácii Veľavážených Pánov v slovenských záležitostiach.“²⁷⁸ Táto deklarácia je zároveň zaujímavým svedectvom a dôkazom toho, ako veľmi sa neskôr slovenská tlač mýlila, keď obviňovala Semkowicza zo spolupráce s Jehličkom.²⁷⁹

Z pohľadu Jehličku (a Budapešti) však bola najdôležitejšou téza, že Poľsko nemá zahranično-politické záujmy na juh od Karpát a že Slovensko patrí do sféry vplyvu Maďarska. Táto téza sa odzrkadľovala v publicistických vystúpeniach Studnického. V knihe *System polityczny Europy a Polska*, v ktorej navrhoval spojenectvo Poľska a Nemecka ako základ stredoeurópskeho bloku, propagoval aj myšlienku rozdelenia ČSR.²⁸⁰ Napriek tomu, že koncepcia stredoeurópskeho bloku mala mnoho styčných bodov s koncepciami sanácie, v jednom podstatnom bode sa od nich odlišovala: vládne kruhy si totiž uvedomovali ohrozenie, ktoré predstavovalo Nemecko, kým Studnicki toto nebezpečenstvo bagatelizoval. Názory germanofila Studnického neboli identické s politickou líniou MSZ, nevyjadrovali pohľad poľských vládnych kruhov a vážne kolidovali so zásadou poľskej politiky rovnováhy (v tomto prípade by sa Poľsko muselo pridať k Nemecku a spojiť sa s ním proti ZSSR). Napriek tomu ich (nielen) československý vyslanec vo Varšave Václav Girska považoval za neoficiálne vyjadrenie zahraničnopolitických zásad Józefa Piłsudského.²⁸¹ Československá diplomacia a propaganda preceňovala vplyv

²⁷⁵ Jan Bobrzyński (1882 – 1951), národohospodár, politik a konzervatívny publicista. Od roku 1930 vydával teoretický mesačník *Nasza Przyszłość*. V roku 1934 založil Zväz poľskej štátnej myšlienky (*Związek Polskiej Myśli Państwowej*), ktorý mal ambíciu stať sa nadstraníckou ideovou organizáciou a „programovým laboratóriom“, ktoré by zoskupovalo ľudí zdieľajúcich ideu „veľmocenského Poľska“. BARTYZEL, J.: *Konserwatyzm bez kompromisu : studium z dziejów zachowawczej myśli politycznej w Polsce w XX wieku*. Toruń : Wydaw. Adam Marszałek, 2002, s. 159 – 226.

²⁷⁶ Pozri napr. separáty z mesačníka *Nasza Przyszłość*: [JEHLIČKA, F.] „Slovák“: *Rola Słowacczyzny w militarnym sojuszu Czechów z bolszewicką Rosją* : (tragedia narodu słowackiego). Warszawa 1936; UNGER, F. *Dlaczego Czesi nienawidzą Polski i Polaków*, b.m., 1937, s. 38 – 45; por. BEM DE COSBAN, W.: *Polsko-węgierska wspólna granica : zagadnienia dotyczące Słowacczyzny i Rusi Podkarpackiej, Cieszyn* 1936.

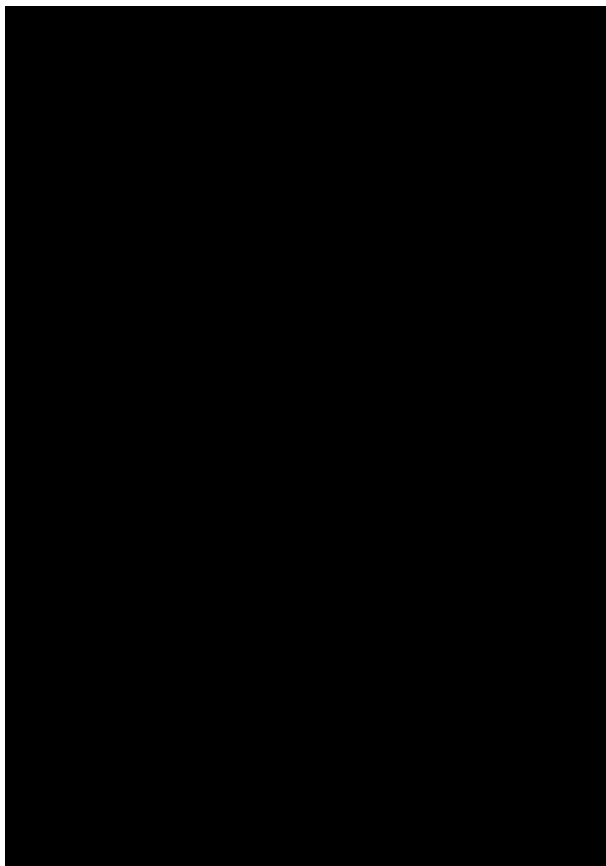
²⁷⁷ Pozri [JEHLIČKA, F.] „Slovák“: *Rola Słowacczyzny*, c. d., s. 41. Podľa Reychmana je to nepochybne text Jehličkovej prednášky v Klube štátnej myšlienky. REYCHMAN, J. (rec.): KRAMER, J.: *Iredenta*, c. d. In: *Kwartalnik Historyczny*, 1962, č. 3, s. 753. Por. KRAMER, J.: *Iredenta*, c. d., s. 237.

²⁷⁸ AUJ, D LXIII, sign. 4, obsah listu W. Semkowicza J. Bobrzyńskému z 19. 5. 1935 uviedla Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa*, c. d., s. 101 – 102.

²⁷⁹ Semkowicz na Slovensku. Jehlickov poľský spolupracovník. In: *Slovenska politika, začiatok júna 1939 – informácia podľa*: AUJ, D LXIII, sign. 1, Semkowiczowa, J.: *De mortuis nil nisi verum : Žitie i działalność prof. Uniw. Jag. Władysława Semkowicza*.

²⁸⁰ STUDNICKI, W.: *System polityczny Europy a Polska*. Warszawa : Gebethner i Wolff, 1935. Táto kniha mala niekoľko stoviek recenzií na celom svete.

²⁸¹ JANUSZEWSKA-JURKIEWICZ, J.: *Zaolzie w polityce rządu*, c. d., s. 136. Ako postrehla S. Stanisławska, Studnického kniha *System polityczny Europy a Polska* (Warszawa 1935) bola považovaná za „výraz skrytých postojov poľskej vlády“ (takto písal napr. Arnold J. Toynbee v *Royal Institute of International Affairs Survey* 1936, s. 399 – 400). STANISŁAWSKA, S.: *Wielka i mała polityka*, c. d., s. 18. KOZEŃSKI, J. (*Czechosłowacja*, c. d., s. 19) tiež nemal pravdu, keď písal, že Studnického kniha *Kwestia Czechosłowacja Racja Stanu Polski* (Warszawa 1938) vznikla v dôsledku vládnej inšpirácie. Pozri GZELLA, J.: *Zaborcy i sąsiedzi Polski w myśli społeczno-politycznej Władysława Studnickiego (do 1939 r.)*. Toruń : Adam Marszałek, 1998, s. 285.

Obr. 33. XXX

konzervatívnych kruhov na formovanie poľskej zahraničnej politiky.

Českí doboví publicisti, no neskôr aj niektorí historici označovali poľských promaďarských konzervatívov (Jana Bobrzyńskiego, Władysława Studnického, Włodzimierza Bem de Cosbama) za kruhy spojené s vládnym táborom, ktoré „kompenzovali“ činnosť poľských slovakoľilov.²⁸² Takéto označenie je zjednodušené a do istej miery zveličené. Na druhej strane treba poznamenať, že pôsobenie týchto kruhov do značnej miery

prispelo k tomu, že sa v Poľsku udomáčňoval pokrivený obraz o aspiráciách slovenskej spoločnosti a tiež k tomu, že v zahraničí sa šírili také predstavy o cieľoch poľskej zahraničnej politiky a konkrétne poľskom záujme o Slovensko, ktoré boli vzdialené od reality. Okrem špekulácií o uzavretí nemecko-poľsko-maďarského paktu si československá publicistika podrobne všimla aj zvýšenú aktivitu Poľska na Slovensku a upozorňovala na „poľské, prozatím pouze kulturné aspirácie na Oravu a Spiš“.²⁸³

V marci napokon prišlo k poľsko-maďarskému politickému zblíženiu. Z rozhovoru T. Kobylańskiego s maďarským vyslancom v Poľsku Andrásom Horym, ktorý sa uskutočnil 4. marca, vyplývalo, že v Maďarsku naberajú na obrátkach prípravy pre prípad, ak by vypukla medzinárodná kríza a že sa rozhodlo o tom, že „čo sa týka Slovenska, nájde sa nejaká forma, aby sa oprelo o maďarský štát. Kobylański k tomu dodal, že Minister [Beck] už vyjadril súhlas s takým riešením otázky Slovenska“.²⁸⁴ Toho istého dňa Beck v rozhovore so Szembekom povedal, že „Slovensko musí byť každopádne odtrhnuté od Čechov“.²⁸⁵ Anšlus Rakúska povzbudil poľskú vládu k väčšej aktivite v slovenských záležitostiach. Vyslanec ČSR vo Varšave Juraj Slávik informoval pražskú centrálu, že je evidentne vidieť silnejúci tlak poľských vládných kruhov na Československo, pretože sú presvedčené, že jeho pozícia sa otriasla a oslabilá po anšluse a tiež v dôsledku aktivít národných menšín, žijúcich v ČSR i samotných ľudákov. V opozičných kruhoch vo Varšave podľa Slávika prevažoval názor, že „radikální kurz ľudové strany je v neposlední míře posilován těmito tendencemi polské zahraniční politiky“.²⁸⁶

V marci 1938 sa o slovo prihlásil Výbor slovenských utečencov a osôb vyhostených zo Slovenska (*Komitet Słowackich Uchodźców i Wydalonek ze Słowaczyny*), ktorý mal sídlo v Nowom Sączu.²⁸⁷ Na čele Výboru pôsobil Michał Babiński

²⁸² Pozri napr. DEÁK, L.: O problemach, c. d., s. 63. Bobrzyński sa dištancoval od hlavného konzervatívneho prúdu, vytýkajúc mu oportunistiku vo vzťahu k sanácii a kritizujúc etatizmus. Bobrzyński nebol protivníkom spolupráce so sanáciou, avšak mienil, že by nemala tiež smerovať k ideovej strate konzervatívov; jeho postoj vyjadrovalo heslo „ani servilnosť, ani opozícia“. Treba však poznamenať, že keď roku 1933 doručil premiérovi Jędrzejewiczovi memoriiál, v ktorom prízvukoval „pozitívnu a konštruktívnu“ úlohu *Naszej Przyszłości* vo „všetkých oblastiach štátnického myslenia a práce“, získal finančnú pomoc z MZV a z Ministerstva vnútra. NOTKOWSKI, A.: *Prasa w systemie*, c. d., s. 445.

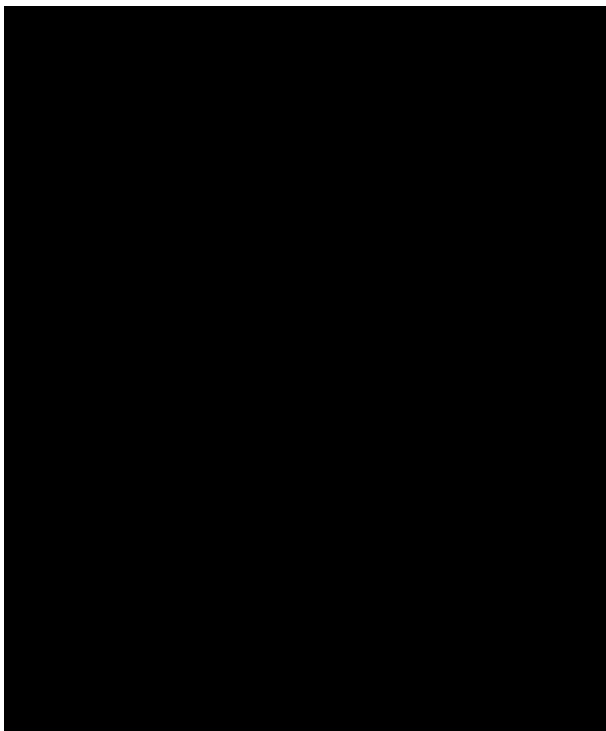
²⁸³ FIALA, V.: *Soudobé Polsko* : s předmluvou Louise Eisenmanna. Praha : Orbis, 1936. s. 328 – 329.

²⁸⁴ DTJS, T. 4, s. 55.

²⁸⁵ GROMADA, T. V.: *Sprawa Słowacji*, c. d., s. 21.

²⁸⁶ DČSZP 1938, I, dok. 169, s. 282. O kontaktoch Slávika s poľskou opozíciou podrobnejšie pozri: KOWALCZYK, J.: *Za kulisami wydarzeń*, c. d., passim.

²⁸⁷ Denník *IKC* 12. 3. 1938 informoval, že orgány miestnej správy zaujímajú „priaznivý“ postoj voči činnosti výboru. Pozri STANISŁAWSKA, S.: *Wielka i mała*, c. d., s. 79.

Obr. 34. XXX

z Trstenej, ktorý sa vyhol zatknutiu československými bezpečnostnými orgánmi tým, že roku 1931 utiekol do Poľska.²⁸⁸ Vo Výbore sa sústredili slovenskí politickí utečenci, avšak ako to vyplýva z neskorších protokolov z vypočúvania Babiňského a jeho spolupracovníkov, boli medzi nimi predovšetkým osoby, ktoré pochádzali z poľských rodín a ktoré migrovali na Slovensko za prácou ešte pred rokom 1918 a v období 1936 – 1937 ich čs. orgány masovo vyhostili do Poľska.²⁸⁹ Vyslanec Slávik v marci 1938 oznamoval MZV v Prahe,

že Výbor „*zatiaľ*“ združuje 60 osôb, ale na Podhali žilo podľa vyslancových informácií okolo tisíc osôb, ktoré vypovedali z Československa. Výbor plánoval zjazd, ktorý mal byť protestom proti „*českému bezpráviu*“ na Slovensku.²⁹⁰ Babiňski udržiaval kontakt so skupinou separatistov, vedených Františkom Ungerom a stretával sa tiež s ďalším promaďarským renegátom – Ludovítom Koreňom, ktorý bol od začiatku tridsiatych rokov v službách maďarskej iredenty²⁹¹. Babiňského kruh, ktorý bol zrejme už vtedy pod dohľadom 2. oddelenia, si nezískal však dôveru poľských vládnych úradov. Vedenie TPS neskôr varovalo MSZ pred Babiňským a jeho spolupracovníkmi, pretože podľa jeho tvrdenia „*skupina ‚Slovákov‘ z Nowego Sączu na čele s Babiňským už stihla povymetať rôzne kúty (zolašť maďarské)*“, a preto navrhoval, že „*by bolo žiaduce, aby sa už uspokojila a aby p[án]. Babiňski prestal udržiavať rôzne podozrivé styky so zahraničnými činiteľmi*“.²⁹² Avšak na jar 1938 bol Výbor jedným z prostriedkov nátlakovej politiky Poľska proti Československu, oživujúcim spomienky na akcie slovenských separatistov v Poľsku zo začiatku 20. rokov 20. storočia. V poľskej konzervatívnej tlači na jar 1938 nechýbali ostré protičeskoslovenské články. Spomínaný Studnicki písal na stránkach denníka *Stowo* vychádzajúceho vo Vilne (Vilňuse) o potrebe dosiahnuť spoločnú hranicu Poľska a Maďarska. Okrem revindikácií Tešínskeho Sliezska žiadal aj Spiš a Oravu a pre Slovensko navrhoval politickú autonómiu, ktorú malo garantovať Poľsko a Nemecko.²⁹³

Otázky Spiša a Oravy síce neboli hlavnou témou slovensko-poľských politických kontaktov, je však zjavné, že pamäť o pohraničnom spore komplikovala spoluprácu. Pri všetkých sympatiách

²⁸⁸ Michal Babinský, resp. Michał Babiński (1899 – ?), zámočník z Trstenej. V období 1920 – 1921 agitoval na Orave v prospech Poľska, spolupracoval s Ungerom a Jehličkom a v roku 1931 utiekol do Poľska (podľa manželky Júlie Babinskej bol zakladateľom Orla, SES a Rodobrany v Trstenej a preto sa ho dotkli „české“ represálie). Roku 1936 sa stal zamestnancom železničnom opravárenskom depe v Nowom Sączu. V marci 1940 bol na Slovensku odsúdený za špionáž v prospech Poľska v posledných týždňoch pred vypuknutím vojny. Po odpykaní trestu sa v roku 1945 vrátil do Nowého Sączu. ŠA Bratislava, f. Štátne zastupiteľstvo, č. St. 1 012/40, stíhanie bývalého politického emigranta v Poľsku Michala Babinského. Podrobnejšie pozri: GNIAZDOWSKI, M.: *Spolupracovníci polskej rozvedky pred slovenskými súdmi v rokoch 1939 – 1945*. In: *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Zoš. P. Sokolovič. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008, s. 162 – 163.

²⁸⁹ ŠA Bratislava, f. Štátne zastupiteľstvo, č. 1 012/40. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1930, bývalo na Slovensku 27 122 Poliakov bez československého občianstva a práva na trvalý pobyt. JASIŇSKI, Z.: *Polska diaspora w Czechach i Słowacji*. In: *Polska diaspora*. Zost. A. Walaszek. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2001, s. 271.

²⁹⁰ DČSZP 1938, I, dok. 169, s. 282.

²⁹¹ AAN, MSZ, sign. 6 480, s. 22 – 24; W. Goetel pre radcu Waclawa Knolla: odpis listu L. Koreňa pre M. Babiňského. O kontaktoch Babinského s Koreňom spomínala aj jeho manželka Júlia v žiadosti o milosť adresovanej prezidentovi Tisovi. Pozri ŠA Bratislava, f. Štátne zastupiteľstvo, č. St 1 012/40.

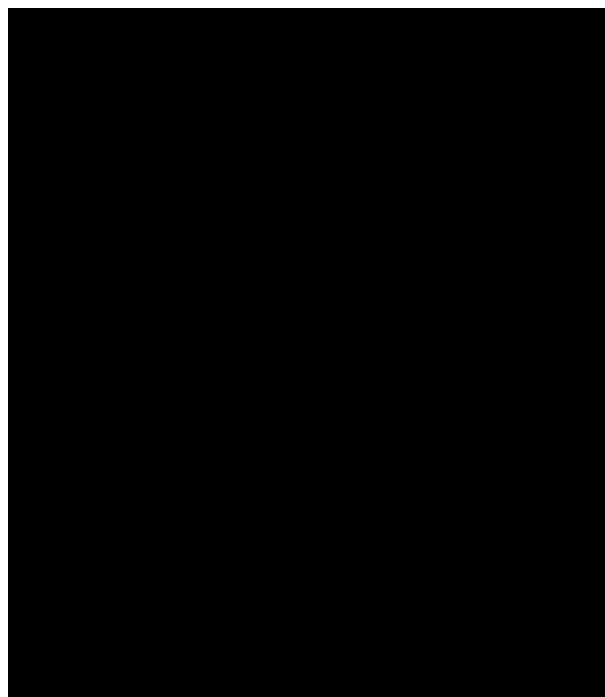
²⁹² APAN, III – 168, j. 196, list z 1939 (autor – pravdepodobne F. Gwiżdż, resp. J. Reychman), k. 155.

²⁹³ Pozri STRZAŁA, G.: *Polska a Europa Środkowa*. c. d., s. 39.

k Poľsku Hlinka na sklonku svojho života, keď už zastával miestami krajne protičeské názory, nezabudol Poliakov vytknúť ich postoj v otázke riešenia územného sporu na Orave a Spiši. Počas návštevy konzula Waclawa Łacińskiego Hlinka vyjadril poľutovanie nad postojom Poľska k severnému Spišu a hornej Orave, týmto – ako povedal – „odvekým slovenským územiam“.²⁹⁴ Diplomát v súlade s pokynom z 28. marca 1938 prehlásil, že Poľsko „sa veľmi žičlivo zaujíma o každý prejav formovania slovenskej štátnosti“. V rozhovore ďalej zdôrazňoval „potrebu, aby Slováci ukázali pred celým svetom, že slovenský národ je politicky vyzretý a rozhodne sa usiluje o samostatnú existenciu“.²⁹⁵ Hlinkovi imponovala najmä deklarácia, že Poľsko vníma problém Slovenska „ako celok“ a uznal ju za dôkaz úprimnosti Poliakov k Slovákom a prísľub rešpektovania teritoriálnej integrity slovenského územia. Podľa Łacińskiego sa vtedy Hlinka „definitívne rozhodol pre propoľskú orientáciu“.²⁹⁶

Neskôr, 12. apríla 1938, štátny tajomník MSZ Jan Szembek napísal poľskému vyslancovi v Belehrade, že podľa názoru ministra J. Becka sa „česká otázka“ vyrieši v priebehu roka a aj keď Poľsko nemá v súvislosti s tým precizované plány, „ovládnutie celého Československa Nemeckom, aspoň vo forme jeho závislosti od Ríše pri súčasnom udelení širokej autonómie nemeckým častiam [republiky] by pre nás bolo najhorším riešením“.²⁹⁷ Podľa Becka sa Československo malo nevyhnutne rozpadnúť v dôsledku vnútorných odstredivých tendencií. Poľsko sa tak ocitlo pred potrebou konkretizovať svoju politickú líniu voči Slovensku. O tom, že význam a dôležitosť slovenskej otázky vo Varšave narástli, svedčilo stretnutie Becka so Sidorom 19. mája 1938. Sidor získal od Becka ubezpečenie, že „bez ohľadu na formu organizácie a štátnosti, akceptujeme požiadavku Slovákov na samostatnosť“ a „v každom prípade budeme požiadavke autonómie Slovenska žičlivo naklonení vo všetkých jej atribútoch“.²⁹⁸

Vyslovene politický charakter malo privítanie delegácie Slovákov zo Spojených štátov

Obr. 35. XXX

amerických v Poľsku v dňoch 26. – 27. mája 1938. Americkí Slováci niesli na Slovensko kaligrafickú slovenskú verziu Pittsburskej dohody, na ktorú sa odvolávalo slovenské autonomistické hnutie celé medzivojnové dvadsaťročie. Beck naliehal na Sidora, aby sa oslavy výročia podpísania Pittsburskej dohody uskutočnili nie v duchu autonómie, ale federalizácie a zásadného uvoľnenia zväzku, ktorý spájal Slovákov s Čechmi.²⁹⁹ Tento cieľ sa napokon nepodarilo celkom dosiahnuť. Hostiteľia, ktorí vítali v prístave v Gdyni vyše stočlennú delegáciu z USA, ignorovali československého vyslanca Juraja Slávika a na druhej strane zdôrazňovali prítomnosť ľudáckej delegácie na tejto ceremónii. Je paradoxné, že pokus dať návšteve amerických Slovákov v Poľsku charakter demonštrácie za nezávislosť (vrátane „vivatov“ poslanca Jana Walewského za samostatné Slovensko)

²⁹⁴ Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch 1938 – 1939. SEGEŠ, Dušan – HERTEL, Maroš – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.), Bratislava : Prodama, 2013, dok. č. 32, s. 143 – 145.

²⁹⁵ Monachium 1938 : polskie dokumenty dyplomatyczne. Zost. Z. Landau, J. Tomaszewski. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, s. 66 – 67, 77 – 79; PDD 1938, dokument č. 82.

²⁹⁶ Podľa Łacińskiego Hlinka na smrteľnej posteli hovoril Sidorovi a ostatným spolupracovníkom „o swoim zaufaniu do Polski i uczuciu szczęścia, że nie pozostawia narodu słowackiego bez silnego opiekuna, za którego uważa wielki, braterski, katolicki naród polski («nasz szczyry, wierny przyjaciel»»). Poznámka p[ána] Łacińskiego, b[ývalého] g[enerálneho] konzula a vyslanca v Bratislave z 3. 10. [19]41. In: SEGEŠ, D. – BYSTRICKÝ, V.: Reflexia, c. d., s. 362 – 363.

²⁹⁷ Pozri list Szembeka vyslancovi v Belehrade o postavení Československa a Litvy, 12. 4. 1938, PDD 1938, dok. č. 86.

²⁹⁸ ČAPLOVIČ, M.: Tri dokumenty, c. d., dok. č. 3, s. 347.

²⁹⁹ ORLOF, E.: Kvestia słowacka w roku 1938, c. d., s. 87 – 88; Por. ČAPLOVIČ, M.: Tri dokumenty, c. d., s. 346 – 348.

prijala delegácia s odporom a jej vedúci, Peter P. Hletko, deklaroval lojalitu k Československu.³⁰⁰ Aj napriek tomu však oslavy 20. výročia podpísania Pittsburskej dohody na Slovensku svedčili o tom, že politická sila autonomistického tábora rastie. Zbigniew Jakubski vtedy prezentoval politickej centrále názor, že „poskytnutie všestrannej pomoci slovenským autonomistom zrejme nikdy nebolo natoľko potrebné, ako v súčasnosti. Aj oni ešte nikdy nepožadovali a neočakávali našu pomoc tak veľmi, ako dnes“.³⁰¹

Poľské vládne kruhy, ktorých predstavitelia boli silne spätí s bojom o nezávislosť Poľska, sa nazdávali, že logika národného vývoja sama povedie k heslu nezávislosti a že tento vývoj môže urýchliť podpora, udelená emancipácii slovenskej kultúry na medzinárodnej úrovni. Preto sa pripisoval mimoriadny význam Spolku priateľov Slovákov, ktorý bol hlavným motorom hnutia za zblíženie. Prejavilo sa to tým, že oficiálne subvencie udeľované Spolku vzrástli, avšak ich význam netreba preceňovať. V roku 1938 Spolok dostal vyše 11-tisíc zlotých v daroch a subvenciách, čo – len pre porovnanie – v priemere na každý mesiac zodpovedalo sume, akú dostával brigádnym generál poľskej armády, resp. piatim učiteľským mesačným platom.³⁰² Z iniciatívy MSZ a Spolku založili v Krakove lektorát slovenského jazyka, ktorý viedol Henryk Batowski.³⁰³ Využívali sa aj masovokomunikačné prostriedky: vysielali sa napr. rozhlasové relácie o Slovensku.³⁰⁴ Aj konzulát Poľska v Bratislave zvýšil svoju aktivitu:

v apríli 1938 zorganizoval oslavy pri príležitosti 10. výročia založenia Poľského kruhu (*Koło Polskie*) v Bratislave, ktorý pôsobil pod patronátom konzulátu. Zúčastnila sa na nich špička slovenskej autonomistickej scény – okrem iných Karol Sidor, bratislavský kanonik Dr. Karol Körper (neskôr kaplán Hlinkovej gardy), Karol Murgaš, Gejza Medrický, Pavol Čarnogurský a František Šubík (Andrej Žarnov). Ako vyplýva zo správy z osláv, ktorú napísal konzul Waclaw Łaciński, P. Čarnogurský sa v príhovore počas prípitku vyslovil za utužovanie poľsko-slovenských kontaktov a ubezpečoval prítomných, že „Slováci si vysoko vážia [Poľský] kruh, majú k nemu úprimné sympatie a sú s ním spätí, keďže ich učí poznať pravdivé národovectvo“.³⁰⁵

Dôverné vzťahy poľského konzulátu s ľudákymi činníkmi sa odzrkadlili v neformálnych konzultáciách o projekte autonómie, ktorý chcela HSLS oficiálne predstaviť pri príležitosti návštevy delegácie amerických Slovákov na Slovensku. Projekt, ktorého autorom bol Vojtech Tuka a ktorý ľudáci predložili konzulovi Łacińskému, poslal konzulát 10. decembra 1937 do Varšavy, aby sa k nemu vyjadrila politická centrála. MSZ poverilo Leona Babińskiego, odborníka na ústavné právo, aby napísal pripomienky k projektu. V opravných návrhoch Babińskiego bola jasná tendencia pozmeniť projekt tak, aby po inštitucionálnej stránke obsahoval čo najmenej prekážok rozdeleniu Československa. „Československá zväzová republika“, ktorú navrhoval V. Tuka,

³⁰⁰ GROMADA, T. V.: The May 1938 Pro-Slovak Manifestation in Poland. In: *The Central European Federalist*, 1967, č. 15 (1), s. 29 – 40; TOMASZEWSKI, J.: Wyprawa Słowaków z Ameryki w Polsce: maj 1938 r. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem* : sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Zost. M. Šesták, E. Voráček. Praha : Historický ústav AV ČR, 2000, s. 301 – 309; ORLOF, E.: Kwestia słowacka, c. d., s. 88; DEÁK, L.: *Hra o Slovensko*, c. d., s. 132 – 133. Pozri tiež dva čísla *Ziemi Podhalańskiej* (1938, č. 5, č. 6 – 7), ktoré sú takmer celé venované tejto návšteve a tiež pretnač článku: SIDOR, K.: Prawda o wyprawie, c. d., s. 15 – 23. Papée v liste T. Gromadovi z roku 1963 opísal prijatie slovenskej delegácie v Poľsku ako „szczytowy punkt polskich wysiłków w dziele pogłębienia współpracy polsko-słowackiej i zachęcenia Słowaków do przesunięcia swojej państwowości poza ramy Czechosłowacji, gdyby było to konieczne“. GROMADA, T. V.: *Sprawa Słowacji*, c. d., s. 22.

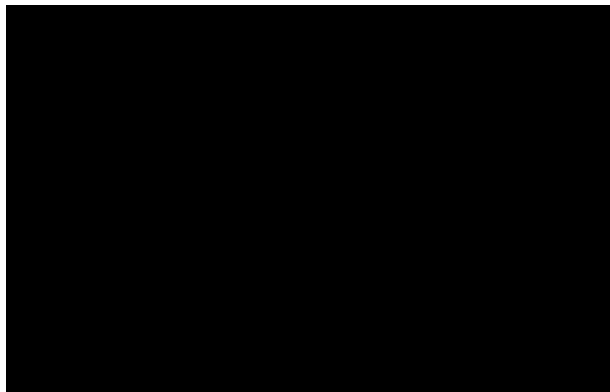
³⁰¹ JAKUBSKI, Z.: Sprawozdanie z uroczystości bratysławskich. In: ORLOF, E.: *Dyplomacja polska*, c. d., s. 191. Z. Jakubského vyslalo MSZ do Bratislavy ako pozorovateľa.

³⁰² V rokoch 1937 – 1938 Spolok oficiálne dostal viac ako 14,5 tisíc zlotých v daroch a subvenciách. APAN, III – 168, j. 196, Zestawienie rachunków Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. Ludewita Sztura na 30 X 1937, k. 43 (dary i subwencje: 3 491,30 zł); Zestawienie rachunków Towarzystwa Przyjaciół Słowaków im. L. Sztura za okres od 1 XI 1937 do 30 X 1938, k. 52 (11 569,68 zł, w tym dary i subwencje 11 108,20 zł). Porovnaj *Maty Rocznik Statystyczny*, 1939, tablica 41, s. 278.

³⁰³ Zúčastnili sa ho najmä skauti. ORLOF. *Polska działalność*, s. 69.

³⁰⁴ Rozsiahlu literárno-hudobnú reláciu *Slovacy i Słowaczyna* odvysielali v rozhlase 8. júna 1938 (tri dni po tom, ako HSLS predložila projekt autonómie Slovenska). Pred mikrofónom katovického štúdia Poľského rádia vystúpili politici, zástupcovia literárno-umeleckej sféry, vedy a občianskych organizácií. Vo vysielaní odznel, okrem iného, aj príhovor prof. Semkowicza. AUJ, D LXIII, sign. 4, Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa*, c. d., s. 99.

³⁰⁵ Na valnom zhromaždení bol za predsedu zvolený konzul Waclaw Łaciński a za vicepredsedov – jeden z prvých zakladateľov Poľského kruhu E. Sroka, poštový úradník Ignacy Rozłowski a dlhoročný priateľ kruhu – kníhtlačiar, kníhkupec a vydavateľ Ján Horáček. AAN, MSZ, sign. 5 579, k. 1-2, Łaciński, W.: 10-lecie Koła Polskiego w Bratysławie Konsulatu do Poselstwa, 27 kwietnia 1938 r.

Obr. 36. XXX

mala byť *de facto* federáciou, zatiaľ čo koncepcia „Zväzu republík Čechov a Slovákov“, ktorej autorom bol Babiński, predstavovala voľnú konfederáciu. Možno konštatovať, že návrhy poľskej strany boli v mnohých zásadných otázkach oveľa odvážnejšie a išli podstatne ďalej, ako postuláty slovenských autonomistov.³⁰⁶ Zmena štátneho zriadenia, ktorú navrhoval poľský špecialista na ústavné právo, jasne svedčila o tom, že v prvých mesiacoch roku 1938 sa vo Varšave už nielen uvažovalo o myšlienke vytvoriť nárazníkový slovenský samostatný štát, ale podnikali sa aj určité kroky v tomto smere.³⁰⁷

Radikalizácia politiky vedenej predsedníctvom HSLS neprebíhala tak rýchlo, ako by si to želali poľské vládne kruhy. Nič podstatného na tom nezmenila ani skutočnosť, že 5. júna 1938 HSLS prezentovala vskutku odvážny projekt zákona o autonómii Slovenskej krajiny v rámci jedného štátu, ktorý sa mal nazývať Republika Česko-Slovenská.³⁰⁸ Projekt však nezohľadnil poľské

pozmeňujúce „návrhy“, a všetko nasvedčovalo tomu, že cieľom HSLS je dosiahnuť reorganizáciu spoločného štátu s Čechmi na federatívnom základe. Dokonca v samotnej HSLS sa aj v kruhu mladých katolíckych aktivistov nezriedka objavovali hlasy, ktoré zdôrazňovali lojalitu k republike a odsudzovali poľskú politiku, smerujúcu k „rozbitiu“ ČSR.³⁰⁹

Nezanedbateľný význam pre formovanie poľského postoja v slovenskej otázke mala myšlienka, ktorú v dňoch 17. – 18. júna 1938 predstavil János Esterházy štátnemu tajomníkovi MSZ Szembekovi a ministrovi Beckovi. Treba pritom zdôrazniť, že líder maďarskej menšiny v Československu plynule hovoril poľsky, a keďže bol synom poľskej aristokratky Elžbiety rodenej Tarnowskej, mal blízke rodinné kontakty s poľskou elitou, o. i. s grófom Szembekom osobne (manžel Esterházyho sestry bol synom sestry Szembeka).³¹⁰ Leitmotívom plánu Esterházyho bolo pričlenenie Slovenska do Maďarska ako autonómnej oblasti, pričom garantom tejto autonómie malo byť Poľsko. Poľskí historici poukazujú na to, že od tejto chvíle – teda od návštevy Esterházyho vo Varšave – poľská strana zmenila taktiku a začala sa prikláňať k myšlienke vyriešiť slovenský „problém“ v súlade s predstavami Budapešti.³¹¹ Gróf Esterházy bol toho názoru, že slovenská otázka by sa mala vyriešiť udelením širokej autonómie Slovensku v rámci Maďarska a že Slovensko by malo mať podobný status, aký získalo Chorvátsko po vyrovnaní v rámci Uhorského kráľovstva v roku 1868. Jednoznačne však zdôrazňoval, že si nerobí nijaké ilúzie o náladách na Slovensku, ktoré rozhodne neboli promaďarské a preto považoval za absolútne kľúčové, aby sa do tohto projektu zapojilo Poľsko.

³⁰⁶ Podľa S. Stanisławskej a E. Orlof T. Kobylański odporučil, aby tieto návrhy dali na vedomie V. Tukovi. Možno však pochybovať, či bol Tuka skutočným adresátom, keďže bol v domácom väzení v Plzni a mal zákaz stykať sa s bývalými spolupracovníkmi. STANISŁAWSKA, S.: *Wielka i mała*, c. d., s. 78; ORLOF, E.: Projekty autonomii Słowacji w dwudziestolecium międzywojennym w świetle polskich materiałów archiwalnych. In: *Dwa państwa – trzy narody : ustroje polityczne Polski i Czechosłowacji (1918–1939)*. Zost. Jacek Adamczyk. Warszawa : IH PAN, 2004, s. 106.

³⁰⁷ CZAJKA, W.: *Polska penetracja*, c. d., s. 285 – 286; ORLOF, E.: Projekty autonomii, c. d., s. 107 – 108.

³⁰⁸ *Slovák*, č. 129, 5. 6. 1938.

³⁰⁹ Pozri napr. CIEKER, J.: *Polámané mosty : k otázke československo-poľskej spolupráce*. Bratislava : [s.n.], 1938. Autor bol úradníkom československého Ministerstva zahraničných vecí (neskôr viedol zastupiteľský úrad v Belehrade a v Madride).

³¹⁰ János bol vnukom Stanisława Tarnowského, rektora Jagelovskej univerzity a predsedu Polskiej Akademii Umiejętności (PAU) v Krakove. Włodzimierz Mycielski, manžel (od 1931) Esterházyho sestry – Marie Zofie, bol syn Szembekovej sestry Marie Józefy. Pozri: MOLNÁR, I.: *Zdradzony bohater : János Esterházy (1901–1957)*. Warszawa : Fronda, 2004; MINAKOWSKI, M. J.: Genealogia potomków Sejmu Wielkiego [http://www.sejm-wielki.pl].

³¹¹ ORLOF, E.: *Dyplomacja polska*, c. d., s. 79, 85; CZAJKA, W.: *Polska penetracja*, c. d., s. 285; Andrzej Skrzypek napísal (nevedno na akom základe), že Beck sa dohodol na stanovisku k slovenskej otázke s Esterházym a súhlasil s pričlenením Slovenska do Maďarska, pod podmienkou, že Poľsko popri československej časti Tešínska získa tiež „hraničnú korektúru“ v Karpatoch. SKRZYPEK, A.: W kręgu koncepcji Międzymorza, c. d., s. 561.

Obr. 37. XXX

Szembek si po tomto rozhovore zapísal, že Esterházy „z hľadiska úplného získania Slovákov na svoju stranu a v úsilí ubezpečiť ich, že Maďarsko lojálne splní dohodu“ považuje za nevyhnutné, aby garancie autonómie Slovenska v rámci Maďarska navrhlo a prezentovalo Poľsko.³¹² Esterházy pritom ubezpečoval poľskú stranu, že maďarské elity si jasne uvedomujú, že Maďarsko nemôže ponúknuť Slovákom „menej než Česi“, a ďalej, že po jeho rozhovoroch v Budapešti maďarská vláda „principiálne prijíma“ koncepciu širokej slovenskej autonómie. Napriek týmto veľmi optimistickým predpovediam a ubezpečeniam však Beck poznamenal, že Poľsko by privítalo s radosťou akékoľvek slovensko-maďarské porozumenie, no súčasne dodal, že poľská vláda by návrh, aby Poľsko bolo garantom slovenskej autonómie v rámci Maďarska mohla zvažovať jedine vtedy, „ak by sa na ňu s takouto prosbou obrátili obidve zainteresované strany“.³¹³ Szembek i Beck zároveň ubezpečovali Esterházyho, že Poľsko nemá voči Slovensku nijaké územné požiadavky.³¹⁴

Ťažko preceňovať úlohu rozhovoru Becka s Esterházyom, najmä ak zohľadníme skutočnosť, že sa informácie o ňom dostali k československým

orgánom v takej forme, ktorá poukazovala na to, že Beck akoby akceptoval návrhy Esterházyho. Podľa československého informátora bol Beck presvedčený o tom, že osud Československa je spečatený. Vo svetle správy, ktorú dostal premiér Milan Hodža, poľský minister uznal, že „úmyslom Nemecka je zmocniť sa nemeckých krajů v Československu. Tím by se však zbytek Československa dostal do úplné závislosti na Německu, jež by tím nadmíru zmohutnělo. Tomu třeba podle Becka zabránit rozdělením Československa. Při tom Slovensko by se vrátilo k Maďarsku a dostalo by od něho autonomii. Plán té autonomie byl již vypracován na varšavském ministerstvu. Byl by jím zaveden jakýsi nový dualism v Maďarsku. Návrh autonomie předloží brzy Sidor čl. parlamentu. To bude jaksí první krok k oddělení Slovenska od ČSR“.³¹⁵

Téza, ktorá sa objavuje v poľskej literatúre a podľa ktorej sa MSZ od momentu rozhovorov s Esterházyom malo prikláňať k myšlienke anexie Slovenska Maďarskom a stať sa akýmsi hlásnikom porozumenia medzi slovenskými autonomistami a Maďarmi, je príliš zjednodušená. Poľskí štátnici totiž po rozhovoroch s Maďarmi museli pochopiť, že poľský politický prienik a vplyvy na

³¹² DTJS, T. 4, s. 189 – 193.

³¹³ Ibidem, s. 193.

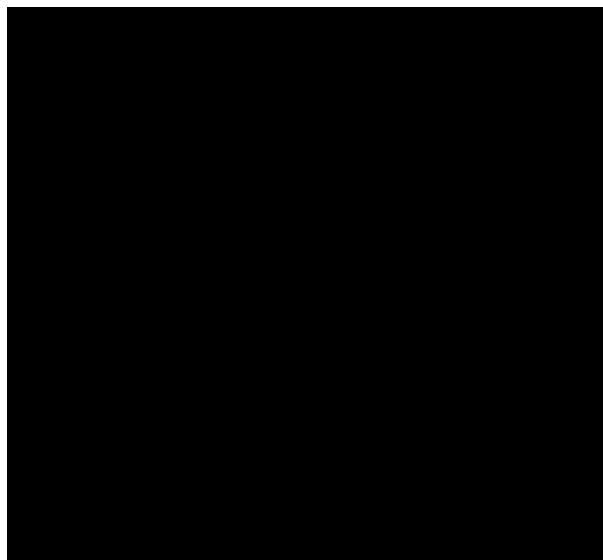
³¹⁴ Ibidem, s. 190, 192.

³¹⁵ Archiv Národního muzea Praha, pozůstalost M. Hodži, inv. č. 490, kart. 11, správa o návštěve Esterházyho u ministra Becka z 11. 7. 1938.

Slovensku ani myšlienka poľských garancií pre autonómne Slovensko v rámci Maďarska nie sú v Budapešti predmetom všeobecného politického konsenzu, ba práve naopak. Určité signály, ktoré túto domnienku potvrdzovali, vysielal aj hlavný sprostredkovateľ na linke Budapešť – Varšava, János Esterházy. Ten totiž dôverne prezradil Szembekovi, že kým premiér Béla Imrédy prezentovaný plán podporuje, minister zahraničia Kálmán Kánya ho prijal s nevôľou.³¹⁶ Esterházy bol podľa svojich slov „znepokojený“ tým, čo v zime na prelome rokov 1937/1938 počul od regenta Horthyho, ktorý mu rozprával o svojich plánoch so Slovenskom a o tom, „čo s ním spraví, keď tam vkročí“.³¹⁷

Poľská strana teda mala množstvo dôvodov k pochybnostiam, pokiaľ išlo jednak o možnosti Maďarov na Slovensku a ich pôsobenia na Slovákov a jednak o skutočné zámery maďarských vládnych kruhov napriek ich ubezpečeniu, že ponúknu Slovákom širokú autonómiu. K tomu treba dodať, že Szembek nemal vysokú mienku o politických schopnostiach svojho vzdialeného bratranca Eszterházyho.³¹⁸ Poľský vyslanec v Maďarsku Leon Orłowski v politickej správe z 3. júna 1938 informoval MSZ, že „Maďari sú presvedčení, že rozhodujúcim činiteľom, ktorý bude mať vplyv na to, aby získali Slovensko a Podkarpatskú Rus, je Nemecko“ a že Maďarsko podmieni svoj postup voči Československu postojom Nemecka. Pritom počítali s tým, že Poliaci „vd'aka prestíži a sympatiám, ktorým sa tešia medzi Slováckmi“ budú na nich vyvíjať „vplyv, ktorý bude pre Maďarsko pozitívny“.³¹⁹

Aj keď už neskoro na jar roku 1938 dostala Varšava jasný signál, svedčiaci o politickom kaukuliarstve Budapešti a tiež o tom, že pri svojom postupe bude zohľadňovať najmä Nemecko, poľské vládne kruhy naďalej ráтали s tým, že Maďarsko sa bude usilovať o nezávislú politiku a že bude spolupracovať s Poľskom na celi, ktorým bolo stanovenie spoločnej štátnej hranice. Varšava pritom nerezignovala z politického vplyvu na Slovensku

Obr. 38. XXX

a jeho udržiavania, pretože tento predstavoval silný argument aj vo vzťahu Poľska k Maďarsku. Na druhej strane Varšava pri budovaní a udržiavaní politického vplyvu na Slovensko zohľadňovala viac než predtým možnosť spoločného postupu a porozumenia s Maďarskom. Súčasne Poľsko posmeľovalo Maďarov, aby sa porozumeli s HSLS, pretože jeho politické vedenie sa nazdávalo, že „tvrdý“ maďarský revizionizmus, ktorý by nezohľadňoval možnosť dohody so Slováckmi, bude v konečnom dôsledku vodou na mlyn trvalého porozumenia medzi ľudákmi a Prahou.³²⁰ Zdá sa teda, že Poľsko pred mníchovskou krízou bližšie nedefinovalo ani nekonkretizovalo svoj názor na budúcu formu štátnej existencie Slovenska. Zároveň existovalo množstvo signálov, ako napríklad demonštratívna účasť veľmi početnej poľskej delegácie na pohrebe Andreja Hlinku v auguste 1938, ktoré jednoznačne svedčili o tom, že Poľsko nezamýšľala zanechať politiku zblíženia so Slováckmi.³²¹

³¹⁶ DTJS, T. 4, s. 193.

³¹⁷ Citované podľa DTJS, T. 4, s. 191.

³¹⁸ Podľa Szembeka Esterházy nebol „vynimočnou politickou ‚hlavou‘“. ADAMCZYK, A.: Postać Jánosa Esterházy'ego w świetle wspomnień Polaków i historiografii polskiej (pripravené do tlače).

³¹⁹ PDD 1938, dok. č. 135

³²⁰ Pozri napr.: telegram pre vyslanca v Budapešti z 18. septembra, PDD 1938, dok. č. 225.

³²¹ Pohrebu v Ružomberku sa zúčastnili okrem iných, aj vyslanec K. Papée, členovia parlamentu: senátor F. Gwizdź, senátor D. Zbierski, poslanci: Jan Władysław Hoppe (redaktor týždenníka *Jutro Pracy*), Budzyński, Kotas a Szczepański, delegácia mesta Katovice (Dr. Piehulka, Dr. Mazurkiewicz a primátor Dr. Kocur), skupina 32 goralov zo Zakopaného, vedená Józefom Diehlom. Prítomní boli tiež Poliaci z čs. Tešínska – člen Poslaneckej snemovne Leon Wolf a redaktor Waleczek. Pozri: Poliaci na pohrebe. In: *Slovák*, 23. 8. 1938; Ako by sa bolo pohlo celé Poľsko. In: *Slovák*, 27. 8. 1938, Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, AR/NO/364, Legitymacja tatrzańska zbiorowa upoważniająca wyszczególnione osoby do udania sie na pogrzeb ks. Hlinki w Rużomberku, wystawiona 19 VIII 1938.

Mníchovská kríza. Spiš ako predmet poľských územných požiadaviek v roku 1938

„Orzeł biały zagnieździ w Tatrach spiskich“
Gazeta Podhala, 27. 11. 1938.³²²

„Čierna zástava nad Lysou Poľanou“
Slovák, 19. 11. 1938.³²³

Ešte v máji a júni 1938 sa minister Beck opakovane vyjadril, že Poľsko nemá žiadne územné aspirácie na slovenské územia.³²⁴ Poľská „opcia“ teda mala v polovici roku 1938 mimoriadny význam v tábore slovenských autonomistov reprezentovanom HSLS, ktorý s ňou spájal politické plány a nádeje. Nechýbali ani verejné prejavy poľsko-slovenského priateľstva.³²⁵

Sľubne sa rozvíjajúcu „poľskú prácu“ na Slovensku rázne zabrzdili kroky poľskej diplomacie po mníchovskej dohode na jeseň 1938. V zmysle Dodatku k mníchovskej dohode z 29. septembra 1938 nastolili svoje požiadavky voči ČSR aj Poľsko a Maďarsko.³²⁶

Okolnosti, za ktorých Varšava vzniesla nároky na územie Slovenska v jeseni 1938, si zaslúžia bližšiu pozornosť. Poľská nóta z 27. a 30. septembra 1938 adresovaná československej vláde

požadovala nielen Zaolzie, ale aj severné územie Slovenskej krajiny.³²⁷

Stojí za pozornosť, že územné nároky Poľska voči slovenskému územiu sa v tejto poľskej note bližšie nešpecifikovali. S výnimkou Tešínska, ktoré malo byť v zmysle nóty odstúpené Poľsku do 24 hodín, sa mali iné teritoriálne otázky riešiť postupne. Napriek tomu však „buditeľské“ kruhy, ako aj *taternicy* vyvíjali tlak, aby sa paralelne s poľskými požiadavkami, týkajúcimi sa Tešínska začalo s „revindikačnou“³²⁸ činnosťou na Spiši, Orave a Javorine. Delegácia Poľského tatranského spolku (*Polskie Towarzystwo Tatrzańskie*) už 24. septembra, počas rokovania na Ministerstve zahraničných vecí, predložila „územné požiadavky vzhľadom k južnej hranici Poľska“.³²⁹

Deň predtým, 29. 9. 1938, mal poľský vyslanec v Prahe Kazimierz Papée v svojej rezidencii nečakanú večernú návštevu: Jozefa Tisa a Karola Sidora, poslancov čs. Národného zhromaždenia a vedúcich politikov HSLS. Predstavili mu myšlienku postupného rozchodu s Prahou a vyhlásenie samostatnosti Slovenska, pričom odmietli možnosť autonómie Slovenska v rámci Maďarska. Zároveň mu odovzdali deklaráciu, v ktorej žiadali Poľsko o prevzatie ochrany nad nezávislým Slovenskom.³³⁰ Tiso so Sidorom túto žiadosť zopakovali Papéemu deň po vyhlásení autonómie Slovenska v Žiline 6. októbra 1938, a zároveň formulovali

³²² *Gazeta Podhala*, dwutygodnik poświęcony sprawom Podhala, Spisza i Orawy, R. III, 1938, Nr 47, s. 1.

³²³ *Slovák*, r. 20, 19. 11. 1938, č. 264, s. 1.

³²⁴ V rozhovore s K. Sidorom vo Varšave 19. 5. 1938 Beck konštatoval, že o „zábore Slovenska Poľskom niet ani reči a nikdy sme také aspirácie nemali“. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 48, s. 176. Beckov tajomník bol konkrétnejší, keď v spomienkach napísal, že Beck „jednoznačne [povedal Sidorovi – pozn. D. S.], že Poľsko nemá žiadne územné nároky vo vzťahu k Spišu a Orave“. STARZEŃSKI, Paweł. *Trzy lata z Beckiem*. Red. Bogdan Grzełowski. Warszawa : Pax, 1991, s. 84 – 85. Počas rozhovoru s Jánosom Esterházym vo Varšave 17. 6. 1938 štátny tajomník ministerstva zahraničia Jan Szembek osvedčil, že „ak ide o Slovensko, nemáme voči nemu nijaké územné nároky“. Nasledujúci deň sa minister Beck na stretnutí s Esterházym vyjadril, že „Poľsko nemá nijaké územné požiadavky voči Slovensku“. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 65, s. 234 a dok. č. 66, s. 237.

³²⁵ Išlo najmä o výpravu slovenských politikov do Poľska v súvislosti s privítaním delegácie Slovenskej ligy v Amerike, ktoré pricestovala do Gdynie v júni 1938 s kaligrafickým prepisom Pittsburskej dohody. Pozri GONĚC, Vladimír. *K poľskému faktoru v česko-slovenskom vzťahu*. In: *Česko-slovenská ročenka 2005*. Brno : Vyd. Masarykovy univerzity v Brně, 2005, s. 234 – 257; *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 58, s. 193 – 210.

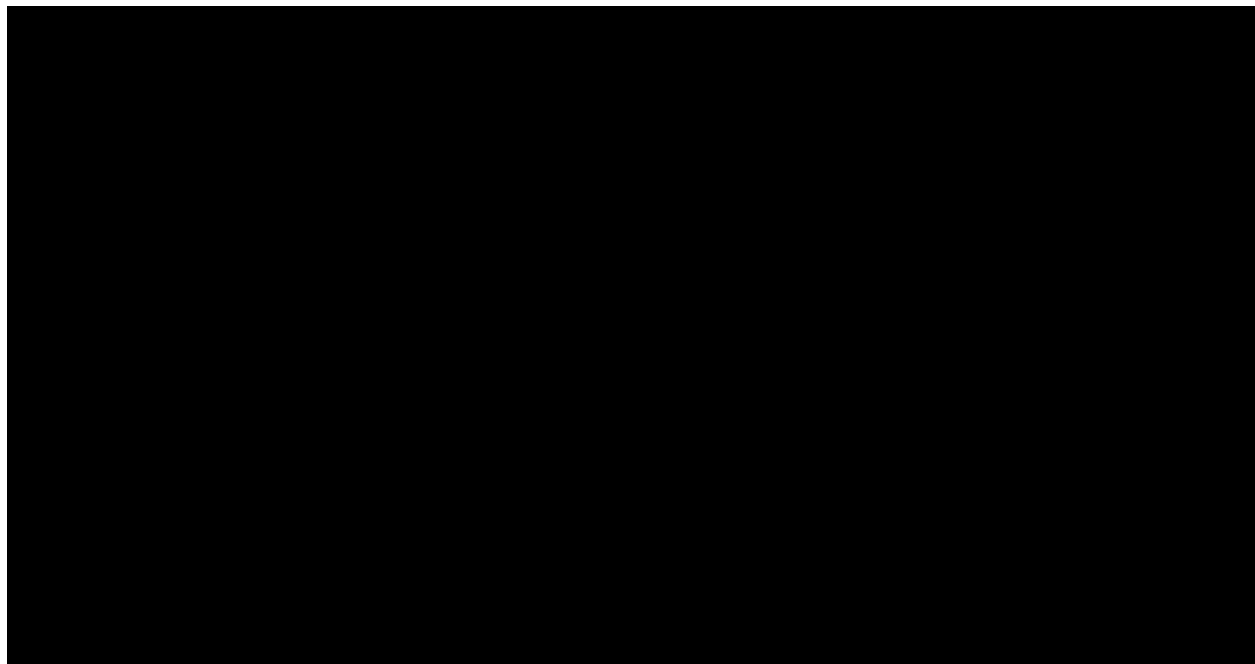
³²⁶ V zmysle tohto Dodatku sa malo vyriešiť postavenie poľskej a maďarskej menšiny v ČSR, až potom boli Nemecko a Taliansko ako dvaja zo štyroch signatárov mníchovskej dohody pripravené dať záruku novým štátnym hraniciam Československa.

³²⁷ LANDAU, Zbigniew – TOMASZEWSKI, Jerzy (eds.). *Monachium 1938: Polskie dokumenty dyplomatyczne*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1985, dok. č. 449, s. 496 – 499.

³²⁸ Pojem „revindikácia“ je v tomto kontexte nesprávny a zavádzajúci, pretože Poľsko nepožadovalo tieto územia naspäť, ale žiadalo ich pričlenenie. Vo vtedajšej poľskej publicistickej aj v súčasnej odbornej literatúre sa často používa pojem „revindikácie“ (*rewindykacje*) v súvislosti so snahou o pripojenie severných častí Spiša, Oravy a Kysúc k Poľsku. Avšak zohľadňujúc skutočnosť, že väčšina z týchto území nebola nikdy súčasťou Poľska, pri písaní tohto slova používame úvodzovky.

³²⁹ Pozri: *Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i odzyskane ziemie górskie*. In: *Wierchy*, 1938, s. 137; GROMADA, T. *Sprawa Słowacji*, c. d., s. 23.

³³⁰ Ochrana sa bližšie definovala ako istá forma protektorátu. *Slovensko a slovenská otázka*, dokument č. 126, s. 317 – 318.

Mapa 3. XXX

veľmi naivnú tézu, že slovenská autonómna sa necíti byť viazaná podmienkami mníchovskej dohody.³³¹ Pre poľskú vládu, konkrétne J. Becka, bola autonómia sklamaním, keďže – aj na základe predchádzajúcich rozhovorov so slovenskými politikmi – počítali s vyhlásením samostatnosti.

Zo spomienok Beckovho blízkeho spolupracovníka vyplýva, že šéf Hlavného štábu gen. Waclaw Stachiewicz niekoľkokrát nahováral Becka, no tento sa však vzpieral „revindikácií“ Javoriny.³³² O tom, že sa vojenské kruhy pripravovali na revíziu hraníc aj na slovenskom úseku, svedčí skutočnosť, že v septembri 2. Expozitúra II Oddelenia Hlavného štábu (ktorá sa zaoberala prípravou sabotáže a diverzií v blízkom zahraničí pre prípad vojnového konfliktu) začala formovať odbojovo-diverznú skupinu na báze kádrov Zväzu Goralov Spiša a Oravy, ktorý viedol F. Machay.³³³ Zo zápiskov šéfa 2. Expozitúry

vyplýva, že Machay „bol jej [tejto skupiny – pozn. autorov] *promótorom a aktívne, živo sa zúčastňoval organizačnej práce*“.³³⁴ Podľa tohto svedectva sa zorganizovalo 11 hliadok po 3 – 5 ľudí, v tom 8 na Orave a 3 na Spiši („*kde verbovanie bolo viac komplikované*“) a dodatočne 6 podporných hliadok na poľských územiach Spiša a Oravy. Organizácia nebola ozbrojená a bola rozpustená 5. októbra 1938.³³⁵ Osobitný význam sa pripisoval najmä diverzii v inej časti Československa, v Podkarpatskej Rusi, kde v spolupráci s Maďarskom mala vzniknúť nová, poľsko-maďarská štátna hranica. V porovnaní s tým bola akcia na severnom Spiši skôr symbolická. Vo výcvikovom stredisku v Nowom Targu vyškolili cca. 50 ľudí, ktorí neboli však nasadení na území Slovenska, ale v operácii „Łom“ na Podkarpatskej Rusi.³³⁶

Stojí za zmienku, že F. Machay sa osobne poznal s ministrom obrany gen. Tadeuszom

³³¹ Ibidem, dok. č. 139, s. 339 – 341. K vyhláseniu autonómie pozri materiállovú štúdiu BYSTRICKÝ, Valerián – PÍSECKÁ, Barbara. Žilinská dohoda 6. októbra 1938. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 4, s. 77 – 108.

³³² STARZEŃSKI, P.: *Trzy lata z Beckiem*. Londyn : Nakładem Polskiej Fundacji Kulturalnej, 1972, s. 162.

³³³ KUPLIŃSKI, J.: *Polsko-czechosłowackie*, c. d., s. 112.

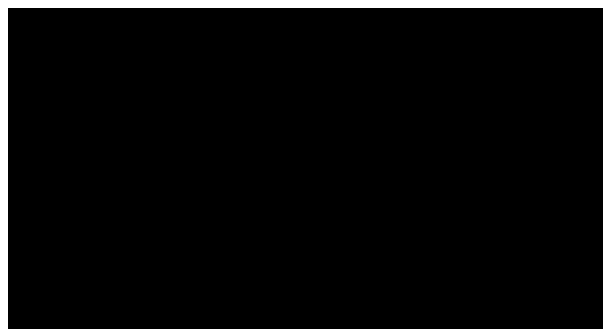
³³⁴ *Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiwicza*, c. d., dok. č. 4, s. 105.

³³⁵ Veliteľom „*terénnych oddielov*“ sa stal Stefan Hurkot (1916 – ?), goral z Hladovky (Głodówka), študent práva v Brne, absolvent poľského gymnázia v Orlovej. KOWALSKI, R.: Stefan Hurkot, c. d., s. 79 – 106. Informácia o „*terroristickej tlupe*“ organizovanej v Novom Targu sa dostala do Bratislavy 16. novembra 1938, už po rozpustení organizácie. SNA, KÚ, 308, krajinský veliteľ četníctva prezídiu Krajinského úradu 11. 11. 1938, č. j. 72 065.

³³⁶ DĄBROWSKI. *Medzi Tešínskom a Podkarpatskou Rusou*, s. 88; podrobne DĄBROWSKI, Dariusz. *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpaciej) 1938-1939*. Toruń : Europejskie Centrum Edukacyjne, 2007.

Kasprzyckým, ktorý teda aspoň teoreticky mohol byť viac naklonený argumentom „buditeľských“ kruhov.³³⁷ Ako poznamenal historik Wojciech Czajka, prvý návrh memoranda v otázke Spiša a Oravy vypracoval Witold Mileski pre vojenské orgány a tento dokument už 1. októbra odoslali ministrovi Kasprzyckému a jeho kópiu dostal viceminister komunikácie (zodpovedný okrem iného za cestovný ruch), Aleksander Bobkowski.³³⁸ Posledného z menovaných ako hlavného stroju úspešného tlaku spomenul neskôr radca vyslanectva v Prahe, Zygmunt Hładki, ktorý naznačil, že „*anektovali sme malé horské štípkky, o ktorých sa hovorilo, že sú potrebné Bobkowskému ako územia pre poľovačky a turistiku*“.³³⁹ Skutočne, žiadané korektúry nemali charakter strategický, ale skôr komunikačno-turistický.³⁴⁰

Po pripojení Tešínska a jeho propagandistickej prezentácii verejnosti rástla chuť poľskej verejnosti po ďalších územných ziskoch. V septembri 1938 vznikol v Krakove Hlavný výbor pomoci pre Tešínsko, Spiš, Oravu a Čadčiansko (*Główny Komitet Pomocy dla Zaolzia, Spisza, Orawy i Czadeckiego*) s primátorom Krakova Mieczysławom Kaplickým ako predsedom. Na území krakovského vojvodstva vznikli miestne výbory. Po obsadení Tešínska Hlavný výbor sústredil svoju pozornosť na slovensko-poľské pohraničie, čo sa odzrkadlilo aj v jeho zmenenom názve (*Główny Komitet Pomocy dla Spisza i Orawy*). Predsedom sa stal F. Machay a podpredsedom W. Semkowicz.³⁴¹ Hlavný výbor pôsobil v súčinnosti s Poľským tatranským spolkom (*Polskie Towarzystwo Tatrzańskie*), ktorý sa angažoval v propagandistickej činnosti za revíziu hraníc.

Obr. 39. XXX

V MSZ sa v týchto dňoch nerozhodovalo o tom, či vôbec formulovať požiadavky na severné územie Slovenskej krajiny, ale o ich rozsahu. Memorandum W. Semkowicza pre MSZ a ním vydaná brožúra, a rovnako aktualizované spomienky F. Machaya z októbra 1938 formulovali maximalistický program poľských požiadaviek na Kysuciach, Orave, Spiši a týkali sa dokonca aj Šariša.³⁴² Pripraviť pôdu pre chystané územné nároky mali aj odborné publikácie dokazujúce ich „poľskosť“, ktoré vydával Hlavný výbor pomoci pre Spiš, Oravu a Čadčiansky okres.³⁴³ Široký priestor dostávali aj na stránkach tlače. Symptomatiký je titulok článku v denníku *Ilustrowany Kuryer Codzienny* (ďalej IKC) zo 6. októbra 1938: „Sprawa Spisza, Orawy i Czadeckiego. O historyczną i sprawiedliwą granicę w Tatrach Polskich“, v ktorom autor vo chvíli, keď „*serdca sú naplnené radosťou z dôvodu opätovného zisku Zaolzia*“, upriamil pozornosť na „*d’alšiu veľkú, niekoľkodesaťtisícovú ríšu Poliakov, ktorý zostali pod záborom*“.³⁴⁴ Spiš a Orava boli podľa autora odjakživa

³³⁷ Pozri: Uroczystości jubileuszowe ks. dr. F. Machaya na Orawie. In: *Przyjacieli Spisza i Orawy* : kalendarz na Rok Pański 1938. Zost. J. Serafin. Kraków : Związek Górali Spisza i Orawy, 1938, s. 100 – 103.

³³⁸ Memorandum bolo rozmnožené a odoslané ďalším inštitúciám – MSZ, Hlavnému štábu, Hlavnému inšpektorátu ozbrojených síl a ministerstvu vnútra. CZAJKA, W.: *Polska penetracja*, c. d., s. 295 – 297. Aleksander Bobkowski (1885 – 1966) – železničný inžinier, v rokoch 1921 – 1923 a 1925 – 1939 predseda Poľského lyžiarskeho zväzu. V rokoch 1933 – 1939 bol zástupcom ministra komunikácií.

³³⁹ Protokól prisluchania Zygmunta Hładkiego, c. d., s. 149.

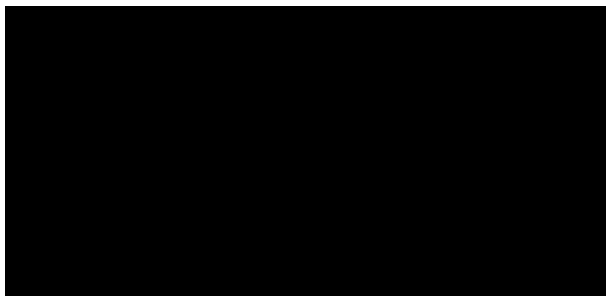
³⁴⁰ Poukazoval na to napr. SCHMITZEK, S.: *Drogi i bezdroża*, c. d., s. 433 – 434.

³⁴¹ Predsedom Výboru bol zvolený Walery Goetel, zástupcami predsedu boli W. Semkowicz a F. Machay, tajomníkom Paweł Kulig, pokladníkom M. Gotkiewicz. AUJ, D LXIII, sign. 4, Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa*, c. d., s. 110; *Wierchy*, 1938, s. 212.

³⁴² Semkowiczovo memorandum, ktoré malo dva varianty – maximalistický, a minimalistický, približuje: ORLOF, Ewa. *Dyplomacja polskawobec sprawy słowackiej w latach 1938 – 1939*. Kraków : Wydawnictwo Literackie 1980, s. 191 – 198; MACHAY, Ferdynand. *Moja droga*, s. 193. V doslove k druhému vydaniu Machay napísal: „*Verím, že aj územie Oravy, Spiša a Kysúc [Czadeckiego] budú takisto spojené s domovinou... Na území Spiša, Oravy a Čadčianska by bolo nebezpečenstvo rozjatrených vzájomných vzťahov (v prípade neprípojenia týchto území k Poľsku) tým väčšie, že poľské obyvateľstvo tam žije v zovretej mase a predstavuje nie zlomok obyvateľstva jednotlivých obcí, ale celých s t o percent.*“ Ibidem.

³⁴³ Napr. MAŁECKI, Mieczysław. *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe)*. Gebethner i Wolf : Kraków 1938. Vydal Główny Komitet Pomocy dla Spisza, Orawy i Czadeckiego.

³⁴⁴ *Ilustrowany Kuryer Codzienny*, Nr. 276, 6. 10. 1938, s. 2.

Obr. 40. XXX

osídlené autochtónnym poľským goralským obyvateľstvom, nikdy neboli „sporné“, a preto mali byť vcelku pričlenené k Poľsku. Ich rozdelenie po I. svetovej vojne sa považovalo za dejinnú nespravodlivosť, ktorej napravenie „je dnes samozrejmom nutnosťou“.³⁴⁵ Za zmienku stojí aj článok „Co polskie do Polski – wrócić powinno! Spisz, Orawa, Czadeckie“ z IKC z 14. 10. 1938, v ktorom sa požadované územie severného Spiša v zmysle maximalistických požiadaviek Semkowicza špecifikovalo na mestá a obce Stará Lubovňa, Hniezdne, Podolíne, Ružbachy a celé spišské Zamagurie.³⁴⁶

Semkowicz začiatkom októbra vypracoval memorandum pre potreby „revindikačnej akcie“, v ktorom načrtnol poľské požiadavky na severnom Slovensku. Počet tamojších Poliakov (goralov) odhadoval na cca. 80-tisíc a žiadal vyznačiť novú hranicu na etnickom princípe. V maximálnom variante jeho program revízie obsahoval severné Kysuce, hornú Oravu na ľavom brehu Čiernej Oravy a obce Vitanová, Suchá Hora a Hladovka spolu s Oravicami a masívom Západných Tatier. Na Spiši išlo o celé Zamagurie a okresy Stará Lubovňa a Kežmarok (spolu s výbežkom Šariša pri

Poprade). V minimalistickom variante predpokladal zisk štyroch dedín na Kysuciach a dvanástich na Orave, pričom na Spiši rezignoval iba z Kežmarku a Lubice. Memorandum Semkowicza z 8. októbra bolo uverejnené v redagovanej podobe,³⁴⁷ chýbali však informácie o reakcii MSZ.³⁴⁸ Ministerstvo nepriamo odpovedalo Semkowiczovi a požiadalo ho, aby zastavil propagáciu „revindikačného“ programu do momentu, kým nedohodne s MSZ „prípadné termíny“.³⁴⁹ Semkowicz pripravil aj brožúru *Spisz, Orawa i Ziemia Czadecka*³⁵⁰ s etnicko-jazykovou mapou pohraničia a mapou Hranice územných nárokov na Spiši, Orave a Čadčiansku (*Granice żądań terytorialnych na Spiszu, Orawie i Czadeckim*).³⁵¹ Brožúra bola najprv rozmnožená „pre internú potrebu“, neskôr ju vytlačili a verejne distribuovali.³⁵²

Tieto postuláty nekorešpondovali so stanoviskom ministra Becka a MSZ, ktoré 11. októbra 1938 poslalo inštrukciu vyslancovi K. Papéemu pre rokovania s česko-slovenskou stranou a definovalo v nej rozsah požadovaných „revindikácií“. Územie Oravy v nich nefigurovalo.³⁵³ Inštrukcii predchádzala porada v MSZ 10. októbra 1938, V jej priebehu minister Beck povedal, že vyslanec Papée bude musieť brať do úvahy „citlivosť slovenského úseku“. Mal informovať slovenskú stranu, že ak by o územných požiadavkách mala rokovať slovenská autonómna vláda, Poľsko nepredstaví ďalekosiahle požiadavky (ktorých sa podľa Becka dožadovala poľská verejná mienka), avšak ak by o nich Poľsko malo negociovat' s ústrednou vládou, prednieslo by maximálne požiadavky. „So Slovákmi [treba] zaobchádzať s plnou ostražitosťou, aby sme sa ich nedotkli“ – dodal Beck.³⁵⁴ Ostražitosť bola motivovaná aj práve prebiehajúcimi

³⁴⁵ Konkrétne o Orave sa písalo o. i. takto: „Predsa je všeobecne známe, že také dediny na Orave ako: Polhora, Rabča, Rabčice, Hladovka, Suchá hora ďalšie sú dedinami čisto poľskými.“ Ibidem, s. 3.

³⁴⁶ IKC, roč. XXIX., Nr. 284, 14. 10. 1938, s. 1. Nechýbala ani zmienka o „čisto poľskej Javorine“.

³⁴⁷ Memoriał Władysława Semkowicza do MSZ, 8 października 1938 r. In: ORLOF, E.: *Dyplomacja polska*, c. d., s. 191 – 198.

³⁴⁸ TRAJDOS, T. M.: Władysław Semkowicz, c. d., s. 121.

³⁴⁹ Radca Ficki 18. októbra požiadala Semkowicza, aby zastavil vydávanie „pohľadníc a brožúr“. TRAJDOS, T. M., Władysław Semkowicz, c. d., s. 121. Brožúra rovnako ako pohľadnice znázorňovali územné požiadavky obsiahnuté v „memoriáli“. Zaiste išlo o pohľadnicu s nakreslenou mapou s podpisom „Mapa Spisza, Orawy i Czadeckiego – zakresowane miejsca zamieszkałe przez Polaków w liczbie ok. 80 000“. Pozri APAN, Spuścizna Jana Reychmana, j. 196, Semkowicz do Zarządu TPS, ? 1939, k. 140.

³⁵⁰ Podľa J. Semkowiczowej bol na tejto práci viditeľný vlastnoručný podpis Władysława Semkowicza. Autorstvo Semkowicza konštatoval aj Dr. Marian Gotkiewicz. AUJ, D LXIII, sign. 2: Semkowiczowa, J.: *Zestawienie bio-bibliograficzne poświęcone życiu i twórczości Władysława Semkowicza, profesora U. J. (*9 V 1878 + 19 II 1949)*, Kraków 1968 (strojopis), s. 48.

³⁵¹ Brožúra spolu s memoriálom bola vytlačená v náklade asi 100 exemplárov. AUJ, D LXIII, sign. 4, Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa*, c. d., s. 114.

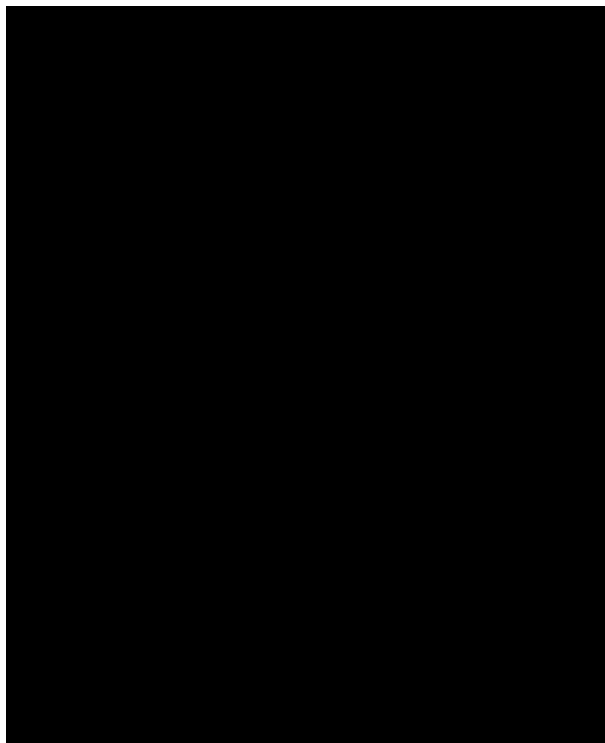
³⁵² *Spisz, Orawa i ziemia czadecka w świetle stosunków etnicznych i przeszłości dziejowej*. Kraków : Gebethner i Wolff, 1938, 42 s.

³⁵³ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 145, s. 347 – 351.

³⁵⁴ *Źródła do najnowszej historii Polski. Dziennik i teki Jana Szembeka (1935 – 1945)* [ďalej len DTJSz], 4. diel. Ed. Józef Zaraniski. London : Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego 1972, s.

slovensko-maďarskými rokovaniami v Komárne (9. – 13. októbra), ktoré vzhľadom na nemožnosť dohody rozhodla až Viedenská arbitráž 2. novembra 1938.³⁵⁵

Slovenská autonómna vláda a jej majoritný zostavovateľ, HSLS, chceli územné požiadavky Poľska zredukovať, prípadne (bolo to nereálne a zrejme tomu nikto vážne neveril) celkom ich pozastaviť. Hlavným motívom misie K. Sidora vo Varšave a jeho rozhovorov s najvyššími predstaviteľmi poľskej diplomacie vrátane ministra Becka v dňoch 19. – 20. októbra 1938 bolo získať bezpečnostné garancie pre Slovensko a v neposlednom rade presvedčiť poľských štátnikov, aby stiahli teritoriálne nároky. Záznam z jeho rozhovoru so štátnym tajomníkom MSZ Janom Szembekom prezrádza, v čom spočívalo zásadné nedorozumenie ohľadom poľských územných nárokov. Keď Sidor údajne „plačlivým tónom“ spomenul Spiš a Oravu, Szembek mu odpovedal: „Ak budeme mať do činenia s nezávislým slovenským štátom, vtedy nebude táto záležitosť predstavovať žiaden problém, keďže voči nezávislému Slovensku nebudeme mať žiadne územné nároky, za také totiž nemožno považovať našu požiadavku, aby sa vykonali isté, veľmi malé hraničné úpravy, ktoré sú pre normálny vývoj vzájomných vzťahov medzi Slovenskom a Poľskom nevyhnutné.“³⁵⁶ Sidor sa teda pokúsil ovplyvniť poľskú vládu, aby rektifikáciu slovensko-poľskej hranice odložila do chvíle

Obr. 41. XXX

vzniku slovenského štátu, ktorý bol podľa jeho slov otázkou dvoch mesiacov. Opakovane si vypočul, že poľské požiadavky sú „zanedbateľné“ a pramenia „výhradne z potreby normálnych pomerov na poľsko-slovenskom hraničnom úseku“; podľa Szembeka musia prísť vo chvíli určovania hraníc slovenského štátu, a nie až „za dva či tri roky, pretože to by bolo absurdné“.³⁵⁷ Sidorove upokojujúce ubezpečenia na stránkach denníka *Slovák*³⁵⁸ svedčia o tom, že buď nie celkom správne pochopil rozsah plánovaných teritoriálnych požiadaviek Poľska, alebo, vedomý si ich negatívnych dôsledkov, odďaľoval moment, keď sa o nich mala dozvedieť slovenská verejnosť.

Ubezpečenia poľských štátnikov, že voči Slovensku nebudú vznášať územné nároky, ktoré zazneli už v máji a júni 1938, stoja v rozpore s požiadavkou „malých hraničných úprav“. Aj tieto, akokoľvek rozsahom nevelké úpravy, resp. korektúra hranice, predsa vyplývali z územných požiadaviek na územie Česko-Slovenska na Kysuciach, Orave a Spiši. Nedá sa jednoznačne určiť, či sa táto slovná ekvilibratika, ktorú prezentovalo MSZ, zrodila ad hoc po nastolení požiadaviek, alebo či v centrále poľskej diplomacie takto uvažovali už predtým. Na slovenskej strane, konkrétne u Sidora a jeho prostredníctvom v kruhoch HSLS, ktoré boli presvedčené, že Poľsko v zmysle ubezpečení nebude vznášať teritoriálne nároky, bol tento zvrät veľmi

³⁵⁵ Bližšie pozri DEÁK, Ladislav. *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938)*. Martin : Vyd. Maticy Slovenskej, 2002.

³⁵⁶ *DTJSz*, s. 318 – 319; *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 172, s. 385.

³⁵⁷ *Ibidem*, s. 387.

³⁵⁸ V úvodníku *Slováka* z 23. 10. 1938 (teda krátko po návrate z Varšavy) ubezpečoval: „Môžeme vyhlásiť, že Poliáci nechcú zo Slovenska ani jednej duše a ani územia. Je však potrebné, aby nastala menšia korektúra hraníc, hlavne na Spiši a na Čadci, ktorá bude obojstranná a nemá nič do činenia s teritoriálnymi ústupkami v prospech Poľska.“ O aké poľsko-maďarské hranice ide? *Slovák*, roč. 20, č. 242, 23. 10. 1938, s. 1.

neprijemným prekvapením. Azda aj preto, že prišlo nečakane, vyvolalo veľmi ostrú reakciu, ktorú prezentoval najmä denník *Slovák*, tlačový orgán HSLS, a jeho prostredníctvom aj iné slovenské a českojazyčné periodiká.³⁵⁹

Dňa 25. 10. 1938 poľský vicekonzul v Bratislave Wojciech Krzyżanowski informoval slovenskú autonómnu vládu o návrhu korektúry hraníc.³⁶⁰ 31. októbra 1938 nasledovala nóta poľského vyslanectva v Prahe, adresovaná MZV. Podľa svedectva konzula W. Łacińskiego boli poľské požiadavky prezentované „veľmi ostro, poľutovaniahodným spôsobom a vôbec nie priateľsky“.³⁶¹ Tvrdenia o tom že išlo o formálne umiernenú, vecnú nótu, preto neobstoja.³⁶² Łaciński mal údajne výhrady k ultimátnym požiadavkám, no v centrále MSZ sa nestretli s pochopením. Prevládal tu názor, že ďalšia koexistencia s Poľskom má pre Slovákov väčšiu hodnotu, ako „odstúpenie tých kúskov zeme“, preto „hystéria Slovákov (...) rýchlo pomínie, Slováci sa s tým onedlho zmieria a zabudnú“.³⁶³

Keďže Łacińskému sa nepodarilo získať okamžitú odpoveď bratislavskej autonómnej vlády, riaditeľ Politicko-ekonomického departmentu MSZ a vedúci (naczelnik) Východného oddelenia MSZ Tadeusz Kobylański telefonicky odporučil poľskému vyslanectvu v Prahe, „aby sme sa dožadovali okamžitej odpovede, a v prípade ak by neprišla, biť po papuli“. Vzápätí vyslanec Papée niekoľkokrát telefonoval Łacińskému do Bratislavy a informoval

ho, že minister Beck vzhľadom na „pobúrenú poľskú verejnú mienku“ žiada, aby bratislavská vláda prijala požiadavky, inak hrozil, že „poverí gen. Bortnowského, aby záležitosť „vybavil““.³⁶⁴

Zatiaľ čo s nastolením revizionistických požiadaviek budapeštianskej vlády sa na Slovensku počítalo, písomne formulované nároky Poľska na slovenské územie republiky spôsobili na Slovensku obrovské prekvapenie a sklamanie. Bol to doslova „blesk z jasného neba“.³⁶⁵ Československá vláda prijala poľskú nótu a odpovedala na ňu súhlasne 1. novembra 1938.³⁶⁶ Ústredná vláda v Prahe sa vyhla prípadným neskorším obvineniam Slovákov, že opäť „rozdáva“ slovenské územie. Kompetenciu menovať delegátov zmiešanej Poľsko-československej delimitačnej komisie delegovala na slovenskú autonómnu vládu, ktorej členovia sa už dávnejšie netajili ambíciou byť subjektom medzinárodného práva.³⁶⁷

V poľskej note z 1. novembra síce nebola reč o Orave, len o Javorine, no W. Semkowicz, s ktorým MSZ konzultovalo obsadenie poľskej delimitačnej komisie, sa nemienil sa vzdať nároku na oravské obce. Ich zisk považoval za dôležitejší, než územia Javoriny. Najnovšie uverejnené fragmenty zo Semkowiczovej písomnej pozostalosti dokumentujú, že na prácu poľskej komisie s predsedom prof. Bogdanom Zaborskim mal významný vplyv a neustále jej prízvukoval dôležitosť otázky Oravy.³⁶⁸

³⁵⁹ Pozri napr. KOWALSKI, Robert. Prasa czeska wobec polsko-słowackich rokowań rektyfikacyjnych w świetle raportów prasowych Konsulatu RP w Morawskiej Ostrawie z listopada i grudnia 1938 roku. In: *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, 2001, č. 2, s. 123 – 133.

³⁶⁰ DEÁK, Ladislav. *Hra o Slovensko*. Bratislava : Veda, 1991, s. 207.

³⁶¹ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 217, s. 556.

³⁶² ORLOF. *Dyplomacia polska*, s. 110.

³⁶³ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 217, s. 556 – 557. Skutočnosť, že ju napísal až 3. októbra 1941, nebola náhodná. Łacińskiego totiž v septembri 1939 zatkl sovietske NKVD. Väznili ho v pracovných a koncentračných táborech, respektíve väzeniach v ZSSR. Prepustili ho až začiatkom júna 1941, po tzv. amnestii, ktorá sa vzťahovala na občanov Poľskej republiky väznených v ZSSR. Udelili ju po podpise sovietsko-poľskej spojeneckej zmluvy (tzv. dohoda Sikorski-Majskij) z 30. júla 1941. Ešte predtým v prospech Łacińskiego niekoľkokrát intervenoval vyslanec Slovenskej republiky v Moskve Fraňo Tiso. Pozri CIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. *Pohľady na Východ (Postoje k Rusku v slovenskej politike 1934 – 1944)*, Bratislava : VEDA, 2002, s. 165 – 166, 176.

³⁶⁴ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 271, s. 557. Gen. Władysław Bortnowski bol veliteľom samostatnej operačnej skupiny Śląsk, poverenej obsadzovaním delimitovaného územia v Tešínsku a okolí Čadce.

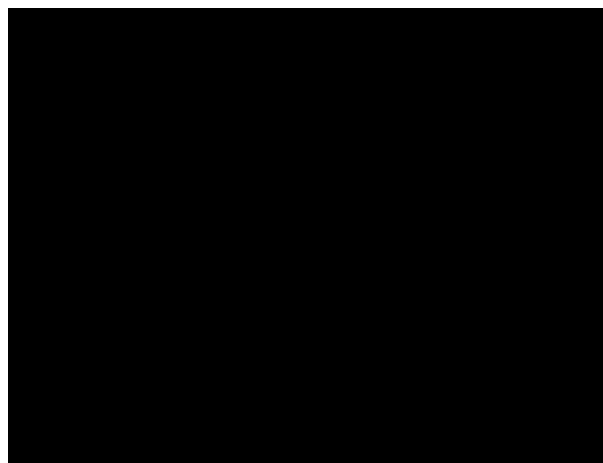
³⁶⁵ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 271, s. 557.

³⁶⁶ Pozri *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*, 2. diel. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, dok. č. 213, s. 184 – 185.

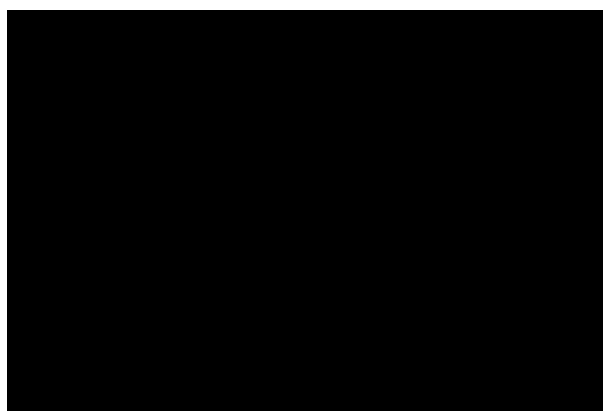
³⁶⁷ Členov komisie menovala slovenská autonómna vláda na zasadnutí 8. 11. 1938. Československú delegáciu tvorili výlučne Slováci: František Hrušovský (predseda), Ladislav Hlaváček, Ivan Krno, Pavol Čarnogurský, mjr. Štefan Jurech, Anton Granatier, Ján Slávik a Milan Polák. Pozri ŠIMONČIČ, Jozef. Denník delimitačnej komisie čsl.-poľskej roku 1938. In: *Slovenská archivistika*, roč. 27, 1992, č. 1, s. 105 – 109; *idem*. Denník Dr. Františka Hrušovského, predsedu Delimitačnej komisie československo-poľskej roku 1938. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 3, 2003, s. 305 – 322.

³⁶⁸ Semkowicz v liste B. Zaborskému označil vynechanie Hladovky a Suhej hory z poľských teritoriálnych požiadaviek za fatálnu chybu, resp. prehliadnutie vlády a zdôraznil, že poľská komisia má ultimatívne trvať na ich pričlenení k Poľsku aj za cenu rezignácie z členstva v komisii. MATULA, Pavol. Priebeh pripojenia Hornej Oravy k Poľsku v roku 1938. In: *Človek a spoločnosť : internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*, 2013, roč. 13, č. 3, neustránkované. Dostupné na internete: http://www.saske.sk/cas/public/media/6048/06_Matula.pdf (prístup 25. 1. 2015).

Práce delimitačnej komisie prebiehali v druhej polovici novembra 1938. Územne obsiahli oblasť Javoriny, časti Pienín, obcí Hladovka a Suchá hora. Situácia v Javorine bola napätá.³⁶⁹ Špecifikom bola akcia K. Murgaša, ktorý na čele cca. 80-člennej skupiny gardistov prejavil odhodlanie brániť Javorinu bojom priamo na mieste, čo viedlo k poľskému diplomatickému protestu.³⁷⁰ 20. novembra 1938 sa v obci Ždiar uskutočnila početná demonštrácia, organizovaná HG, ďalšia nasledovala 24. 11. 1938 v Tatranskej Lomnici, kde jedným zo skandovaných hesiel bolo „*Javorina Slovákom, Zakopane Poliakom*“.³⁷¹ Výjazdy členov delimitačnej komisie do „terénu“ sprevádzali protestné demonštrácie (mnohé organizovala HSLS a jej organizácie), ktoré vyvrcholili incidentom v Oravskom Podzámku. Poľská vláda ho využila ako zámienku, aby do delimitovaných oblastí poslala poľské vojsko ešte pred ukončením prác komisie. Poľské jednotky operačnej skupiny „Podhale“ vyčlenené zo Samostatnej operačnej skupiny (SGO „Śląsk“) vstúpilo do Hladovky a Suchej hory 27. novembra 1938 doobeda. Toho istého dňa obsadzovali vojská vedené plk. Stanisławom Maczkom Javorinu. Vojenský stret s čs. jednotkami visel doslova na vlásku, keďže plk. Kůl na sedle Príslop zabránil poľským vojakom ďalší postup na Ždiar. Obsadzovanie delimitovaného územia sa nezaobišlo bez prestrelky, pri ktorej zahynul poľský vojak.³⁷² Záverečný protokol Delimitačnej komisie podpísali v Zakopanom 30. novembra 1938. Nová hranica medzi Poľskom a Č-SR prebiehala hlavným hrebeňom Vysokých Tatier. Oblasť slovenskej časti Oravy, ktorú pričlenili k Poľsku, sa z pôvodne požadovaného územia medzi vrchmi Pilsko a Babia hora (tzv. Jalovecký klin) a obce Veľká Lipnica rozšírila o Suchú horu a Hladovku – výmenou za to, v súlade s požiadavkou slovenskej delegácie, zostali časti obcí Čierne, Svrčinovec a Skalité súčasťou Č-SR.³⁷³

Obr. 42. XXX

Obr. 43. XXX

Z územia Slovenska pričlenili k Poľsku 226 km² so 4 300 obyvateľmi.³⁷⁴ Nasledovali právne akty: na základe dekrétu prezidenta z 16. 11. 1938 a zákona č. 136 z 15. 3. 1939 sa poľská legislatíva zaviedla na území Javoriny a hornej Oravy pripojením k Poľsku.³⁷⁵

³⁶⁹ ČARNOGURSKÝ, 14. marec 1939, s. 167.

³⁷⁰ BORÁK, Měčislav. Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem. In: *Historie a vojenství*, 1998, č. 5, s. 5.

³⁷¹ MAJERIKOVÁ. *Vojna o Spiš*, s. 97 – 98.

³⁷² Išlo o ozbrojené incidenty pri Čadci a Ždiari, zahynul mjr. Stefan Rago. Bližšie BORÁK. *Incident pod Tatrami*, s. 3 – 24; DESZCZYNSKI, Marek Piotr. *Ostatni egzamin. Wojsko Polskie wobec kryzysu czechosłowackiego 1938-1939*. Warszawa : Neriton, 2003, s. 290. Diplomatickú dohru incidentu pozri *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 197, s. 420 – 421. Hlavným rečníkom na slávnostnom pohrebe mjr. Rago bol F. Machay. Pozri „Manifestacyjny pogrzeb mjr. Rago“, *Głos Narodu*, roč. XLV, Nr. 331, 2. 12. 1938, s. 1.

³⁷³ Pozri KOWALSKI, Robert. Rewindykacja Suchej Góry i Głodówki do Polski w 1938 r. In: *Orawa*, 1998, č. 36, s. 19 – 47.

³⁷⁴ Údaje o rozlohe odstúpeného územia a počte obyvateľstva sa líšia. Slovenské dobové štatistiky operovali aj údajmi 221 km² a 9 914 obyvateľov, čo pravdepodobne pramenilo zo zaradenia celkového počtu obyvateľov obcí Skalité, Svrčinovec a Čierne do strát, odstúpená však bola len ich časť. GNIAZDOWSKI, Mateusz. *Autonómia Slovenska*, s. 148.

³⁷⁵ MATULA, Pavol. Priebeh pripojenia Hornej Oravy, neustránkované, ref. 45 a 46.

Ak sa v Poľsku nádejali, že nová poľsko-československá hranica na slovenskom úseku bude hranicou „priateľstva a porozumenia“ a slovenský národ „ocení ústupčivosť Poľska“,³⁷⁶ bol to osudný omyl. Nebolo reálne očakávať, že slovenskí politici budú honorovať „skromnosť“ poľských územných požiadaviek a považovať to za akúsi investíciu Poľska do budúcich priateľských vzťahov so samostatným slovenským štátom. Už z reakcií na delimitáciu hraníc z rokov 1920 a 1924 muselo byť vo Varšave zrejmé, že Kysuce, Orava, Spiš a Tatry majú pre Slovákov mimoriadnu dôležitosť, a že z pohľadu celkovej rozlohy Poľska priam miniatúrne kúsky územia sú z perspektívy Slovákov proporčne nemalým územím, adekvátne k niekoľkonásobne menšej rozlohe Slovenskej krajiny.

Emócie, ktoré sprevádzali delimitáciu na slovenskej strane, dobre ilustrujú úryvky listu, ktorý spišský biskup Ján Vojtaššák poslal senátorovi Gwiżdżovi: „Vtedy, keď bezcitný, tatárskeho plemena, Maďar naše Slovensko poobtínil a hrozne dokaličil, zabierajúc s najúrodnejším územím na veľké státisíce Slovákov vrhá sa na svojho slabšieho a už i takto oslabeného brata silnejší brat, Poliak, aby mu k organickej rane duševnej rany pridal. Maďar bezcitný, veď plemeno to jakési cudzie, mongolské, od juhu už príliš mnoho si z nášho slovenského tela ukrojí. Ale prečo práve v tomže čase i brat Poliak vystiera lakomú ruku na svojho slabšieho a práve oslabeného brata – Slováka? ... Ráčte povedať, pán senátor, na patričných miestach, že ak bratia Poliaci nevedia utlmiť v sebe náruživosti lakomca naproti svojemu slabšiemu bratovi Slovákov, tento posledný sotva by to vedel zabudnúť až do smrti, ba, prenášala by sa trpká pamiatka tej nebratskej hrabivosti a čiernej lakomosti z pokolenia na pokolenie. V nádeji, že priatelia Slovákov v spolkoch Ludevita Štúra urobia v poslednej chvíli všetko, žeby novým zaberaním slovenských oblastí a slovenských ľudí, ku vzájomnému rozladeniu medzi Slovenskom

a Poľskom nedošlo. Vzájomné sympatie budeme ešte potrebovať.“³⁷⁷

Koincidencia poľských nárokov na časť Kysúc, Oravy a Spiša s (podstatne rozsiahlejšími) revizionistickými požiadavkami Maďarska v slovenskej spoločnosti zanechala hlboké psychologické škody. Stereotyp, že Poliaci s Maďarmi si chcú Slovensko rozparcelovať, tým dostal silnú vzpruhu. Pritom anexia Devína, miesta so symbolickým významom pre dejiny Slovákov, a Petržalky nacistickým Nemeckom v októbri 1938 mala v politických kruhoch a médiách na Slovensku citeľne slabšie echo.³⁷⁸

Územnými anexiami na úkor Slovenska poľská vláda nedosiahla žiadne politické či vojensko-strategické pozitíva. Minister Beck, ktorý bol pri ich formulovaní aj pod vplyvom vojenských kruhov, nedokázal uspokojiť „maximalistov“ zoskupených okolo F. Machaya³⁷⁹ a W. Semkowicza.³⁸⁰ Nepriaznivé dôsledky „hraničnej korektúry“ mali niekoľko rovín. Poľsko nimi jednak celkom zničilo výsledky práce v prospech poľsko-slovenského zblíženia v 30. rokoch 20. storočia (štipendijné pobyty slovenských študentov na poľských univerzitách, podpora kultúrnej a vydavateľskej činnosti na Slovensku, atď.), dlhodobo zaťažilo poľsko-slovenské vzťahy (čo sa prejavilo za 2. svetovej vojny v nedôverčivom postoji slovenských odbojových skupín k poľským geopolitickým koncepciám a myšlienke politického zblíženia Slovenska s Poľskom, ktoré na konšpiračných stretnutiach prezentoval Sidor) a jednak výrazne oslabilo vplyv polonofilského krídla v HSES na slovenskej vnútropolitickú scénu na úkor prívržencov nacistického Nemecka. Územné požiadavky MSZ voči Slovensku do istej miery prekvapili aj niektorých diplomatov poľských zastupiteľských úradov v ČSR, ako o tom svedčia ich neskoršie svedectvá.³⁸¹

³⁷⁶ „Po ustaleniu granicy Polski na południu. Granica przyjaźni i porozumienia. Wierzymy, że naród słowacki oceni uступliwość Polski.“ *Ilustrowany Kuryer Codzienny*, Nr. 305, 4. 11. 1938, s. 1.

³⁷⁷ APAN, III – 168, j. 196, list Jána Vojtaššáka F. Gwiżdżovi z 21. 11. 1938, k. 120.

³⁷⁸ Pripojenie Petržalky k Nemecku sa uskutočnilo na základe uplatnenia bodu 4. Mníchovskej dohody. Wehrmacht sem vkročil 10. 10. 1938. Devín nasledoval 24. 11. 1938. *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 – 1945* (ďalej len ADAP). Serie D, Band IV., Die Nachwirkungen von München (Oktober 1938 – März 1939). Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1951, dok. č. 12, s. 17 a dok. č. 27, s. 32.

³⁷⁹ Machay bol v období 1938 – 1939 členom Senátu Poľskej republiky. 12. 12. 1938 podal interpeláciu ministrovi Beckovi, v ktorej sa o. i. dožadoval odpovede na otázky, prečo nové vytýčenie poľsko-čs. hranice na Spiši a Orave nerešpektuje etnografickú hranicu, a v prípade, ak ich má Poľsko akceptovať, aké sú zábezpeky pre 70-tisíc Poliakov, ktorí zostali mimo hraníc Poľska. Správu priniesol i. i. *Goniec Czesłochowski*, roč. XXXIII., Nr. 286, 15. 12. 1938, s. 1. Porovnaj TRAJDOS. *Władysław Semkowicz wobec Słowacji*, s. 121.

³⁸⁰ Beckov tajomník spomína tlak na územné požiadavky, ktorému čelil Beck zo strany hlavného štábu Poľského vojska. STARZENSKI. *Trzy lata*, s. 98.

³⁸¹ Bližšie pozri *Stosunki polsko-czechosłowackie 1932-1939 w relacjach dyplomatów II Rzeczypospolitej*. Ed. Sławomir Nowinowski. Łódź : Ibidem, 2006, dok. č. 9, s. 148 – 149; SEGEŠ, Dušan – BYSTRICKÝ, Valerián. Reflexia medzivojnového politického vývoja na Slovensku očami Varšavy. In: *Historický časopis*, 2007, č. 2, s. 339 – 364.

Diskusie o iredente a roztržka v Spolku priateľov Slovákov

Po nastolení teritoriálnych požiadaviek Poľska voči Česko-Slovensku (Slovensku) sa buditeľské hnutie a poľsko-slovenská spolupráca dostali do evidentnému rozporu, ktorý vyvrcholil interným konfliktom v Spolku a napokon aj otvoreným rozchodom obidvoch smerov. Stelesnením zblížovacieho smeru sa stal Feliks Gwiżdż, a prof. Władysław Semkowicz zamenil slovakofilstvo za dôsledný iredentistický program.

Spor v Spolku priateľov Slovákov TPS dozrieval dlhšie. Predsavzatia Spolku, zriadeného pod egidou MSZ, sa nevyhnutne dostávali do kolízie so záujmami spišsko-oravskej akcie, v ktorej sa angažovali krakovskí a podhalanskí aktivisti TPS. Rozžialený zástanca ďalekosiahlych územných nárokov Jan Wiktor, redaktor novín *Gazeta Podhalańska*, písal prof. Semkowiczovi: „Prekážal múr, akým je Gwiżdż, cez ktorého okuliare sa istí činitelia pozerali na slovenskú otázku. Vždy som sa chcel pozerieť na Hlinku a na slovenské reálie trievoz... Bohužiaľ, Poľsko verilo v to, čo hlásal Gwiżdż.“³⁸² Pre aktivistov z Krakova a Zakopaného bol Gwiżdż hlavným vinníkom z ich prostredia, ktorý sa stal dôležitým vládnyim poradcom v slovenských otázkach. Nevšednú úlohu Gwiżdža postrehol aj Pavol Čarnogurský, ktorý spomínal: „Stálo ho to mnoho námahy a musel prijať mnoho výčitiek, že po prejavocho fanatickeho zúrenia starých poľských aspirácií na Spiš, Oravu a Čadčiansko, oficiálne poľské kruhy nakoniec vzniesli len požiadavku hraničnej zmeny, ktorú ani navonok nevzniesli ako zmenu, ale len úpravu hraníc.“³⁸³

Kruhy „taterníkov“ boli mimoriadne sklamané nevelkými hraničnými požiadavkami poľskej vlády, ale aj reakciou Slovákov. Senátor Machay žiadal v interpelácii, ktorú predložil začiatkom novembra 1938, aby Beck odpovedal na otázku, prečo bolo 80-tisíc Poliakov opäť ponechaných a odkázaných na konečné odnáródnenie.³⁸⁴

V súvislosti s obmedzeným rozsahom „revindikácie“ a predovšetkým v dôsledku ostrej reakcie Slovákov poslal prof. Semkowicz Gwiżdżovi list, v ktorom sa zriekol postu predsedu Krakovskej delegatúry TPS. Jeho vysvetlenie symbolicky vyjadruje nálady neobľomnej časti „buditeľských“ kruhov: „Už dávno som si uvedomoval, že medzi akciou slovenskou a spišsko-oravskou existuje tak hlboká kolízia, že skôr či neskôr si tieto dve záujmové sféry budú stáť v ceste. Robil som si však ilúzie, že moja práca v prospech zblíženia so Slovákami bude prospešná pre vec spišsko-oravskú a že bude možné s nimi ako s priateľmi úprimne a otvorene diskutovať o tejto záležitosti a presvedčiť ich o oprávnenosti našich nárokov na územia za Karpatmi. Bohužiaľ, v tomto som sa úplne sklamal a udalosti posledných týždňov, nepriateľský postoj, aký Slováci zaujali k minimálnym revindikačným žiadostiam poľskej vlády a odporne očierňovanie Poľska v slovenskej tlači ukázali, že s týmito ľuďmi v spišsko-oravskej otázke nie je možné nájsť porozumenie. A že táto otázka, ako národná, je bližšia môjmu srdcu, než tamtá slovenská, ktorá má len aspekty politické, preto keď prišlo ku kritickému konfliktu, postavil som sa neodvolateľne na spišsko-oravskú stranu a služby tejto veci chcem venovať v budúcnosti moje úsilie a moju prácu.“³⁸⁵

Semkowicz zároveň požiadal Gwiżdža, aby oznámil MSZ, že na slovenskom „úseku“ s ním nebude môcť ďalej spolupracovať. Semkowicz sa potom venoval tzv. organickej práci v prospech šírenia poľského národného povedomia medzi goralmi Spiša a Oravy, ktorí žili jednak na územiach včlenených do Poľska a jednak na Slovensku. Spolupracoval s kňazom F. Machayom a Walerym Goetelom, pokračujúc v propagandisticko-tlačovej práci v rámci Výboru pomoci pre Spiš, Oravu a Čadčiansko.³⁸⁶ Hraničné korektúry teda neznamenali koniec spišsko-oravskej akcie. Začiatkom roku 1939 sa Výbor preformoval na Združenie južných kresov (*Towarzystwo Kresów Południowych*), v ktorých bola samostatná sekcia vyčlenená aj pre záležitosti Rusínov (Lemkov).³⁸⁷

³⁸² List Jana Wiktora W. Semkowiczovi, 28. 12. 1938, citované podľa CZAJKA, W.: *Polska penetracja*, c. d., s. 326 – 327. Hodno zdôrazniť, že Jan Wiktor (1890 – 1967), prozaik a publicista, bol zviazaný s opozičným ľudovým hnutím – predovšetkým so Zväzom vidieckej mládeže Poľskej Republiky „Wici“ (Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej Wici).

³⁸³ ČARNOGURSKÝ, P.: 6. október, c. d., s. 317.

³⁸⁴ ORLOF, E.: *Dyplomacja polska*, c. d., s. 191 – 198; TRAJDOS, T. M.: Władysław Semkowicz, c. d., s. 121. Machay neskôr tvrdil, že na Slovensku zostalo ešte 90-tisíc Poliakov. MACHAY, F.: Co się stało z Czechosłowacją? In: *Przyjaciel Spisza i Orawy* : kalendarz na Rok Pański 1939, s. 42.

³⁸⁵ APAN, III – 168, List W. Semkowicza F. Gwiżdżovi zo 6. 12. 1938, k. 121. O rezignácii Semkowicza písali napr. BARTLOVÁ, A.: Slovensko-poľské vzťahy, c. d., s. 382 a TRAJDOS, T. M.: Władysław Semkowicz, c. d., s. 125, avšak v liste sa nespomína jeho vzdanie sa členstva v TPS, ale funkcie predsedu krakovskej filiálky (*Delegatura Krakowska*) TPS.

³⁸⁶ Pozri TRAJDOS, T. M.: Władysław Semkowicz, c. d., s. 126; TRAJDOS, T. M.: Daremne starania, c. d., s. 59.

³⁸⁷ AUJ, D LXIII, sign. 4, List W. Goetela W. Semkowiczovi zo 6. februára 1939 – odpis: Semkowiczowa, J.: *Działalność kresowa*, c. d., s. 116.

Obr. 44. XXX

To, že poľská strana poukazovala na svoju zdržanlivosť, pokiaľ išlo o postoj v otázke hraníc tým, že poukazovala na poľské (goralské) obyvateľstvo, ktoré ešte ostalo mimo hraníc Poľska aj po pričlenení územia Slovenska taktiež nevplývalo pozitívne na vzájomné poľsko-slovenské vzťahy. Keď prof. Zaborski, poľský zástupca predsedu Delimitačnej komisie hovoril, že „*zmény na slovensko-poľskom pohraničí je treba považovať len za hraničné korektúry [zdôraznil B. Z.]*“, pripomínal, že „*na severnom Slovensku ostali naďalej početné masy (desiatky tisíc) poľského ľudu v Čadčiansku, na Orave a Spiši*“.³⁸⁸ Široký ohlas mala aj prednáška prof. Semkowicza na Jagielonskej univerzite na tému *Pol'skosť Spiša, Oravy a Čadčianska v dejinnom kontexte*.³⁸⁹ V poľskej tlači sa objavovali otvorene iredentistické články Semkowiczových spolupracovníkov.³⁹⁰ Po odchode Semkowicza z TPS však táto akcia prebiehala mimo rámca TPS a nebola v súlade so zámermi vedenia spolku.

Okrem nespokojných iredentistov sa v Poľsku ozvala aj kritika zo strany tých, ktorí hraničnú

korektúru považovali za chybu. Kritika prichádzala z opozičných kruhov, ale aj z prostredia blízkeho vládnucemu sanačnému táboru. V časopise mladých sanačných intelektuálov *Polityka* padla výčitka, ktorá sa starších piľsudčikov musela dotknúť: „*Tým, že sme žiadali Spiš a Oravu, konali sme v zmysle najčistejšej národnodemokratickej (endeckej) doktríny, formulovanej ešte pred vojnou [Janom Ludwikom] Popławskim*“.³⁹¹ Známy publicista *Polityky* Adolf Bocheński varoval už skôr pred kopírovaním Popławského politických myšlienok zahraničnou politikou takým spôsobom, že by Poľsko uznalo za „*cieľ našej aktivity zlepšiť údel tej či onej poľskej menšiny. Vedie to k nepričítaným heslám boja s Lotyšskom pre Dyneburg, k revindikácii časti Slovenska a pod.*“. Bocheński ďalej tvrdil, že „*poľské menšiny môžu byť zámienkou pre motívy našej politiky, avšak cieľom môžu byť jedine vtedy, ak je ich splnenie spojené s posilnením štátu, a nie oslabením jeho medzinárodného postavenia*“.³⁹² V periodiku *Polityka* uverejnili aj názor, že územné nároky voči Slovensku boli chybou, pretože „*Slovensko*

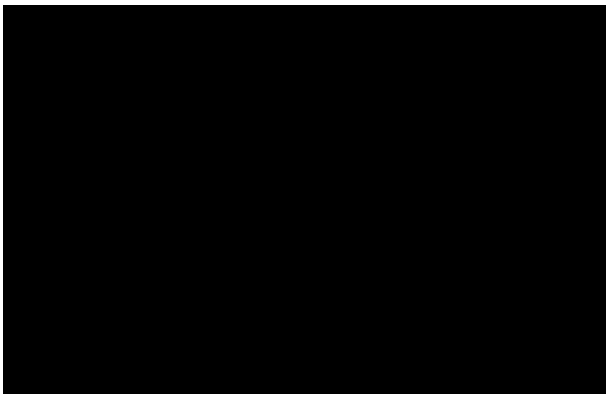
³⁸⁸ ZABORSKI, B.: *Zmiany granicy państwowej*, c. d., s. 296 – 297.

³⁸⁹ KRASNOWODA-WÓJCIK, Z.: Historia świadkiem polskości Spisza, Orawy i Czadeckiego. In: *IKC*, č. 345, 14. 12. 1938; opráva W. Semkowicza: *IKC*, č. 349, 18. 12. 1938.

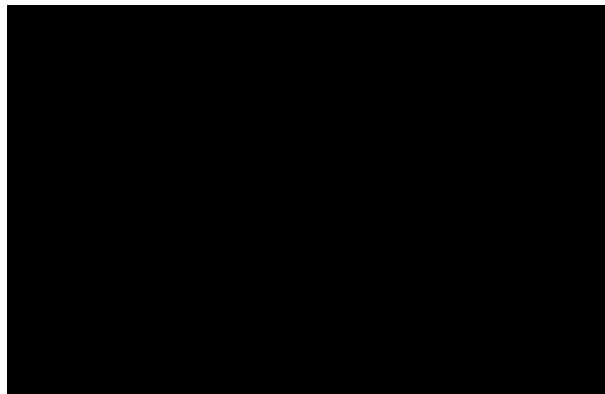
³⁹⁰ Pozri np. WIKTOR, J.: Spisz jest polski, a pozostał poza granicami kraju. In: *IKC*, 18. 12. 1938.

³⁹¹ Bilans 1938 r. w polityce zagranicznej. In: *Polityka*, 1939, č. 1. Jan Ludwik Popławski (1954 – 1908) – publicista, ideológ a spolutvorca politického prúdu národnej demokracie.

³⁹² Bocheński vysvetľoval, že Popławski bol tvorcom ideológie neštátneho nacionalizmu, prejavujúceho sa v „*stawianiu na pierwszym miejscu pieczy o prerogatywy ludności polskiej w rozmaitych krajach, ponad polityką zmierzającą do odbudowania państwa*“ (BOCHEŃSKI, A.: *Poglądy J. L. Popławskiego na sprawy narodowościowe*. In: *Polityka*, 1938, č. 18). Popławski

Obr. 45. XXX

Obr. 46. XXX

bolo jednou z tých nepočítaných krajín v Európe, v ktorých poľský kultúrny vplyv sprevádzal vplyv politický. Úpadok českej moci by mal poľský vplyv na tomto území ešte významne posilniť. Medzitým na jednej strane náš nejasný postoj voči sporu slovensko-maďarskému, na druhej naše územné revindikácie, bez akéhokoľvek významu pre Poľsko, spôsobili úplný prevrat v náladách slovenskej spoločnosti vo vzťahu k Poľsku. Žiadať Spiš a Oravu bola kardínálna politická chyba. Zväčšujúc [Poľskú – pozn. autorov] Republiku o nejaké bezvýznamné kúsky sme úplne pokazili naše možnosti v tejto časti strednej Európy“.³⁹³

Provládný časopis *Naród i Państwo*, blízky „zetrovému“ hnutiu a skupine „*Naprawa*“ vojevodu Grażyńskiego polemizoval s tézou, že „revindikácie“ slovenských území spôsobili neodvolateľnú diplomatickú porážku Poľska. V podstate podporoval myšlienku revízie, no vytykal neobratnosť poľskej argumentácie: „*Naša tlač hovorila o návrate ‚Spiša a Oravy‘ do Poľska. Nie vždy sme dokázali dobre formulovať, o aké časti Spiša a Oravy ide a nevyšli sme si fakt, že väčšia časť týchto regiónov je skutočne etnicky slovenská, čo dodávalo vierohodnosť chýrom o poľskej nenásytlosti.*“ Pritom na pobúrení Slovákov záležalo tým silám, ktoré boli zainteresované na zhoršení slovensko-poľských kontaktov, aby „zbúrali ohromný kapitál sympatií, aký Poľsko malo

medzi Slovákami, aby Bratislava hľadala nie na Varšavu, ale niekam inam“.³⁹⁴

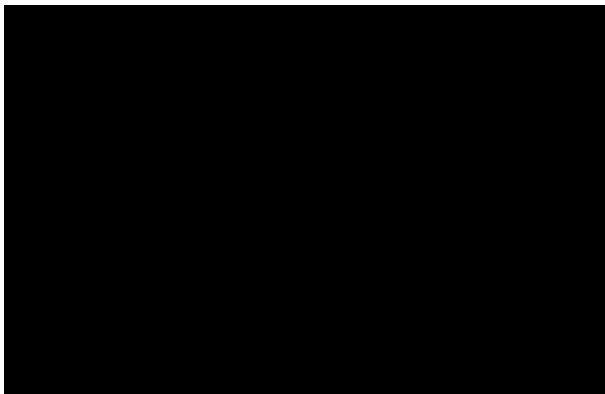
Jeden z významných publicistov opozičného, tzv. národnárskeho tábora Wojciech Wasiutyński už pred Mníchovom navrhoval, aby Poľsko definitívne skončilo s nárokmi na územia Slovenska. Tesne pred mníchovskou krízou trpezlivo a skepticky posudzoval možnosti „buditeľského“ hnutia. Odmietal etnografické argumenty a tvrdil, že „dnes si už nemôžeme nárokovať tieto územia a toto obyvateľstvo. Môžeme sa nanajvýš tešiť, že existuje kultúrny most, spájajúci nás so Slovenskom, že sú tie prechodné nárečia a prechodné obyčaje“. Súčasne varoval, že „keby sme niekedy pristúpili k revindikácii týchto dedín, neuspokojili by sme tým národné túžby tamojších Goralov, lebo ich nemajú. Namiesto toho by sme vyhrotili vzťahy so Slovákami a prišli o zdroj kultúrnych, ale dokonca aj politických vplyvov, aké nám dáva existencia slovenskej inteligencie goralského pôvodu. Teda – je potrebné rezignovať? Rezignovať je vec príkra, no toto nie je rezignácia, ale prenesenie záležitosti na inú úroveň“ – odpovedal si Wasiutyński.³⁹⁵ Keďže dezintegráciu Československa považoval za vec, ktorá je spečatená, nezávisle od budúceho postavenia Slovenska považoval Slovákov za prirodzených spojencov Poľska pri vytváraní stredoeurópskeho bloku. Bol za prestavbu strednej

sa mimochodom už roku 1903 v článku „*Zadania polityki narodowej na Kresach*“ zaoberal okrem iného aj Spišom a tvrdil, že je potrebné zabráňovať odnáródňovaniu tamojšieho poľského obyvateľstva Slovákami. POPLAWSKI, J. L.: *Wybór pism*. Wrocław: „Nortom“, 1998, s. 168.

³⁹³ Bilans 1938 r. w polityce zagranicznej. In: *Polityka*, 1939, č. 1, Pozri tiež: JAGIEŁŁO, M.: *Słowacy w polskich oczach*, c. d., s. 365; Pozri podrobnejšie: CIHOČKA, A.: Problem Czechosłowacji na łamach „*Polityki*“ (1938–1939). In: *Między przymusową przyjaźnią*, c. d., s. 23 – 31.

³⁹⁴ HAERES: O stosunkach polsko-słowackich. In: *Naród i Państwo*, 1939, č. 5 – 6, s. 6 – 8, citované podľa: JAGIEŁŁO, M.: *Słowacy w polskich oczach*, c. d., s. 367.

³⁹⁵ WASIUTYŃSKI, W.: *Między III Rzeszą a III Rusią*. Warszawa: Tow. Wydaw. Rój, 1939 (rozdział: *Polscy „obczanie*“). „*Prosto z Mostu*“, R. IV, č. 35 z 15 sierpnia 1938 r., s. 3. Por. idem, *Między III Rzeszą a III Rusią*. Warszawa 1939, s. 10, 17, 23 – 24, 51, 55, 59, 66 – 67, 166 – 167, 193 – 194, Por. JAGIEŁŁO, M.: *Słowacy w polskich oczach*, c. d., s. 371.

Obr. 47. XXX

Európy, ktorej hnacou silou malo byť „*Pol'sko kresťanského nacionalizmu*“, ktoré by nasledovali iné národy „*nielen vzhľadom na prechodné záujmy, ale aj trolé presvedčenie*“.³⁹⁶

Viacerí publicisti z rôznych prúdov predstavili svoj pohľad na vzťahy so Slovákami, no Gwiżdż a jeho spolupracovníci sa však prekvapivo odmlčali, aj keď sa priamo podieľali na ich riešení. Možno boli príliš závislí na priamych väzbách s MSZ a predovšetkým sa nevedeli úplne dištancovať od buditeľských kruhov, z ktorých takpovediac vyrástli. Zástancovia „umiernenej“ línie v TPS túto výzvu nezvládli a polemicky sa nevyrovnali s výčtkami „neoblomných“, prikláňajúcich sa k postojom prof. Semkowicza. Možno to vyplývalo zo skutočnosti, že Gwiżdż a jeho tajomník Reychman sa začali bližšie zaujímať o Slovensko prostredníctvom fascinácie goralskosťou a bolo pre nich zložité radikálne sa vyrovnáť s „buditeľskými“ pohľadmi. Nie bez významu boli z tohto hľadiska aj ich blízke kontakty s MSZ, ktoré im prekážali v tom, aby kriticky komentovali vládnú politiku. Vedenie TPS chcelo v porozumení s MSZ uznať otázku hraníc za uzavretú a sústrediť sa na ponúknutie spolupráce, ktorá by zmenšila nespokojnosť na slovenskej strane a prispela k obnove dôvery. Treba tiež zdôrazniť, že Gwiżdż bol čoraz kritickejší k vývoju udalostí na poľskej politickej scéne a spoločne so skupinou ľudových sanačných činiteľov sa postupne dištancoval od

politickej línie vedenia OZN. Nesúhlasil so svojou kandidatúrou v parlamentných voľbách na jeseň 1938 a napokon sa stiahol z politickej scény.³⁹⁷ Naďalej sa však angažoval v poľsko-slovenských záležitostiach, aj keď vo vládnom tábore už nepatril k natoľko vplyvným osobám, ako v prvej polovici 30. rokov.

Spišské pohraničie po zmene hraníc z roku 1938

Poľské médiá a verejná mienka v zásade takmer nevnímali problémy v obciach, pričlenených Poľsku. Správy o vianočnom pobyte prezidenta Ignáca Moścického s manželkou v poľovníckom zámočku na Javorine (vtedy úradný názov Jaworzyna Spiska) mali charakter takpovediac selankových obrazov. „Znovuzískané“ územia na Spiši a Orave sa tak nakrátko dostali do pozornosti poľských médií. Nezabudlo sa na to, aby stretnutia s goralmi mali primeranú formu a aranžmán. Zdôrazňovalo sa, že návšteva prezidenta má symbolický rozmer a bývalé slovenské územia splývajú s Poľskom a predstavujú nové turistické možnosti.³⁹⁸ Situácia v pričlenených obciach predstavovala z pohľadu poľskej politiky síce komplikovanú, ale inak úplne marginálnu a širšej verejnosti neznámu otázku. Napriek tomu však pohraničné záležitosti ovplyvňovali formovanie vzťahov so Slovákami, pretože na Slovensku sa šírili informácie o pomeroch v týchto obciach a o pokračovaní „buditeľskej“ činnosti.

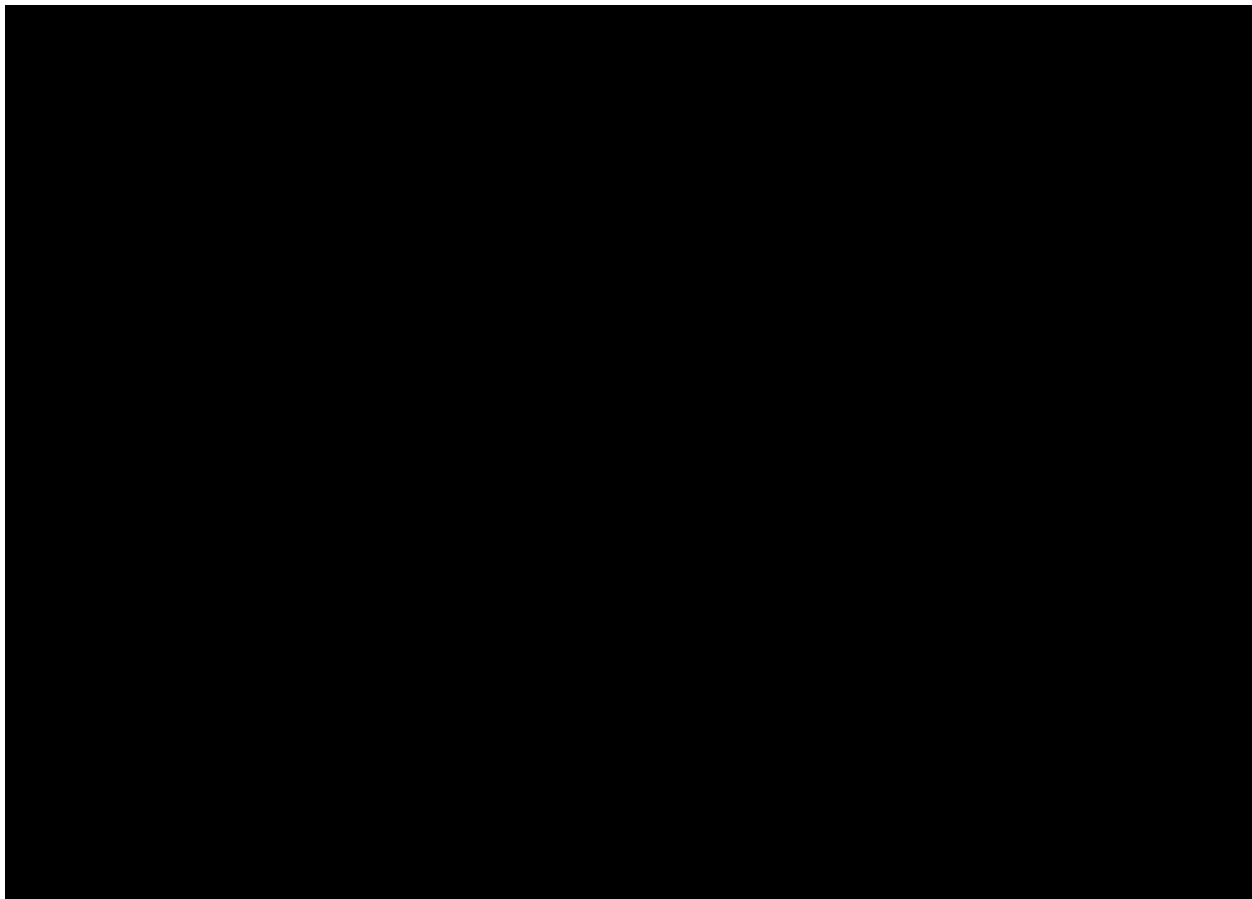
Podľa neoficiálneho sčítania obyvateľstva, ktoré poľské orgány uskutočnili v pričlenených spišských a oravských osadách v decembri 1938, obsadené územia obývala početná slovenská väčšina (1 731 Slovákov, 430 Poliakov).³⁹⁹ Na severných Kysuciach, prihliadajúc na menší dosah poľskej agitácie a krvavý priebeh anexie, bol výsledok pre poľskú národnosť pravdepodobne ešte menej priaznivý. Obyvatelia inkorporovaných území sa v dôsledku právneho nariadenia stali občanmi Poľska. Podobne ako v prípade Tešínska, základom poľských právnych dokumentov, týkajúcich sa inkorporovaných území severného

³⁹⁶ WASIUTYŃSKI, W.: Między Trzecią Rzeszą a Trzecią Rosją. In: *Prosto z Mostu*, 1938, č. 35, s. 3.

³⁹⁷ GAŁĘZOWSKI, M.: Feliks Gwiżdż, c. d., s. 190.

³⁹⁸ Pozri: Pierwszy pobyt Władnego Gazdy Polski na Spiszu. In: *Gazeta Podhala*, č. 2, 8. 1. 1939, s. 1 – 2; Gwiazdka dla dzieci w Jaworzynie Spiskiej. In: *Gazeta Polska*, 9. 1. 1939, s. 4.

³⁹⁹ Počet osôb deklarujúcich národnosť: Javorina: slovenská 345, poľská – 16, nemecká – 15, maďarská – 1, židovská – 4; Lesnica: slovenská – 491, poľská – 5; Hladovka: slovenská – 443, poľská – 127, židovská – 5; Suchá Hora: slovenská – 452, poľská – 282, židovská – 7. AAN, MSZ, sign. 6 480, Dane statystyczne nieoficjalnego spisu ludności w gromadach na Spiszu i Orawie przyłączonych do Polski w listopadzie 1939 r., k. 10.

Mapa 4. XXX

Slovenska bolo ich odstúpenie zo strany Česko-Slovenska. Na tomto základe Poľsko vydalo jednostranné právne dokumenty, ktoré sa týkali občianstva.⁴⁰⁰ V rámci vtedajšieho medzinárodného práva išlo o štandardný postup, ktorý nasledoval po odstúpení príslušného územia.⁴⁰¹ Sporné záležitosti ohľadom občianstva obyvateľov sa však otvorili v poľsko-česko-slovenských rozhovoroch koncom roku 1938 a na začiatku roku 1939. Ak by sa Česko-Slovensko nerozpadlo, pravdepodobne by ich regulovala medzinárodná zmluva.⁴⁰²

Poľské orgány zaujímali v otázke národnosti obyvateľstva na anektovaných územiach

jednoznačný postoj. Jeho domácu – goralskú – zložku, ktorá hovorila poľským dialektom, považovali *en bloc* za Poliakov a prejavy slovenskej národnej identity sa interpretovali ako cudzí prvok či jazykový „kalk“, ktorý sa podarí rýchlo odstrániť. „Prebúdzaniu poľskosti“ mali slúžiť administratívne metódy a systematické vštepovanie. Ako však ukázal ďalší vývoj, pri ich realizácii sa uplatňovali aj represívne prostriedky, čo v nasledujúcich mesiacoch negatívne ovplyvnilo poľsko-slovenské vzťahy. Činnosť poľských orgánov teda nesmerovala k formovaniu pozitívneho vzťahu obyvateľstva k novým pomerom. Zo slovenských

⁴⁰⁰ Dekret Prezydenta RP z 19. października 1938 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego na odzyskane ziemie Śląska Cieszyńskiego oraz o zmianie niektórych jej przepisów. Dz.U. RP Nr 81/1938 r., poz. 548, art. 2; Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 listopada 1938 r. o zjednoczeniu z Rzeczpospolitą Polską ziem odzyskanych w listopadzie 1938 r. i o rozciągnięciu na te ziemie mocy obowiązującej niektórych aktów ustawodawczych, Dz. U. RP Nr 87/1938 r., poz. 585.

⁴⁰¹ Pozri MUSZYŃSKI, M.: Obywatelstwo tzw. późnych przesiedleńców niemieckich. Rozważania na tle prawa międzynarodowego (część I). In: *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 2005, č. 2, s. 36 – 38.

⁴⁰² Jednanie o tejto záležitosti bolo prerušené vkočením nemeckých vojsk do Česko-Slovenska 14. marca 1939. AAN, MSZ, sign. 6 483, k. 4., Jeśman, Cz.: Opinia Wydziału Prawnego w sprawie przynależności państwowej mieszkańców gmin odzyskanych, wchodzących uprzednio w skład b. Czechosłowacji, 1. 8. 1939 [pečiatka].

špionážnych prameňov vyplýva, že už v období krátko po obsadení týchto území sa vojenské oddiely dopúšťali drobných excesov.⁴⁰³

Na druhej strane, samospráva a Hlavný výbor pomoci pre Spiš a Oravu (*Glówny Komitet Pomocy dla Spisza i Orawy*) sa snažili vytvoriť priaznivé podmienky pre obyvateľstvo pričlenených dedín. Napríklad deti dostali zadarmo učebnice a množstvo darčiekov (na Javorine aj od manželky poľského prezidenta). Keďže stav školských budov bol v niektorých prípadoch priam katastrofálny, bol ohlásený plán výstavby nových škôl a začali sa aj prípravné práce.⁴⁰⁴ Nezabránilo to však protestom proti zavedeniu poľského školstva. Skupina rodičov na Javorine protestovala proti Janovi Plucińskému – známemu poľskému aktivistovi z Jurgova, ktorý bol vymenovaný za učiteľa. Následne bolo niekoľko desiatok osôb zadržaných políciou. Samotní policajti však zadržaným vysvetľovali, že ide o preventívnu akciu, ktorej cieľom je zabrániť javorinčanom zúčastniť sa stretnutia s prezidentom Česko-Slovenska Emilom Háchom v Ždiare, kam zavítal 29. decembra v rámci svojho vianočno-novoročného pobytu v Tatranskej Lomnici.⁴⁰⁵ Obyvatelia tatranskej dedinky ostali politicky „nespolahlivým“ elementom aj v nasledujúcich mesiacoch, o čom svedčí napr. skutočnosť, že 21. februára 1939 tam miestne orgány skonfiškovali všetky rádiové prijímače.⁴⁰⁶

Začiatkom roku 1939 sa na územiach Spiša a Oravy, ktoré boli pričlenené do Poľska v dvadsiatych rokoch, uskutočnila séria administratívnych opatrení. Cieľom tejto akcie bolo definitívne odstránenie slovenčiny z kostolov a zastavenie proslovenskej agitácie, realizovanej niektorými kňazmi. Dňa 17. januára 1939 sa inšpektor osvetly, dohodnutý s biskupskou kúriou, dožadoval špeciálnych poľských obradov pre mládež

a arcibiskup Sapieha v liste zo 14. februára, ktorý písal proslovenskému aktivistovi, kňazovi Františkovi Móšovi, poukazoval na to, že „po 20 rokoch príslušnosti k Poľsku je potrebné vážne uvažovať o výchove mládeže v poľskom duchu a nie umelou agitáciou a rozširovaním nepoľských spevníkov prekážať spievaniu poľských piesní v kostole“.⁴⁰⁷

Problémy na už skôr pričlenených častiach Spiša a Oravy, ako aj odpor pred polonizáciou v obciach, anektovaných roku 1938 dokumentuje napr. list kňaza Józefa Świstka z Kacwina, adresovaný 24. januára 1939 krakovskej kúrii. Prosil v ňom o premiestnenie do inej farnosti, pri čom však poznamenal, že nechce ísť ani do Hladovky ani do Suchej Hory. Nechcel totiž „bojovať s tamojšími ľuďmi o poľskosť“, ako ani s „rodákmi, ktorí pôsobili v hraničnej strážii a polícii, resp. ani s učiteľmi, ktorí budú vyžadovať zázraky“. V tejto súvislosti si neželal prechod „z dažďa pod odkvap“. Konštatoval, že na Spiši, aj po dvadsiatich rokoch, nebola núdza o „politické problémy“, a preto aj v novo pričlenených obciach čaká duchovného neľahká úloha.⁴⁰⁸ O napätej atmosfére v Kacwine neskôr spomínal aj kňaz Móš: „Kacviňania písali na steny Poliakom nemecký pozdrav: „Heil Hitler““ a polícia v tejto súvislosti viacero osôb zadržala a zbila.⁴⁰⁹

Informácie o represiaciach sa šírili zo všetkých dedín, pričlenených do Poľska v roku 1938. Prezídium Krajinského úradu v Bratislave odoslalo 20. februára žiadosť MZV v Prahe a predstaviteľom autonómnej moci, „aby poľská vláda bola zdvořilým spôsobom upozornená na tieto okolnosti“. V dokumente sa uvádzalo, že „prvou prácou poľských orgánov po okupácii odstúpeného územia bolo vyhostenie slovenských kňazov a učiteľov a výlučné zavedenie poľ.[ského] jazyka tak do kostolov, ako aj ľudových škôl. Takýmto pokračovaním nemôže byť od slovenského obyvateľstva požadovaná poslušnosť a lojalita

⁴⁰³ Podľa správy: „Povesť poľského vojska po odchode z Javoriny je veľmi špatná. Ľud o nich hovorí ako o hladových, neukažených, zlodejských hordách“ – kradnú, neplatia za jedlo, majiteľovi hostinca Rottmanovi z Podspádov ukradli domáce náradie, čím mu spôsobili škodu 30-tisíc korún. V správe sa súčasne poukazovalo na to, že poľské vojenské orgány na pohraničí mimoriadne pozitívne pristupujú k obyvateľstvu rusínskej národnosti, u ktorej táto „radikálna“ zmena vyvoláva údiv. VHA, f. 53, škatuľa 1, zv. 1, 1939, 95, 5/16, k. 206. Okresný úrad SNV veliteľstvu VI. zboru SNV. Spravodajské hlásenie za mesiac december. Poľské orgány v tomto čase prejavili voči Rusínom nejedno gesto, čím sledovali „revindikáciu poľských duší medzi Ľemkami“. Pozri S. B.: Ľemkowie – polskim szczepe. In: *Ziemia*, 1939, č. 1, s. 25. Pozri tiež: JAGIEŁŁO, M.: *Słowacy w polskich oczach*, c. d., s. 368.

⁴⁰⁴ Szkolnictwo w odzyskanych wioskach Spisza i Orawy. In: *Gazeta Podhala*, č. 51, 25. 12. 1938, s. 9 – 10; W Suchej Górze Orawskiej. In: *Gazeta Podhala*, č. 2, 8. 1. 1939, s. 8; KOWALSKI, R.: Nieznane archiwalia do dziejów szkolnictwa powszechnego, c. d., s. 15 – 39.

⁴⁰⁵ SNA, KÚ, k. 308, hlásenie četnickej stanice Ždiar z 3. 1. 1939; tiež v: SNA, KÚ, k. 311. Porovnaj: SUK, P.: Prezident Emil Hácha na Slovensku v prosinci 1938. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV, c. d.*, s. 26.

⁴⁰⁶ SNA, KÚ, k. 308, Kraj. vel. četnictva BA do Prez. KÚ z 7 marca 1939 r.

⁴⁰⁷ MÓŠ, F.: *Roky 1918 – 1939 na severnom Spiši*. Bratislava: Spisy vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov, 1944, s. 18.

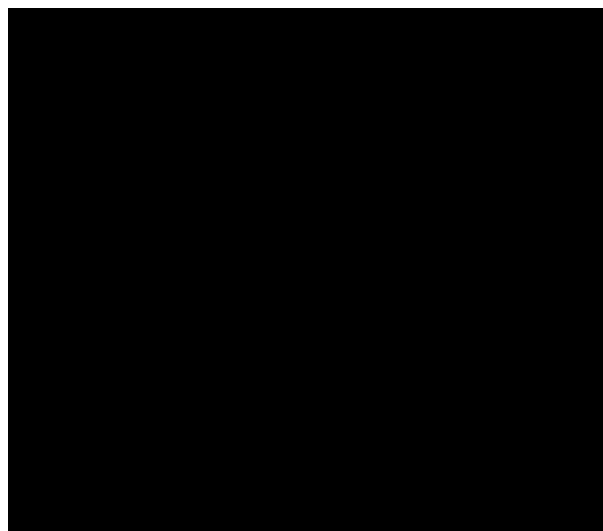
⁴⁰⁸ Pozri MATULA, P.: Úloha cirkvi, c. d.

⁴⁰⁹ MÓŠ, F.: *Roky 1918 – 1939, c. d.*, s. 17.

k novému režimu“.⁴¹⁰ Poľská strana túto výčitku odmietla ako zasahovanie do vnútorných záležitostí Poľska. Poľsko nielenže neuznalo slovenskú menšinu, ale viditeľné boli aj pokusy o pokračovanie „buditeľskej“ akcie, a to konkrétne v publicistike, predovšetkým v lokálnej tlači. Zdôrazňovalo sa v nej, že na Slovensku zostali ešte tisíce krajanov.⁴¹¹ Hoci táto akcia nemala oficiálny charakter a nebola ani podporená oficiálnymi kruhmi, výrazne zhoršovala poľsko-slovenské vzťahy.

Na ceste k samostatnosti Slovenska

Poľsko nedokázalo slovenským autonomistickým kruhom poskytnúť alternatívu k razantnému nástupu nacistického Nemecka a jeho rastúceho vplyvu na Slovensku. Jozef Tiso sa s prosbou o podporu pred teritoriálnymi požiadavkami Poľska nie náhodou obrátil 31. 10. 1938 práve na Nemecko.⁴¹² Tvrdenie, že Nemecko „nemá záujem o Slovensko“,⁴¹³ už v októbri/novembri 1938 neplatilo. Ústavnoprávne zmeny a politická prax na Slovensku od autonómie viedli k zavedeniu modelu jednej „štátostrany“ – HSLS, a presadzovanie autoritárnych prvkov⁴¹⁴ vynieslo na politické posty predstaviteľov radikálneho krídla strany (Ferdinand Ďurčanský, Alexander Mach, nedávny polonofil Karol Murgaš a ďalší). To malo priame väzby na nacistické Nemecko. Využitie slovenského úsilia o znovuzískanie obcí odtrhnutých v roku 1938 bolo dôležitým prvkom nemeckej taktiky povzbudzovania protipoľských nálad a zapájania Slovenska do príprav agresie.⁴¹⁵ Vo Varšave nebrali vážne varovné signály, ktoré

Obr. 48. XXX

svedčili o názorovej evolúcii slovenských elít tvrdiacich, že Poľsko čoskoro čaká rovnaký osud ako Česko-Slovensko a preto sa neoplatí hľadať v ňom oporu.⁴¹⁶

Nová vládna garnitúra na Slovensku si po tvrdej lekcií v podobe Viedenskej arbitráže a „vytriezvení“ z Poľska uvedomila, že hlavné slovo v strednej Európe bude mať nacistické Nemecko.⁴¹⁷ Slovenskí politici, ktorí si v rokovaníach s ostrieľanými diplomatmi etablovaných štátov v období rokov 1938 – 1939 neraz počínali nemotorne a pôsobili naivne, preukazovali „sedliacky rozum“ a pragmatizmus.⁴¹⁸ Hrali na viacero strán s cieľom zabezpečiť si záruky pre prípad rozbitia okypteného Česko-Slovenska a logicky aj

⁴¹⁰ SNA, KÚ, 311, Prez. KU v BA č. 12 740/prez. 1939 do MZV v Prahe (odbor VI/4) z 20 II 1939 r.

⁴¹¹ Slovenské orgány nachádzali napr. v periodiku *Gazeta Podhala* motívy „poburovania proti samostatnosti“, „hanobenia republiky“ a „rozširovania nepravdivých správ“, ŠA Bratislava, Krajský súd v Bratislave, tlačové spisy, tl. 27 1939, tl. 28, 1939.

⁴¹² ADAP, Serie D, 1937-1945, Band V., Polen, Südosteuropa, Lateinamerika, Klein- und Mittelstaaten (Juni 1937 – März 1939). Baden-Baden : Imprimerie nationale, 1953, dok. č. 93.

⁴¹³ Výpoveď nemeckého vyslanca v ČSR Eisenlohra v rozhovore s vyslancom Papéem z marca 1938. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 14, s. 99.

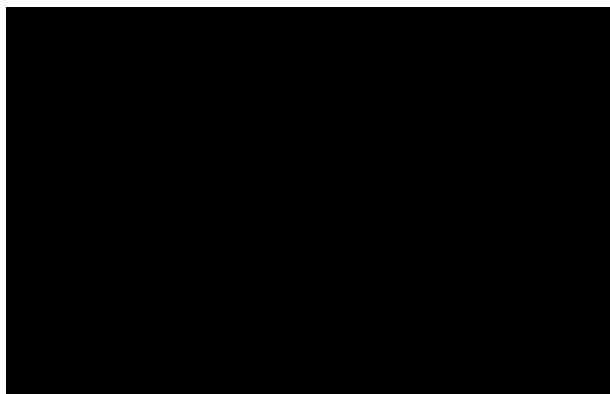
⁴¹⁴ Podrobnú analýzu vývoja na Slovensku so zreteľom na zavádzanie autoritárneho modelu štátu napísal BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava : VHÚ, 2010, pre obdobie október 1938 – marec 1939 najmä kapitola 1, s. 13 – 30.

⁴¹⁵ KOZENSKI, J.: Kwestia slowacka w polityce III Rzeszy (wrzesień 1938 – sierpień 1939). In: *Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej*, 1974, t. 10, s. 138 – 139.

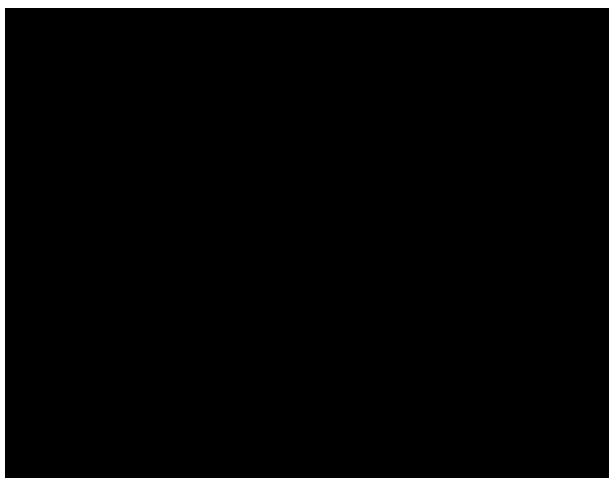
⁴¹⁶ Správa K. Papéeho pre MSZ z 8. 12. 1938. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 201, s. 435.

⁴¹⁷ GNIAZDOWSKI, Mateusz. Poľsko a improvizované východiská vojensko-politickej stratégie Slovenska v roku 1939. In: *Vojenská história*, roč. 15, 2011, č. 2, s. 36 – 37.

⁴¹⁸ Vyslanec Papéa zhrnul domnelú naivitu do formuly, že slovenská autonómna vláda „nemá najmenšie poňatie o politike“ a so Slováckmi „sa rozpráva ako s deťmi“. *DTJSz*, s. 345; *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 191, s. 411. „Deti“ však dokázali zaskočiť druhú stranu nečakane tvrdou hrou, ako napr. v rokovaníach s čs. ústrednou vládou o rozpočte na sklonku 1938. Bližšie neznámy český politik to vyjadril slovami: „Doteraz som si o Slováckoch myslel, že sú deti, ale teraz vidím, že sú to darebáci!“ *Ibidem*, dok. č. 200, s. 429.

Obr. 49. XXX

Obr. 50. XXX

proklamovania samostatnej slovenskej štátnosti, ktoré začiatkom r. 1939 dostávalo čoraz reálnejšie kontúry. Osobitnú „hru“ viedli slovenskí autonomisti s Prahou tým, že kládli čoraz smelšie požiadavky ako podmienku ďalšieho zotrvania

v spoločnom štáte.⁴¹⁹ Tendencia vyvažovať silnejší nemecký vplyv na Slovensku je zrejmá z rozhovorov s poľskými štátnikmi a vládnymi emi-sármi vo februári a marci 1939. Polonofili v HSLS na čele so Sidorom, ktorý mal do 14. marca 1939 stále silnú pozíciu,⁴²⁰ neváhali v kontexte rokovania s Poliakmi o bližšej kultúrnej a ekonomickej spolupráci nastoliť územné postuláty.⁴²¹ Svoj súhlas s pripojením Podkarpatskej Rusi k Maďarsku podmieňovali vrátením Košíc Slovensku,⁴²² usilovali sa získať od Varšavy garanciu integrity Slovenska pre prípad ďalších teritoriálnych požiadaviek Maďarska, otvorili otázku ochrany Slovákov v kysuckých, oravských a spišských obciach anektovaných Poľskom, ba dokonca navrhli Varšave spraviť gesto dobrej vôle, za aké by považovali vrátenie oravských obcí Hladovka a Suchá hora Slovensku.⁴²³ Jozef Tiso mal vo Varšave definitívne prerokovať uvedené otázky s poľskou vládou v termíne 10. – 19. 3. 1939.⁴²⁴ Prišiel však 13. marec a Tiso namiesto do Varšavy odcestoval do Berlína.

Slovenský štát vznikol ako vedľajší efekt rozbitia Česko-Slovenska, ktoré bolo dielom nacistickej agresie.⁴²⁵ Poľsko bolo prvým štátom, ktorý Slovensko uznal a nadviazal s ním diplomatické vzťahy 15. marca 1939. Návšteva chargé d'affaires Mieczysława Chałupczyńskiego povereného vedením poľského vyslanectva v Bratislave u ministra zahraničia Ferdinanda Ďurčanského 16. 3. 1939 bola prvou audienciou zahraničného diplomata v MZV. Vo Varšave si však nerobili ilúzie o skutočnej podobe suverenity nového štátu, podriadeného „ochrannej“ mocnosti – Nemecku. Slovensko od marca do mája 1939 figurovalo v rôznych podobách a ponukách Adolfa Hitlera ako výmenný artikul v diplomatickej hre s Poľskom a Maďarskom, ktorým hmlisto načrtoľ možnosť „kondomínia“ na Slovensku.⁴²⁶ Keď

⁴¹⁹ Táto „hra“ sa napokon skončila tzv. Homolovým pučom a odvolaním slovenskej autonómnej vlády na čele s Tisom. Na túto „hru“ upozorňoval vyslanec K. Papée Varšavu, pričom naznačil, že za ultimatívnyimi požiadavkami Slovákov môžu stáť Nemci. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 222, s. 447 – 448.

⁴²⁰ Sidor bol hlavným veliteľom Hlinkových gárd a organizátorom národných výborov na Slovensku, ktoré sa stávali akousi alternatívnou štátnou správou na autonómnom Slovensku, a od 1. 12. 1938 bol ministrom v česko-slovenskej vláde.

⁴²¹ Tieto témy zazneli 18. – 19. 2. 1939 na rokovaníach s poľskou delegáciou vedenou senátorom F. Gwiżdžom v Ružomberku. O ich náplni píše ich priamy účastník ČARNOGURSKÝ, Pavol. *14. marec*. Bratislava : Veda, 1993, s. 169.

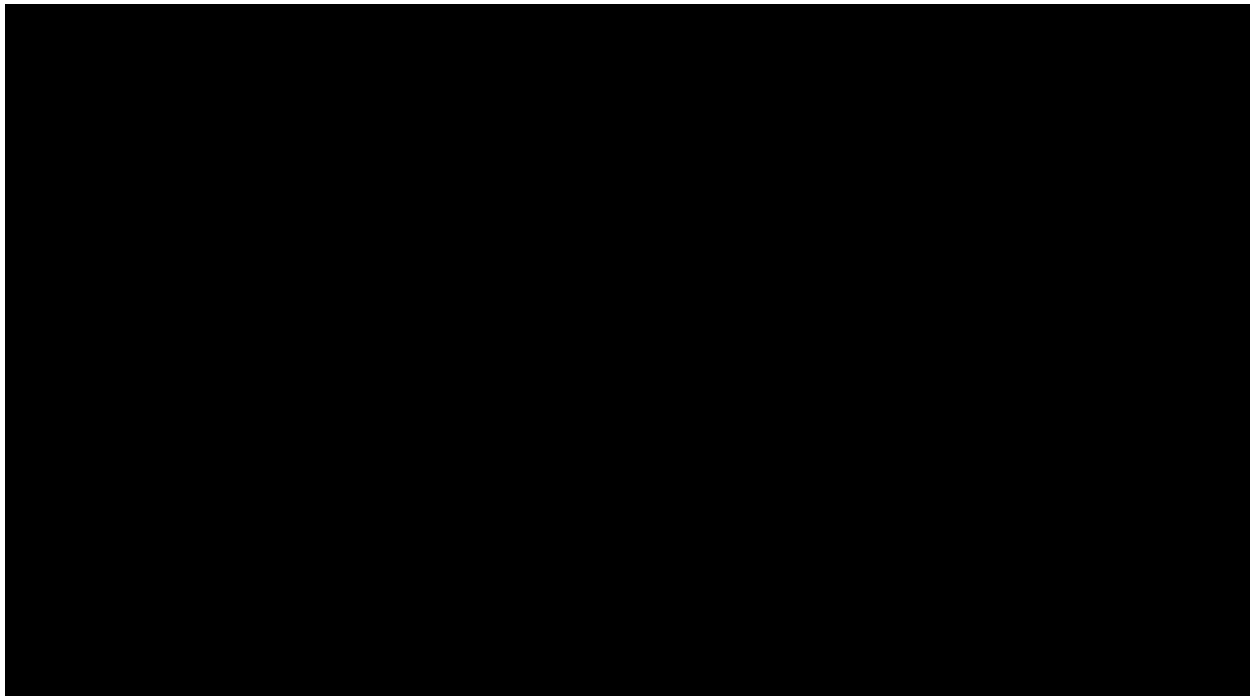
⁴²² *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 218, s. 470.

⁴²³ Pavol Čarnogurský 7. marca 1939 rokoval vo Varšave so štátnym tajomníkom MSZ M. Arciszewským. V telegrame z MSZ vyslancovi Papéemu z tohto stretnutia sa o prípadných územných koncesiách Poľska Slovensku nič nespomína. *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 224, s. 480 – 481. O navrhovanom geste dobrej vôle vrátením Hladovky a Suchej hory nie je v diplomatických dokumentoch zmienka, píše o ňom ČARNOGURSKÝ. *14. marec*, s. 177.

⁴²⁴ *Slovensko a slovenská otázka*, dok. č. 229, s. 488 – 489.

⁴²⁵ Tento príspevok si nekladie za cieľ analyzovať podrobnosti a okolnosti týchto udalostí. Je však evidentné, že Slovenský štát vznikol na priamu výzvu A. Hitlera ako vedľajší produkt nacistickej agresie v Európe.

⁴²⁶ BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : VHÚ, 2006, s. 12 – 15.

Obr. 51. XXX

zistil, že Poľsko v otázke nemeckých požiadaviek na Gdansk a ex-teritoriálny koridor do Východného Pruska neustúpi a nenechá zo seba spraviť vazala, zvolil radikálne riešenie: 11. 4. 1939 vydal smernicu na vypracovanie útočného plánu proti Poľsku (*Fall Weiss*) a 28. apríla 1939 vypovedal poľsko-nemeckú zmluvu o neútočení z r. 1934.⁴²⁷

Malo to priame dôsledky aj pre vývoj na Slovensku, kde Nemecká vojenská komisia v rokovaníach so slovenskou vládou presadzovala realizáciu príprav potrebných pre využitie Slovenska ako nástupného priestoru v útoku na Poľsko. K tomu patrili aj politické požiadavky, ako odstránenie Sidora z verejného života (v júni 1939 ho vláda „odpratala“ na post vyslanca pri Svätej stolici) a oslabenie vplyvu polonofilov v redakcii *Slováka*, Hlinkovej garde a štátnej správy.⁴²⁸ Menej známou epizódou kontaktov slovenských polonofilov s Varšavou je Sidorova osobná iniciatíva, aby poľská diplomacia podnikla kroky na

znemožnenie jeho prijatia Štátnym sekretariátom Svätej stolice, resp. Sidorov vágny plán vytvoriť v Poľsku centrum slovenskej politickej emigrácie. Platí to aj o konšpiračných plánoch spojenia slovenskej a poľskej armády v prípade nemeckého útoku na Poľsko.⁴²⁹

Poľsku sa tým výrazne obmedzila možnosť presadzovať vplyvy na Slovensku, ako aj príprava diverzných akcií pred blížiacim sa vojenským konfliktom, ktorých centrom mala byť Orava a Spiš.⁴³⁰ V krátkej epizóde slovensko-poľských diplomatických vzťahov boli častou témou protesty proti „štvavej kampani“ jednej i druhej strany. Rezovala aj téma poľských anexií z r. 1938. Poznámku vyslanca Slovenského štátu vo Varšave Ladislava Szathmáryho o „bolestnej ozve“ po strate obcí na Kysuciach, Orave a Spiši zmietol zo stola viceminister MSZ Jan Szembek tvrdením, že v drobné korektúry hranice sú bezvýznamné v porovnaní s nemeckou okupáciou

⁴²⁷ Beck reagoval pamätným prejavom v Sejme 5. 5. 1939. Na margo Hitlerových kompenzačných ponúk na Slovensku sa vyjadril, že Poľsko „nemá vo zvyku obchodovať s cudzími záujmami“. ŻERKO, Stanisław. Polska wobec autonomicznej Słowacji (październik 1938 – marzec 1939). In: *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarski Wojennej*, kwartalnik 2/2014, s. 93.

⁴²⁸ Podrobne SEGEŠ, Dušan. Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov. In: *Vojenská história*, 2005, roč. 9, č. 1, s. 3 – 22; BAKA. *Slovenská republika*, s. 9 – 14.

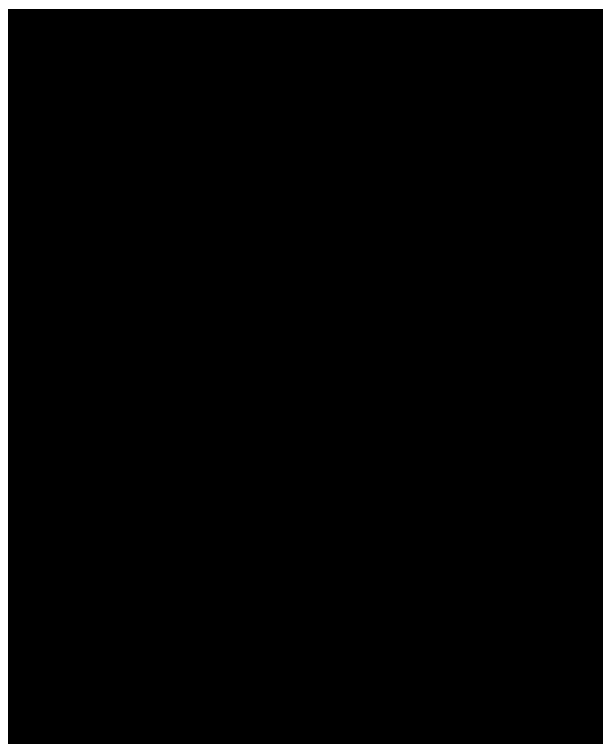
⁴²⁹ SEGEŠ. Vojensko-politické aktivity, s. 8, 16, 18 – 19.

⁴³⁰ FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády (Polskie Siły Zbrojne) za druhé světové války*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny (USD), Vol. 40, Praha : ÚSD 2005, s. 29 – 31.

tzv. ochrannej zóny na pravom brehu Váhu.⁴³¹ Poľný maršal Wilhelm Keitel osobne priznával, že prítomnosť nemeckých jednotiek v tejto zóne bolo ťažko odôvodniť ohrozením nezávislosti Slovenska. Bola to v skutočnosti báza nemeckého útoku na Poľsko.⁴³²

Poľské anexie v (česko-)slovensko-poľskom pohraničí neboli hlavnou príčinou, že sa zo Slovenska po 14. marci 1939 stal vazal „tretej ríše“. Alfou a omegou slovensko-nemeckého vzťahu a konania slovenskej vlády, ktorý determinovalo aj jej postoj k Poľsku, bola zmluva o ochrannom pomere z 18. 3., resp. 23. 3. 1939. V zmysle

plnenia jej ustanovení sa uskutočňovala príprava na vojenský útok nielen v ochrannej zóne, ale aj na slovensko-poľskej hranici. Jej ochrana sa posilnila aj preto, že ňou prechádzali stovky Slovákov, ktorí sa v Poľsku hlásili k formujúcej sa légii, ktorá bola vôbec prvou vojenskou jednotkou československého zahraničného odboja.⁴³³ Vzhľadom na neexistujúcu pluralitu politických strán a zglajchšaltované médiá na Slovensku sú úteky

Obr. 52. XXX

slovenských brancov a začiatky domáceho odboja jedným z ukazovateľov, ktorý svedčil o náladách v slovenskej spoločnosti. Napokon, aj vo Varšave zaregistrovali pokles polonofóbných nálad v slovenskej spoločnosti po vyostrení poľsko-nemeckých vzťahov v máji 1939, ku ktorému prispeli nielen sympatie k vzdoru Poľska voči Nemecku, ale aj už aj niekoľkomesačná bezprostredná skúsenosť s nemeckým „protektorom“ na Slovensku. Aj preto mala silná protipoľská kampaň, ktorá v réžii Alexandra Macha, šéfa Úradu propagandy, naplno odštartovala v predvečer podpisu paktu

Ribbentrop-Molotov z 23. augusta 1939, svoje limity.⁴³⁴ V rozhlasovej a tlačovej kampani sa prvýkrát objavili heslá žiadajúce vrátenie hornej Oravy a severného Spiša Slovensku.⁴³⁵ V dňoch 24./25. a 27. augusta 1939 sa pri Lupkovskom tuneli slovensko-poľskej hranici na Šariši odohrali bojové incidenty.⁴³⁶ V odpovedi na poľské *aide mémoire* k incidentu slovenské MZV nezabudlo pripomenúť ultimatívne požiadavky Poľska na „historický

⁴³¹ BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2006, s. 17.

⁴³² ZGÓRNIÁK, M.: Wojskowy aspekt stosunków niemiecko-słowacko-polskich w 1939. In: *Stosunki polsko-czesko-słowackie w latach 1918-1945*. Zost. Ewa Orlof. Rzeszów : WSP, 1992, s. 35; pozri tiež: ZGÓRNIÁK, M.: *Europa w przededniu wojny : sytuacja militarna w latach 1938-1939*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 1993, s. 203, 311 – 312, 444 – 446.

⁴³³ K formovaniu čs. légie v Poľsku a jej účasti v prvých týždňoch 2. svetovej vojny pozri FRIEDL, Jiří. *Na jedné frontě*, s. 70 – 102.

⁴³⁴ Večer 22. augusta 1939 sa pred budovou SND v Bratislave uskutočnila protipoľská demonštrácia organizovaná HG a Deutsche Partei, ktorá vyvrcholila vandalským útokom na byt poľského chargé d'affaires v Bratislave. Machovo zvolanie „Kamaráti voláte: Javorina...“ nemalo silné echo a na demonštrácii dominovali najmä protimaďarské a protizidovské výkriky. BAKA. *Slovenská republika*, s. 57.

⁴³⁵ Výzva „Žiadame vrátiť severnú Oravu a Spiš!“, uverejnená 26. 8. 1939 v denníku *Slovák*, roč. 21, č. 195, s. 2. Nasledovali ďalšie články podobného obsahu, napr. Karola Murgaša (od 25. 8. 1939 šéfredaktora *Slováka*) s titulom „Poľsko a my“, *Slovák*, 27. 8. 1939, roč. 21, č. 196, s. 1, v ktorom písal o. i. „myslia si azda varšavskí páni, že my zabudli sme už na novembrové dni minulého roku, keď stáli sme so zaťatou päšťou na tak zovanej ‚hranici‘ medzi Javorinou a Ždiarom?“, či Machov rozhlasový prejav uverejnený pod titulom „Vyslobodíme svojich bratov z mučiarnie“. In: *Slovák*, 29. 8. 1939, roč. 21, č. 198, s. 2 – 3. Porovnaj BAKA. *Slovenská republika*, s. 59.

⁴³⁶ *Ibidem*, s. 66 – 67.

stabilizované, etnicky nepochybné slovenské územie“ z roku 1938, pričom za svedectvo priazne by považovalo jeho vrátenie.⁴³⁷

Nemecké vojenské oddiely napadli Poľsko 1. septembra 1939. Wehrmachtu asistovala slovenská poľná armáda s krycím názvom „Bernolák“, rozdelená do troch peších divízií a doplnená Rýchlou divíziou. Slovensko sa tak priamo a aktívne zapojilo do 2. svetovej vojny.⁴³⁸ Už v prvých dňoch ťaženia poľskú časť Spiša obsadili slovenské a nemecké jednotky. Slovenská armáda sa však nezastavila na historickej hranici Spiša a pokračovala v ťažení na Zakopane, Czorsztyn a bojovala nad horným Dunajcom.⁴³⁹

Aktívna účasť slovenskej armády vo vojenskom ťažení proti Poľsku bola primárne motivovaná úsilím prejavíť sa ako verný spojenec „tretej ríše“ a upevniť si politické postavenie v rámci črtajúceho sa nacistického „nového poriadku“. Historik Igor Baka na základe hĺbkového výskumu tejto problematiky konštatuje, že v rozpore s tézami niektorých (najmä exilových) autorov „tretia ríša“ nepostavila slovenskej vláde ultimatívnu požiadavku účasti slovenských vojsk v útoku na Poľsko.⁴⁴⁰ Bola to iniciatíva ministra obrany gen. Ferdinanda Čatloša, a preto neobstojí názor o „bezalternatívnej politike“. Krokom k politike bez alternatív bola pre Slovenskú republiku až vojenská agresia na Poľsko, ktorou sa stala vzorovým štátom v nacistickej sfére vplyvu. Slovenská vláda spojila svoju budúcnosť s nacistickým

Nemeckom – ako to napokon dokumentujú servilné prejavy vďaka J. Tisa a ďalších adresované „führerovi“ po poľskom ťažení, čo pre ňu malo fatálne následky na konci 2. svetovej vojny. Heslá o odčinení historickej krivdy a oslobodení Slovákov spod poľského jarma boli silným propagandistickým argumentom, ktorý mal účasť na agresii proti Poľsku obhájiť.

Slovenská vláda a jej vyslanec v Berlíne Matúš Černák vyvinuli maximálne úsilie znovuzískať teritóriu odstúpenú Poľsku. Nemecko svoj oficiálny súhlas oznámilo 21. 10. 1939, pričom sa zdá, že Hitler bol spočiatku ochotný prenechať Slovensku aj Zakopane.⁴⁴¹ Územie Kysúc, hornej Oravy a Spiša, ktoré Poľsko anektovalo v rokoch 1920, 1924 a 1938, bolo inkorporované do Slovenskej republiky na základe dohody s Nemeckom z 21. novembra 1939. V Berlíne ju podpísali ju Matúš Černák, vyslanec SR v Nemecku, a minister zahraničia (Auswärtiges Amt), Joachim von Ribbentrop.⁴⁴²

Józef Beck nesprávne odhadol možnosti Poľska na Slovensku. On sám to po porážke a okupácii Poľska vyjadril trefne: „mieliśmy na Słowacji krótkie ręce [na Slovensku sme mali krátke ruky]“.⁴⁴³ V súdobej poľskej politike a žurnalistike priam fetišizovaná spoločná poľsko-maďarská hranica, vytvorená po anexii Podkarpatskej Rusi Maďarskom v marci 1939, poskytla Poľsku v konečnom dôsledku nie bezpečnosť na „južnom krídle“, ale len únikovú cestu pre poľských utečencov po vojenskej katastrofe.

⁴³⁷ *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1939, styczeń – sierpień*. Ed. Stanisław Żerko. Warszawa : PISM, 2005, dok. č. 504, s. 841.

⁴³⁸ Priebeh vojenských operácií približuje BAKA. *Slovenská republika*, kapitola II., s. 71 – 131. Dojmy slovenských vojakov priamo v Poľsku dokumentujú denníky a kroniky slovenských oddielov, ktoré sa zúčastnili ťaženia. LACKO, Martin (ed.) *Proti Poľsku. Odraz ťaženia roku 1939 v denníkoch a kronikách slovenskej armády*. Edícia dokumenty. Bratislava : ÚPN, 2007.

⁴³⁹ KASPEREK, J.: Podhale w latach wojny i okupacji niemieckiej 1939–1945. Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990, s. 19 – 20, 29 – 38; MAZUR, G. – ROJEK, W. – ZGÓRNIAK, M.: *Wojna i okupacja na Podkarpaciu i Podhalu : na obszarze Inspektoratu ZWZ–AK Nowy Sącz 1939–1945*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 1998, s. 11–43; KOWALCZYK, J.: Spisz podczas II wojny światowej i w pierwszych latach powojennych. In: *Terra Scepusiensis*, s. 910. Pozri tiež: idem: Spisz i Orawa podczas II wojny światowej. In: *Góry i góralszczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego (Podhale, Spisz, Orawa, Gorce, Pieniny)*: historia. Zost. J. Roszkowski – R. Kowalski. Nowy Targ : PPWSZ, 2005, s. 105 – 112; MARCZYŃSKI, A.: ZWZ – Pienińskie placówki Armii Krajowej Sieć. In: *Prace Pienińskie*, 2006, t. 16, s. 5 – 24.

⁴⁴⁰ BAKA. *Slovenská republika*, s. 171 – 172.

⁴⁴¹ BAKA, Igor. *Slovenská republika*, s. 165.

⁴⁴² *ADAP, Serie D (1937-1945). Band VIII., Die Kriegsjahre*. Band 1, 4. September 1939 bis 18. März 1940. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1961, dok. č. 381, s. 342 – 343.

⁴⁴³ KAHÁNEK, Ferdinand. Informacja na temat rozmowy u byłego polskiego ministra spraw zagranicznych B[hecka]. Ed. Tadeusz Kisielewski. In: *Dzieje Najnowsze*, 1989, č. 3, s. 121.